تورکیاناسی

بۆ دیالۆگ و لیکۆڵینەوەی ستراتیژی

هەواڵنامەی کتێب

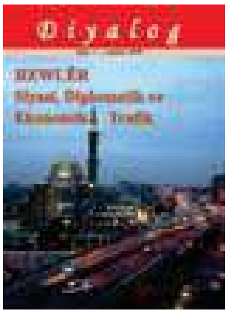

سەرپەرشتیاری گشتی: فەلەکەددین کاکەیی
خاوەن ئیمتیاز: رێبین رەسوڵ
سەرنووسەر: شوان تاڤینگ
بەڕێوەبەری هونەری: لوقمان رەشیدی

ناونیشان: هەرێمی کوردستان/ عێراق - هەولێر، دریم ستی، ژمارە (U4/779)
Tel: *00964 66 451 4080 & 00964 770 235 6000* **Email:** *turkiyenasi@yahoo.com*

پێوەندییەکانی تورکیا و کوردس

شوان تاڤینگ*

٢٠٠٩/١١/١٣

رۆژێکی مێژوویی بوو لەژیانی سیاسی تورکیادا، لەو رۆژەدا بەشێوەیەکی فەرمی لەپەرلەماندا چارەسەری کێشەی کورد تاوتوێکرا، ئەم هەنگاوەش سیاسەتی زیاتر لەهەشتا ساڵە و ئایدیۆلۆژیای فەرمی دەوڵەتی مایەپووچ کرد، ئەمەش دوای ئەوەی بۆ ماوەی ٨٦ ساڵ دەسەڵاتە یەک لەدوا یەکەکانی تورکیا نکۆڵیان لەبوونی کوردو کێشەیەک بەناوی کورد لەو وڵاتەدا دەکرد.

بەقەد ئەوەی ئەو رۆژە بەوەرچەرخانێکی مێژوویی دادەنرێت بۆ دەوڵەتی تورکیا لەپێناو گەیشتن بەئامانجەکانی، بەهەمانشێوە بۆ کوردیش خاڵی وەرچەرخانێکی مێژووییە و دەسپێکێکە بۆچارەسەرکردنی کێشە رەواکەی. هەرچەندە تا ئێستا دەوڵەت جگە لەکردنەوەی کەناڵێکی تەلەڤزیۆنی بەکوردی و بەشی کوردۆلۆژی لەزانکۆی ماردین، هەنگاوی عەمەلی دیکەی نەناوە، بەڵام هەموو ئاماژەکان ئەوە دەخەنەڕوو کە لەداهاتوودا دەوڵەت هەنگاوی عەمەلی و جیددیش دەنێت لەپێناو ریالیزەکردنی پرۆژەی «کرانەوەی دیموکراتی» بەڕووی کورددا.

هەڵبەتە چارەسەرکردنی کێشەیەک کە ٨٦ ساڵ نکۆلی لێکرابێت کارێکی وا ئاسان و سادە نییە، بەپێچەوانەوە کارێکی ئاڵۆزو سەختگیرە، پێویستی بەکاتیش هەیە، دەوڵەتیش یان بڵێین پارتی دادو گەشەپێدان (AKP)یش ئەو کێشەیە تەنها لەبەر خاتری کورد چارەسەرناکات بەڵکو لەبەرئەوە هەنگاوی چارەسەرئامێزی بۆ هەڵگرتووە چونکە خۆی پێویستی بەم چارەسەرییە هەیە و پێش هەموو لایەک لەبەرژەوەندی خۆیدایە ئەم کێشەیە چارەسەربکرێت.

ئێستا کێشەی کورد بۆتە چەقی قورسایی هەموو کێشەکانی دیکە لەدەرەوەو ناوەوە لەڕووی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و کولتووری.. تد. تورکیا ئەمرۆ بەهۆی سیاسەتی چەوتی لەماوەی هەشتا ساڵی رابردوو بەرامبەر کێشەی کورد باری زۆر گران بووە، خەریکە لەپێشکەوتنەکانی جیهان و ناوچەکە دادەبڕێت، بۆیە چارەسەرکردنی کێشەی کورد باری تورکیا سووک دەکات و لێ سوودمەند دەبێت و گرانایی و شکۆی زیاتری لەناوچەکە بۆ دەگەڕێنێتەوە. واتە بوونی کێشەی کورد خاڵی هەرە لاوازی تورکیایە، بەڵام ئەگەر ئەم کێشەیە چارەسەربکرێ ئەوا دەبێتە خاڵی هەرە بەهێزی تورکیا لەسەر ئاستی ناوخۆ و لەدەرەوەدا، بۆیە چارەسەری کێشەی کورد لەتورکیا بەهەنگاوێکی چارەنووسساز و رووداوێکی مێژوویی گەورە لەقەڵەمدەدرێت.

تورکیا وڵاتێکی گەورەیە لەرۆژهەڵاتی ناوین و ئۆراسیادا، لەڕووی ئابوورییەوە لەسەرانسەری دنیادا

...ستان.. زەرورەتێکی مێژوویی

هەواڵنامەی کتێب

پلەی
١٧ و
لەئەوروپاش بەشەشەمین وڵات
دێت، لەنێو گروپی (٢٠)یشدایە. جگە لەمەش ئەندامی پەیمانی باکووری ئەتڵەسی (NATO)یە، کە ئەمڕۆ ئەو ڕێکخراوە لەجیهاندا ڕۆڵێکی دیار و کاریگەر دەگێڕێ لەبەرقەرارکردنی ئاسایش و سەقامگیری بۆ ژمارەیەک لەوڵاتانی جیهان. ئێستاش خەریکی وتوێژی ئەندامێتییە لەیەکێتی ئەوروپادا. تورکیا بەچارەسەری کێشەی کورد دەتوانێت مەرجەکانی دیموکراسی و مافی مروڤ دەستەبەربکات، بەمەش ڕێگەی بۆ خۆش دەبێت ببێتە ئەندام لەیەکێتی ئەوروپا و بچێتە خێزانی دەوڵەتە شارستانی و دیموکراسییەکان، کە ئەمە خەونێکی لەمێژینەیەتی و لەڕووی سیاسی و ئابووری و دیپلۆماسییەوە سوودێکی زۆری پێدەگەیەنێت و بەمەش دەتوانێت خۆی لەگەڵ پێشکەوتنەکانی جیهان پارسەنگ بداتەوەو ڕاستەوانە لەگەڵیدا بڕوات. جگە

لەمە،
تورکیا ئەگەر
کێشەی کورد چارەسەربکات
ئەوا دەتوانێت سوود لەسەرچاوە ژێر زەوی و سەر زەویەکانی باشووری ڕۆژهەڵات وەربگرێت و لەڕووی ئابووریش لەئاستی ناوخۆیدا هەنگاوی مەزن هەڵبگرێت، چونکە تاکو ئیستا بەهۆی شەڕەوە نەیتوانیوە سوود لەسامانەکانی ئەو ناوچەیە ببینێ و وەبەرهێنانی تێدابکات. ئەمە سەرەڕای ئەوەی سازش و ڕێکەوتن لەگەڵ کورد لەتورکیا دەبێتە مایەی هاتنەکایەوەی ئاشتی کۆمەڵایەتی و، لەڕووی کۆمەڵایەتیشەوە تورکیا دەتوانێت هەنگاوی جیددی بنێت. خاڵێکی دیکە، کە پێویستە هەڵوەستەی لەسەر بکەین و بۆ تورکیاش زۆر گرنگ

و چارەنووسسازە، ئەوەیە کە ئەگەربێتو کێشەی کورد چارەسەربکا ئەوا دەتوانێت لەگەڵ هەرێمی کوردستان بکەوێتە نێو پەیوەندییەکی پۆزەتیڤانە و کاریگەر. سەرەرای ئەوەی لەم پەیوەندییەدا قازانجێکی زۆری ئابووری و سەرمایەگوزاری دەکات و دەتوانێت ببێتە پرد بۆ گواستنەوەی نەوت و گازی سروشتی بۆ وڵاتانی ئەوروپا، هەروەک خۆشی سوودمەند دەبێت لەرێژەی ١٠٪ی ئەو گاز و نەوتەی بەخاکەکەیدا تێپەردەبێ، بەتایبەتی کە ئێستا تورکیا لەرێگایەکی دوورەوە سووتەمەنی دەکرێ، بەڵام لەداهاتوودا دەتوانێ ئەو پێداویستیانە لەهەرێمی کوردستان بکرێت. لەرێگەی هەرێمی کوردستانی عێراقیشەوە دەتوانێت خۆی بگەیەنێتە وڵاتانی عەرەبی و کەنداو و رۆژهەڵاتی ناوین بەگشتی. هەربۆیە گەشەسەندنی پەیوەندییەکان لەکەرتی وزەدا هەڵگری کۆمەڵێک رەهەندی جیاواز و دەلالەتی گرنگترە، دوای ئەوەی تورکیا پلانی بەستنەوەی ئیستانبوڵی لەرێی هەولێرەوە بۆ بەغدا، بەسرە و کەنداوی عەرەبی داناوە لەرێگەی کەناڵی وشک (هێڵی شەمەندەفەر)ەوە بۆ گواستنەوەی نەوت و گاز. هەروەها کردنەوەی ناوچەیەکی بازرگانی و پیشەسازی ئازاد لەهەرێمی کوردستان و فراوانکردنی دەروازەی «ئیبراهیم خەلیل- خابوور» و کردنەوەی دوو دەروازەی دیکەی گومرگی، یەکێکیان لەنزیک ئێران و ئەویتریان لەنزیک سنووری سوریا. لەلایەک کوردستان بەبازارەکانی قەفقاسیا و رووسیا و ناوچەکانی دەریای رەش و باڵکان دەبەستێتەوە، لەلایەکی دیکەوە رێژەی ئاڵوگۆری ئابووریی و سەرمایەگوزاری لەرێگەی دەریای سپی ناوین و ئەوروپا فراوانتر دەکات. بەتایبەتی کە ئێستا پلانرێژی بۆ ئەوە دەکرێ لەساڵانی داهاتوودا قەبارەی بازرگانی هەرێمی کوردستان لەگەڵ تورکیا بگاتە سەرووی ١٥ ملیار دۆلارەوە.

بەکورتی دەتوانین بڵێین، هەرێمی کوردستان پێگەیەکی یەکجار گرنگ و ستراتیژییە بۆ تورکیا و لەمیانی پەیوەندیەکی دۆستانە و پۆزەتیڤانە لەگەڵ هەرێمی کوردستان و وڵاتانی دیکەی دەوروداوسێیدا دەتوانێت هەیبەتێکی ئیقلیمی پەیدا بکات و ببێتە هێزێکی ناوچەیی گەورە. بەتایبەتی، کە ئەمریکا لەکۆتایی ساڵی ٢٠١١ لەعێراق دەکشێتەوە، نایەوێت ناوچەکە بۆ ئێرانێکی بەهێز بەجێبهێڵێت و دەیەوێ تورکیایەکی بەهێزی لەتەنیشت قوت بکاتەوە بۆئەوەی رکابەری بکات. بەهێزبوونی تورکیاش لەرووی سیاسیی و ئابوورییەوە تەنها بەچارەسەرکردنی کێشەی کورد ئەنجامگیری دەبێت. بۆیە پێمولیە ئەمریکا زیاتر لەجاران هەڵوێستە لەسەر ئەم دۆسیّیە دەکات و لەم رووە هاوکار و پشتیوانی تورکیاش دەبێت و بەئاراستەیەکی ئیجابی کێشی دەکات.

لەم گۆرانکاری و هەنگاوە مێژووییەدا تورکیا رۆڵی تەنها ئەوە نابێت ببێتە پرد لەنێوان رۆژهەڵاتی ناوین و ئەوروپا و کاریگەریان لەسەر دابنێت، بەڵکو بەهۆی پێگە جوگرافیە گرنگەکەی (جیۆستراتیژ)ییەکەی لەوڵاتانی قەفقاسیا زیاتر نزیکدەبێتەوە. ئەگەر دیالۆگی سیاسی و کولتووری لەگەڵ وڵاتانی دەوروداوسێ خۆی قوڵتربکاتەوە، ئەوا لەرووی ئابووری و سیاسییەوە کاریگەریەکی باشی دەبێت لەسەر وڵاتانی قەفقاسیا و ئاسیای ناوین تورکمانستان و قیرغستان و ئۆزباکستان و کازاخستان و.. تد، بەتایبەتی کە بەشێک لەو وڵاتانە زۆرینەیان بەرەچەڵەک تورکن. بەهەمانشێوە لەدەڤەرە جیاجیاکانی دەریای رەش و ناوچەی بەڵکان و قوبرس و ناوچەکانی دیکەی دەریای سپی ناویندا.

بۆیە دەتوانین بڵێین، سیاسەتی ئەنقەرە لەبەرامبەر دراوسێکانیدا زۆر ریالیستانە و تیژبینانەیە و، پشت بەکۆمەڵێک بەرژەوەندی راستەقینە دەبەستێت بۆ ئەوەی تورکیا لەسەر ئاستی مێژوییدا بەو دراوسێیانەی گرێبدرێتەوە کە خاڵی تەماسی لەگەڵیاندا هەیە، ئەمەش بەو ئامانجەی ئەو رەوشە نەشازە پارسەنگ بکاتەوە کە ساڵانی شەرِی سارد و لۆژیکی عەسکەرتاری دروستیانکردبوو، ئەڵبەتە ئەمە مانای زیندووکردنەوەی دەورانی ئیمپراتۆریای عوسمانی و کۆلۆنیالیزمێکی نوێ ناگەیەنێت کە هەندێ لەچاودێران ئەو سیاسەتە وەک «عوسمانیزمێکی تازە» وەسفدەکەن. بەڵکو تورکیای ئەمرۆ تورکیایەکی زۆر جیاوازە لەدوێنێ و هەمان تورکیاکەی سەردەمی شەرِی سارد و حوکمی کودەتای سەربازی نییە. هەر بۆیەشە، ئەم هەنگاوانەی تورکیا لەلایەن ئەمریکا و یەکێتی ئەوروپا و تەواوی دۆستە رۆژئاواییەکان پێشوازی گەرمی لێکراوە لەبەرئەوەی بۆ بەهێزکردنی پێگەی تورکیاش لەپەیمانی ناتۆ کارێکی سوودبەخش دەبێت کە ئێستا بەشێک لەهێزەکانی لەئەفغانستاندایە. بۆیە ئەو سیاسەتەی تورکیا دەرهەق بەدەوروداوسێکانی گرتوویەتیە بەر شایانی پشتیوانیکردنە نەک ناشرینکردن و بەگژداچوونەوەی.

هەڵبەتە لەم ئاڵوگۆر و کرانەوەیەدا تەنها نەتەوەی تورک یا تەنها دەوڵەتی تورکیا قازانج ناکات بەڵکو گەلی کوردیش لەباکووری کوردستان و هەرێمی کوردستاندا لەرووی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتوورییەوە سوودمەند دەبن. سوودمەندبوونی کوردەکانی تورکیا لەوەدایە، کە کێشەی نەتەوەییان چارەسەردەبێ و دەبنە خاوەنی ناسنامەی خۆیان و لەرووی ئابوورییەوە ناوچەکەیان دەبووژێتەوە و

زیاتر پێشدەکەوێت، لەڕووی کولتووریشەوە دەتوانن گوزارشت لەخۆیان بکەن. بەکورتی، کوردی باکوور لەم گۆڕانکاری و پەرەسەندنانەدا تاڕادەیەک ئازادی خۆی بەدەستدەخات و تا ئاستێکی باش مافە زەوتکراوەکانی بۆ دەگەڕێتەوە. هەرچی هەرێمی کوردستانیشە سەرەرای ئەوەی چارەسەری کێشەی کورد لەتورکیا پاڵپشتێکی مەعنەوی گەورەیە بۆ هەرێمی کوردستان، ئەوا لەگەلێک واری دیکەوەش سوود لەپەیوەندییەکانی وەردەگرێت لەگەڵ تورکیا. گرنگترینیان هەرێمی کوردستان لەجوگرافیایەکی داخراودایە بۆ ئەوەی بەجیهانی دەرەوە بەتایبەتی بەئەوروپا بگات و خۆی لەگەڵ پێشکەوتنەکانی جیهان بگونجێنێت پێویستی بەدەرگایەک یاخود دەروازەیەکی کراوە هەیە. تورکیاش لەهەموو ڕوویەکەوە شیاوە بۆ ئەوەی ڕۆلی ئەو دەروازەیە بۆ هەرێم بگیڕێت تا لەگەڵ ڕۆژئاوا و دنیای گلۆباڵدا ئەنتیگرە ببێت. بەتایبەتی لەرووی ئابوورییەوە بۆ هەناردەکردنی نەوت و گازی سروشتی بۆ بازاڕەکانی ئەوروپا و جیهان تورکیا تاکە مەنفەسە و دەتوانرێت سوودی لێوەربگیرێت.

هەروەها چارەسەربوونی کێشەی کورد لەتورکیاو پەرەسەندنی پەیوەندییەکان لەگەڵ تورکیا پێگەی سیاسی و دیپلۆماسی هەرێمی کوردستان لەعێراق بەهێزتر دەکات و لەم ڕێگەیەشەوە کورد لەعێراق دەستکراوەتر دەبێت و دەتوانی زیاتر ڕۆڵ بگێڕێت و هەوڵەکانی بۆ بەدەستهێنان و چەسپاندنی مافە دەستووریەکانی جێگیرتر و ئەنجامگیرتر بێت. لەبەرئەوە پێویستە هەلومەرجی هەنووکەیش بەقازانجی هەرچی زیاتری ئارامی و سەقامگیری بگۆڕێت نەک دروستکردنی پشێوی و بارگرژی.

بەکورتی دەتوانین بڵێین، ئەنقەرە و هەولێر هەردووکیان پێویستیان بەیەکە و تایتڵێکی گرنگ کۆیاندەکاتەوە، ئەویش دروستکردنی کەشێکی پڕ لەمتمانە و پێوەندی دراوسێیەتی باش لەسەر بنەمای بەرژەوەندییە هاوبەشەکان. لەبەرئەوە لەم قۆناخە مێژووییەدا تورکیا و هەرێمی کوردستان دەتوانن ببن بەدوو دراوسێی مەند و هێور بۆ یەکتری.

هەرێمی کوردستان لەنێو دراوسێکانی تورکیادا باشترین دراوسێیە بۆ ئەوەی لەرێگەیدا بەئامانجە سیاسی و ئابووری و دیپلۆماسییەکانی بگات. هەروەها تورکیاش لەنێو دراوسێکانی هەرێمی کرودستان باشترین دراوسێیە بۆ ئەوەی هەرێمی کوردستان لەرێگەیەوە بەئامانجەکانی بگات. لەبەرئەوە ئەگەر تورکیا دەروازەی کراوەی هەرێمی کوردستان بێت بۆ رووسیا و قەفقاسیا و ئاسیای ناوین و دەریای رەش و بەڵکان و ناوچەی دەریاسی ناوین و وڵاتانی ئەوروپادا ئەوا هەرێمی کوردستانیش دەرگای کراوەی تورکیایە بۆ بەسرە و کەنداوی عەرەبی و وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوین بەگشتی.

لەم سۆنگەیەوە، پێویستە لێرە بەدواوە دەوڵەتی تورکیا بەچاویلکەی دوێنێ و لەکونی دەرزییەوە لەهەرێمی کوردستان نەڕوانێت و چیتر بیر لەبەکارهێنانی زمانی زبر و شەڕ و هەڕەشە و چاوسوورکردنەوە نەکاتەوە و، ئەو دیدە ئاسایشییەی خۆیشی بگۆڕێت کە لەچوارچێوەی مەسەلەی تیرۆریزمدا مامەڵە لەگەڵ ستاتۆی کوردستانی عێراقدا بکات. بۆیە کاتی ئەوە هاتووە بەدیدێکی سیاسیی و ئابووریانە لەهەرێم نزیکبێتەوە. لەم رووەوە سەردانە دراماتیکییەکەی پرۆفیسۆر ئەحمەد داود ئۆغلۆ وەزیری دەرەوە بۆ هەولێر بووە دەسپێکی قۆناخێکی تازە لەپێوەندییەکانی نێوان هەردوولا و کردنەوەی گرێکوێرە سیاسییەکان. بەتایبەتیش بڕیاری کردنەوە کۆنسوڵخانەی گشتی تورکیا لەهەولێر لەداهاتوودا پێوەندییەکان دەباتە قۆناخێکی گرنگتر و پڕشنگدارترەوە.

ڕێگای دیپلۆماسی دەتوانێ ڕێگایەکی درێژتر لەچەک و گوللە ببڕێت. ئەمەش ڕێگایەکی ئارەزوومەندانە و کات بەسەربردن نییە بەڵکو پێدوایستییەکی گرنگی ئەم قۆناخە چارەنووسسازەیە. هەر بۆیە پەرەپێدان و فراوانکردن و قوڵکردنەوەی پەیوەندییەکان لەنێوان هەرێمی کوردستان و تورکیا لەرۆژگاری ئەمڕۆدا بۆتە زەرورەتێکی مێژوویی و لەهەردوولاوە دەتوانرێت هەڵوەستەی جیددی لەسەر بکرێت. لێرەدا دەمانەوێت بڵێین، دەتوانرێت پەیوەندییەکان گشتگیر و هەمەلایەنتر بکرێن و لەچوارچێوەی پەیوەندی سیاسیی و دیپلۆماسی و ئابووری دەربچن و لەڕووی کۆمەڵایەتی و کولتووریشەوە پەیوەندییەکان پەرەیان پێبدرێت. بەتایبەتی کە لەهەردوولاوە زەمینەی پێشکەوتنی پەیوەندییەکی بەمشێوەیە لەئارادایە. چونکە کورد بەشێکی گەورە لەتورکیا پێکدەهێنێت و بەشەکەی دیکەش کە زۆرینەی تورکن مێژووییەکی سەدان ساڵ بەیەکەوەژیان کوردو تورک کۆدەکاتەوە. جگە لەمە، هەم کوردو هەم تورک بەئایین موسڵمانن و ئایینی ئیسلامیش یەکێکە لەسەرچاوەی کولتووری هەردوولا. زۆربەی دابونەریتەکانیش سەرچاوەی خۆیان لەئایینی ئیسلامەوە وەردەگرن. واتە لەرووی کولتووریشەوە لەچەندین لاوە کوردو تورک لەیەکترەوە نزیکن و چەندین خاڵی هاوبەش هەن کە دەکرێت بکرێنە بنەمای پەرەپێدانی پەیوەندییە کولتوورییەکانیش.

وتوێژی تورکیاناسی لەگەڵ ئیسماعیل بێشکچی

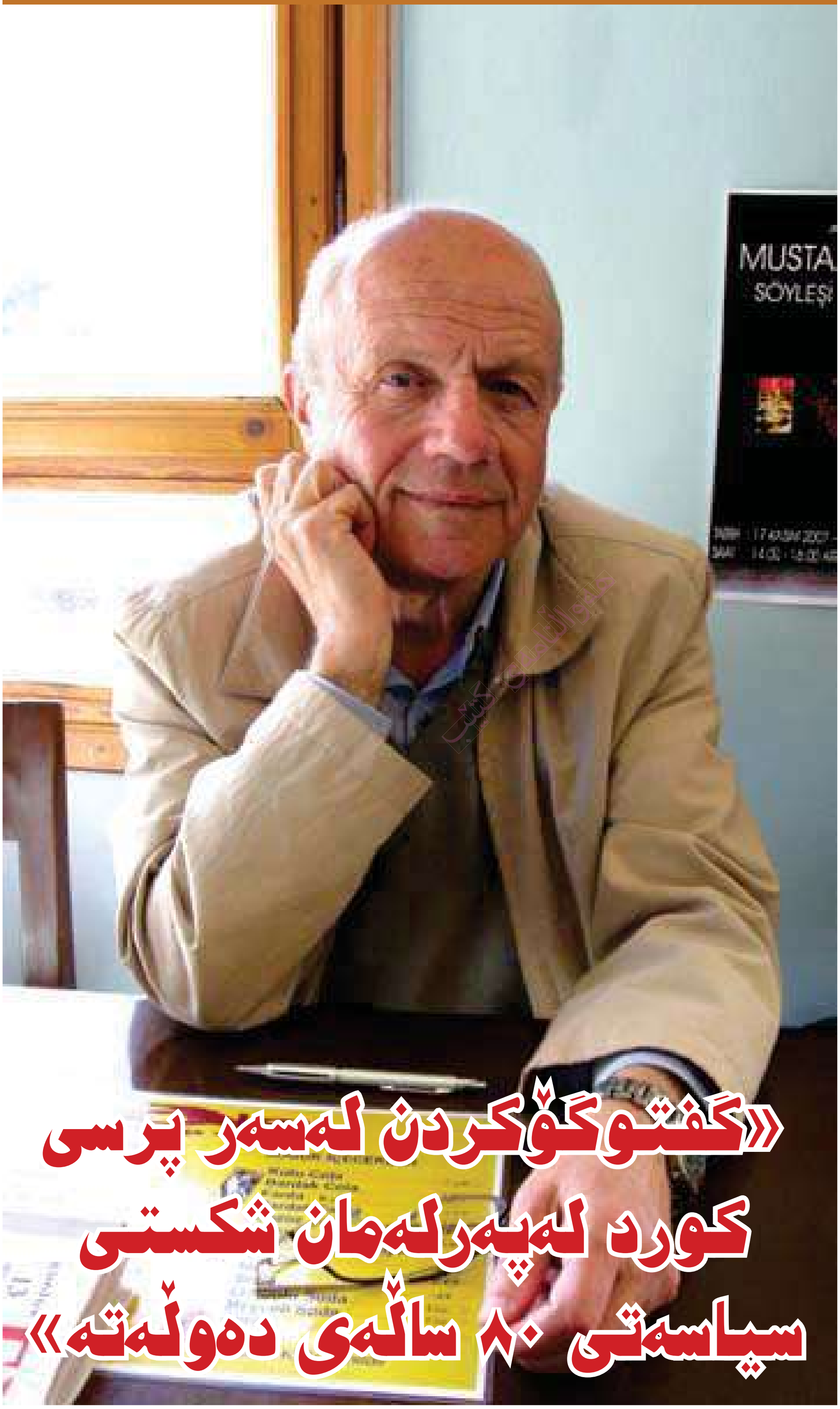

«گفتوگۆکردن لەسەر پرسی کورد لەپەرلەمان شکستی سیاسەتی ٨٠ ساڵەی دەوڵەتە»

ئیسماعیل بێشکچی، دیاردەیەکی شارستانی ئەنادۆڵیایە. ئەو دەمێکە گرەوی لە زەمەن و مێژوو و دەسەلات بردۆتەوە. بێشکچی یەکێکە لەو ڕۆشنبیرانەی کە بە هەق خاوەنی گەلێ تایبەتمەندیی ڕۆشنبیرییە.

هەمیشە بەدیدێکی یاخیگرانە و ڕەخنەگرانە سەرنج و تێڕوانینەکانی خۆی دەخاتەڕوو. باجی ئەو ڕیسک و ڕۆحیەتە ماجەراخوازییەش ١٩ ساڵ زیندانیکردن بوو لەسەر ڕیالیزەکردنی ئەو زوڵم و ناعەدالەتییانەی لەلایەن یاسایی تورکیاوە بەشێوەی سیستماتیک ڕووبەڕووی گەلی کورد دەبۆوە. لەبەرئەوە لێرەدا جێی خۆیەتی بڵێین، خۆزگە نوخبەی ڕووناکبیری تورکیا ئەوەندە شەیدای دەسەلاتی بەهێزی ناوەند نەدەبوون و لە ئەلف و بێی سەرچڵی و ماجەراکانی بێشکچی فێر دەبوون.

گۆڤاری تورکیاناسی، بەچاکی زانی هەڤپەیڤینێک لەسەر دوایین ئاڵوگۆر و پەرەسەندنە سیاسییەکانی تورکیا و هەرێمی کوردستان و ناوچەکە لەگەڵ پرۆفیسۆر ئیسماعیل بێشکچی ئەنجامبدات.

❖ پاش ئەوەی تورکیا بۆ ماوەی چارەگە سەدەیەک ڕێگەی سەربازی تاقیکردەوە، ئایا چۆن گەیشتە ئەو قەناعەتەی کە لەمەودوا پێویستە ڕێگەی ئاشتی و دیالۆگ و کرانەوە تاقیبکاتەوە؟!

– پتر لە ٨٠ ساڵ لەکۆماری تورکیای نوێدا درێژە بەسیاسەتی تواندنەوە و ئینکارکردن و لەناوبردنی کوردان درا. دامودەزگاکانی دەوڵەت وەک ناوەندەکانی خوێندن و زانکۆکان، دادگاکان و ڕاگەیاندن بۆ ڕایی کردنی ئەو سیاسەتە کارێکی گەورەیان کردووە. ئەو هەڵوێستە گرنگی ئەو دامەزراوە بنەڕەتییانەی دەوڵەتی مایەپووچ کرد. سیاسەتەکانی ئینکارکردن و لەناوبردن و تواندنەوەی کورد، سیاسەتی ناوخۆ و سیاسەتی دەرەوەشی ئاوەژوو کردەوە. تەنانەت ئەو سیاسەتە بووە ئاستەنگێک لەبەردەم پەیوەندییە ئابوورییەکان و نەتوانرا بەشێوەیەکی ڕێک و پێک بەرەو پێشەوەبچن. بۆیە ئیدی لێرە بەدواوە سیاسەتی ئینکار و لەناوبردن و ئاسمیلەکردنی کوردان شکستیهێنا و ناتوانێ بەردەوام بێت. لەبەرامبەردا «کورد و کوردی لەمەسەلەی بونیاتنانەوەی هزری دیموکراسی و ژیانی دەوڵەت و حکومەتدا دەتوانن بەشێوەیەکی باشتر کار بکەن و ئامادەگیان هەبێت». بەتێڕوانینی من، ئەو بۆچوونە ڕۆژ لەدوای ڕۆژ بەهێزتر دەبێت.

❖ حکومەتی پارتی داد و گەشەپێدان (AKP) لەسەر فایلێکی گرنگ و هەستیار کاردەکات و ئێستا فایلەکەی بردۆتە پەرلەمان گەنگەشەی لەسەر دەکات، ئەو فایلە سەرەتا بەناوی سیاسەتی «کرانەوە بەڕووی کورد» و دواتر وەک «کرانەوەی دیموکراتیانە» ناودێرکرا، بەپێی ئەم سیاسەتە حکومەت پرۆسەی کرانەوە بەسێ قۆناخی «نزیک و ناوەڕاست و دوورمەودا» ئەنجامدەدات، لەم ڕوانگەیەوە لەبەڕێزتان دەپرسم، ئێوە ڕەنگدانەوەی ئەم سیاسەتە لەداهاتوودا لەسەر تورکیا و کوردستانی عێراق و ناوچەکە چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

– زیاتر لەسێ مانگ دەبێت، لەبارەی مەسەلەی کورد، کوردی و کوردستانیدا گفتوگۆی تێروتەسەل بەڕێوەدەچن. تائێستاش لەتەلەڤزیۆن و ڕۆژنامە و ڕادیۆکاندا ئەو گفتوگۆیانە درێژەیان هەیە. ڕێکخراوە مەدەنییەکانیش کۆڕ و کۆنفرانس و سیمینار ساز دەکەن. بەبڕوای من، دەبێ ئەو قۆناخە تازەیە بەکرانەوەیەک لەسیاسەتی دەوڵەت لێکبدەینەوە. لەڕۆژانی ١٠- ٢٠٠٩/١١/١٣ دا لەپەرلەمانی تورکیادا سیاسەتی کرانەوە بەفەرمی تاوتوێ کرا. وەزیری ناوخۆ جەختی لەسەر ئەوە کردەوە کە دەبێ مەوداکانی ئازادی ڕادەربڕین فراوانتر بکرێت. دروشمیان ئەوەیە: «بۆ هەر کەسێک ئازادی زیاتر». ئەمەش هەنگاوێکی زۆر گرنگە بۆ زەمینەسازی لەبەردەم هاتنەکایەی گفتوگۆی ئازاد و ڕەخنەی ئازاد و دەتوانێ کاریگەری ئەرێنی لەسەر ژیانی سیاسی تورکیا دابنێت. هەروەک ئاشکرایە ئەو پێڤاژۆیەدا دەتوانێ کاریگەری ئەرێنی بخاتە سەر ڕەوشی باشووری کوردستانیش.

❖ ئایا تاچەند دەتوانین بڵێین، ئەو قۆناخە سیاسیەی ئەمڕۆ لەتورکیا دەیبینن، بەرهەمی هەوڵەکانی ئەو ڕۆژانەیە کە لەسەردەمی خوالێخۆشبوو (تورکوت ئۆزاڵ) دەستیانپێکرد؟

– لەڕاستیدا، تورگوت ئۆزاڵ لایەنێکی ئازادیخوازانەی هەبوو، بەڵام لەو بۆچوونەشدا پێویستە مرۆڤ هەموو لایەنەکانی سەردەمی دەسەڵاتدارێتی ئۆزاڵ تاوتوێ بکات.

❖ ئایا دژایەتیکردنی سیاسەتی «کرانەوە» لەلایەن هەندێ هێزی سیاسی تورکیاوە بەبیانووی ئەوەی کە پلانی AKP یە و دەوڵەتی تورکیا دابەشدەکات، چ کاریگەری لەسەر ئەو پێڤاژۆیە جێدەهێڵێت، ئایا هەوڵەکانی ئەو هێز و لایەنانە مەترسییەک نییە بۆ سەر پاشەڕۆژی تورکیا و جارێکی دیکە کێشەی کورد لەتورکیا مۆڵەق ناکاتەوە؟

– لەپەرلەمانی تورکیادا هەردوو پارتە بەرهەڵستکارەکە، پارتی کۆماری گەل (CHP) و پارتی بزووتنەوەی نەژادپەرستی (MHP) دژی چارەسەرکردن و ورووژاندنی پرسی کورد و سیاسەتی کرانەوەی دیموکراتین. دیارە ئەمەش ڕەوشێکی نەرێنییە، چارەسەرەکەی دژوارە، بەڵام لێرەدا شتی گرنگ ئەوەیە، کە ئەو پرسە چیتر پەردەپۆش ناکرێت و ئاخاوتن و گفتوگۆکان درێژەیان دەبێت و ئەو قۆناخەش بەردەوام دەبێت. لەنێو ئەو ئاخاوتن و گفتوگۆیانەشدا دەشێ وردە وردە هەوڵەکانی ئۆپۆزسیۆن مایەپووچ بێت و تووشی شکست بێت.

❖ بەبڕوای ئێوە، کاریگەری ئۆپۆزسیۆن لەسەر ئەو قۆناخە نوێیە چی دەبێت، لەکاتێکدا دەبین ڕۆژ لەدوای ڕۆژ نەغمەی ناسیۆنالیزمی تورکی بەرزتر دەبێتەوە، بەتایبەتی بینیمان تێڕوانینی کەمالیستەکانی نێو CHP زۆر توند و دژوار بوون و بەئەقڵییەتێکی ژینۆسایدخوازیی و بێباکانە داوای ڕەشەکوژی کوردیان کردەوە. هەروەک بەڕێزت لەکتێبەکەی خۆتدا بەناوی (Tunceli kanunu ١٩٣٠) باسی ئەوەتکردووە کە (حیفزرەحمان ڕەشید ئۆیمەن) مامی ئۆنور ئۆیمەن-ی سەرۆکی گروپی CHP لەپەرلەمان، کە بەرگری لەکۆمەڵکوژی کوردان لەدەرسیم دەکرد، لەساڵی ١٩٣٥ دا لەگەڵ ٦٠ پرۆفیسۆری دیکە پەرلەمانتار بوون و ئەو یەکێک لەو کەسانە بووە کە قانوونی گۆڕینی ناوی (دەرسیم) بۆ (تونجەلی) لەپەرلەمان قەبووڵکردووە. بەپێی ئەو قانوونە ئەوکات دەسەڵات بەفەرماندار

<<<

دەرفەتی ئەوە نەماوە چیتر پرسی کورد پەردەپۆش بکرێت و ئاخاوتن و گفتوگۆکان درێژەیان دەبێت و ئەو قۆناخەش بەردەوام دەبێت. لەنێو گفتوگۆکاندا بۆچوونی ناسیونالیزمی تورک مایەپووچ بێت

و والییەکان دەدرێت کە دەتوانن بڕیار بۆ گرتن، تاوانبارکردن، زینداینکردن و لەسێدارەدانی هەر کەسێک بدەن کە گەرەکیان بێت. لەگەڵ حیفزولرەحمان رەشید و باوکی تۆنور تۆیمەن لەئەڵمانیا گەورە بیوون، بەڵام هەمدیسان ئەو پەروەردەیە رێگای لێنەگرتوون کە لەگەڵ سیاسەتی کۆمەڵکوژی بن، بەتێڕوانینی ئێوە لەبەرچی تۆنور تۆیمەن ئاوا بەسانایی بەرگری لەبۆچوونە نەژادپەرستییەکانی دەکات و داوا دەکات کورد هەمدیسان ئەنفال بکرێتەوە؟

– هەوڵەکانی ئینکار و سڕینەوەی ناسنامەی کوردی و زمانی کوردی و بیروڕا و کاری موسڵمانێتی و ئاسمیلەکردنی عەلەوییەکان زەمینەیەکی باشی بۆ کۆمەڵکوژی کورد ڕەخساند. ئەو کۆمەڵکوژییە فراوانەی کە لەدەرسیم ئەنجامدرا گەیشتە ئاستی ژینۆساید. هەڵبەتە تێگەیشتن لە ڕوانین و هەوڵەکانی ئایدیۆلۆژیای فەرمی دەوڵەت زۆری دەوێت و مرۆڤ بەچەند قۆناخێکی پەروەردەیی فێری دەبێت. پێویستە چۆنییەتی پێکهاتن و جێگیربوونی قۆناخی ئایدیۆلۆژیای فەرمی دەوڵەت پێویستی بەلێکۆڵینەوە هەیە. بەڵام لەبارەی دەرسیم (١٩٣٧- ١٩٣٨) دا، پێویستە مرۆڤ لەجیاتی تۆنور تۆیمەن هەڵوەستە لەسەر هەڵوێستی کەمال کلچدارۆغلو بکات، لەبەرئەوەی ئەویش بەڕەچەڵەک دەرسیمییە و ئەو بەچاکی لەکۆمەڵکوژی و ژینۆسایدەی دەرسیم ڕزگاری بوو. بۆیە دوورکەوتنەوەی مرۆڤێک بەو رادەیە لەڕەگ و ریشەی خۆی جێی سەرنج و تێڕامانە، چونکە زهنییەتە لەپەروەردەییەکەوە سەرچاوەی گرتووە، لەبەرئەوە ئەگەر بتوانین هەڵوەستە لەسەر پەروەردەی ئایدیۆلۆژیای فەرمی دەوڵەت بکەین، کارێکی زۆر واتادار دەبێت.

❖ **زۆرجار کاتێک باسی چارەسەریی کێشەی کورد لەتورکیا دەکرێت، هەندێ لایەن باسی مۆدێلگەلێکی جیهانی دەکەن، لەوانە باسی مۆدێلی باسک لەئیسپانیا، ئیرلەندا و ئیتاڵیا یان چەند هی چەند وڵاتێک بۆ کوردەکانی تورکیا دەکەن، ئایا تۆ چ مۆدێلێکی خۆبەڕێوەبردن بۆ کوردەکانی تورکیا پێشنیار دەکەن و لەسەر ئەو مژارە چۆن بیردەکەیتەوە؟**

– پرسی کورد، پرسێکە لەلایەن دەوڵەتەوە دژی گەلی کورد لەڕێی سیاسەتەکانی ئینکار و سڕینەوەی کورد سەریهەڵداوە. هەر کاتێک کە دەست لەسیاسەتی ئینکار و سڕینەوە و تواندنەوە هەڵگیرا، ئەوا ڕێگاکانی بەردەم چارەسەرکردنی پرسی کورد ئاوەڵا دەبێت. من لەو بڕوایەدانیم ئەو مۆدێلانە گونجاوبن، لەبەرئەوەی هەلومەرجی پێوەندییەکانی کورد و تورک وەکو ئەو مۆدێلانە نییە کە ئێوە باسی لێوە دەکەن. چونکە لەهیچ ناوچەیەکی دنیا هەوڵدانی ئینکارکردن و سڕینەوە و تواندنەوە وەکو هی دەوڵەتی تورکیا بەدی ناکرێت.

❖ **ئایا کاریگەری ئەمریکا لەسەر سیاسەتی «کرانەوەی دیموکراتی» و نزیکبوونەوەی ئەنقەرە و هەولێر چۆن هەڵدەسەنگێنن، بەتایبەتی کە ئێستا سەرۆک ئۆباما بەپێچەوانەی سەرۆک بوش زیاتر باوەڕی بەهێزی نەرم «Soft Power» و سازدانی «دیالۆگ» و مەنتیقی دیپلۆماسی هەیە بۆ چارەسەرکردنی کێشە و ئاڵۆزییە سیاسییەکان؟**

– پێویستە کورد هەم لەبەرامبەر تورکیا، هەم لەبەرامبەر سەرۆک ئۆبامادا، هەمیشە بەشێوەیەکی بوێرانە و سەرسەختانە بەرگری لەمافە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی بکات.

❖ **ئایا ئەگەر هێزەکانی ئەمریکا لەکۆتایی ساڵی ٢٠١١ عێراقیان بەجێهێشت، ئەمە نابێتە هۆی ئەوەی دووبارە شەڕ و بارگرژییەکان لەنێوان هەولێر- ئەنقەرە سەرهەڵبدەنەوە؟ بەمانایەکی دیکە دەمەوێ بپرسم، نزیکبوونەوەی ئێستای هەولێر و ئەنقەرە چەندە نزیکبوونەوەیەکی سەمیمی و ستراتیژییە یان نزیکبوونەوەیەکە تەنها بۆ تاکتیک و مناوەرەی سیاسیی؟**

– من لەو بڕوایەدام ئەو پێڤاژۆییە لەقۆناخی دووەمدا زیاتر بەرەو پێشەوەبچێت.

❖ **سەردانی وەزیری دەرەوەی حکومەتی تورکیا بۆ هەولێر دەسپێکی قۆناخێکی نوێ بوو لەپێوەندییەکانی نێوان هەولێر و ئەنقەرە، ئێوە چۆن لەو سەردانەی ئەحمەد داود ئۆغڵو دەڕوانن؟ ئایا ئەم هەنگاوەی حکومەتی تورکیا بۆ نزیکبوونەوەی لەهەرێمی کوردستانی عێراق چۆن هەڵدەسەنگێنن؟**

– من لەو بڕوایەدام پێوەندییە ئابوورییەکان بەهێز دەبن و هاوزەمان لەگەڵ ئەو پێوەندییانە، جموجۆڵە دیپلۆماسییەکانیش گەشتر دەبن.

❖ **ئایا پێتوایە تورکیا بەکردنەوەی کونسوڵخانەی گشتی و دامەزراندنی ناوچەیەکی بازارگانی ئازاد لەهەرێمی کوردستان و زیادکردنی ئاستی ئاڵوێری ئابووری و سەرمایەگوزاری چ کاریگەرییەکی دەبێت لەسەر ئاستی پێوەندییەکانی ئەنقەرە و هەولێر لەداهاتوودا؟**

– کردنەوەی کۆنسوڵخانەی گشتی تورکیا لەهەولێر،

ئیسماعیل بێشکچی لەگەڵ کۆنە سیاسەتمەداری کورد جانێ یلدرم و هاورێیەکی تریان

ئاستی پێوەندییە بازرگانی و دیپلۆماسییەکان گەورەتر و پرشنگداتر دەکات.

❖ هەندێ لەچاودێرانی سیاسیی پێیانوایە وردە وردە رۆڵی سوپا لەژیانی سیاسیی تورکیا کاڵ دەبێتەوە، ئایا ئەو دیاردە تازەیەی لەتورکیا پەیدابووە تاچەند دەبێتە هۆی گۆڕینی هەڵوێستی ژەنراڵە سەربازییەکان؟ تۆپێتوایە لەداهاتوو سوپای تورکیا ملکەچی ئیرادەی حکومەتی سڤیل بێت و ئاڵای سپی هەڵبکات؟

– من لەو بڕوایەدام کە بەتێپەڕبوونی کات بنەماکانی دیموکراسیش بەهێزتر دەبن. لەو پێڤاژۆیەدا سەنگ و قورسایی هەژموونی سوپا لەسەر رەنگرێژکردن و ئاراستەکردنی ژیانی سیاسیش کەمتر دەبێتەوە.

❖ پێگە و هەڵکەوتەی جوگرافی تورکیا بەجۆرێکە کە تورکیا ناچار دەکات ببێتە پردێک لەنێوان جیهانی رۆژهەڵات و رۆژئاوا، ئێستاش ئەو تێڕوانینە لەئارادایە کە دەبێت تورکیا هەڵبستێت بەپەرەپێدان و بەهێزکردنی پەیوەندییە ئابووری و بازرگانییەکان لەگەڵ ئەو وڵاتانەی کە پێشتر بەشێک بوون لەئیمپراتۆریای عوسمانی بۆئەوەی رۆڵێکی کاریگەرتر ببینێت لەیەکێتی ئەورووپادا، ئایا بەتێڕوانینی ئێوە پێویستناکات تورکیا هەڵبستێت بەدووبارە بنیاتنانەوەی ئەم پەیوەندییە کۆنانە و لەو چوارچێوەیەشدا پێوەندییەکانی خۆی لەگەڵ کوردان نۆرمالیزە بکات؟

– منیش لەو بڕوایەدام پێڤاژۆیەکە بەمشێوەیە گەشاوەتر دەبێت.

❖ هەندێ لەچاودێرانی سیاسیی پێیانوایە ئەو سیاسەت و ریفۆرمانەی ئێستا حکومەتی AKP لەتورکیا پێڕەوی دەکات توانی هێز و هەیبەت بۆ تورکیا بگەڕێنێتەوە، لەبەرئەوەی خەریکبوو تورکیا وردە وردە رۆڵە ناوچەییەکەی جارانی لەدەستدەدا و لەجیاتی ئەوەی ببێتە زلهێزێکی ناوچەیی زیاتر لەهێزێکی بچووکی ناوچەیی نزیکدەبۆوە، ئایا بۆچوونی ئێوە چییە لەمبارەیەوە؟

– بەشێوەیەکی گشتی، منیش ئەو بیروبۆچوونەی ئێوە ئەرێ دەکەم.

<<< لەو قۆناخەدا سەنگ و قورسایی هەژموونی سوپا لەسەر رەنگرێژکردن و ئاراستەکردنی ژیانی سیاسیش کەمتر دەبێتەوە

ئیلتەر تورکمەن، کەسایەتی دیپلۆماتی ناودار و وەزیری دەرەوەی

کاتێك پێوەندییەکان ئاراستەیەکی نابێت باس لە هێڵە سوورەکان بکەی

پێشووی تورکیا بۆ تورکیاناسی:

ئەرێنی وەردەگرن

ئیلتەر تورکمان، کەسایەتی دیپلۆماتی ناوداری تورکیا لەساڵی ١٩٢٧ لەئیستانبوڵ لەدایکبووە. دەرچووی کۆلێژی زانستە سیاسییەکانی زانکۆی ئەنقەرەیە. لەساڵی ١٩٤٩ وەکو کارمەندێک لە وەزارەتی دەرەوەی تورکیا دامەزراوە، لەبواری دیپلۆماسی سیاسی چەندین بەپرسیاریەتی پێ سپێردراوە. لەساڵی ١٩٦٨ بۆ یەکەم جار بووەتە باڵیۆزی تورکیا لەئەسینای پایەتەختی یۆنان. دواتر لەساڵی ١٩٧٢ بۆتە باڵیۆزی یەکەمی وڵاتەکەی لەمۆسکۆ، لەساڵی ١٩٧٥ یش بووە نوێنەری بەردەوامی وڵاتەکەی لەنەتەوە یەکگرتووەکان. لەگەڵ کودەتای ١٢ ئەیلولی ساڵی ١٩٨٠ و دەستبەکاربوونی حکومەتی بوڵەند ئەجەوید بووەتە وەزیری دەرەوەی تورکیا.

لەساڵی ١٩٨٣ جارێکی تر بۆتە نوێنەری وڵاتەکەی لەنەتەوە یەکگرتووەکان لەجنێف، تا ساڵی ١٩٨٥ ئەم جارەیان نوێنەرایەتی وڵاتەکەی لە نیویۆرک پێ سپێردرا. بۆ دواجار لەساڵی ١٩٨٨ بووە باڵیۆزی یەکەمی تورکیا لەپاریس تا لەساڵی ١٩٩١ خانەنشین کرا. ئەو لەبەر ئەزموونی کەڵەکەبووی خۆی لەسلکی دیپلۆماسیدا بەمەوهیبەی دیپلۆماسی تورکیا دەناسرێت. تا دواجار، لەساڵی ١٩٩٥ لەسەر لیستی MHP خۆی بۆ پەرلەمانی تورکیا کاندید کرد، بەڵام لەهەڵبژاردنەکان دەنگی پێویستی نەهێنا. ئێستاش لەبواری سیاسەتی دەرەوەی وڵاتەکەی لەرۆژنامەی حوریەت دەنووسێ.

❖ تا چەند بەڕێوەبەرایەتی هەرێمی کوردستان ڕۆڵی لە چارەسەری کێشەی کورد لە تورکیا هەیە؟

ـ پێش هەموو شتێک پێویستە بەبیربێنینەوە کە بەڕێوەبەرایەتی باکووری عێراق ڕۆڵێکی گەورەی هەیە لە کۆتایی هێنان بەتیرۆری PKK . بەگشتی نیوەی تیرۆریستانی PKK لەباکووری عێراق سەنگەریان گرتووە هەر لەوێشەوە هێرش دەکەنە ناو خاکی تورکیا. هەروەها سەرکردە دیارەکان و ئەوانەی وەکو بڕبڕەی پشتی PKK دەناسرێن لەباکووری عێراق ئاراستەو ڕێنوێنی ڕێکخراوەکەیان دەکەن. جگە لەمەش پێویستە بەڕێوەبەرایەتی کورد لەباکووری عێراق بە گرتنەبەری ڕێ و شوێنی ئەمنی و هەندێک ڕێ و شوێنی تر بەرگە لەجوڵانەوەی PKK بگرێت. بێگومان بەرژەوەندی هەرێمی باکووری عێراقیش دوای کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لەعێراق کۆتایی هێنانە بەبوونی PKK لە باکووری عێراق کە هەوڵ دەدات ئەو هەرێمە وەکو بنکەی سەرەکی بۆ خۆیان بەکاربێنن. لەو کاتەی بەڕێوەبەرایەتی کورد لەباکووری عێراق بەبڕیار هەوڵ دەدات کۆتایی بە چالاکیەکانی PKK لەو هەرێمە بێنێ لە تورکیاش بەئامانجی چارەسەری کێشەی کورد پرۆسەی کرانەوەی دیموکراتی دەستپێکراوە، بۆیە پێویستە ڕۆڵی بەڕێوەبەرایەتی باکووری عێراق بۆ نزیکبوونەوەی ئاسۆی چارەسەری بەگرنگ هەڵبسەنگێنین.

❖ ئەو دانوستانەی لەنێوان کوردەکانی عێراق و تورکیا دەستپێکراوە، پشت بەکام بنەما دەبەستێت؟

ـ پێویستە ئەو دانوستان لەگەڵ کوردەکانی عێراق دەستپێکراوە، لەچوارچێوەی ئەو سیاسەتە هەڵبسەنگێنین کە تورکیا لەبەرامبەر عێراق گرتوویەتیەبەر. تورکیا خوازیارە عێراقێکی یەکگرتوو ئارام لە ئارادابێت تا بتوانێت بەرژەوەندیەکانی لەهەرێمەکە بپارێزێت. لەهەمان کات پێویستە ڕێگا نەدرێت بۆ ئەوەی عێراق ببێتە ناوەندی ململانێی هێزە نێونەتەوەیی و هەرێمیەکان. سیاسەتی تورکیا بەرامبەر بەڕێوەبەرایەتی باکووری عێراق لەم چوارچێوەیە ئاراستە دەگرێت و هەوڵ دەدات هەموو مەسەلەکان بە ڕێگای حکومەتی ناوەندی چارەسەر بکات. ئەو کاتەی هەموو عێراق سەقامگیربێت و باکووری عێراقیش لە زەمینەیەکی تەندروست پەیوەندیەکانی لەگەڵ تورکیا پێشبخات، ئەو کاتە دەبێتە مایەی بەرز هەڵسەنگاندنی ڕۆڵی بەڕێوەبەرایەتی باکووری عێراق لەهەرێمەکە.

❖ بەو سەردانەی داود ئەحمەد ئۆغلۆ بۆ هەرێمی کوردستان ئەنجامیدا، هێڵە سوورەکانی تورکیا بەرامبەر بە هەرێمی کوردستان گۆڕانیان بەسەردا هات، ئەگەر گۆڕانیان بەسەردا هاتووە، هێڵە نوێیەکانی تورکیا چین؟

ـ کاتێک پەیوەندیەکان ئاراستەیەکی ئەرێنی بەخۆوە دەبینین، زۆر باش نابێت باس لەهێڵە سوورەکان بکەین. پێموایە سەردانەکەی بەڕێز داود ئۆغلۆ دەبێتە خاڵێکی وەچەرخان لەپەیوەندی نێوان تورکیا و باکووری عێراق. بەڕێوەبەرایەتی هەردوولا بەگرتنەبەری ئەو شێوازە گەلی هەردوو وڵات زیاتر نزیکی یەکتر دەکات و هەروەها بۆ بەهێزکردنی پەیوەندییە ئابووری و کولتوورییەکان دەبێتە وێستگەیەکی زۆر گرنگ.

❖ ئایا ئەو بنەما فیدراڵیەی لەعێراق بۆ چارەسەری کێشەی کورد پیادەکراوە، بۆ کوردەکانی تورکیاش دەبێتە نموونەیەکی چارەسەری کێشەکەیان؟

ـــ نەخێر، هەر وڵاتێک سیستمی سیاسی لەناو پێشکەوتنە مێژوویەکان شێوە دەگرێت. سیستەمی سیاسی و ئیداری دەوڵەتی تورکیا ناوەندیەو بەم شێوەیەش دەمێنێتەوە. لەبنەماشدا لەناو هاوڵاتیانی کوردی تورکیا جگە لەنوخبەیەکی بێ کاریگەر، پشتگیری لەبیرۆکەی فیدراڵیزم ناکرێت، ئەم گفتوگۆیانەی ئەم دوایەش دەربارەی چارەسەری کێشەی کورد لەتورکیا لە ئارادایە ڕاستی ئەو بۆچوونەمان دەسەلمێنێت.

❖ ئایا کرانەوەی کۆنسوڵخانەی تورکیا لەهەولێر، هەروەها بەرەودان بەپەیوەندیە بازرگانی و ئابوورییەکان دێتە واتای داننانی تورکیا بەبەڕێوەبەرایەتی کوردستانی عێراق؟

ـ نەخێر، کردنەوەی کۆنسولخانە لەهەولێر، بڕیارێکە لەنێوان بەغداد و ئەنقەرە دراوە «Exequatur» لەلایەنی وەزارەتی دەرەوەی عێراق بڕیاری لەسەر دەدرێت. لەبنەمادا ئەو پەیوەندیانەی لەئارادایەو هەروەها پتەوکردنی پەیوەندیە بازرگانی و کولتوورییەکانیش بەهیچ شێوەیەک نایەتە واتای ئەوەی تورکیا وەکو پێکهاتەیەکی سیاسی جیاواز لە عێراق سەیری باکووری عێراق دەکات. تورکیا تەنیا لەو چوارچێوەیەی دەستووری عێراق دانی بەباکووری عێراق ناوەو دەیناسێت.

❖ بۆ ئەوەی هەردوولا پەیوەندیەکانیان پتەوتر بکەن، پێویستە لەداهاتوو چ هەنگاوێک بنێن؟

ـــ بەساڵانە پەیوەندیە ئابووری و بازرگانیەکانی باکووری عێراق و تورکیا بەرەو پێشەوە دەچێت. کەرتی تایبەتی تورکیا لەو هەرێمە زۆر چالاکە.

<<<

سەردانەکەی ئەحمەد داود ئۆغلۆ دەبێتە وێستگەیەکی گرنگ، بۆ پتەوکردنی پەیوەندیەکانی هەردوولا

<<<

پێویستە ڕێگا نەدرێت، عێراق ببێتە ناوەندێکی ململانێی هێزە هەرێمی و نێودەوڵەتیەکان

هەواڵنامەی کتێب

بەتایبەتی لەبواری وزەدا چاوەڕێی پێشـــکەوتنی پڕ لەهیوا دەکرێت. بێگومـــان تاکە دەروازەی باکووری عێـــراق بۆ کرانەوە بەرەو رووی رۆژئاوا تورکیایە. بۆ ئەمەش لە روانگەی کلتووریـــەوە کوردەکانی عێراق خۆیان لە تورکیا بەبەراورد لەگەڵ وڵاتە دراوسێکانیان نزیکتر دەبینن.

❖ ئایا دانوستانی هەرێمی کوردستان و تورکیا چ کاریگەرییەکی لەسەر تەواوی ناوچەکە دەبێت؟

ـ ئەو پرســیارەی ئەمڕۆ مێشکی هەرکەسی خەریک کردووە، ئایا لەدوای کشـــانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لەعێـــراق چ گۆڕانکارییەک بەســـەر هاوســـەنگییەکانی هەرێمەکە دادێت. پێشکەوتنە ناوخۆییەکانی عێراق تا دوایی کاریگەری لەسەر سیاسەت و رکابەری وڵاتانی هەرێمەکـــە دەبێت. پێموایە ئەو پەیوەندیانەی لەگەڵ تورکیا کە پشـــت بەمتمانەی هەردوو لادەبەستن بۆ حکومەتی ناوەندی عێراق و هەروەها هەرێمی کوردی باکووریش ســـوودێکی زۆریان دەبێـــت، چونکە ئەو وڵاتەی رۆڵی سەرەکی دەبێت لە سەقامگیری، ئارامی، پێشـــکەوتنی دیموکراسی، گەشـــانەوەی ئابووری و کۆمەڵایەتی لەعێراق و باکووری عێراق تورکیایە. ئەگەر بەهەڵەدا نەچووبم پێموایە عێراقیەکان و کوردەکانی عێراقیش لەبوارەدا هاوشێوەی من بیردەکەنەوە.

❖ ئایـــا دەتوانیـــن بڵێـــن، ئـــەو دانوســـتانەی لەنێوان کوردەکانی عێـــراق و تورکیا هاتوّتە ئاراوە بەدەستپێشخەری ئەحمەد داود ئۆغلو بووە؟

ـ بێگومان راستە. بەر لە دەستبەکاربوونی ئەحمەد داود ئۆغلـــو، وەکو وەزیـــری دەرەوەی تورکیا، بۆ پتەوکردنـــی پەیوەندیەکانی هەردوولا بێ پســـانەوە کاری دەکرد. ئێستاش وەکو وەزیری دەرەوەی تورکیا بۆ بەهێزکردنی ئەو پەیوەندیانە بەهەمان ویســـت و ئـــارەزوو کاردەکات. بێگومان وزەو لێهاتوویی بەڕێز داود ئۆغلـــو بۆ دان و ســـتان و بەیەکەوە کارکردنی هەردوولا وەکو وێســـتگەیەکی سەرەکی لەم لایەنەوە دەبینرێت.

❖ ئایـــا لەمەولا دەتوانین بڵێین، تورکیا ســـوورە لەسەر پاراستنی کوردەکانی عێراق؟

ـــ ئەوەی هەرە گرنگـــە کوردەکانی باکووری عێراق متمانەی تورکیا بەدەســـت بێنـــن. پارێزوانی هەرە راســـت بۆ کوردەکانی عێراق بریتیە لەو سیاسەتەی ئەوان دەیگرنەبەر. سیاسەتی ئەوان بێگومان دەبێتە مایەی باوەڕی بۆ تورکیا.

❖ ئەو رەخنانەی بەڕێز نێچیرڤان بارزانی سەرۆکی کابینەی پێشـــووی حکوومەتی هەرێمی کوردســـتان ئاراســـتەی PKK کرد، چـــۆن دەبینـــن؟ ئایا ئەو رەخنانەی رێزدار بارزانی وەکو هەڵوێســـتێکی نوێی هەرێمی کوردستان هەڵدەسەنگێنن؟

ـ مـــن پێموایە قســـەکانی رێزدار نێچیرڤـــان زیاتر لەچوارچێوەی زەرەرمەنـــد نەبوونی پەیوەندیەکانی تورکیاو هەرێمی کورد لەباکـــووری عێراق لەلایەک، لەلایەکی تریش بۆ ئاســـتەنگ نەکردنـــی کرانەوەی دیموکراتی لەتورکیا بووە.

<<<
پێویستە رۆڵی بەڕێوەبەرایەتی باکووری عێراق بۆ نزیکبوونەوەی ئاسۆی چارەسەری بەگرنگ هەڵبسەنگێنین

«سەدان ساڵە ئیستانبوڵ قیبلەی سیاسی کوردەکان بووە»

وتوێژی تورکیاناسی لەگەڵ جەنگیز چاندار

جەنگیز چاندار یەکێکە لەرۆژنامەنووسە هەرە بەناوبانگەکانی تورکیا و رۆژهەڵاتی ناوین، بەشێوەیەکی بەرچاو ئامادەگی لەنێو میدیای تورکیادا هەیە. ئەو لەتورکیا بەکەسایەتییەکی رۆژنامەوانی بوێر و واقیعبین و دیموکراتخواز ناسراوە و هەمیشە لەرێی سەرنج و تێڕوانینەکانییەوە جەخت لەسەر هۆشیارکردن و ئامادەکرنی رای گشتی تورک بۆ چارەسەری کێشەی کورد دەکاتەوە، هەروەک زۆر رژدیشە لەسەر بەهێزکردنی پێوەندییەکانی تورکیا لەگەڵ هەرێمی کوردستان. بەهۆی پێوەندییە بەهێزەکانیشی لەگەڵ دەسەڵاتدارانی وڵاتەکەی، هەر لە دەورانی سەرۆک تۆزاڵەوە بەردەوام لەکێشە گرنگەکاندا کاربەدەستانی دەوڵەت راوێژی پێدەکەن و بەبایەخەوە لەسەرنج و پێشنیارەکانی دەڕوانن. ئێمە ئەوکاتەی سەردانمانکرد، لەرۆژنامەی میللەت خەریکی نووسین بوو، ئەگەرچی ئەو لەیەک کاتدا گوتارەکانی لەرۆژنامە بەناوبانگەکانی وەک ریفرانس و رادیکاڵیش بڵاودەکاتەوە. بەرووێکی خۆش و کەشاوە پێشوازی لێکردین و ئەم گفتوگۆیەمان لەگەڵیدا سازکرد.

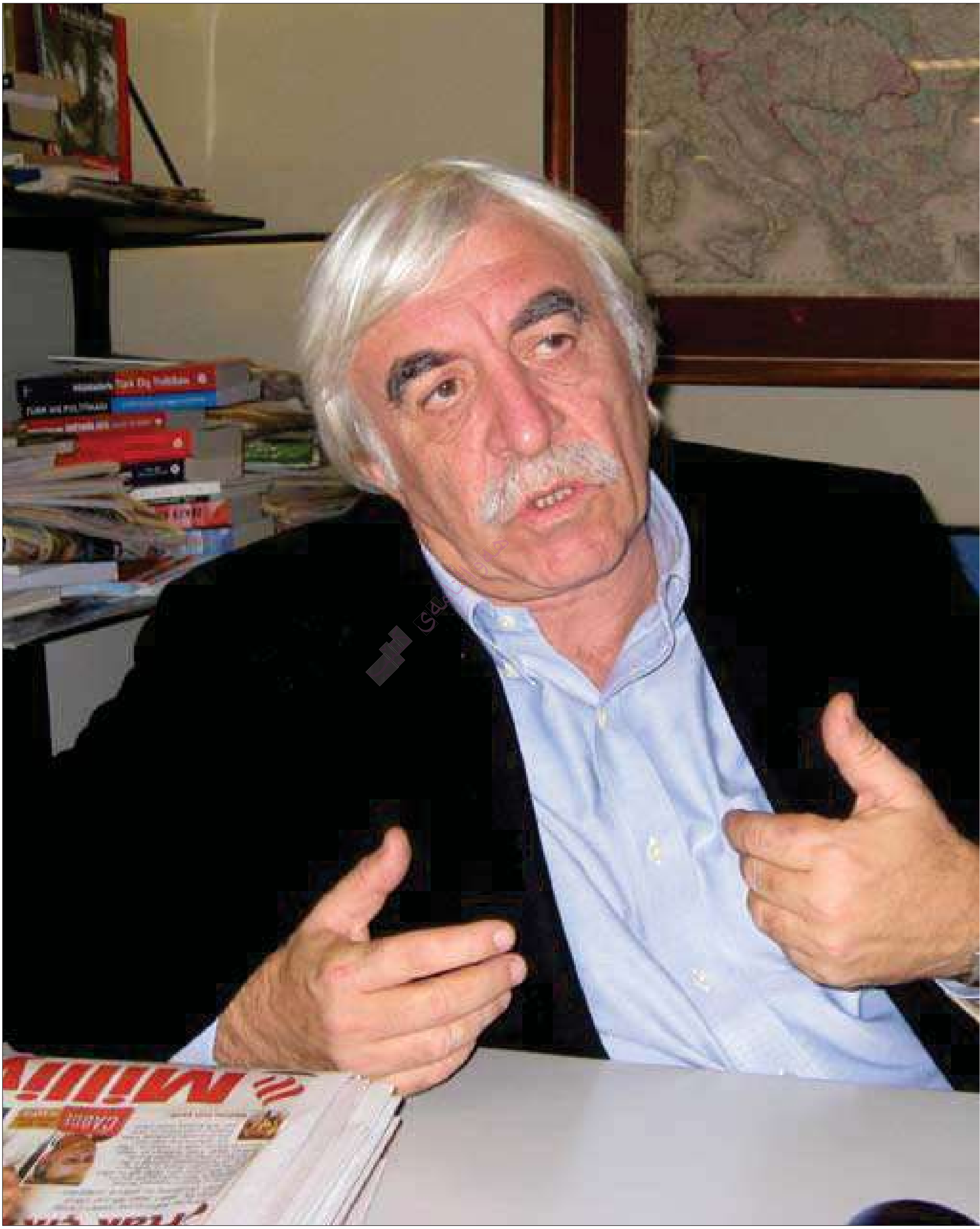

❖ **سەرەتا پرسی کرانەوەی دیموکراتی دەکەینە دەروازەی باسەکەمان، کە بڕیاروایە لەڕێی ئەم پرۆسەیەوە پرسی کورد بەچەند قۆناخێک چارەسەربکرێت، ئایا بەڕێزتان گرنگی ئەم سیاسەتە و ڕەنگدانەوەی لەسەر هەرێمی کوردستانی عێراق چۆن دەبینن؟**

– ماوەیەک لەوەوبەر من و حەسەن جەمال دیدارێکمان لەگەڵ مەسعود بارزانی سازکرد، کە کاتژمێر و نیوێکی خایاند. بەڕێز مەسعود بارزنی لەبارەی کرانەوەی کورد پێیراگەیاندین ئەم سیاسەتە نوێیەی حکومەتی تورکیا بەهەنگاوێکی پیرۆز دەزانم، ئەو هەنگاوەی بەهەنگاوێکی بوێرانە نرخاند و گوتی ئێمەش بەخۆشحاڵییەوە سەیری دەکەین. د. بەرهەم ئەحمەد ساڵح هەمان شتی دووبارە کردەوە، هاوکات ئەوکاتەی لەگەڵ بەڕێز نێچیرڤان بارزانی بووین هەمان هەڵوێستی دووبارەکردەوە، مانگێک لەمەوبەر لەکۆبوونەوەیەکدا لەئیستانبوڵ د. فوئاد حوسین، سەفین دزەیی، ئاشتی هەورامی و کەریم سنجاری ئامادەبوون بەگشتی هەڵوێستیان ئەرێنی بوو. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت سەرجەم بەرپرسانی هەرێمی کوردستانی عێراق بەشێوەیەکی ئەرێنی سەیری کرانەوەی دیموکراتی دەکەن و خۆشحاڵی خۆیان رادەگەیەنن. بەشێک لەم کرانەوەیە هەنگاوی پەیوەندییەکانی نێوان ئەنقەرە و هەولێری چالاکتر کرد. من یەکێکم لەو کەسانەی دەخوازم پرسی کورد لەتورکیا بەشێوەیەکی ئاشتیانە چارەسەربکرێت. هەروەها یەکێکم لەو کەسانەی دەخوازم پەیوەندی نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و تورکیا بەرەو پێش بچێت. ئێستاش بەم بەرەو پێشچوونانە زۆر خۆشحاڵم.

❖ **بەڕای ئێوە تورکیا چۆن گەیشتۆتە ئەو بڕوایەی کە دەست بەگرتنەبەری ڕێبازی سیاسی بکات بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد؟**

– لەجیهاندا هیچ کێشەیەک بێ چارەسەریی نەماوە، ئەگەر سەیری مێژووی باروودۆخەکە بکەین و بەراوردێک بکەین، دەبینین هەندێک بیروڕای تازە سەریانهەڵداوە پێویستە گەلێک بڕوای بە مافی کەمینەش هەبێت، سەدەکان دەگۆڕێن، چەندین کەسیش بڕوایان بە گۆڕانکارییەکان دەبێت. بەڕاستی ئێستا ئێمەش لە نێو ڕەوشێکی لەمجۆرەداین، لە تورکیا لە چەندین ساڵی ڕابردوو گۆڕانکاری زۆر مەزن ڕوویانداوە. ئابووری تورکیا بەهێز بووە. هەروەها لەناوچەکە هەیبەتی سیاسەتی تورکیا زۆر بەرز بووە. لەلایەنی نێونەتەوەیی بەتایبەتی دوای

<<< **کاتێک لەگەڵ بەڕێز مەسعود بارزانی دیدارمان ئەنجامدا، گوتی پەیوەندی نێوان هەرێمی کوردستان و تورکیا زستانێکی درێژی بەخۆیەوە بینی لەدوای زستانێکی درێژ ئێستا بەهار هاتووە، بۆیە پەیوەندییەکانمان لەبەهارێکی تازەدان**

هەواڵنامەی کتێب

ئەوەی لە ئەمەریکا ئۆباما هەڵبژاردنی قازانج کرد ڕەوشێکی تازە دەرکەوت، لەنێو ئەم ڕەوشە تازەدا، لەتورکیاش پرۆژەی گۆڕانکاری و چارەسەرکردنی پرسی کورد دەستپێکردووە، هەروەها کۆمەڵگای نێودەوڵەتیش هەوڵەکانی تورکیا لەمبوارەدا بەرز دەنرخێنێ.

❖ **لەوتارەکانتدا زۆر گەشبینی بەئاسۆی پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و ئەنقەرە، سەرچاوەی ئەم گەشبینیەت بۆچی دەگەڕێتەوە؟**

– ئەو دەسکەوتانەی لەم قۆناخەدا بەدیهاتوون باش و گرنگن، بەڵام گرنگ ئەوەیە پرۆژەکە تا کۆتایی بەردەوام بێت. ئەوەی زۆر گرنگە هەردوو لایەن ئەم پەیوەندییانە بەچاوی پەیوەندی ستراتیژیی تەماشابکەن، واتە پەیوەندییەکان تاکتیکی نەبێت و کۆتایی بێت، من دەخوازم پەیوەندییەکان ستراتیژیی و دوورمەودا بێت. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت لەدوارۆژ هەردوولایەن بەرژەوەندییان لەنێو ئەم پەیوەندییانەدا هەیە. هەردوولاش بەم چاوە تەماشای دەکەن.

<<< **نە کوردی سوریا ڕوویان لەشام کردووە، نە کوردی عێراقیش ڕوویان لەبەغدا کردووە، ئەوان بەردەوام ڕوویان لەئیستانبوڵ بووە**

❖ **سەردانی بەڕێز ئەحمەد داود ئۆغلو وەزیری دەرەوەی تورکیا بۆ هەرێمی کوردستان پێوەندییەکانی هەولێر و ئەنقەرەی بردە قۆناخێکی گرنگتر، ئایا بەڕێزتان چاوەڕێ دەکەن لە داهاتوویەکی نزیکدا**

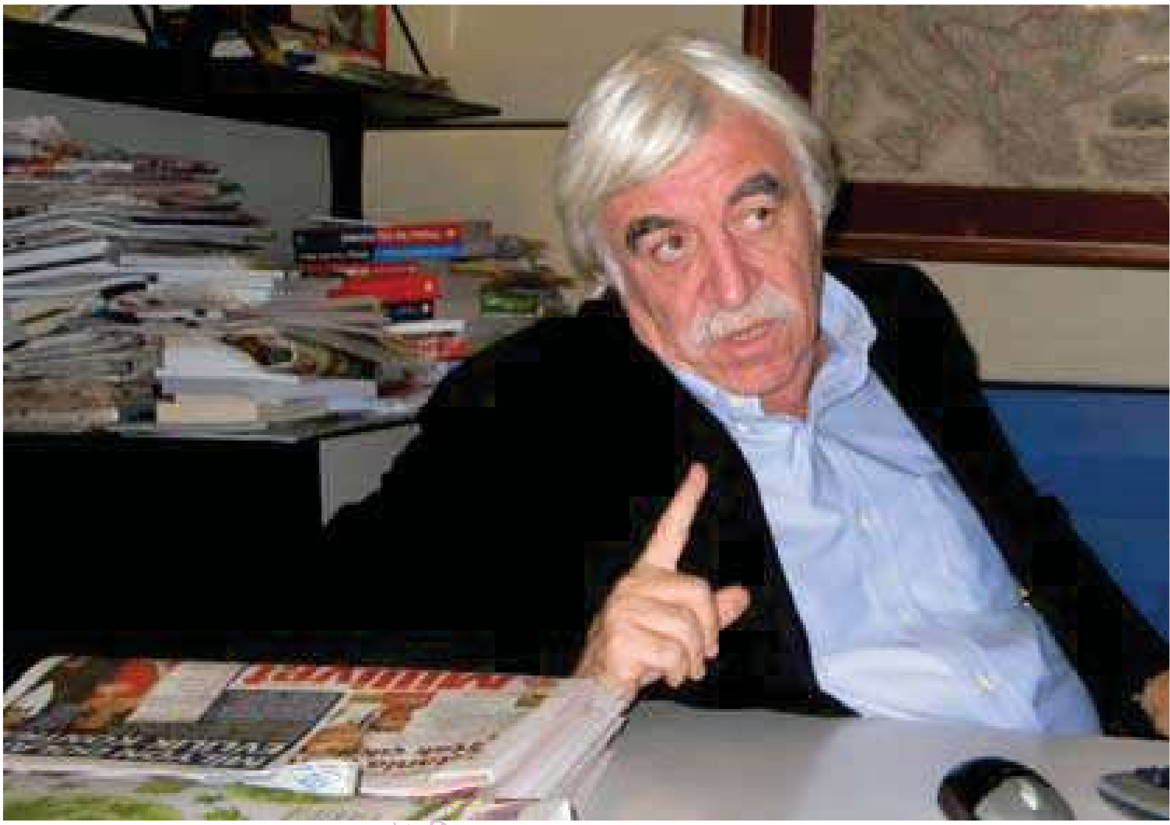

هەنگاوی دیکەی لەمجۆرە دووبارە ببێتەوە؟

– مـن لـەم بڕوایەدانیم لەمڕۆ بـەدواوە گۆڕانکاری سوپرێز رووبدات. پێموایە سەردانەکەی داود ئۆغلۆ بۆ هەولێر سەردانێکی درەنگ بوو، بەڵام گرنگ ئەوەیە سەردانەکە ئەنجامدرا. ئەم سـەردانە سەرەتایەکی تازەیە بۆ پەیوەندییەکانی داهاتوو. من لەو بڕوایەدام لەدواڕۆژدا پەیوەندییەکان بەهێزتر ببێت.

❖ **پێشـتر دروسـتکردنی پێوەندی لەگەڵ هەرێمی کوردستان بەنیسـبەت تورکیاوە هێڵی سوور بوو، بەڕای ئێـوە سـەردانەکەی ئەحمەد داود ئۆغلۆ بەخشینی شـەرعیەت نەبوو بەسـتاتیۆی هەرێمی کوردستان؟**

– بێگومان سـەردانی ئەحمـەد داود ئۆغلو وەزیری دەرەوەی تورکیا مانای بەفەرمی ناسینی سەرۆکایەتی و حکومەتـی هەرێمی کوردسـتانە، بەو ئیعتبارەی وەزیری دەرەوەی تورکیایە، وەزیرێکی گرنگیشـە. لەکاتی گەیشـتنی بۆ هەولێر رایگەیاند کونسوڵخانە لـە هەولێر دەکەنەوە، ئەمەش مانای ئەوەیە تورکیا سـتاتیۆی حکومەتی هەرێمی کوردستان بەفەرمی دەناسێت.

❖ **بەڕای ئێوە کاتی ئەوە نەهاتووە تورکیا هەنگاوێکی گرنگتر هەڵبگرێت و بەفەرمی بانگهێشـتی سەرۆکی هەرێمی کوردسـتان بکات بۆ ئەوەی پێوەندییەکان بگەنە ئاستێکی باشتر و بەرهەمدارتر؟**

– لەمبـوارەدا هیچ کەسـێک پەلـەی نییە، گرنگ ئەوەیە بەردی بناخـەی پەیوەندییەکی پتەو لەلایەن هەردوولاوە دانراوە. رەوشـی پەیوەندییەکان ئێستا بە بەراورد لەگەڵ دووسـێ ساڵی رابردوو زۆر باشتر و جیاوازترە. ئەگەر دوو سـاڵ لەمەوبەر سـەرۆکی هەرێمی کوردستان سـەردانی تورکیای بکردبوایە گفتوگـۆی زۆری هەڵدەگـرت، بـەڵام لەسـایەی پێشـڤەچوونەکانی ئێستادا هاتنی سـەرکردەکانی هەرێمی کوردسـتان بۆ تورکیا پێویست بەگفتوگۆی زۆر نـاکات. هـاوکات ئەنقـەرە ئەزموونێکی هەیە لەپێشوازیکردن لەسـەرکردە کوردەکان. بەتایبەت لەسـەردەمی تورگوت ئۆزالدا، مـام جەلال و کاک مەسـعود بارزانی چەندین جار سەردانی ئەنقەرەیان کردووە. بۆیە پێویسـتە ئەو راسـتییە ببنرێت ئەو پێشـکەوتنانەی ئێسـتا هاتوونەتە ئـاراوە، ئەمڕۆ لەسفرەوە دەسـتی پێنەکردووە، بەڵکو ئاسۆیەکی ستراتیژی چاوەڕێی درێژەکێشانی ئەم پەیوەندیانە دەکات و هەنگاو بەهەنگاو بەرەو پێش دەچێت. لەم چوارچێوەیەدا سەردانی د. بەرهەم ساڵح بۆ تورکیا هەنگاوێکی ئاساییە، چەند رۆژێک لەوەوبەر لەتورکیا

بوو، لەبەرئەوەی تورکیا بۆ د. بەرهەم شوێنێکی ناسراوە. ئێستا رەوشی پەیوەندییەکان زۆر ئاساییە. پێویست ناکات مرۆڤ هەستبکات کە رەوشێکی نائاسایی روودەدات.

❖ کوردەکانی عێراق دەخوازن پتر بەرەو دنیای رۆژئاوا ئەنتیگرە ببن نەک جیهانی عەرەبی، بۆ ئەمەش دەخوازن پێوەندییەکانیان لەگەڵ تورکیا پتەوتر بکەن، ئایا ئێوە ئەم دۆخە چۆن شرۆڤە دەکەن؟

– ئەم دۆخە بەردەوام بەمشێوەیە بووە، سەدان ساڵە لەرووی سیاسییەوە ئیستانبوڵ قیبلەی سیاسی کوردان بووە، هاوکات ئەوکات شتێک نەبوو بەناوی کوردی عێراق، کوردی ئێران، کوردی سوریا و کوردی تورکیا. بەڵکو کورد لەسەر خاکی یەک وڵات دەژیان. راستە ئەوکاتیش و ئێستاش لەسەر هەمان خاک دەژین، بەڵام ئەوکات سنوور لەنێوانیاندا نەبوو، یەک وڵات هەبوو، هەموویان بەشێک بوون لەتورکیای عوسمانی. بۆیە کورد بەردەوام روویان لەئیستانبوڵ بوو، تەنیا لەهەشتا ساڵی رابردوودا کێشەی کورد دەستیپێکرد و قەیرانی سیاسی روویدا، بەڵام ئەمە نەبووە مایەی گۆڕینی روانگەی مرۆڤ، واتە ئەوەی من دەزانم نە کوردی سوریا روویان لەشام کردووە، نە کوردی عێراقیش روویان لەبەغدا کردووە، ئەوان بەردەوام روویان لەئیستانبوڵ بووە.

❖ بەڕێز چاندار ئێوە لەسەرەتای نەوەدەکاندا راوێژکاری تایبەتی خوالێخۆشبوو تورگوت ئۆزاڵ بوون و تەماسی راستەوخۆتان لەگەڵ هەشتەمین سەرۆک کۆمار هەبوو. لەم سۆنگەیەوە دەپرسم، ئایا ئەو سیاسەتەی ئێستا ئاک پارتی کاری لەسەر دەکات هەمان سیاسەتی تورگوت ئۆزاڵ-یش بووە؟

– بەڵێ راستە، بناخەی ئەم سیاسەتە لەلایەن خوالێخۆشبوو ئۆزاڵەوە دانراوە، بەڵام ئێستا دۆخێکی دیکە لەئارادایە، ئێمە ئەو دەورانەمان لەدوای خۆماندا بەجێهێشت، بەڵام ئەو رێچکەیەی تورگوت ئۆزال دایمەزراند، ئێستا لایەنگری زۆرە. هەروەها کاتێک لەگەڵ بەڕێز مەسعود بارزانی دیدارمان ئەنجامدا، گوتی پەیوەندی نێوان هەرێمی کوردستان و تورکیا زستانێکی درێژی بەخۆیەوە بینی، ئێستاش بەهار هاتووە واتە لەسەردەمی ئۆزاڵدا بەهار هاتووە و رۆژ بەرۆژ بەدیارکەوتووە، لەدوای زستانێکی درێژ ئێستا بەهار هاتووە، بۆیە پەیوەندییەکان لەبەهارێکی تازەدان.

❖ بەڕای ئێوە ئەمەریکا چ رۆڵێکی هەبووە لەنزیککردنەوەی ئەنقەرە و هەولێر؟

– ئەم نزیکردنەوەیە داخوازی هەمیشەیی ئەمەریکا بووە، بەڵام ئەمە مانای ئەوە نییە ئەمەریکا ویستوویەتی ئەنقەرە و هەولێر لەیەکتری نزیکبکاتەوە، ئەمەریکا راستە زۆر مەبەستی بوو ئەم پەیوەندییانە هەبێت، بەڵام مەبەستی بەهۆی چەند هۆکارێکەوە ئەم مەبەستەی ئەمەریکا بەدینەهات، بەڵام ئێستا ئەم ئارەزووەی ئەمەریکا بەدیدێت. دەتوانم بڵێم ئەمەریکا رۆڵی هەبووە بەڵام هەردوو لایەنیش ئیرادەیان نیشانداوە بۆ سازکردنی پەیوەندیی.

❖ هەندێک لایەن لەتورکیا هەوڵدەدەن ئەم پێڤاژۆیە بوەستێت. بەبیانووی ئەوەی پێڤاژۆکە پلانێکی ئاک پارتییە و ئامنج لێی بچووککردنەوەی پێگەی دەوڵەتە، ئێوە چۆن سەیری ئەم هەڵوێستە دەکەن؟

– ئەم لایەنانە ناتوانن ببنە ئاستەنگ، دەتوانیت لەوان بپرسیت بۆچی دەخوازن ئاستەنگ دەربخەن، بەڵام ناتوانن ببنە کۆسپ لەبەردەم ئەم پێڤاژۆیەدا. ئاساییە ئەوان لەئۆپۆزسیۆندا بن، ئەو مافەیان هەیە، ئەگەر نەبنە ئاستەنگ باشتر دەبێت، بەڵام دەیکەن. ئەگەرچی من لەو بڕوایەدانیم CHP و MHP هێزی ئەوەیان هەبێت بتوانن ببنە کۆسیپ و تەگەرە بۆ پەکخستنی پێڤاژۆیەکە.

❖ ماوەیەکی زۆر پێوەندییەکانی نێوان ئەنقەرە و هەولێر بەقەیرانی بێ متمانەیدا تێپەڕی، ئایا لەمڕۆ بەدواوە دەتوانین بڵێین تۆوی متمانە لەنێوان هەردوو لایەنی کوردی و تورکی وەکو پێویست چەکەرەی کردووە، بەتایبەتی کە سەرنجدەدەین لەنێو هاوکێشەی سیاسی عێراقدا شیعە پشت بەئێران دەبەستێت، هێزە سوننەکانیش پشت بەوڵاتانی عەرەبی دەبەستن، تەنیا کورد بێ دۆست ماوە، ئایا تورکیا لەهەنگاوەکانی داهاتوودا تا چەند ئامادەیە پشتگیری لە کورد بکات؟

– لەراستیدا، قەیرانی بێمتمانەیی لەنێوان ئەنقەرە و هەولێر لەماوەی رابردوودا یەکێک بووە لەئاستەنگە گەورەکان، ئەگەرچ ناتوانین بڵێین ئەم قەیرانە لەرەگویشەوە نەماوە. بەداخەوە کێشەی بێ متمانەیی و کێشەی متمانە ئێستاش بەدیدەکرێت. کێشەی بێ متمانەیی ساڵانێکە لەسەر یەکتری کەڵەکە بووە، بۆیە نەهێشتنی ئەم بێ متمانەیە پێویستی بەکات هەیە و دەبێت وردە وردە زهنیەتی رای گشتیشی بۆ ئامادە بکەین. بۆ زەمینەسازی و رێکخستنەوەی متمانە پێویستە هەردوولایەن هەندێک هەنگاوی بەرچاو بنێن بۆ ئەوەی ئەم کێشەیە نەمێنێت. من پێموایە، لەلایەن تورکیاوە کێشەی بێ متمانەیی ئەوەیە کە هەرێمی کوردستان خاوەنداری لە PKK دەکات، هاوکات ئەگەر بەخێویشیان نەکات ئەوا هیچ ئاستەنگیان بۆ دروستناکەن. لەبەرئەوە لەتورکیا بەم چاوە سەیری مەسەلەکە دەکرا، بەڵام لەگەڵ کرانەوەی کورد ئەم کێشەیە راستەوخۆ کەمبۆتەوە، هاوکات بەکارنەهێنانی چەک لەلایەن PKK و ئەگەری بەشداریکردنی لەژیانی سیاسیدا، کێشەکە بەرەو نەمان دەچێ یان هیچ نەبێ بەشێکی گەورەی ئەو بێمتمانەییە رادەماڵێت.

❖ بەڵام هەرێمی کوردستانیش بەچاوی گومانەوە لەهەنگاوەکانی تورکیا بەرامبەر عێراق دەڕوانێ و زۆرجار پێیوابوو تورکیا پەکەکە دەکاتە بیانوویەک بۆ دەستوەردان لەکاروباری هەرێمی کوردستان و کێشەی کەرکووک و تۆپبارانکردنی ناوچە سنوورییەکان؟

– هەرچۆنێک بێت بێ متمانەیی لەنێوان هەردوولادا خزمەت بەپاشەڕۆژی پێوەندییەکان ناگەیەنێت، بۆیە پێویستە لەمەودا پتر هەوڵبدرێت گیانی لێبووردەیی و نزیکایەتی دیموکراتیانە و ئاشتی و دیالۆگ قوڵتر بکرێتەوە بۆئەوەی تەمی بێمتمانەیی لەگەڵ خۆیدا لابدات و قۆناخێکی پرشنگداتر لەپێوەندی نێوان ئەنقەرە و هەولێر بێتەکایەوە.

جەنگیز چاندار لەچەند دێڕێکدا:

لەساڵی ١٩٤٨ لەئەنقەرەی پایتەخت لەدایکبووە، مەکتەبی سەرەتایی لەئەنقەرە، ناوەندی و دواناوەندیشی لەتاڵاس، قەیسەری و تراسۆس تەواوکردووە. لەساڵی ١٩٧٠دا لەزانکۆی ئەنقەرە بەشی زانستە سیاسییەکان و پەیوەندییە دەرەکییەکانی تەواوکردووە. بۆ ماوەیەکی کورت لەزانکۆی زانستە ئیدارییەکان لەبەشی زانستە سیاسییەکاندا وەکو یاریدەدەر کاریکردووە. دوای ئەوەی خۆی تێکەڵی جموجوڵی گەنجانی ساڵی ١٩٦٨ کرد، دواتر دەبێتە بەڕێوەبەری ناوەندی قوتابیان و لەکار و چالاکییەکانی ئەوکاتەدا بەشداریدەکات. لەسەردەمی کودەتا سەربازییەکەی ١٢ی مارس ناوی دەکەوێتە نێو ناوە مەترسیدارەکانەوە. بۆیە بەناچاری روو لەهەندەران دەکات. لەشام و بەیروت و دواتر لەناوەندەکانی ژنێف، پاریس و ئەمستردام ژیاوە و لەساڵی ١٩٧٤دا بۆ تورکیا گەڕاوەتەوە. لەساڵی ١٩٧٦ وەکو بەرپرسی بەشی هەواڵی دەرەکی و شرۆڤەگەری سیاسەتی دەرەوە لەڕۆژنامەی وەتەن-دا دەستی بەکاری ڕۆژنامەنووسی کردووە. لەرۆژنامەکانی هەبەر تورکلەر، جمهووریەت، حورییەت، گونەیش، سەباح و یەنی شەفەق و ریفرانس دا کاریکردووە. لە ١ی ئەیلوولی ٢٠٠٨ بەدواوە لەڕۆژنامەی رادیکالیشدا درێژە نووسینەکانی دەدات. زۆربەی هەرە زۆری نیوەی یەکەمی ساڵانی ١٩٨٠ی لەپایتەختەکانی رۆژهەڵاتی ناوین وەکو لوبنان و تاران بەسەربردووە. بۆیە هەردوو زمانی عەرەبی و فارسی و ئینگلیزی بەباشی دەزانێت. لەنیوەی دووەمی ساڵی هەشتاکانیشدا رووی لەئەروپای رۆژهەڵات و سۆڤییەتی جاران کردووە. لەساڵی ١٩٩١ تا ساڵی ١٩٩٣ هاوکات لەگەڵ مردنی تورگۆت ئۆزاڵ راوێژکاری تایبەتی ئۆزاڵ بووە، کە ئەوکاتە سەرۆکوەزیری تورکیا بوو. لەساڵی ١٩٩٣ تا ١٩٩٥ رووی لەبۆسنا و هەرزەگۆڤینیا و وڵاتانی باڵکان کردووە. هاوکات ئەندامی دامەزرێنەری (دیموکراسییەتی نوێ) بووە. لەساڵی ١٩٩٥دا خەڵاتی ئاشتی و برایەتی عابیدی ئیپەکچی پێبەخشراوە. لەنێوان ساڵانی ١٩٩٧ تا ١٩٩٩ لەزانکۆی بیلگەی ئیستەنبوڵدا لەسەر مێژووی رۆژهەڵاتی ناوین و سیاسەتی رۆژهەڵاتی ناوین وانەبێژ بووە. یەک ساڵی لەناوەندی لێکۆڵینەوەی بەناوبانگی ئەمریکادا تێپەڕاندووە (١٩٩٩- ٢٠٠٠). هێرشەکانی ١١ی ئەیلوولی ٢٠٠١ نەبوونە هۆکاری هیچ جۆرە گۆڕانێک لەبیروڕاکانی جەنگیز چاندارا. لەمەوبەدواوە چاندار لەنێو نووسینەکانی خۆیدا هەمیشە باسی دیموکراسی کردووە. بەشێوەیەکی سەربەخۆ رەخنەی لەسیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا گرتووە و هەندێکجاریش پاڵپشتی لەو سیاسەتانەی ئەمریکای کردووە. هاوکات لەگەڵ سیاسەتمەداری بەناودەنگی کورد ئەحمەد گۆلابی دەرەدا بەشداری لەکۆنفرانسەکەی برۆکسڵی پایتەختی ئەوروپا کردووە و سەبارەت بەپرسی کورد و چارەسەرکردنی ئەو پرسە لەتورکیادا گوتەیەکی ئیجابی پێشکەشکردووە.

بەرهەمەکانی:

١. فەڵەستینی خۆڕاگر ١٩٧٩
٢. ئێرانی دوێنێ و ئەمڕۆ ١٩٨١
٣. بەستەڵەکی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست ١٩٨٣
٤. بەڵێن لەگەڵ مێژوودا ١٩٨٣
٥. حەوت رەنگی هەتاو ١٩٨٧
٦. شارەکانی من ١٩٩٩

وتوێژی تورکیاناسی لەگەڵ عەلی بایرام ئۆغلۆ

«تورکیا هەستیکرد قاچی ئازاری هەیە، لەجیاتی ئەوەی بیبڕێتەوە بڕیاریدا تیماری بکات»

عەلی بایرام ئۆغلۆ (لەدایکبووی ساڵی ١٩٥٦)، نووسەر و کۆمێنتارێکی سیاسی ناوداری تورکیایە. ستوونووسە لەڕۆژنامەی (یەنی شەفەق)ی تورکی و وتارەکانی بەتێڕوانینێکی لیبراڵ و پرۆ-ئیسلامیانە دەنووسێت. ساڵانێکی زۆر لەدژی نەژادپەرستی و سوپاگەری و سنووردانان و قەدەخەکردنی پارتە سیاسییە ئیسلامیەکان لەتورکیا کاریکردووە و بەردەوام داوای سازشکردنی دەوڵەت لەبەرامبەر کورد و دانانان بەمافە سیاسی و کولتوورییەکانی کورد لەتورکیا کردووە لەپێناو چارەسەری ئاشتیانەدا. ئەو کەسێکی ناکۆکە لەگەڵ بیروڕای عوسمانیزمی نوێ، پێیوایە وەها سیاسەتێک ڕێگا لەتورکیا دەگرێ لەکێشەکاندا بەرەو پێشەوە هەنگاوبنێت، لەوانە کێشەی ژینۆسایدی ئەرمەنەکان. جگە لەوەش، ناوبراو هۆشداریداوە لەئەگەری سەرهەڵدانی توندوتیژیی سیاسیی چەپڕەوی توندڕەو لەتورکیا.

بایرام ئۆغلۆ، یەکێکە لەو کەسایەتییە ڕۆشنبیرە تورکانەی کە زۆر گرنگی بەدۆستایەتی لەگەڵ کوردستانی عێراق دەدات و پێیوایە هەنگاوەکانی تورکیا بۆ نزیکبوونەوەی لەکوردستانی عێراق درەنگوەخت بوون، هەروەها بەهۆی پێوەندی نزیک و دۆستانەی لەگەڵ سەرکردایەتی سیاسی تورکیا، بەتایبەتی کە هاوڕێ و دۆستێکی نزیکی هەریەک لەعەبدوڵڵا گویل، ڕەجەب تەیب ئەردۆگان و ئەحمەد داود ئۆغلۆ-ە، ڕایگەیاند کە بەردەوام پێشنیاری کرانەوەیەکی بنکەفراوانتر و جددیتری لێکردوون، چونکە پێیوایە لەمەودا پتر ئەنقەرە پێویستی بەهەولێر دەبێت بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی. ئێمە لەرێستۆرانتێکی سەرنجڕاکێشی بەناوی (پەرییە) لەقەراخ دەریادا لەناوچەی ئۆرتەکۆی ئیستانبوڵ ئەو دیدارەمان لەگەڵیدا سازکرد.

❖ ماوەیەکە قۆناخێکی سیاسی نوێ بەناوی «کرانەوەی دیموکراسی» لەتورکیا دەستی پێکردووە، بۆ جاری یەکەم لەمێژووی نوێی تورکیادا کێشەی کورد داخیلی پەرلەمان کرا و بەفەرمی گفتوگۆی لەبارەوەکرا، لێرەدا پرسیار ئەوەیە، دوای ئەوەی تورکیا بۆ ساڵانێکی درێژ رێگای چەکداری بەکارهێنا، چۆن گەیشتوتە ئەو بڕوایەی کە رێگای کرانەوە و دیالۆگی سیاسی تاقیبکاتەوە؟

– ئەم قۆناخە پرسێک نییە ئەمڕۆ دەستی پێکردبێت، ساڵانێکی زۆرە پرسی کوردو چەند پرسێکی دیکە لەسەر یەکتری کەڵەکە ببوون، ئەمەش وایکرد میکانیزمێکی دیکە سەرهەڵبدات. من لەمبڕوایەدام لەچەند ساڵی رابردوو تورکیا بۆ ئەوروپا و ناوچەکە و جیهانیش بووەتە ئەو مۆدێلە سیاسییەی کە زۆرترین گۆڕانکاری تێدا ئەنجامدراوە. بێگومان پرسی کوردیش لەنێو ئەو گۆڕانکاریانەدا زۆر گرنگە.

ئێستا پێویستە مرۆڤ لەباشووری رۆژهەڵاتی ئەنادۆڵیا دەست پێبکات. لەوێ کۆمەڵگایەک دەژی، ئەم کۆمەڵگایە پێشتریش هەر لەوێدا ژیاوە. لەتورکیا پرسی کورد چەندین قۆناخی بڕیوە، ئەو پرسە بەردەوام لەنێو هەموو پێشهات و رووداوەکاندا ئامادەگی هەبووە، خۆپێناسەکردن و ناسینی کوردان لەساڵی ١٨٠٠ دەستپێدەکات تا دەگاتە رۆژگاری ئەمڕۆ. واتە لەساڵی ١٨١٠ لەدژی ریفۆرمەکانی مەحمود پاشا و میری بۆتان و بەدرخان و دواتر شێخ عوبەیدوڵای نەهری تا رۆژگاری ئەمڕۆ درێژەی هەبووە. هەندێک دەڵێن ئەم خۆناساندنەی کوردان راپەڕینە، هەندێک پێیانوایە کۆمەڵکوژییەکە لەلایەن دەوڵەتەوە ئەنجامدراوە، هەر کەسە و بەجۆرێک پێناسەی دەکات. ئەنجامەکەی ئەو راستییە نیشاندەدات کە گەلی کورد لێرە ژیاوە و بەشێکە لەژیانی سیاسی ئەو ناوچەیە. ئەوەی لێرەدا گرنگ بوو، زمانی دەوڵەت بوو، بەڵام تێڕوانینی دەوڵەت بەسێ قۆناخ تێدەپەڕێت:

قۆناخی یەکەم: کورد نییە، هەموو کەس تورکە و بەشێکن لەتورکیا. ئەم قۆناخە درێژترین قۆناخی سیاسی بوو، دوو ئامرازی بنچینەیی هەیە، یەک مۆدێل لێرە بوونی سەختە، لەلایەکی دیکەوە ئەو کەسەی دەنگی ناڕەزایی نیشاندابووایە زۆر بەتوندی لەدژی دەوەستان.

قۆناخی دووەم: بەهۆشیاری چەپەکان لەساڵی ١٩٧٠ بەدواوە دەستپێیکرد، لەتورکیا سەرەتای قەبووڵکردنی کوردان لەلایەن پارتە چەپەکانەوە دەستپێیکرد، (پارتی کرێکاران و رێکخراوی DDKO) دواتر قۆناخەکە گەیشتە PKK. ئێمە دەبینین پرسی کورد بووەتە پرسی کۆمەڵگایەک، لەم قۆناخەدا دەوڵەت نەیدەویست پرسەکە بەفەرمی بناسێت. لە بەرامبەریشدا سیاسەتی ئاستەنگنانەوە و نکوڵیکردن و لەناوبردن دەستپێیکرد. هەڵبەتە ئەمەش PKKی لەدوو لاوە گۆڕی، یەکەم PKK لەتورکیا بوو بەبناخەی هۆشیارکردنەوەی گەلی کورد. پێویستە مرۆڤ ئەو راستییە قەبووڵ بکات، ئەگەر تۆ لایەنگری PKK بیت یان دژی بیت، پێویستە ئەو راستییە قەبووڵ بکەیت PKK بووەتە نوێنەری کیانێک. لایەنی دووەم دەوڵەت بە هەموو هێزی سەربازی و توانا ساختەکارییەکانی لەدژی وەستا، دەوڵەت سەرەتا بانگەشەی ئەوەی دەکرد زۆر گرنگ نییە، دواتر دەیگوت زۆر گرنگە. پاشان گوتی ئاخ.. بەخوا من سووتام، بەمەش هەوڵیدا دەست بەچارەسەریی بکات.

لەقۆناخی سێیەمدا، ئەو قۆناخەیە کە زانرا پرسی کورد لەرێگای سەربازی چارەسەر ناکرێت. دوای ئەمە گەیشتن بەو قەناعەتەی کە تورکیا هەوڵدەدات هەنگاوی پراکتیکی هەڵبگرێت، ئێمە ئێستا لەم قۆناخەدا مەلە دەکەین، ئەم چارەسەرکردنە چەندین جۆری هەیە، بە بێئەوەی لەگەڵ کوردان قسە بکەین، کەوتینە رێ. دواتر لەگەڵ کوردان قسە کرا و کەوتینە رێگا. ئەوکاتەی مرۆڤ سەیری هەموو ئەمانە دەکات پێویستە تێبگات و بزانێت ئەمە چیرۆکی کوردانە. تێکۆشانی کوردان بەچەک و بێ چەک، رۆڵێکی گرنگی بینیوە.

هاوکات گۆڕانکاری لەسیاسەتی دەرەوەی تورکیا و ستاتیۆی باکووری عێراق و رووداوەکانی ئەم ناوچەیە و دانان بەپرسی کورد، هەروەها بوونی ئەمەریکا لەناوچەکە، تورکیای ناچارکرد سیاسەتی رابردووی بگۆڕێت، خاڵێکی دیکەش، کە پەیوەندییەکی زۆری بەپرسی کوردەوە نییە ئەویش ئاستی گۆڕانکاری ژیانە لەتورکیا، ئەمە مانای چییە؟ واتە تورکیا لەکۆمەڵگەیەکی داخراوەوە بەرەو کۆمەڵگایەکی کراوە هەنگاوی هەڵگرت. هەنگاوێکی لەم چەشنە زیاتر پەیوەندی بەعەلمانیەت و ئازادی تاکەکەسی و هەنگاونان بەرەو رۆژئاوا هەیە، سەرجەم ئەو خاڵانە وایکرد کەشێکی جیاواز بێتەئاراوە، دەست بەلێپرسینەوە بکرێت، ئێمە ئێستا گفتوگۆ لەبارەی زیندانی تاکەکەسی دەکەین، بۆ نموونە، زۆر کەس نازانێت مەسەلەی دەرسیم چییە. من دەزانم، تۆ دەزانی، بەڵام گەنج و لاوی وڵاتی ئێمە نازانن. بەڵام رۆژێک دێت فێر دەبێت، تێدەگات، ئایا زانینە یاخود نەزانینە، بەڵکو هۆشیارکردنەوەیە. واتە ئەگەر

> **کرانەوەی دیموکراسی وەکو بوومەلەرزە دەبینرێت، وزە کۆدەبێتەوە، دواتر لەشوێنێک دەتەقێت**

ڕۆژنامەکانی ئەم کۆمەڵگایە باسی بکەن یاخود باسی نەکەن، ڕاپەڕینێک لەو ناوچەیە ئەنجامدراوە و کۆمەڵکوژی ڕوویداوە. بۆ نموونە، ئەگەر ڕۆژنامەی حورییەت بەم شێوەیە باس لەمەسەلەی دەرسیم بکات، ئەمە مانای ئەوەیە لەڕووی تێگەیشتنەوە گۆڕانکارییەک ڕوویداوە. ئێستا ئەگەر بپرسین ئەم گۆڕانکارییە چۆن ڕوویداوە، پێموایە ئەمە بەرهەمی تێکڕایی گۆڕانکارییە ناوخۆیی و دەرەکییەکانە، کاریگەری هێزی نەرمی ئۆباما و ئیرادەی تورکیا و تێڕوانینی زانایانی ئایینی و دیموکراسیخوازانی نێو کۆمەڵگەدا ڕۆڵێکی باشیان بینی. بێگومان لێرەدا سوپاش پانتاییەکی گرنگ هەیە، سوپا بەرەو دواوە هەنگاوی هەڵگرت، ناچار بوو بەرەو دواوە هەنگاو بنێت، ئەمەش دوو لێکدانەوەی بۆ دەکرێت، یەکەم لەبەرامبەر کوردان سەرکەوتوو نەبوو، ئەمەش وایکرد پێگەی بەهێزی ڕابردووی لەدەستبدات. دووەمیش کۆمەڵگا پشتی لەسوپا کرد و پرسی ئەمە چی ڕوودەدات؟ مەبەستیان ئەوە نەبووە بپرسن تۆ لەبەرامبەر کورد سەرکەوتوو نەبوویت، بەڵکو مەبەستیان ئەوەبوو بۆچی دەست دەخەیتە نێو هەموو کاروبارێک. ئەگەر بەمشێوەیەی باسمانکرد، مرۆڤ سەیری دەستپێکردنی ئەم قۆناخە بکات ئەوا سەرەتای کرانەوەیەکی دیموکراسیانە دەبینێت.

❖ لەم نێوانەدا چەندین هێزی نێونەتەوەیی کاریگەریان لەسەر پێڤاژۆی کرانەوەی دیموکراتی هەیە، ئێمە دەخوازین بپرسین کاریگەری هێزە نێونەتەوەییەکانی وەک ئەمەریکا و ئەورووپا لەسەر ئەم پێڤاژۆیە چۆنە و بەچ شێوەیەک ڕەنگدەداتەوە؟

– بەڕاستی زۆر گرنگ نییە، بەڵام ئەوکاتەی مرۆڤ سەیری ئەم قۆناخە دەکات، لەنێوان هێزە ناوخۆییەکان و هێزە دەرەکییەکاندا جیاوازییەکی ئەوتۆ نابینرێت، واتە ئەگەر هێزی ناوخۆیی نەبێت، هێزی دەرەوە بایەخی نابێت. ئەگەر لەجیهاندا گۆڕانکاری بەرپا نەبوایە، ئۆباماش بەسەرۆکی ئەمەریکا دەرنەدەچوو. هەروەها یەکێتی ئەورووپاش بەمشێوەیە ڕۆڵی نەدەگێڕا. بۆیە ئەگەر ئەمڕۆ تورکیا دەست بەکرانەوەی ئەرمەنی و کرانەوەی کوردی دەکات و هەمبێزی خۆی بۆ بەڕێزان بارزانی و تاڵەبانی دەکاتەوە ئەوا بەهۆی کاریگەری هێزە نێودەوڵەتییەکانەوەیە، بۆیە ئەمریکا و یەکێتی ئەورووپا ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕن لەم پێڤاژۆیەدا و پێویستە هەموو کەس ئەم ڕاستییە قەبوول بکات.

من وای دەبینم، ئەمڕۆ کوردەکانی عێراق لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیدا پێگەی گرنگیان بەدەستهێناوە، ئەم پێگە نێودەوڵەتییەی کوردەکانی عێراق، مانای ئەوە نییە گەلی کورد لەوێدا پێکهاتەی دەوڵەتێکی

>>> پێویستە بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد سەیری چاوەکانی مەسعود بارزانی بکەین

نەتەوەیی دادەمەزرێنێ. لەعێراق کورد هەیە، لەتورکیا کورد هەیە، لەسووریا کورد هەیە، لەئێرانیش کورد هەیە، بەڵام ئەوکاتەی مرۆڤ سەیری سنوورەکان دەکات دەبینێت سنوورەکان بایەخی جارانیان لەدەستداوە، لەوێدا ناوەندێکی خاوەندارێکردن لەکوردان هەیە. هەڵبەتە ئەمەریکا ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لەپشتیوانیکردنی کورد، ئەمەش زۆر بەروون و ئاشکرایی دیارە. ئەگەر ئەمریکا لەنێوان تورکیا و بارزانی و تاڵەبانی فشارەکانی زیاد نەکرابووایە، بێگومان هەنگاوی لەمجۆرەمان نەدەبینی. هاوکات مەترسی گەورەی PKK ئەوە بوو، کە ئەمەریکا و ئەورووپا لەگەڵ تورکیا ڕێککەوتوون بۆ لەناوبردنی PKK. ئەمەش مانای ئەوەیە هێزێک هەیە لێرەدا واتە هێزی PKK. بۆیە تورکیا لەمەسەلەی کرانەوەی کورد و چۆنییەتی تێکۆشان لەدژی PKK هەوڵیداوە پشتگیری دەرەوە بەدەست بهێنێت، ئەمەش پێویستی بەهەنگاوی دیپلۆماسی هەبوو، بەتایبەتیش لەگەڵ ئەمەریکا. سەرەنجام تورکیا ئەم پێڤاژۆیەی ئێستای دەستپێکرد.

❖ بەڕای بەڕێزتان تورکیا لەهەنگاوی ئەمجارەیدا چەندە جدیەتی پێوە دیارە، ئایا گۆڕانکارییەکان وەک تاکتیک و مناوەرەی سیاسی وەردەگرێت یان ڕژدە لەسەر ئەوەی گۆڕانکاری ستراتیژی بکات؟

– ئاستی نیازپاکی تورکیا لەدەستی مندا نییە، بەڵام زۆر شت هەیە پێویستە مرۆڤ قسەیان لەبارەوە بکات. من خۆم لەو بڕوایەدام کە ئەم پێڤاژۆیە کتوپڕ دەرنەکەوتووە، لەشەو ڕۆژێکدا دەرنەکەوتووە. کرانەوەی دیموکراسی وەکو بوومەلەرزە دەبینرێت، وزە کۆدەبێتەوە، دواتر لەشوێنێک دەتەقێت. مرۆڤ نازانێت کەی دەتەقێتەوە بەڵام کتوپڕ دەتەقێت. ئەم کرانەوەیە شتێکی لەمجۆرەیە. ئەوکاتەی مرۆڤ سەیری باکووری عێراق دەکات، دەبینێت دیپلۆماسییەتی تورکیا سەرتاپای گۆڕاوە، لێرەدا دوو شت هەیە:

یەکەم/ لەسیاسەتی دەرەوەی تورکیادا سوپا بڕیارنادات، لەکاتێکدا لەڕابردوو سوپا بڕیاریدەر بوو.

دووەم/ سیاسەتی تورکیا بوونی کورد لەباکووری عێراق قەبووڵ دەکات، لەسەر ئەم بنەمایەش دەیانەوێ سیاسەتێکی هاوشێوە لەسەر ئاستی ناوخۆ پەیڕەوبکەن. سەرۆک کۆماری تورکیا ئەوکاتەی وەزیری دەرەوە بوو، خۆی باسی کرد، من چوارساڵ لەمەوبەر لەگەڵ داود ئۆغلۆ لەئیسپانیا بووم، لەوێدا هەمان شت باسکرا، بۆیە لەلایەن تورکیاوە مەسەلەکە لەو ئاستە دەرچوو کە دەبێت یاخود نابێت. ئەوان گەیشتوونەتە ئەو قەناعەتە و بۆ چارەسەریی

هاوکۆکن. مومکین نییە لەم خاڵەدا بەرەو دواوە هەنگاو بنێن. لەبەرئەوە تورکیا بۆ خۆی ڕێبازێکی تازەی دۆزیوەتەوە، سیاسەتێکی نەرم پیادە دەکات، تورکیا هەستیکرد قاچی ئازاری هەیە، لەجیاتی ئەوەی قاچەکەی ببڕێتەوە بڕیاریدا تیماری بکات.

سێیەم/ لەهەنگاوێکی دیکەدا تورکیا لەداهاتوودا ڕەوشی ئۆجەلان باشتردەکات، ئەمەش هەنگاوێکی زۆر باشە. هاوکات داخوازییەکانی گەلی کورد جێبەجێ دەکات وەکو گێڕانەوەی ناوی ناوچە کوردنشینەکان. خاڵی چوارەم/ ئەم خاڵە زۆر گرنگە، پەیوەندی بەقەندیل و هەرێمی کوردستان هەیە. لەدوو سێ ساڵی ڕابردوودا ئەو ڕاستییە روون بۆتەوە PKK جگە لەڕێکخراوێک لەنێو تورکیا، لەسەر ئاستی دەرەوەش لەنێو ڕێکخراوە کوردییەکاندا کاریگەری هەیە، ئەمەش کاریگەری لەسەر پەیوەندییەکانی تورکیا، ئەمریکا و باکووری عێراق بەجێدەهێڵێت. من پێموایە، ڕێگای بەسیاسیکردنی قەندیل لەکوردستانی عێراقەوەیە، ئەمەش پێویستی بەپەیوەندی ستراتیژی و دۆستایەتی هەیە لەگەڵ کوردەکانی عێراق. لێرەدا بەڕێز مەسعود بارزانی پێگەیەکی زۆر گرنگی هەیە، کۆمەڵگای تورکیاش ئەو ڕاستییە باش دەزانن. ئەگەر ئەم دیدارەی بارزانی و داود ئۆغلۆ چوار ساڵ لەمەوبەر ئەنجامدرابووایە، ئەوکات ئەرتۆگروڵ ئۆزگوک (سەرنووسەری ڕۆژنامەی حورییەت) بیگوتایە، وەزیر بوەستە، تۆ چۆن لەگەڵ کەسێک کۆدەبیتەوە کە تا دوێنێ دوژمنایەتی دەکردین ئەوا کەس گوێی لێنەدەگرت. لەم سۆنگەیەوە، من پێموایە ئەمڕۆ هەموو شتێک ئاسایی بووە. تورکیا دراوسێیەکی هەیە پێویستە لەگەڵیدا کۆببێتەوە و هاوپەیمانێتییەکی ستراتیژیی ببەستن. بۆیە من باوەڕ ناکەم کێشەی نیازپاکی هەبێت. ڕاستە، ئەگەری ئەوە هەیە، سبەی، دوو سبەی کێشە ڕووبدات. بۆ نموونە، دەشێ لەناو تورکیا شەڕ دەست پێبکات، یاخود پەیوەندی باڵی سیاسی و سەربازەکان ئاڵۆزی تێبکەوێت. بەڵام من لەو بڕوایەدام ئەم پرۆسەیە دەتوانێ ڕەوتی دیموکراسی لەناو تورکیادا بگۆڕێت و سەقامگیری سیاسیی بهێنێتە ئاراوە، لەبەرئەوە باوەڕ ناکەم پرسیاری نیازپاکی بکرێت یاخود پێویستبکات.

❖ بۆچوونێک هەیە بڕوای وایە ئایندەی حکومەتی هەرێمی کورسدتان پتر لەگەڵ تورکیایە، نەوەک لەگەڵ عەرەب، هەم لەڕووی سیاسی هەم لەڕووی ئابووری و بازرگانییەوە، ئێوە ئەم بۆچوونە چۆن شرۆڤە دەکەن؟

– ئەمە فاکتەرێکی دەروونییە، خوێندنەوەی چاوی هەردوولا بۆ یەکتری زۆر گرنگە، هاوکاریکردنی یەکتری زۆر گرنگە. واتە ئەگەر جەماعەتی فەتحوڵا گولەن بیەوێ لەهەولێر کۆنفرانسێک لەبارەی کورد سازبکات، ئەوا پێموایە یەکتر قەبووڵکردنی کۆمەڵگاش تەواو بووە. ئەمە تێڕوانینی شەخسی خۆمە. هاوکات وەکو پێشووتریش باسمکرد گۆڕانکاری زۆر خێرا ڕوودەدات، ئەمڕۆ هەولێر وەکو ناوەندێکی کێشەئامێز تەماشاناکرێت، ئەمەش کارێکی سەرنجڕاکێشە و لەکاتێکی زوودا ڕوویدا، لەبەرئەوە وردە وردە هەولێر دەبێتە دەرگای وڵاتێکی دراوسێ کە داواکاری لەسەر زیاد دەبێت. بۆیە پێویستە بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد سەیری چاوی مەسعود بارزانی بکەین، ڕاستە بەرەو پێشچوونە ئابوورییەکان گرنگن، بەڵام من خۆم زۆر بەگرنگیان نازانم، لەبەر ئەوەی ملیارێک و دوو ملیار دۆلار بۆ تورکیا زۆر گرنگ نییە، باکووری عێراق لەو بڕە پارەیە گرنگترە، ئەوەی بۆ ئێمە گرنگە تورکیا لەئاوەدانکردنەوەی عێراق بەشدارە. لێرەشدا گرنگترین شت پەیوەندی سیاسی و کولتوورییە. هەولێر بۆ کوردان زۆر گرنگە، شارێکە نیگاکان بۆ سەر خۆی ڕادەکێشێت، پێشتر دیاربەکر بەمشێوەیە بوو، بەڵام ئێستا هەولێر ئەم ڕۆڵە دەگێڕێت. من سەردانی هەولێرم نەکردووە، بۆیە ناتوانم زۆر باسی ناو شار بکەم. بەڵکو ئەوەی خوێندوومەتەوە و لەو هەڤاڵانەم بیستووە کە لەوێوە هاتوون زانیاریم وەرگرتووە. ماوەیەک لەمەوبەر لەفەرەنسا کۆنفرانسێکم لەپاریس سازکرد، نزیکەی ١٠٠٠ کەس ئامادەبوون، من گوتم ئەوروپا تەمەنی درێژە، ڕاستە هەموو شتێک لەشوێنی خۆیدایە، هەموو شتێک بەڕێکوپێکی بەڕێوە دەچێت، هاووڵاتیان تەمەنیان درێژ دەبێت، بەڵام لەوڵاتانی وەک تورکیا و عێراق و دەوروبەری کۆمەڵگایەکی گەنج و لاو هەیە، کە بەگشتی تەمەنیان ٢٥-٢٨ ساڵە و بەردەوامیش لەگۆڕاندان، هەر وڵاتێک کێشەی تایبەت بەخۆی هەیە، عێراق دەیەوێ خۆی بنیادبنێتەوە، تورکیا سەرقاڵی چارەسەرکردنی پرسی کوردە، مەبەستم ئەوەیە کۆمەڵگایەکی بەهێز دەگۆڕێت و زوو پێشدەکەوێت بەڵام کۆمەڵگای ئەوروپا بەمشێوەیە نییە. لەم هاوکێشەیەدا خەریکە هەولێر هارمۆنییەتێک لەگەڵ ئەنقەرە دروستدەکات، بۆیە من پێموایە هەولێر ناوەندێکی زۆر گرنگە بۆ تورکیا.

❖ بەبۆچوونی چاودێران سەردانی ئەحمەد داود ئۆغلۆ بۆ هەولێر موجامەلەیەکی سیاسی و ئابووری گرنگ بوو، لەکاتێکدا لەڕابردوودا ئەنقەرە بەچاوی کۆمپلێکسی دەروونی و لەچوارچێوەی کێشەیەکی

ئەمنیدا سەیری هەرێمی کوردستانی دەکرد، داخۆ ئێستا تاچەند لەگەڵ ئەو بۆچوونە کۆک و تەبای، کە پێیوایە تێڕوانینەکان گۆڕاون بۆ تێڕوانینێکی سیاسی- ئابووری؟

– من ئەحمەد داودئۆغلو لەنزیکەوە بەباشی دەناسم، پێش ئەوەی ببێتە وەزیر زۆرجار دیدارمان ئەنجامداوە، لەراستیدا دەتوانین بڵێین، ئەحمەد داود ئۆغلو ئەندازیاری ئەم پەیوەندیانەیە، بەڕای من سیاسەتی بارزانیشی لەبەرامبەر ئەمەریکا و ئەوروپا گۆڕیوە، ئەو کەسێکی زۆر کراوەیە بۆئەوەی لەگەڵ یەکتری کاری پێکەوەیی ئەنجامبدات. من بڕواناکەم تەنها ئەمە سیاسەتی تورکیا بگۆڕێت، لەبەرئەوەی لەمە گرنگتر سیاسەتگەلێکی دیکەش هەن. بۆ نموونە، سیاسەتی تورکیا بەرامبەر ئەرمەنستان و قوبرس، ئەوانەی سیاسەتی دەرەوەی تورکیاش بەڕێوەدەبەن هەمووی سەر بە ئاک پارتی نین، ئەوان ڕۆژهەڵاتی ناوین زۆرباش دەناسن، ئەوان دیپلۆماتن، بەڵام لەگەڵ ئاک پارتی کاردەکەن. فەرەیدونی هاوڕێم ماوەیەکە وەکو ڕاوێژکار لەئیسرائیل کاردەکات، کاری هەواڵگری دەزانێت، کاری دیپلۆماسی دەزانێت، ڕۆژهەڵاتی ناوین زۆرباش دەناسێت، هەروەها نامیق تان کەسایەتییەکی لەمجۆرەیە، ئەمڕۆ بۆتە پیاوی دووەم، مەبەستم ئەوەیە ئەو کەسانەی لەدەوروبەری داود ئۆغلو کاردەکەن زۆر بەباشی کار دەکەن و شارەزان لەباروودۆخی ڕۆژهەڵاتی ناوین و ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕن لەسیاسەتی تورکیا بەرامبەر باکووری عێراق.

❖ **ئایا بەڕێزت تاچەند گەشبینیت بەداهاتووی پەیوەندییەکانی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان؟**

– من لەو بڕوایەدام لەنێو سیستمێکی دیموکراسیدا مرۆڤ بەمافەکانی بەهرەمەند دەبێت. هیچ نەبێت لەتوندوتیژی دووردەکەوێتەوە. ئەوەی ئەمڕۆ من دەیبینم، ئاستی پەیوەندی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان لەدۆخێکی سروشتیدایە. بەگشتی بونیاتنانەوەی عێراق سەرەتای قۆناخێکی تازەیە بۆ تورکیا دەستی پێکردووە، زۆر گرنگە پەیوەندییەکان بەمشێوەیە بەردەوام بێت، ئەگەر هەر ئالۆزییەک هەبێت پەیوەندییەکان تێکدەچێت، بۆ درێژەدانی ئەم پەیوەندییانە سیاسەتمەدار و ڕۆژنامەنووسان ئەرکێکی سەرەکیان دەکەوێتە ئەستۆوە.

❖ **تورکیا دەروازەیەکی گرنگە بۆ هەرێمی کوردستان، بەو پێیەی پێگەی جیۆپۆلۆتیکەی وا هەڵکەوتووە، کە دەیکاتە خاوەن ڕۆڵێکی ستراتیژیی، بەو مانابیەی کە ئێستا تورکیا پردی نێوان وڵاتانی خۆرهەڵات و خۆرئاواییە، لەبەرئەوە کوردەکانی عێراق پێیانوایە تورکیا دەروازەیەکی گرنگ و ستراتیژییە بۆ پەیوەندیی هەرێمی لەگەڵ ڕۆژئاوا و دنیای گلۆباڵدا؟**

– بەڵێ تورکیا پێگەیەکی زۆر ستراتیژی هەیە، ئەگەر تورکیا دیموکراسی بەرهەمبێنێ، گرنگی پێبدات، ئەگەر ئەندامێتی لەیەکێتی ئەوروپا بەدەستبهێنێت و خێری بۆ دەوروبەرەکەی هەبێت ئەوا کارێکی زۆر گەورە دەکات. تەماشابکەن، ئەمڕۆ تورکیا لەگەڵ سوریا دەرگای خستۆتە سەر پشت، ئەمە مانای ئەوەیە دەرگای تورکیا بۆ هەموو ڕۆژئاوا کراوەتەوە، ئەمە بۆ ئەوە ناگەڕێتەوە کە داواکاری بەڕێز ئەردۆغان بووە بەڵکو بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە تورکیا دیموکراسی پێشخستووە، ئەرمەنستان بۆ تورکیا چەند گرنگە، عێراقیش بەهەمانشێوە، واتە تورکیا دەرگای ڕۆژئاوایە بۆ ئەم وڵاتانە. بۆ ئێمەش ئەوە گرنگە کە تورکیا بۆ ئەو وڵاتانە دەبێتە هێزێکی دیموکراتی، نەوەک هێزێکی سەربازی. ئەگەر بتوانین ئەم پرۆسەیە سەربخەین ئەوا نەوەکانیشمان لەداهاتوودا لەشادی و بەختەوەری دەژین.

❖ **باسی سەرجەم ئەو فاکتەرە ئەرێنیانەت کرد کە لەخزمەتی ئەم پێڤاژۆیەدایە، بەڵام لەپاڵ ئەو فاکتەرانەدا فاکتەرگەلێکی نەرێنیش هەیە، بۆ نموونە هێزە نەیارەکانی وەک CHP و MHP بەیارمەتی هەندێک ژەنراڵی نێو سوپا دیانەوێ کۆسپ لەبەردەم ئەم قۆناخە دروستبکەن، بەبیانووی ئەوەی ئەم پێڤاژۆیە پلانێکی ئاک پارتییە و دەوڵەتی تورکیا لەبارەدەبات. لەم گۆشەنیگایەوە لەبەڕێزتان دەپرسم، ئایا هێزە نەژادپەرستەکان تاچەند دەتوانن ئاستەنگ لەبەردەم ئەم پرۆسەیە دروستبکەن؟**

– پێموایە ئەو هێزە بەرهەڵستکارانە لەم قۆناخەدا هێزی ئەوەیان نییە پرۆسەکە پەکبخەن، لەدوای کرانەوە بەڕووی ئەرمەنستان و کرانەوە بەڕووی کوردستان دەیان هەزار کەسیان لەشەقامەکان کۆکردەوە، بەڵام ئەمانە زۆر گرنگ نین، بێگومان بەچاوێکی بچووک سەیریان ناکەم، بەڵام کاتێک هەندێک لایەن نارەزایی نیشاندەدەن مانای ئەوە نییە ئیدی کۆتایی دنیایە. لەڕاستیدا، من تەنها لەوە دەترسم ئاک پارتی سەرکەوتوونەبێت، لەبەرئەوەی لەساڵی ٢٠١١ هەڵبژاردن لەتورکیا ئەنجامدەدرێت. ئەگەر لەهەڵبژاردنی ٢٠١١دا (CHP) یان (MHP) سەربکەوێت ئەوا تورکیا ڕووبەڕووی قەیرانی گەورە دەبێتەوە، بەڵام من لەو بڕوایەدام AKP تا کۆتایی سەرکەوتوودەبێت و ڕێگاکە بەباشی دەبڕێت.

>>>

ئەگەر ئەمڕۆ تورکیا دەست بەکرانەوەی ئەرمەنی و کرانەوەی کوردی دەکات و هەمبێزی خۆی بۆ بەڕێزان بارزانی و تاڵەبانی دەکاتەوە ئەوا بەهۆی کاریگەری هێزە نێودەوڵەتییەکانەوەیە

«کێشەی تورکیا و کوردستان تا ئێستا کێشەی متمانە بووە»

وتوێژی تورکیاناسی لەگەڵ سامی کۆهین

سامی کۆهین، یەکێکە لەناودارترین ستوونووس و ئەنالیستە سیاسییەکانی تورکیا و رۆژهەلاتی ناوین، زیاتر لەنیو سەدەیە لەرۆژنامەی میللییەت دەنووسێت. زۆربەی گوتار و لێکۆڵینەوەکانیشی پەیوەستە بەسیاسەتی دەرەوەی تورکیا.

کۆهین، بەڕەچەڵەک جوولەکەیە و لەساڵی ١٩٢٨ دا لەئیستانبوڵ لەدایکبووە، کوڕی ڕۆژنامەنووس ئەلبێرت کۆهین-ە. سامی لەدوای مردنی باوکی میراتێکی گەورەی رۆژنامەوانی بۆ بەجێماوە و توانی رۆژنامەی (لابۆزدە تورکیا)، کە باوکی بەزمانەکانی لادینۆ و فەرەنسی لەسالآنی ١٩٣٩ و ١٩٤٩ دا دەریدەخست و سەر لەنوێ بەتەرزێکی تازە سەرەتا لەژێر ناوی (دەنگی تورکیا) و دواتریش بەناوی (دەنگی هەفتە)= (هەفتەنن سەسی) دەریخاتەوە. پاشانیش لەهەریەک لەڕۆژنامەکانی (تان)، (یەنی ئیستانبوڵ) و (ئیستانبوڵ ئێکسپرێس)دا کاریکردووە. لەساڵی ١٩٥٤دا بۆتە نووسەری ڕۆژنامەی میللیەت. لەساڵی ١٩٦٠ دا لەگەڵ خاتوو میرکا ژیانی هاوسەری پێکهێناوە. هاوکات لەگەڵ نووسین لەڕۆژنامەی میللیەتدا بۆ ڕۆژنامەکانی جیهانییەکانی وەک کریستیان ساینس مۆنیتەر و نیویۆرک تایمزی ئەمریکا بەئینگلیزی وتاری سیاسی و فیکری نووسیوە. لەساڵی ١٩٥٤یشەوە تائێستا بەبەردەوامی بۆ ڕۆژنامەی میللیەت دەنووسێ. دەتوانین بڵێین، سامی کۆهین تەنیا کەسێکە کە ماوەیەکی زۆر درێژ تائێستا بەبێ پچڕان لەگەڵ ڕۆژنامەی میللیەتدا کاردەکات. بیرەوەرییە ڕۆژنامەوانییەکانی سامی کۆهین لەساڵی ٢٠٠٧ دا لەلایەن ئۆزەر یەڵچ-ەوە لەژێر ناوی (سامی کۆهین و نووسینی دنیا) لەدوو توێی کتێبێکی سەرنجڕاکێشدا بڵاوکراوەتەوە.

سەرلەئێوارەیەکی سارد و باراناوی لەدەرفەتێکدا ئێمە لە ئیستانبوڵ سەردانی ئۆفیسە خنجیلانەکەی خۆی لەرۆژنامەی (میللییەت)دا کرد و بەدڵێکی زۆر گەرمەوە پێشوازی لێکردین و ئەم وتوێژەمان ئەنجامدا.

❖ وەک دەزانین ماوەیەکە تورکیا دەستی بەگرتنەبەری ڕێبازێکی نوێ و گفتوگۆیەکی هەمەلایەنە کردووە لەگەڵ دەروردراوسێکانیدا و سەرقاڵی ئاساییکردنەوەی پەیوەندییەکانیەتی لەگەڵ هەرێمی کوردستانی عێراق، ئەرمینیا، ئێران، سوریا، یۆنان، بولگاریا، وڵاتانی ئاسیای ناوین و قەفقاسیا. دەتوانین بڵێین ئێستا تورکیا سیاسەتێکی نەرم پەیڕەو دەکات هەم لەسەر ئاستی ناوخۆیی و هەم لەسەر ئاستی دەرەوەدا. دەمەوێ بپرسم، چی وا لەتورکیا کرد بگاتە ئەو قەناعەتەی کە گۆڕانکاری لەسیاسەتی دەرەوەیدا بکات و بڕیاری ئاساییکردنەوەی پەیوەندییەکانی لەگەڵ دەروردراوسێکانی بدات؟

– ئەمە تایبەتمەندییەکی ئاسایی تورکیایە، لەبەرئەوەی زۆر پێویستیمان بەقوڵکردنەوەی دیالۆگی سیاسی و دیپلۆماسی هەیە و بەزەرورەتێکی مێژوویشی دادەنێین. لەسەردەمی شەڕی سارددا بارودۆخی دنیا جیاواز بوو، ئەمڕۆیش هەلومەرجی دنیا زۆر جیاوازترە لەجاران و هەرێمەکەش زۆرجیاوازە و خاوەن تایبەتمەندیی خۆیەتی، بۆیە دەتوانین بەئاسانی بڵێین، کە تورکیای ئەمڕۆش تورکیایەکی جیاوازە لەسەردەمی شەڕی سارد. تورکیا لەبەرامبەر ئەو مەترسییانەی کە ئەگەری ئەوە هەبوو لەلایەن یەکێتی سۆڤییەتەوە ڕووبەڕووی ببێتەوە پشتی بەهێزە ڕۆژئاواییەکان دەبەست. بۆیە لەو کات و ساتانەدا سیاسەتی تورکیا، سیاسەتێک بوو کە بەپێی بارودۆخەکە هاوسەنگی و هارمۆنییەتی سیاسەتی وڵاتانی ڕۆژئاوایی دەکرد. ئێستا دەبینین یەکێتی سۆڤییەتی جاران نەما و دیواری بەرلینیش هەڵوەشاوەتەوە و هەرێمەکەی ئێمەیش خەریکە سەر لەنوێیەوە دادەمەزرێتەوە. بەر لەهەڵوەشاندنەوەی یەکێتی سۆڤییەت دراوسێکانی تورکیا لەباکوورەوە یا لەبەرەی قەفقاسیاوە یەکێتی سۆڤییەت بوو، بەڵام لەدوای هەڵوەشاندنەوەی سۆڤییەت وڵاتانی وەکو ئەرمەنستان، ئازەربایجان و وڵاتانی ئەورووپای ڕۆژهەڵات بوونە دراوسێی تورکیا. ئێستاش لەهەرێمەکە گۆڕانکاری زۆر هاتوونەتە ئاراوە، بۆ نموونە لەباشوورەوە ئێستا کوردستان دراوسێی تورکیایە. کێشە و هاوسەنگییە دەرەکییەکان کۆتاییان پێهاتووە، بۆیە تورکیا ناچارە لەگەڵ دراوسێکانی خۆیدا پەیوەندی ببەستێت بۆئەوەی لەڕووداوەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوین دانەبڕێت و ببێتە خاوەن ڕۆڵ. بێگومان لەخۆرهەڵاتی ناوەڕاستیشدا زۆر ڕووداوی گرنگ ڕوویانداوە. ڕژێمی ئێران گۆڕا، چەندین شەڕ و ئاڵۆزیی ڕوویاندا، ڕژێمی سەددام کەوتە خوارەوە و لەشوێنی ئەودا سیستمێکی فیدراڵ لەعێراق هاتەکایەوە. هاوزەمان لەگەڵ ئەم ڕووداوانەدا، لەسەر سنووری باشووری تورکیاش دیفاکتۆی هەرێمی کوردستان هاتەئاراوە. بۆیە تورکیا ناچارە خۆی لەگەڵ ئەو بارودۆخەدا بگونجێنێ و مامەڵە لەگەڵ ئەو دیاردە نوێیانە بکات. لەبەرئەوە چیدکە تورکیا ناتوانێ وەکو ساڵانی هەشتاکان و نەوەدەکا سیاسەت بکات و لەگەڵ دەراوسێکانی خۆیدا لەنێو گرژی و ئاڵۆزیدابێت. بۆیە ئێستا تورکیا ناچارە سیاسەت و پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ وڵاتانی دەروردراوسێ بگۆڕێ و لەگەڵ ئەو وڵاتانەی کە ناکۆکی هەیە بەشێوەیەکی ئاسایی ناکۆکییەکانی خۆی چارەسەر بکا. بۆ نموونە لەگەڵ یۆناندا ناکۆکیمان هەبوو، لەگەڵ سوریاشدا تا دوێنێ ناکۆکیمان هەبوو و تا ماوەیەکیش لەووبەر بەهۆی شەڕەوە بەچاوێکی دیکە سەیری عێراقی دەکرد. بەڵام ئێستا ناچارە وەکو وڵاتێکی ئاسایی سەیری عێراق و هەرێمی کوردستان بکات و پەیوەندییەکانی خۆشی لەگەڵ دراوسێکانیدا ئاسایی بکاتەوە. لەم ڕووەوەش تورکیا هەنگاوی باشی ناوە، بۆ نموونە سەردانی بەرپرسانی تورکیا بۆ عێراق و هەرێمی کوردستان و ڕاگەیاندنی پرۆژەی کرانەوەی دیموکراتی بەڕووی کوردان هەنگاوگەلێکی ئیجابین. بۆیە بەبڕوای من تورکیا کارێکی زۆرباشی کردووە.

>>>
زیندووکردنەوەی ئیمپراتۆریای عوسمانی لەلایەن تورکیاوە تەنیا شێتایەتییە و هیچ دیکە

❖ ڕەنگە لەنێو تەواوی ئەو گۆڕانکارییانەدا، گۆڕانکاری هەرە گرنگ بۆ ئێمە ئاساییبوونەوەی پەیوەندییەکانی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان بێت، لەبەرئەوەی پێشتر تورکیا لەچوارچێوەی هەڕەشەی تیرۆریزمەوە لەدیفاکتۆی کوردستانی عێراقی دەڕوانی، بەڵام ئێستا سەرنجدەدەین تورکیا خەریکە بەچاوێکی دیکە تەماشای مەسەلەکە دەکات و پەیوەندییەکانی خۆی بەشێوەیەکی نیمچە فەرمی لەگەڵ ئیدارەی کوردستانی عێراق دادەنێت، ئێوە چۆن ئەو گۆڕانکارییانە هەڵدەسەنگێنن؟

– بێگومان ئەمە گۆڕانکارییەکی گەوهەری و زۆر ئیجابیشە، سەرەتا تورکیا تەنیا بەچاوی ئەمنی و لۆژیکی سەربازییەوە سەیری دیفاکتۆی هەرێمی کوردستان و مەسەلەی کوردەکانی تورکیای دەکرد و مەسەلەکەی تەنیا لەچوارچێوەی هەڕەشەی پەکەکەدا هەڵدەسەنگاند. بۆیە هەمیشە بیری لەوە دەکردەوە کە بەپاڵپشتی و هەماهەنگی لەگەڵ سوپا ئەو مەسەلەیە چارەسەربکات. بەڵام ئێستا نەک تەنیا سیاسییەکان و ڕای گشتی کۆمەڵگای تورکیا، بەڵکو فەرماندەکانی سوپای تورکیاش تێگەیشتوون کە ئەم مەسەلەیە بەمجۆرە نەبوو کە بیریان لێدەکردەوە و بەزەبری چەک و هێزی سەربازی چارەسەرناکرێت. بۆیە لێرەدا تورکیا هەستیکرد پێویستی بەگۆڕینی ئەو ئەقڵییەتە هەیە. بەبڕوای من زۆرینەی بەرپرسانی تورکیاش لەگەڵ ئەم بۆچوونە هاوڕابوون. بۆیە ئەم قوناخە بەمجۆرە بەردەوام دەبێت. لەگەڵ ئەوەی چەند لایەنێکی سیاسیش لەدژی ئەم قۆناخە خاوەن هەڵویستی دژبەرانەن، بەڵام سەرەڕای ئاستەنگەکانی ئۆپۆزسیۆن و

هۆکارە سلبییەکان، حکوومەتی تورکیا لەبەرەو پێشبردن و تەکاندان بەهەنگاوەکانی خۆی سوورە. تورکیا سەیری ئەزموونی ئەو وڵاتانە دەکات کە رووبەڕووی مەسەلەیەکی لەم شێوەیە بوونەتەوە، وەکو ئەزموونی ئیسپانیا. بۆیە تورکیا هەوڵی ئەوە دەدات کە لەنێو خۆیدا ئەم مەسەلەیە چارەسەر بکات، حکوومەتی تورکیا سووربوونی خۆی لەم روویەوە ئاشکراکردووە. ئێستا لەنێو نوخبە سیاسییەکانی ئەنقەرەدا ئەو بیروڕاییە سەریهەڵداوە کە چیدیکە ئێمە ناتوانین کێشەی نێوان خۆمان و هاوڵاتییانی کوردی هاونیشتمانی خۆماندا بەپێی ڕێوشوێنە کۆنەکان چارەسەربکەین. بۆیە پێویستە هەوڵی ئەوە بدەین کە ئەم کێشانە بە ڕێبازی سەردەمییانە چارەسەربکەین. پێویستە لەڕووی ئابووری، کۆمەڵایەتی و سیاسییەوە ڕێوشوێنی تایبەتی لەتورکیادا پەیڕەوبکرێت. ئەمەش مەسەلەیەکی ناوخۆیی تورکیایە و ئەم مەسەلەیەیش تائێستا لەلایەن نوخبە سیاسییەکانی تورکیا بەمجۆرە باسی لێوە نەکراوە. ئەمە رەهەندی ناوخۆیی کێشەکەیە و بەڵام کێشەکە رەهەندی دەرەکیشی هەیە، چونکە تورکیا و هەرێمی کوردستان خاوەن سنووری هاوبەشن. بەو مانایەی کە نیشتەجێبووانی ئەمدیو و ئەودیوی سنوور بەزمانی کوردی قسە دەکەن. لەبەرئەوە ئاساییکردنەوەی ئەم بارودۆخە شتێکی زۆر سروشتییە. چونکە دانیشتوانی ئەمدیو و ئەودیو کاریگەری لەسەر یەکتری دەکەن. بەو مانایە کە ئەگەر بێتو پرسی کورد لەتورکیادا چارەسەر بکرێت ئەوکاتە چارەسەرکردنی ئەم پرسە دەبێتە هۆکاری ئاساییبوونەوە و پەرەسەندنی پەیوەندییەکانی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان. تا دوێنی پەیوەندییەکانی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان ئاڵۆز بوون، هەم تورکیا لەبەرامبەر بارزانی و هەم بارزانیش لەبەرامبەر تورکیا قسەی خراپیان دەکرد و تورکیایش دانی بەبوونی دەسەڵاتێکی کوردی نەدەنا لەودیوی سنوورەکەیەوە، بەڵام ئێستا لەهەر رووێکەوە پەیوەندییەکان گۆڕانکارییان بەسەردا هاتووە. لەرووی ئەمنییەوە هاوکاری یەکتری دەکەن، لەرووی سیاسی، ستراتیژیی و ئابووریشەوە وەکو هاوپەیمانیان لێهاتووە. بەمەش ئەو قۆناخەی رابردوو بەجێهێڵدرا و ئێستا پەیوەندییەکان پێیان ناوەتە قۆناخێکی تازە و بەخێرایی گەشە دەکەن و هیوادارم ئەم قوناخە هەنگاوی گەورەتر و دڵخۆشکەرتری بەدواوەبێت.
گۆڕانی هەڵویستی تورکیا لەبەرامبەر کوردەکانی عێراق کاریگەری لەسەر کوردەکانی تورکیاش کردووە و هەر ئەم گۆڕانکارییەش دەبێتە هۆکارێک بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد و دروستکردنی پەیوەندی دراوسێیەتی باش و بەهێز لەگەڵ کوردەکانی عێراقدا، ئەمەش خزمەتێکی باشبە چارەسەرکردنی پرسی کورد دەکات. لەبەرئەوە

<<<
تورکیا ناتوانێ ببێتە زلهێزی ناوچەکە و بڕوا ناکەم ئامانجێکی بەمجۆرەی هەبێت

ئەگەر تورکیا پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ بارزانی و تاڵەبانی باشتربکات ئەوکاتە بەئاسانی دەتوانێ پرسی کورد لەتورکیا چارەسەربکات، بەبڕوای من تورکیا بەمجۆرە دەیەوێ بەشێوەیەکی دوولایەنە پرسی کورد چارەسەربکات.

❖ **سەردانەکەی وەزیری دەرەوەی تورکیا بۆ هەولێر بناخەیەکی باشی بۆ پێوەندییەکانی هەردوولا لەداهاتوو دانا و بەستەڵەکە سیاسییەکەی تواندەوە. ئایا دەتوانین بڵێین لەداهاتوودا پەیوەندییەکانی نێوان ئانقەرە و هەولێر بەرەو ئاسۆیەکی گەشتر دەڕوات؟**

– بەڕاستی لەداهاتوودا پەیوەندییەکانی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان گۆڕانکارییەکی زۆر ئیجابییان بەسەردادێت، لەم رووەوە سەردانەکەی وەزیری دەرەوەی تورکیا بۆ هەولێر لاپەڕەیەکی نوێیە و دەبێتە سەرەتایەکی نوێش بۆ بەرەو پیشەوەبردنی پەیوەندییەکانی لەنێوان هەردوولادا. من هیوادارم کە ئەم جۆرە هەنگاوانە بەردەوام بێت و پێکەوە کاری هاوبەشی زۆرتر بکرێت. نابێت دەستپێشخەرییە باشەکان یان هەنگاوە ئیجابییەکان بەبێ وەڵام بمێنێتەوە. لەڕووی ئابوورییەوە کێشەمان نییە، چونکە کومپانیا تورکییەکان زۆربەیان لەهەرێمی کوردستاندا بەفراوانی کاردەکەن بەڵام لەرووی کولتووری، کۆمەڵایەتی و سیاسییەوە پێویستە هەردوولا زیاتر لەیەکتری نزیک ببنەوە و لەم رووەشەوە دیدار و چاوپێکەوتن لەنێوانیاندا بەردەوام بێت. بەو مانایەی کە تەنها بۆ یەکجار نەبێت و دواتر قوناخەکە تووشی چەقبەستن ببێت. پێموایە لەدوای سەردانەکەی وەزیری دەرەوە و کردنەوەی کۆنسوڵخانەی تورکیا لەهەولێر پەیوەندییەکان رووبەڕووی قوناخێکی نوێتر و گەشاوەتر دەبنەوە.

❖ **وەک دەزانین لەڕابردووا مامەڵەکردنی فەرمی تورکیا لەگەڵ هەرێمی کوردستان هێڵی سوور بوو، ئایا چی وایکرد ئەو هێڵە سوورانە لەلایەن تورکیا بەرەو کاڵبوونەوە بچن. بۆ نموونە، سەرنجدەدەین لەکاتێکدا تورکیا بەردەوام بەبیانووی شەڕکردن لەدژی پەکەکە گوند و ناوچە سنوورییەکانی هەرێمی کوردستانی تۆپباران دەکرد، بەڵام لەبەرامبەردا سەرکردایەتی سیاسی کورد هەمیشە رژد بوون لەسەر چارەسەرکردنی پرسی کورد بەرێگای دیالۆگ و ئاشتی، ئایا بەکارهێنانی «هێزی نەرم» لەلایەن کورد و پێداگری هەرێمی کوردستان لەسەر گرتنەبەری ڕێبازی سیاسی و دیموکراسی چ کاریگەرییەکی لەسەر تورکیا و پێڤاژۆی کرانەوەی دیموکراتی بەجێهێشت؟**

– سەیربکەن، تا ساڵێک لەمەوبەر لەمدیو و ئەودیوی سنووردا هەردوولا (مەبەست پەکەکە و تورکیایە) چالاکی سەربازییان ئەنجامدەدا، بەڵام هەردوولا لەوە تێگەیشتن کە چیتر بەڕێبازی سەربازی و لەڕێی چالاکی

هەواڵنامەی کتێب

سەربازییەوە ناتوانن بگەنە هیچ ئامانجێک. بۆیە هەردوولا لەوە تێگەیشتن کە ڕێبازی سەربازی تا شوێنێک دەڕوات. وڵاتانی ئەورووپاش لەکاتی خۆیدا ڕووبەڕووی بارودۆخێکی بەمجۆرە بوونەتەوە، بەڵام ئەوانیش لەکۆتاییدا گەیشتنە ئەو ئاکامەی کە ڕێگەچارەی سەربازی ناتوانێ چارەسەری کێشەکان لەگەڵ خۆیدا بهێنێتەئاراوە. بۆیە لەسەر هاتنە سەر مێزی دیالۆگ و دەستیان بەگفتوگۆ کرد. ئێستا تورک و کوردیش هەر بەمجۆرە تێگەیشتوون کە چیدیکە ناتوانین بەڕێبازی سەربازی کێشەکان چارەسەربکەن، لەبەرئەوەی ڕێبازی دیموکراسی و دیالۆگیان هەڵبژارد. لەبنەڕەتدا کێشەیەکی ئیتنیکی هەیە، کە پێشتر لەوڵاتانی دیکەی وەکو ئیسپانیا و ئیرلەنداش ئامادەگی هەبووە، تا وڵاتی سێیەم ناوبژیوانی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە کرد. بەڵام لەتورکیا مەسەلەکە نەختێک جیاوازە چونکە هەرێمی کوردستان دراوسێی تورکیایە و لەلایەکی دیکەشەوە دەسەڵاتی کوردی لەهەرێمی کوردستان بۆ خۆی ناوبژیوانیکردنی ئەم مەسەلەیەی گرتۆتە ئەستۆی خۆی. بۆیە ڕۆلی سەرکردایەتی سیاسی کورد لەهەرێمی کوردستاندا لەم قوناخەدا ڕۆلێکی یەکجار ئیجابی و بەهێزە بووە. ئەگەرچی پێشتر دەسەڵاتی کوردیش لەبەرامبەر هەڕەشەکانی تورکیادا کاردانەوەیەکی هەڕەشەئامێزانەی هەبوو. بەڵام کاتێک پەی بەو هەقیقەتە برد کە کێشەکە بەڕێبازی سەربازی چارەسەرناکرێت بۆیە هەوڵیدا هاوکاری تورکیا بکات تا بتوانێت بەڕێگای دیالۆگ کێشەکە چارەسەربکات. بەمجۆرە دەسەڵاتی کوردی ئەوەی سەلماند کە تا چ ڕادەیەک دەیەوێ خۆی نزیکی تورکیا بکاتەوە. لەبەرئەوە، ئەم هەڵویست و سیاسەتە نەرمەی دەسەڵاتی کوردی بەکاریهێنا، کاریگەری زۆری لەسەر تورکیا و پێڤاژۆی کرانەوەی دیموکراتی بەجێهێشت.

❖ **زۆرجار لێرە و لەوێ دەگوترێ تورکیا مەرامێکی فراوانخوازیی هەیە و هەوڵەکانی پتر بەو ئاراستەیە دەڕوات بۆئەوەی ببێتە زلهێزێکی هەرێمی گەورە لەبەرامبەر ئێران و وڵاتانی دیکەی ناوچەکە، بەڵام ئایا ئەو سیاسەتەی کە ئێستا تورکیا لەئاستی ناوخۆیی و دەرەکیدا پەیڕەوی دەکات دەتوانێ ئەو دەرفەتە بەتورکیا ببەخشێت کە ببێتە سوپەرپاوەرێکی ئیقلیمی یان تورکیا لەبنەڕەتەوە باوەڕمەندە بەوەی ببێتە هێزێکی نەرمی هەرێمی؟**

– سەرنج بدەن، هەندێک دەستەواژەیان بەتورکیاوە بەستۆتەوە، کە من هیچ بڕوام بەو جۆرە دەستەواژانە نەبووە، چونکە دەزانم تورکیا ناتوانێ ببێتە زلهێزی ناوچەکە و تا ئێستایش بڕوا ناکەم ئامانجێکی بەمجۆرەی هەبووبێت. لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیدا بارودۆخی تورکیا بەمشێوەیە لەبار نییە تا تورکیا ببێتە زلهێز، ئەمریکا کە ئێستا وەکو زلهێز ناوزەدکراوە، لەهەموو بارێکەوە

خاوەن هەلومەرجی باش بووە، رووسیاش ئێستا لەدوای هەڵوەشاندنەوەی یەکێتی سۆڤییەت لەرووی ئابوورییەوە هەوڵی ئەوە دەدات کە ببێتە زلهێز، وڵاتانی دیکەی وەکو چین-یش هەوڵدانێکی بەمجۆرەیان هەیە. بەڵام تورکیا کە خاوەن مێژوویەکی دیار و رۆشن و خاوەن دەوڵەتێکی دیموکراسی و عەلمانییە، پتر بەوە باوەرمەندە کە دیموکراسی زیاتر لەناوخۆیدا نەشونما بکات. بۆیە تورکیا ناتوانێ لەرووی سەربازییەوە ببێتە زلهێز، بەڵام لەرووی دیموکراسییەوە دەتوانێ ببێتە هێزێکی ناوچەیی، ئێستا بەکردەوە هەوڵ بۆ ئەم ئامانجە دەدات. تورکیا خاوەن هەندێ تایبەتمەندییە کە لەوڵاتانی دیکەی رۆژهەڵاتی ناویندا ئەو تایبەتمەندییانە بەدیناکرێت. بۆ نموونە، تورکیا هاوپەیمانی وڵاتانی رۆژئاوایە، ئەندامی ناتۆیە و خەریکە دەبێتە ئەندامی یەکێتی ئەورووپا و لەزۆربەی رێکخراوە گەورەکانی ئەورووپادا ئەندامە و خاوەن ئابوورییەکی بەهێزە. هەموو ئەمانە کۆمەڵە خەسڵەت و فاکتەرێکی بەهێزن کە لەنێو وڵاتانی دیکەی رۆژهەڵاتی ناویندا بەدیناکرێت. بێجگە لەمانەش، تورکیا لەناوچەکەدا خاوەن رۆڵێکی سەرەکییە، هەوڵی ئەوە دەدات کە ئارامی و سەقامگیری لەناوچەکەدا باڵادەست بێت و رۆڵی میانگیری گرتۆتە ئەستۆی خۆی. بۆیە بەتوێ و نەتەوێ ئێستا تورکیا بۆ خۆی لەناوچەکەدا خاوەن هێزە. من قەت بەمە ناڵێم زلهێزی ناوچەیی، بەڵام دەتوانم بڵێم هێزێکی نەرمی ناوچەیی.

❖ هەندێ لەچاودێرانی سیاسی، سیاسەتی ئێستای تورکیا دەرهەق بەدەر و دراوسێکانیدا بەزیندووکردنەوەی ئیمپراتۆریای عوسمانی دەچوێنن، وەک ئەوەی ئەو سیاسەتە لەناوەرۆکدا بەرەنگی کۆلۆنیالیزمی ئیمپراتۆریانە بۆیاخ کرابێت. ئایا سیاسەتی دەرەوەی تورکیا لەبەرامبەر دەوروبەر و دراوسێکانیدا بەڕاستی عوسمانیزمێکی تازەیە، ئەگەر بەمشێوەیە نییە، ئەی پشت بەچی دەبەستێت؟!

– لەسەر نەخشەی جیهان پێگەی جوگرافی تورکیا وا هەڵکەوتووە، کە دەیکاتە خاوەن رۆڵێکی ستراتیژی، بەو مانایەی کە ئێستا تورکیا پردی نێوان وڵاتانی خۆرهەڵات و خۆرئاوایە، بەڵا بەداخەوە هەندێک کەس دەڵێن کە تورکیا لەهەوڵی ئەوەدایە پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ ئەو وڵاتانەی کە لەرابردوودا پارچەیەک بوون لەئیمپراتۆریای عوسمانی ئاساییبکاتەوە تا بەمجۆرە باڵادەستی دەورانی عوسمانییەکان زیندووبکاتەوە بۆئەوەی بەسەر ئەم وڵاتانەدا زاڵ و سەردەست بێت. من لەزۆربەی وتار و نووسینەکانی خۆمدا باسی ئەم شتەم کردووە. رەنگە هەندێک کەس لەتورکیادا شتی وا بڵێن و زۆرجار بەعوسمانیەتێکی تازەی ناودەبەن. بەڵام ئەمە تەنیا خەیاڵە. من بروا ناکەم تورکیا ئامانجێکی لەم چەشنەی هەبێت کە هەوڵبدات سیستمی نیو عوسمانیزم دابمەزرێنێت. راستە، ئێستا تورکیا پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ ئەو وڵاتانەی کە بەشێک بوونە لەئیمپراتۆریای عوسمانی بەهێزتر و ئاساییتر دەکاتەوە بەڵام بونیاتنانی سیستمی نیو عوسمانیزم لەم سەردەمەدا لەلایەن تورکیاوە لەوهەمێکی سیاسیی بەملاوە هیچی دیکە نییە. بروا ناکەم تورکیا بەدوای وەهمێکی بەمجۆرەدا بچێت. ئەمە چەندە وەهمییە هەر ئەوەندەش بێ بایەخ و ئەرزشە. بەڵام ئەو شتەی کە ئێستا پێویستە تورکیا ئەنجامیبدات ئەوەیە کە لەگەڵ تەواوی وڵاتانی ناوچەکە لەهەموو بارێکەوە پەیوەندییەکانی خۆی باشتر و بەرفراوانتر بکات، بەڵام ئەگەر تورکیا بیەوێت دەسەڵات و هەژموونی خۆی بەسەر ئەو وڵاتانە بسەپێنێت ئەوکاتە تورکیا هەڵەیەکی گەورە دەکات و باجێکی گەورەش دەدات. بۆیە پێمووانییە تورکیا هەڵەیەکی بەمجۆرە بکات. زیندووکردنەوەی ئیمپراتۆریای عوسمانی لەلایەن تورکیاوە تەنیا شێتایەتییە و هیچ دیکە. دامەزراندنی سیستمێکی عوسمانی نوێ دەبێتە مایەی هاتنە ئاراوەی سیستەمێکی نوێی کۆلۆنیالیزمی کە تورکیاش ئێستا ناتوانێ هەنگاوێکی لەم چەشنە بنێت. چونکە تورکیا لەناوخۆیدا بەدەست کۆمەڵێک کێشەوە گیرۆدە بووە. بەڵام تورکیا دەتوانێ لەگەڵ ئەو وڵاتانەدا پەیوەندییەکانی خۆی بەهێزتر بکات و لەرووی دیپلۆماسی و هەماهەنگییەوە، پەیوەندی باشی سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتی و کولتووریش لەگەڵ ئەو وڵاتانە بەبەستێت بۆئەوەی ببێتە خاوەن فەزڵ و کاریگەری لەناوچەکە.

❖ ئێستا لەنێو کوردەکانی عێراقدا بۆچوونێک هەیە کە داوا دەکات هەرێمی کوردستان لەرێگای تورکیاوە بەرووی دنیادا بکرێتەوە، پتر لەوەی لەگەڵ عەرەبەکاندا نزیکبێتەوە. لەم سۆنگەیەوە ئێوەش لەو بروایەدانین کە چارەنووسێکی هاوبەش کورد و تورک لەرۆژهەڵاتی ناوین لێکنزیکدەکاتەوە؟

– من لەپەیامی ئێوە تێدەگەم، پێویستە تورکیاش بەباشی لەم هەقیقەتە تێبگات. کێشەی تورکیا و کوردەکان تا ئێستا کێشەی متمانە بووە، لەبەرئەوە پێویستە تورکیا و کورد لەم مەسەلەیە تێبگەن، بەتایبەتیش پێویستە تورکیا متمانە بەکوردەکان ببەخشێت و بەهەمانشێوە کوردەکانیش بەهەنگاوەکانی تورکیا باوەرمەندبن، بەمجۆرە دەتوانین قەیرانی متمانە تێپەرێنین بۆئەوەی رێبازی ئاشتی و دیالۆگی سیاسیی قوڵتر ببێتەوە لەنێوانماندا.

❖ زۆر سوپاس بۆ ئەم دەرفەتە؟

– منیش سوپاسی ئێوە دەکەم و خاوەن لوتفن.

نووسەر و ڕۆژنامەنووسی ناوداری تورک محەمەد عەلی بیراند، یەکێکە لەپڕۆپولەرترین ڕۆژنامەنووسی تورکیا و پێشکەشکاری بەرنامەی (٣٢ ڕۆژ)ە لەکەناڵی CNNturk و نووسەری ڕۆژنامەی میللیەتە لەگروپی میدیایی دۆغان. ئەوکاتەی ئێمە لەگەڵ ئومووری کورپییەوە لەئیستانبوڵ سەردانمانکرد، لەگۆشەیەکی زانکۆی بیلگەدا سەرگەرمی ئامادەکردنی پرۆگرامە تەلەفزیۆنییەکەی (٣٢ ڕۆژ= 32GUN) بوو.

بیراند بەڕۆژنامەنووسێکی جیهانی دادەنرێت و دیداری لەگەڵ زۆربەی سەرۆکەکانی دنیا سازکردووە و پێوەندییەکی تایبەتیشی لەگەڵ کاک مسعود بارزانی و مام جەلالدا هەیە، یەکێکیشە لەو کەسایەتیە ئیعلامییە تورکانەی کە زۆر باوەڕی بەڕێبازی دیالۆگ و دانوستان لەگەڵ هەرێمی کوردستانی عێراق هەیە و بەردەوام ڕەخنەی خەمساردی و بێباکی لە دەسەڵاتدارانی وڵاتەکەی دەگرێت لەمەڕ پێوەندییەکانی تورکیا لەگەڵ هەرێمدا، کە پێیوایە تائێستا لەئاستی پێویستدا نەچۆتە پێشەوە.

محەمەد عەلی بیراند لەو باوەڕەدایە، ئەگەر تورکیا ڕەوت و ڕێبازێکی نوێ بۆ چارەسەری کێشەی کورد نەدۆزێتەوە، ئەوا نەوەکانی داهاتوو داوای حیسابیان لێدەکەن. هەروەک دەڵێت «پێویستە ئێمە خۆمان هەڵنەخەڵەتێنین و بارودۆخی ئێستای پەکەکە بەهێزەکانی ناوچەکە و بارزانی گرێ نەدەین و هۆکاری پشتیوانییەکانی پەکەکە ببینین و نەترسین. ئەگەر ئێمە ئێستا ئەو پرسیارانە لەخۆمان نەکەین و ڕێگای نوێ بۆ چارەسەری پرسی کورد پەیدانەکەین ئەوا لەپاشەڕۆژدا لەگەڵ نەوەکانمان ڕووبەڕووی لێپرسینەوە دەبینەوە». بیراند لەسەر ڕەخنەگرتن لەسیاسەتی دەوڵەت و هەڵوێستە بوێرانەکانی چەندین جار ڕووبەڕووی هەڕەشە و چاوسوورکردنەوە هاتووە و تەنانەت ڕێکخراوی ئەرگەنەکۆن چەند کەسێکی وەزیفەدار کرد بۆئەوەی بیکوژن. هەروەک خۆی ڕوونیکردەوە، کە هەندێ لەو ئەندامانەی ئەرگەنەکۆن ئێستا دەستگیرکراون، گوشاریان بۆ هێناوە و هەڕەشەیان لەکوڕەکەشی کردووە کە ئەوکات لەئەمریکا دەیخوێند.

محەمەد عەلی بیراند لەو دیمانە تایبەتییەدا لەگەڵ گۆڤاری تورکیاناسی، تیشک دەخاتە سەر چەند تەوەرێکی گرنگ و هەستیار لەمەڕ چارەسەری کێشەی کورد و ئاسۆی پێوەندییەکانی تورکیا و هەرێمی کوردستان.

❖ **تورکیا لەڕابردوو سیاسەتێکی پارادۆکس و ناواقیعی لەبەرامبەر کوردان پێڕەو دەکرد، ئەو سیاسەتە ناجێگیرەی تورکیا پێگەی تورکیاشی لەسەر ئاستی ناوچەکە و جیهان لاوازکردبوو. تەنانەت بەشێوەیەکی زۆر لەخۆباییانە مامەڵەی لەگەڵ کورد دەکرد، پێتوایە ئێستا ئەنقەرە چۆن لەدەوروبەری خۆی دەڕوانێت بەتایبەتی لەنزیکبوونەوەی ئەمجارەی لەگەڵ کورددا؟**

– لەڕاستیدا، ئێستا تورکیا بەشێوەیەکی دروست سەیری پێڤاژۆ و پێشکەوتنەکان دەکات، بەتایبەتی لەسازکردنی پەیوەندیی لەگەڵ کوردەکان بۆ یەکەمجارە بەشێوەیەکی تەندروست مامەڵە دەکات. بەڵام مرۆڤ ناتوانێت بەراوردی تورکیا لەگەڵ وڵاتانی ناوچەکە و ڕۆژهەڵات بکات. لەبەرئەوەی ڕەوشی ئەو وڵاتانە لەگەڵ تورکیا زۆر جیاوازە. تورکیا بڕیاریداوە بناخەی پەیوەندییەکانی لەگەڵ کوردەکانی عێراق و کوردەکانی تورکیا بەشێوەیەکی تەندروستتر و حەکیمانەتر دابمەزرێنێ. هەڵبەتە ئەم بڕیارە تۆزێک دواکەوتووە و کارێکی پڕ لەهەوراز و نشێو بووە. هەروەک پێشبینی دەکرێت لەجێبەجێکردنیدا زەحمەتی زیاتر ببینرێت، بەڵام ئەم بڕیارە داهاتوویەکی باش بۆ تورکیا دابین دەکات.

❖ **تورکیا لەڕابردوو خوازیاری ئەوە بوو بەڕێگاچارەی سەربازی پرسی کورد چارەسەربکات، بەڵام ئێستا دەبینین لەهەوڵی ئەوەدایە بەشێوەیەکی دیپلۆماسی نزیکی ئەو مەسەلە دەبێتەوە. دەکرێت بزانین چی شتێک تورکیای گەیاندە ئەو بڕوایەی کە پرسی کورد بەڕێگەچارەی سیاسی چارەسەربکات؟**

– تورکیا گەیشتۆتە ئەو بڕوایەی کە پرسەکە بەچەک و ڕێگەچارەی سەربازی چارەسەرناکرێت. هەروەها تێڕوانینی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی گۆڕانی بەسەرداهاتووە، بەتایبەتی کە تێڕوانینی ئەمەریکا و یەکێتی ئەوروپا گۆڕاوە، ئەوان سەرچاوەی یارمەتییەکان بۆ PKK وشککرد. ئەمەریکا و یەکێتی ئەوروپا گەیشتنە ئەو بڕوایەی لەمڕۆ بەدواوە لەگەڵ تیرۆر هیچ ئەنجامێک بەدەستنایەت. خاڵی دیکە ئەوەیە کە کوردەکانی باکووری عێراقیش گەیشتنە ئەو بڕوایەی ئەگەر پشت بەشیعە و ئێران و سوونە نەبەستن، لەجێگای ئەواندا پشت بەتورکیا ببەستن ئەوا پەیوەندییەکانیان باشتر دەبێت. ئەم خاڵانە وایکرد تورکیا دەست بە پێڤاژۆیەکی سیاسی بکات بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد.

❖ **دوای ئەوەی قۆناخی کرانەوەی دیموکراتی بەڕووی کورد لەتورکیا دەستیپێکرد، پەیوەندییەکانی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستانیش گۆڕانکاری گرنگی بەخۆیەوە بینی، ئایا ئێوە چۆن ئەم پەیوەندییانە شرۆڤە دەکەن؟ پێتانوایە دوارۆژی پەیوەندییەکانی تورکیا و هەرێمی کوردستان بەرەو کوێ دەڕوات؟**

– لەسەرەتای ڕاگەیاندنی پرۆسەی کرانەوەی دیموکراتی تائێستا، تورکیا زۆر بەگرنگەوە لەڕۆڵی کوردستانی عێراق دەڕوانێت. لەبەرئەوەی هەردوو بەڕێزان تاڵەبانی و بارزانی هەنگاو دەنێن. ئەگەر تورکیا هەنگاو بنێت، ئەوا تاڵەبانی و بارزانی ڕاناوەستن ئەوانیش هەنگاوی تازە هەڵدەگرن، وەکو تەماشاکەر و بەبێ ڕۆڵ ناوەستن. هاوکات ئەگەر هەردوولا لەگەڵ یەکتری هەنگاو بنێن ئەوا پرۆسەکە جددیتر دەبێت. هەر بۆیە ئەگەر ئەم کرانەوەیە ئێستاش ئەنجامگیری نەبێت، بەڵام هەر سەرکەوتن دەبێتە دوا ئاکامی، ئەم پرسە ماوەیەکی زۆری پێویستە لەبەرئەوەی مەسەلەکە ئاسان نییە بەڵکو پێویستی بەهەنگاوی قۆناخبەندیانە و پرۆسەیەکی مێژووکرد هەیە. لێرەدا گرنگترین شت ئەوەیە کە PKK پاسیڤ و بێ ڕۆڵ بووە. پێموایە ئەگەر بەمشێوەیە نەبێت ئەوا پرسی کورد چارەسەر نابێت. لەبەرئەوەی گرنگترین دەسکەوت ئەوەیە تیرۆریزم نەمێنێ، داخوازی چارەسەری سیاسیانە سەرهەڵبدات. واتە کورد داخوازییەکانیان بەشێوازی سیاسیانە بەرزبکەنەوە، ئەمەش گونجاوترین ڕێگەچارەیە.

وتووێژی تورکیاناسی لەگەڵ محەممەد عەلی بیراند

«ئێوە یەك بەرژەوەندی بۆ ئێمە مسۆگەربکەن لەبەرامبەردا ئێمە هەزار بەرژەوەندیتان دەخەینە ژێر گرەنتییەوە»

❖ کاریگەری سیاسی سەرکردایەتی سیاسیی کورد لەهەرێمی کوردستان، بەتایبەتی بارزانی و تاڵەبانی لەسەر سیاسەتی کرانەوەی دیموکراتی لەتورکیا چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

– کاریگەرییەکی زۆر ئەرێنیان هەیە، هەردوو بەڕێزان تاڵەبانی و بارزانی کاریگەری گەورەیان هەیە، بەتایبەتیش بارزانی، هاوکات تاڵەبانیش بوێری و جەسارەتی بەخشییە تورکیا، بەتورکیای گوت ئەگەر ئێوە هەنگاو بنێن، ئێمەش پشتیوانیتان دەکەین. بێگومان تورکیا لەم رووەوە هەنگاو دەنێت، بەڵام دەخوازێت هەر هیچ نەبێت بارزانی بزووتنەوەی چەکداری PKK بچووک بکاتەوە، یاخود هەرچۆنێک بێت وەکو رابردوو هەڵسوکەوت نەکات.

❖ لەنێو ئەو پرۆسەیەی ئێستا تورکیا کاری لەسەر دەکات، هەندێ هێزی نێودەوڵەتیش تێیدا بەشدارن، وەکو یەکێتی ئەورووپا و ئەمەریکا، ئێوە رۆڵی ئەمەریکا و یەکێتی ئەورووپا چۆن دەبینن؟

– لەم پێڤاژۆیەدا رۆڵیان زۆر گرنگە، ئەوکاتەی ئەمەریکا پاشەکشێ بەهێزەکانی لەعێراق بکات، ئەوا ئارامی و سەقامگیری باکووری عێراق بۆ تورکیا بەجێدەهێڵێ. واتە ئەگەر تورکیا بەهێزبێت باکووری عێراقیش بەهێزدەبێت. هاوکات داخوازی یەکێتی ئەورووپا لەبەرامبەر تیرۆر تۆمار کراوە، لەبەر ئەمەش لە دژیان دەجەنگن، واتە هەردوولایەن roوویان لە PKK کردووە بۆ ئەوەی چەک دابنێت و دەست بە خەباتی سیاسی بکات.

❖ هەندێ لەچاودێرانی سیاسی لەو بڕوایەدان، مەسەلەی وزە و کاریگەری سەرچاوە سروشتییەکان لەهەرێمی کوردستان رۆڵیان لەنێو ئەم گۆڕانکارییانەدا هەیە، ئێوە ئەم تێڕوانینە چۆن شرۆڤە دەکەن؟

– راستە، دەشێ دۆزینەوە و بەرهەمهێنانی سەرچاوەی سروشتی رۆڵی هەبێت بەڵام رۆڵێکی زۆر گرنگ نییە، ئەوەی لێرەدا گرنگە تیرۆری PKK کۆتایی پێبێت. واتە ئەم نەوت و گازە بەگشتی لەهەرێمی کوردستان تەنیا بەرنامەی کارەکەیە، ئامانجی بنچینەیی کارەکە نییە، بەڵکو ئامانجی سەرەکی کارەکە نەهێشتنی تیرۆری PKK یە لەرەگوریشەدا.

❖ پێتوایە کرانەوە و نزیکبوونەوەی ئەمجارەی دەوڵەتی تورکیا لەبەرامبەر هەرێم، نزیکبوونەوەیەکی ستراتیژی و سەمیمی بێت؟ ئایا ئەو کرانەوەیە چەندە نیازپاکی تێدایە؟!

– توکیا ناچارە نیازی پاک بێت و هەنگاوی ستراتیژی بگرێتەبەر، لەبەرئەوەی لەپێوەندی نێوان دەوڵەتاندا نیازپاکی نییە، هەرکەس بەدوای بەرژەوەندی خۆیدا دەگەڕێت. لێرەدا بەرژەوەندی هاوبەش هەیە، بەرژەوەندی باکووری عێراق لەوەدایە پشتیوانی لەتورکیا بکات. ئەگەر رۆژێک لەرۆژان شیعە و سوننە بچنە سەنگەرێکەوە و لەدژیان بوەستنەوە ئەوا هەرێمی کوردستان ناچارە پەنا بۆ تورکیا ببات. خاڵێکی دیکە ئەوەیە، ئەگەر هەرێمی کوردستان لەدوارۆژدا بیەوێ نەوت و گاز لەرێگای تورکیاوە بفرۆشێت ئەوا وا گونجاوترە بەرژەوەندییەکانی خۆی رەچاوبکات. تورکیاش بەرژەوەندی لەوەدایە لەهەڕەشەی تیرۆریزم رزگاری بێت، لەم بەرژەوەندیانەش گەورەتر هیچ بەرژەوەندی دیکەی نییە.

❖ هەرێمی کوردستانی عێراق لەنزیکبوونەوە و مامەڵەکردن لەگەڵ شیعە و سوننەکانی عێراق هەمیشە مەسافەیەکی بۆ خۆی هێشتۆتەوە و بەردەوام هەوڵدەدات تورکیا رازی بکات بۆئەوەی پشتیوانی لەداواکارییەکانی کورد بکات و ئاستەنگی بۆ دروستنەکات، ئایا ئێوە ئەم هەڵوێستەی حکومەتی هەرێم چۆن لێکدەدەنەوە؟

– بەڵێ راستە من سەرنج دەدەم لەنێو رووداوەکانی عێراقدا شیعە لەلایەن ئێرانەوە پشتیوانیان لێدەکرێت و سوننەش لەلایەن زۆرینەی وڵاتانی عەرەبییەوە، بۆیە گرنگە کوردەکانیش لەلایەن تورکیاوە ئامێزیان بۆ بکرێتەوە و پشتیوانی بکرێن. لەم روانگەیەوە، هەرێمی کوردستان کارێکی زۆر ژیرانە دەکات، من کارێکی زۆر باشە کە بەڕێز بارزانی سیاسەتێکی لەمجۆرەی گرتۆتەبەر، چونکە ئەگەر هەرێمی کوردستان لەگەڵ تورکیا شەڕ بکات ئەوا هیچ قازانج ناکات. بەڵکو قازانجی لەوەدایە لەگەڵ تورکیا کاربکات و سیاسەتی خۆی هاوئاهەنگ بکات.

❖ بڕیاروایە لەکۆتایی ساڵی ٢٠١١ دا هێزەکانی ئەمەریکا لەعێراق بەتەواوی پاشەکشێ بکەن، ئایا ئەوکاتەی ئەمەریکا هێزەکانی لەعێراق کێشایەوە، پێتوانییە جارێکی دیکە ئاڵۆزی لەنێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان دەست پێبکاتەوە؟

– نەخێر مومکین نییە وەها دۆخێک بێتە ئاراوە کە دووبارە شەڕ و بارگرژی سیاسیی سەرهەڵبداتەوە. هۆکاری ئاساییکردنەوەی پێوەندییەکانی تورکیا و هەرێمی کوردستانی عێراق بۆ ئەوە ناگەڕێتەوە کە ئەمریکا لەناوچەکەیە یان ئەگەر ئەمریکا هێزەکانی کێشایەوە شەڕ دەست پێدەکات. بۆیە من لەو بڕوایەدا نیم لەدوای کشانەوەی هێزەکانی ئەمەریکا شەڕ و ئاڵۆزی لەنێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان سەرهەڵبداتەوە.

❖ یەکێک لەگەورەترین ئاستەنگەکانی بەردەم

<<<
تورکیا بۆ پەیوەندی ستراتیژی لەگەڵ هەرێم هەنگاو دەنێت، بەڵام دەخوازێت هیچ نەبێت بارزانی بزووتنەوەی چەکداری PKK بچووک بکاتەوە

<<<
ئەوکاتەی ئەمەریکا پاشەکشێ بەهێزەکانی لەعێراق بکات، ئەوا ئارامی و سەقامگیری باکووری عێراق بۆ تورکیا بەجێدەهێڵێ

پرۆسەی کرانەوەی دیموکراتی رۆڵی نێگەتیڤانەی هێزە بەرهەڵستکارەکانی وەک (MHP و CHP)یە، ئایا بوونی ئۆپۆزسیۆنێکی نەتەوەپەرست و ستاتۆپارێز چ کاریگەرییەک لەسەر پرۆسەکە بەجێدەهێڵێ؟ ئەو پارتانە تاچەند دەتوانن ئاستەنگ بۆ ئەم پێڤاژۆ سیاسییە دروستبکەن؟

– هەرکاتێک هەنگاوی ستراتیژی هەڵدەگیرێت، دەبێ چاوەڕێی ئەوەش بکەین کە لەنێو رای گشتیدا هەندێک دەنگی ناڕەزایی سەرهەڵبدات. بۆیە ناڕەزایی ئۆپۆزسیۆنی تورکیا شتێکی ئاساییە، بەڵام لەگەڵ سەردەمدا نامێنێ. هەر کاتێک تیرۆریزمی PKK کۆتایی پێبێت ئەوا مومکین نییە لەنێوان تورکیا و هەرێمی کوردستاندا هیچ کێشەیەک دەرکەوێت، لەبەرئەوەی بە بنکۆڵکردنی کێشەی پەکەکە، هۆکاری کێشەکان نامێنن. راستە پێویستە کێشەکانی تورکیا چارەسەربکرێت، بەڵام لەبەرامبەردا پێویستە لایەنی دووەم پشتگیری لێبکات. پێویستە بیر لەچارەسەری سەربازی نەکەینەوە، لەبەرئەوەی کێشەکان بەلۆژیکی سەربازی چارەسەرناکرێن.

❖ **زۆرجار دەگوترێت ئەو قۆناخە نوێیەی ئێستا لەتورکیا دەستپێکردووە دەگەڕێتەوە بۆ فەزڵ و کۆششی گەورەی تۆرگۆت ئۆزال، ئایا دەورانی ئۆزاڵ تاچەند کاریگەری لەسەر دەستپێکردنی ئەم قۆناخە هەیە؟**

– بێگومان هەنگاوە سەرەتاییەکان لەسەردەمی خوالێخۆشبوو تورگۆت ئۆزال دەستی پێکردووە. بۆ یەکەمجار تورگۆت ئۆزال هەنگاوی بۆ سازکردنی پەیوەندی لەگەڵ هەرێمی کوردستانی عێراق هەڵگرت. هەروەها یەکەمجار ئەو گوتی ئێمە داوای دامەزراندنی قەوارەیەکی فیدراڵی بۆ باکووری عێراق دەکەین. ئەو کۆمەڵێک هەنگاوی بوێرانەی دەست پێکرد، ئەمڕۆ رۆژ لەدوای رۆژ هەنگاوەکان فراوانتر دەبێت. لێرەدا خاڵێکی زۆر گرنگ هەیە پێویستە کوردستانی باکووری عێراق بیزانن، تورکیا دەتوانێت زۆر شت بداتە کوردستانی عێراق و دەتوانێت زۆر شت نەدات. ئەگەر ئێوە یەک بەرژەوەندی بۆ ئێمە مسۆگەربکەن، لەبەرامبەردا ئێمە هەزار بەرژەوەندیتان بۆ دەخەینە ژێر گرەنتییەوە، تەنیا یەک شت هەیە، ئەویش نەهێشتنی PKK. من دەزانم ئێوە ناتوانن بچنە قەندیل شەڕیان لەگەڵ بکەن، بەڵام رای گشتی ئەمە قەبووڵ ناکات (مەبەستی رای گشتی تورکیایە). بۆیە نابێت حکومەتی هەرێمی کوردستان پەیوەندی دوو سەرەی هەبێت هەم لەگەڵ تورکیا و هەم لەگەڵ PKK دا، ئەگەر بەڕاستی کوردستانی عێراق دەیەوێ بەئارامی و خۆشی و دەوڵەمەندی بژین ئەوا پێویستە خۆیان لەم ئیزدیواجیەتە رزگاربکەن.

■ **محەمەد عەلی بیراند لەچەند دێڕێکدا:**

– محەمەد عەلی بیراند لە ٩ی مانگی حوزەیرانی ١٩٤١ لەشاری ئیستانبوڵ لەدایکبووە. کوڕی مڕوەت و عیزەت بیراندە.
– لەقوتابخانەی گەلاتەسەرای دا خوێندوویەتی.
– لەساڵی ١٩٦٤ دا دەستی بەکاری پیشەیی لەرۆژنامەی میللیەتدا کردووە.
– لەرۆژنامەکانی سەباح و میللیەت و تورکیش دەیلی نیوزدا نووسیویەتی.
– لەکەناڵەکانی TRT و ShowTv کاریکردووە، هاوکات پێشکەشکار و بێژەری هەواڵی ShowTv بووە لەساڵانی (١٩٩٢- ١٩٩٥). ئێستاش یەکێکە لەبەڕێوەبەرەکانی کەناڵی CNNturk. لەکەناڵی ناوبراودا هەواڵی رۆژانە و بەرنامەی (٣٢ رۆژ) و لەکەناڵی (Dtv)یشدا بێژەری دەنگوباسە.
– ژیانی هاوسەری پێکهێناوە و خاوەنی منداڵێکە بەناوی ئومور.

– شارەزایی لەزمانەکانی فەڕەنسی و ئینگلیزیدا هەیە.
– بەپێی بڕیاری دادگای ژمارە ١٧ی سزای ئەسڵیەی ئیستانبوڵ بەتاوانی هەڵخەڵەتاندنی TRT لەساڵی ١٩٩٤ بەبریاری ژمارە ١٣١٥ بە ١١ مانگ و ٢٠ رۆژ زیندانی سزا دراوە. کاتێک دادگای تەمیزیش ئەو بڕیارەی پەسەندکرد ئەوکاتە بیراند زەرەرەکەی TRT قەرەبوو کردەوە و سزاکەی خۆیشی بەپارە گواستەوە.

■ **بەرهەمەکانی:**

– ٣٠ رۆژی گەرم
– دیەت
– چیرۆکی ئەورووپای تورکیا
– ١٢ ئەیلوول ٠٤، ٠٠
– ئەمر بکە گەورەم
– ٣٢ رۆژ
– ١٠ ساڵ پشت پەردە
– محەمەد عەلی بیراند
– بڵاوکراوەی میللیەت، زەنجیرەی کتێبی رۆشنبیریی

وتووێژی تورکیاناسی لەگەڵ بارین کایا ئۆغلو

«ناکرێت PKK هەم کێکەکە بخوات و هەم ببێتە خاوەنی کێکەکەش»

بارین کایا ئۆغلو، تایبەتمەند و شارەزایە لەمەڕ بارودۆخی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوین و کوردستان، ئەو زانکۆی بیلکەنت-ی لەئەنقەرە تەواو کردووە و ئێستاش قوتابی دوا قۆناخی دکتۆرایە لەبەشی مێژوو- کۆرکۆران/ زانکۆی ڤێرجینیا لەولایەتە یەککگرتووەکانی ئەمریکا. کایۆغلو بەڕەچەڵەک تورکە و لەئەنقەرە لەدایکبووە، سەردەمی منداڵی و گەنجی خۆی لەعێراق و لوبنان بەسەربردووە. لەنێوان ساڵانی ١٩٨٥- ١٩٨٨ لەبەغدا و موسڵ ژیاوە، کە بەدوو شاری فەنتازیک و سەرنجڕاکێش وەسفیاندەکات. هەروەها کایۆغلو نووسەر و لێکۆڵەرێکی سیاسیشە و، زۆربەی وتار و لێتوێژینەوەکانیشی لەرۆژنامەی تورکیش ویکلی جۆرناڵ و ناوەندی لێکۆڵینەوەی ستراتیژی USAK، کە بەهەردوو زمانی تورکی و ئینگلیزی دەردەچێت، بڵاودەکاتەوە. ئێمە لەدەرفەتێکدا ئەو هەڤپەیڤینەمان لەگەڵدا ئەنجامدا.

❖ **حکومەتی (AKP) ئێستا لەسەر فایلێکی گرنگ و هەستیار کاردەکات، ئەو فایلە سەرەتا بەناوی سیاسەتی «کرانەوە بەڕووی کورد» و دواتر وەک «کرانەوەی دیموکراتیانە» ناودێرکرا، بەپێی ئەم سیاسەتە حکومەت پرۆسەی کرانەوە بەسێ قۆناخی «نزیک و ناوەڕاست و دوور مەودا» جێبەجێ دەکات، لەم روانگەیەوە لەبەڕێزتان دەپرسم، رەنگدانەوەی ئەم سیاسەتە لەداهاتوودا لەسەر تورکیا و کوردستانی عێراق و ناوچەکە چۆن دەبینن؟**

– بەکورتی ئەو «دەستپێشخەرییە کوردیە» یان «دەستپێشخەریی دیموکراسی» یان «دەستپێشخەریی یەکێتیی نیشتمانی» کاریگەریی و رەنگدانەوەی پۆزەتیڤی دەبێت لەسەر پەیوەندیەکانی نێوان تورکیا و حکومەتی هەرێمی کوردستان لەباکوری عێراق. هەر کاتێک پرسی کورد لەتورکیا لەژێر چنگی توندوتیژی ڕزگاری بوو، ترس و نیگەرانیەکانی ناو تورکیا بەرامبەر کورد (کوردی تورکیا و عێراق) کەمدەبێتەوە. ئەمەش ڕێگەخۆشکەرە بۆ پەیوەندیەکی باشی دراوسێیەتی نێوان تورکیا و کوردستانی عێراق.

تێبینی: پێویستە ئاگاداربین کە حکومەتەکەی ئەردۆگان هیچ هەنگاوێکی کۆنکریتی ڕانەگەیاندووە. بۆیە کەس ناتوانێت باس لەناوەڕۆکی قۆناخەکانی نزیک و ناوەڕاست و دوور بکات. جارێ زۆر زووە باس لەمانە بکەیت.

❖ **هاتنی گروپی ئاشتی پەکەکە لەمەخمور و قەندیلەوە بۆ تورکیا، لەلایەن ئەنقەرەوە وەڵامێکی ئەوتۆی نەدرایەوە، ئایا پێتوانییە کاردانەوەی پارتە بەرهەڵستکارەکان زیادەڕۆیی تێدا بووە، بەتایبەتی کە وایان لەسەرۆکوەزیر ئەردۆگان کرد هەڕەشەی گەڕانەوە بۆ خاڵی سفر بکات و رایبگەیەنێت کە ئەگەر ناچار بن پرۆسەی کرانەوە بەرامبەر کورد رادەگرن؟ ئەی تاچەند پێتوایە ئەم هەنگاوە لەداهاتوو رێگا بۆ چەکداماڵینی پەکەکە و ئاشتییەکی هەمیشەیی خۆشبکات؟**

– من بە تەواوی ناکۆکم لەگەڵ ڕستەی یەکەمت. سەرەڕای کۆت و بەندە سیاسییەکان، پێموایە ئەنقەرە بەشێوەیەکی ئیجابی و تەواو وەڵامی هاتنی ئەو گروپەی دایەوە. ڕەنگە نەتانبینیبێت، بەڵام تەنانەت هەندێ بەرپرسی دەوڵەتیش لەکاتی هاتنی ئەو خەڵکە لەسنووری خابور لەپێشوازیان دابوون.

ئەم کارە وەک لەخشتەبردن و خۆدەرخستنی لێهات و دەرفەتەکە بەشێوەیەکی دیکە قۆسترایەوە، کاتێک تەواوی ڕووداوەکە گۆڕدرا بۆ فیستیڤاڵێکی هاوبەشی PKK و DTP هاوشان لەگەڵ ئەو خەڵکەی هەڵپەڕین و گۆرانیان گوت و وەک قارەمان و سەرکەوتوو پێشوازیان لەو کەسانە کرد کە گەڕابوونەوە (ڕاستیەکەش ئەوەیە: PKK چ دەستکەوتێکی بەدەستهێناوە؟ چیی بردۆتەوە؟

چی بۆ کورد بەدەستهێناوە؟ هیچ شتێکی بەدەستنەهێناوە.)
ئێمە دەبێت تێبگەین کە خەڵکێکی زۆر لەتورکیا بەهۆی هێرشـەکانی PKK کەسـە نزیکەکانیان لەدەسـتداوە. ئەوان تا ئێسـتا تـووڕەن و ئەو جـۆرە ئاهەنگانە وەک ئیهانەیەک بۆ برینەکانیان دەبینن.
سـەبارەت بـە PKK کە ئەو ڕووداوانـەی هەفتەی ڕابردوویان بەشـێوەی ئاهەنگ و فیسـتیڤاڵ قۆسـتەوە و چەند ڕەفتارێکی ئیسـتیفزازی و پرۆکاتیڤیان ئەنجامدا، کە لەڕووی سیاسیەوە کارێکی شێتانەیە. ئەم کارە سوود بە بەرژەوەندیەکانی هیچ لایەنێک ناگەیەنێت، بەدڵنیاییەوەش سوودی بۆ کوردەکانی تورکیا نییە.
بەداخـەوە ڕاگەیاندنەکەی ئەحمەد تورک کاتێک گوتی «لەم ناکۆکیەدا هیچ براوەیەک نییە و هیچ دۆڕاوێکیش نییە» زۆر درەنگ گوترا و کاریگەریی کەمی هەبوو. تورک لەم گوتەیەدا مەبەستی باشی هەبوو، بەڵام بەچاکی بڵاونەبووەوە.
تێبینیەکی تر ئەوەیە پێویستە PKK سەبارەت بەئامانج و هیواکانیان ڕاستبن. وتەیەکی ئینگلیزی هەیە دەڵێت «ناکرێت تۆ کێکەکەت بخۆیت و لەهەمانکاتیشدا بتەوێ خاوەنی ئـەو کێکە بیت.» بەمانایەکی تر لەحاڵەتێکی وەهادا ناکرێت چاوەڕوانی ئەوە بیت دوو شتی لەبنچینە دژبەیەک (پارادۆکسن) بەدەستبهێنیت.
ئێستا پێویستە PKK و ئەو کوردانەی پاڵپشتیی ئەردۆگان دەکەن تێبگەن و هەستبکەن (وەک چۆن سەرۆک مەسعود بارزانی و سەرۆکوەزیرانی پێشوو نێچیرڤان بارزانی ماوەیەک پێش ئێسـتا ڕایانگەیانـدووە) کە توندوتیژی هیچ ئاکامێکی نییـە. واتە بەردەوامیدان بەهێرشەکانی دژ بەهێزەکانی حکومەت و هاوولاتیان لەتورکیا، چاوەڕوانکردن و تەمابوون بەدەستەبەرکردنی مافەکانی کورد مەحاڵ و ئەستەم دەکات.

❖ ئایـا کاریگەری ئەمریکا لەسـەر سیاسـەتی کرانـەوەی دیموکراتـی لەتورکیا و نزیکبوونەوەی ئەنقەرە لەهەولێر چۆن هەڵدەسـەنگێنن، بەتایبەتی کە ئێسـتا سەرۆک ئۆباما بەپێچەوانەی سەرۆک بوش زیاتر باوەڕی بە «هێزی نەرم» و سازدانی «دیالۆگ» هەیە بۆ چارەسەرکردنی کێشە و ئاڵۆزییە سیاسییەکان؟

– بێگومـان ئەمریکا هەندێ کاریگەری لەسـەر ئەنقەرە و هەولێـر هەیە. بەڵام هێزی هاندەری ڕاسـتەقینەی پشـت ئەو هەوڵەی سـەرۆکوەزیران ئەردۆگان (واتە هەردوو کارەکەی: پرسـی کرانـەوە و نزیکبوونەوە لەحکومەتی هەرێمی کوردسـتان) بریتیە لەبەردەوامیدان بەو بوون و کاریگەرییە سیاسـییە ڕاسـتەقینەی خۆی لەڕۆژهەڵات و باشـووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا. وا بڕیارە هەڵبژاردنە گشتیەکانی تورکیا لەبەهاری ٢٠١١ ئەنجامبدرێـت و بەڕێز ئەردۆگانیش دەیەوێت بەشـێوەیەکی بـاش و پۆزەتیڤانە لەو بەشەی وڵاتدا خۆی بەدەنگدەرانی نیشانبدات. بۆ ئەمەش، ئەردۆگان پێویستی بەوەیە زۆر بەزیرەکانـە ئەو کارتانەی پەیوەندیان بـە PKK و KRG (حکومەتی هەرێمی کوردستان) هەیە یاری پێبکات.
ئەمەش دوای ئەوەی گوتی، پێویسـتە ئێمە (کورد و تورک) هەسـت بەوە بکەین کە چارەسـەرکردنی جیاوازیەکانمان لەبەرژەوەندیی خۆماندایە. ڕەنگە بەرژەوەندیەکانمان لەگـەڵ بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا یەکبگرێتەوە، بەڵام بڕیاردەری ڕاسـتەقینە لێرەدا ئەوەیە خۆمان چیمان دەوێت، نەک ئەوەی واشنتۆن چی دەیەوێت.

❖ لەسەر داوای سەرۆکوەزیران ئەردۆگان شاندێکی باڵای حکومەتی تورکیا بەسەرۆکایەتی بەڕێز ئەحمەد داود ئۆغلۆ وەزیری دەرەوە و زافەر چاگلایان وەزیری کاروباری دەوڵەت و ژمارەیەک لەسـەرمایەگوزارانی تورک سەردانی هەولێریان کرد و لەگەڵ سەرکردایەتی سیاسـی کورد کۆبوونەوە، پێشتریش سـەرۆکوەزیر ئەردۆگان ڕایگەیاندبوو کە تورکیا ئامادەیە کۆنسـوڵخانەیەکی گشـتی لەهەولێر بکاتەوە، ئایا ئەم هەنگاوەی تورکیا بۆ نزیکبوونەوەی لەهەرێمی کوردستانی عێراق چۆن هەڵدەسەنگێنیت؟

– ئەمە بیرێکی باش و زیرەکانەیە. بیستوومە فەڕەنسا و بریتانیا و ڕووسیا و زۆر وڵاتی دیکەی جیهان کۆنسـوڵخانەی گشـتی خۆیان لەهەولێر کردۆتـەوە. ئەی بۆ ئێمـەش نەیکەینـەوە؟ تورکیا و کوردستانی عێراق دەتوانن زۆر شت لەڕێگەی بازرگانیەوە بەدەسـتبهێنن نـەک لەڕێگەی ناکۆکـی و دەمەتەقێ و هەڕەشەی هێزی سەربازی.

❖ ماوەیەک لەوەوبەر لەسـەر داوای سەرکۆماری عێراق جەلال تاڵەبانی بڕیار بوو دەنیز بایکاڵ سەرۆکی (CHP) سـەردانی بەغدا بکات، پێتوایە ئەگەر بایکاڵ بێتە بەغدا گۆڕان بەسەر هەڵوێستی پارتە بەرهەڵستکارەکان بهێنێت لەمەڕ کورد؟

– لەوانەیە گۆڕان بەسـەر هەڵوێسـتی CHP بهێنێت.
لەگەڵ ئەوەشـدا تـا ئـەو دواییەش پارتە سۆشـیال دیموکراتەکان پاڵپشتیەکی باشیان لەباشوری ڕۆژهەڵاتدا هەبوو. بۆ نموونە بۆ دەیان سـاڵ پارێزگای هەکاری بە «قەڵای CHP» بەناوبانگ بوو. حاڵی حازر بەڕێز بایکاڵ نیشـانیداوە کە پشتگیریی چارەسەرێکی گونجاو بۆ ئەو کێشـەیەی ئێسـتا دەکات. کەواتە ڕەنگە گۆڕانکاریەک لەبەرەی CHPدا ڕوویدات.
بەڵام لەگەڵ MHP بابەتێکی ترە. گوتار و دیسکۆرسی MHP بەدڵـی ئـەو تورکانەیـە کـە هەسـتێکی زۆر تونـدی نەتەوەییان هەیـە. بەتایبەتی خزم و کەسـی سـەربازە کوژراوەکان و قوربانیانی هێرشـەکانی PKK بەگوێڕایەڵیەوە پێشـوازی لـە MHP دەکەن. هەروەها MHP دەرگای بەسەر هەموو چارەسەریەک داخستووە، کە بە بنبڕکردن و لەناوبردنی PKK کۆتایی نایەت.

❖ زۆربەی چاودێرانی سیاسـیی پێیانوایە چارەنووسی هەردوو گەلی کورد و تورک لەڕۆژهەڵاتی ناوین بەیەکەوە گرێدراوە. لەم سۆنگەیەوە دەپرسم، کاتی ئەوە نەهاتووە دەوڵەتـی تورکیـا بەفەرمی داوەتی سـەرۆکی هەرێمی کوردستانی عێراق بکات و کێشەکان لەقۆناخی دیالۆگەوە بچنە قۆناخی جێبەجێکردن، یان بەمانایەکی دیکە بڵێین، تورکیا هەقیقەتی هەرێمی کوردستان قەبووڵ بکات؟

– ئێمـە وەک خەڵکـی ڕۆژهەڵاتی ناوین چارەنووسـی هەموومان بەیەکەوە بەسـتراوە. نەوەک هەر تەنها تورک و کورد.
سەبارەت بەداوەتکردنی بەڕێز مەسعود بارزانی بۆ تورکیا، لەجیهانی ئایدیاڵیدا وەڵامەکەی بەڵێیە. بەڵام پێویسـتە تورکیا بگاتە ئاسـتێکی کامڵ لەپرۆسەی چارەسەکردنی پرسـی کورد پێش ئەوەی بتوانێت گەشـە بەپەیوەندیە گەرموگوڕترەکانی لەگەڵ حکومەتی هەرێمی کوردسـتان بدات. بۆ دڵنیایی ئەو دوو پرۆسەیە تەواوکەری یەکترن. کەچی لەگەڵ ئەوەشـدا، نامانەوێت سـەردانی سەرۆک بارزانی (یان ڕاگەیاندنی سەردانێکی لەو جۆرە) لەکاتێکی وەها ناسکدا پشێوی و ئاڵۆزییەک دروستبکات.

وتوێژی تورکیاناسی لەگەڵ بەلما ئاکچورا لەسەر دەوڵەتی شاراوە و پرسی کورد لەتورکیا

«هەموو حکومەتەکان لەتورکیا دەگۆڕێن بەڵام دەوڵەتی شاراوە هەرگیز ناگۆڕێت»

ئەوکاتەی بەتەلەفۆن داوای دیدارمان لێکرد، بۆ لێپرسینەوە لەلایەن دادگای ئیستانبوڵەوە بانگهێشت کرابوو، ئەمەش لەبەرئەوەی لەدوا کتێبی خۆیدا کۆمەڵێک بەڵگەنامە و دەستهاوێژی بەناوی (سێ کۆبوونەوەی شاراوە بۆ تۆجەلان) بڵاوکردبۆوە. بۆیە داوای لێکردین بۆ ماوەیەک چاوەڕێی بکەین تا ئەوکاتەی رێکارە شکڵییەکانی دادگا تەواو دەکات، بەلما ئاکچورا، کە زیاتر لە ٢٢ ساڵە لەتورکیا کاری رۆژنامەوانی دەکا، بۆ ماوەی هەشت ساڵە وەک نووسەر و توێژەر لەناوەندی هەواڵ و لێکۆڵینەوەی رۆژنامەی میللیەتدا کاردەکات، لەبواری رۆژنامەگەری و لێکۆڵینەوەدا ژمارەیەک خەڵاتی بوێری و لێهاتوویی وەرگرتووە. خانمی ئاکچورا هەموو ئەو راپۆرتانەی کە لەنێوان ساڵانی ١٩٢٧ تا ساڵی ٢٠٠٧ دا لەبارەی پرسی کورد و چارەسەری ئاشتیانە نووسراون، کۆدەکاتەوە. راپۆرتانەکان لەلایەن رۆژنامەنووسەوە بەشێوەیەکی سەرسوڕهێنەر پێکەوە بەسترانەوە، لەژێر ناوی «فیلمە کوردییەکەی دەوڵەت» لەچاپخانەی ئایراجادا وەکو کتێبێک چاپ و بڵاودەکرێتەوە. بەلما لەبارەی کتێبەکەی دەڵێت: «پرسی کورد، پرسێکی زۆر تراژیدئامێزە و مایەی شەرمەزارییە بۆ کۆمەڵگای مرۆڤایەتی کە تائێستا ئەو پرسەی بەهەڵواسراوەیی هێشتۆتەوە، بەڵام ئەگەر بێتو فیلمە کوردییەکەی دەوڵەت لەمبارەیەوە دروستبکرێت ئەوا زۆر کۆمیدی و گاڵتەئامێز دەبێت. هۆکارەکەشی ئەوەیە کە ٨٦ ساڵە باسی پرسی کورد دەکەین هەر کەس یەک شت دەڵێت، بەڵام پرسەکە هەر وەکو خۆی ماوەتەوە. لەبەرئەوەی دەڵێن ئەگەر هەڵە بۆ یەک جار بێت ئەوا تراژیدیایە بەڵام ئەگەر دووبارە ببێتەوە ئەوکاتە دەبێتە کۆمیدیا. بۆیە فیلمێکی بەمجۆرەش بۆ من دەبوو بەفیلمێکی کۆمیدی».

ئەو کتێبە زیاتر لەوەی بیری لێدەکەینەوە سەرنجی رای گشتی بۆ سەر خۆی راکێشاوە. خانمی ئاکچورا باسی لەوە کرد، کە لەم چەند ساڵەی دواییدا بەگشتی بەشداری هەموو ئەو کۆبوونەوانەی کردووە کە لەدیاربەکر، ئیستانبوڵ و برۆکسڵدا سەبارەت بەپرسی کورد گرێدراون، «هەر مرۆڤێک کە لەنێو ئەو کۆبوونەوانەدا منی دەدیت باسی راپۆرتێکی بۆ دەکردم. بەکورتی هەرچەند ئەو پرسە بەبێ چارە دەمایەوە، راپۆرتەکانیش لەلای من زیاتر کەڵەکە دەبوون، بەو مانایەی کە ئەو کتێبە بەهەوڵێکی خۆ بەخۆیی ئامادەکرا».

بەلما زۆربەی بەڵگەنامە و دەستهاوێژ و زانیارییەکانی لەئەرشیفخانەکان بەدەستکەوتووە. «زۆربەی راپۆرتەکانی سەردەمی ئەتاتورک لەلایەن کوردەکانەوە بەدەستم کەوتوون. هەرچی راپۆرتی حزبەکانە، ون بوونە و ئەرشیف نەکراون. بۆیە لەنێو گۆڤار و رۆژنامەکاندا زانیارییەکانم کۆ دەکردەوە و دواتر کۆپیم دەکردن. هەندێ لەو راپۆرتانەش کە لەنێو کتێبەکانی دیکەدا بڵاوکرابوونەوە، سوودم لێوەرگرتوون. بەگشتی پتر لە ٧٠ راپۆرتی سەرنجراکێشم بڵاوکردۆتەوە، لەئاکامدا توانیم بۆ ماوەی دوو ساڵ ئەو کتێبە ئامادە بکەم».

ئەو لەکتێبەکەیدا سەبارەت بەپرسی کورد و چۆنیەتی چارەسەرکردنی شتێکی نەنووسیوە. بەڵکو پتر هەوڵیداوە ئەوە ئاشکرا بکات کە ئەو پرسە چۆن گەیشتووە ئاستی بێ چارەیی و بنبەستبوون و سەرەڕۆیی و ستەمکاری. بۆ ئەمەش سوودی زۆری لەراپۆرتەکەی عەدنان قەهوەچی بینیوە، چونکە قەهوەچی لەراپۆرتەکەی خۆیدا ئاماژەی بەوە داوە کە لەچ شوێنێکدا هەڵە کراوە و روونیدەکاتەوە کە سیاسەتمەدارەکان چۆن هەوڵی شاردانەوەی راستییەکانیانداوە.

هەروەها لەنێو کتێبەکەی خانمی ئاکچورادا زۆر بابەتی کۆمیدیئامێزیش بەدیدەکرێن. بۆ نموونە، لەنێو راپۆرتەکانی ساڵانی ١٩٦٠ دا هاتووە «ئەوانەی کە خۆیان بەکورد دەزانن». بەڵام دواتر بەتێپەڕبوونی کات تێدەگەن کە ئەمە تەنیا گومانێکە، بۆیە وازی لێدێنن و کوردبوونیان قەبووڵ دەکەن. لەمبارەیەوە بەلما دەڵێت «لەسەردەمی ئەتاتورکدا کاتێک کورد و تورک لەیەک سەنگەردا کۆدەبنەوە و شەڕی رزگاری دەکەن ئەوکاتە بوونی کورد قەبووڵ دەکرێت. بۆ نموونە، لەیەکەمین پەرلەمانی تورکیادا ٧٢ نوێنەر و سیاسەتمەداری کورد هەبووە و ئەوان بەجلوبەرگی کوردی خۆیانەوە بەشداری دانیشتنەکانی پەرلەمان بوونە و بەزمانی کوردیش وتاریان پێشکەشکردووە. بەڵام لەساڵانی دواییدا بەتایبەتی لەو ساڵانەی کە عیسمەت ئینۆنۆ سەردانی باشوور و باشووری رۆژهەڵاتی ئەنادۆڵی کردووە، راپۆرتێک ئامادە دەکات و دەگەڕێتەوە بۆ ئەنقەرە بارودۆخەکە بەگشتی دەگۆڕدرێت. بێگومان ئەم راپۆرتەش لەسەر داواکاری ئەتاتورک ئامادەکراوە.

خانمی ئاکچورا لەکتێبەکەیدا ئەوەشی روونکردۆتەوە، لەبارەی ئامادەکردنی ئەو راپۆرتانە لەسەر پرسی کورد، بەپێی بیروڕای هەندێ لەو کەسانە، لەکاتی دامەزراندنی کۆماری تورکیادا چەندین بەڵێن بەکوردەکان دراوە، بەڵام دواتر ئەو بەڵێنانە جێبەجێ نەکراون. «بۆیە هەندێ لەو کوردانە کە ئەو بانگەشانە دەکەن دەستیان بەشۆڕش و راپەڕین کردووە، لەبەرئەوە ئامادەکردنی راپۆرتیش لەسەر پرسی کورد هاوکات لەگەڵ شۆڕشەکاندا دەستی پێکردووە. ماوەیەک لەدوای یەکەمین راپۆرتی ئیسلاحاتی شەرق، ئینۆنۆ لەراپۆرتەکەی خۆیدا بەسەرانسەری باشوور و باشووری رۆژهەڵات گوتویەتی کورد و لەمبارەیەشەوە چەندین رێوشوێنی دەستنیشانکردووە. بەمجۆرەیش سیاسەتی تواندنەوە بەمەبەستی خامۆشکردنی پرسی کورد دەست پێدەکات».

بەلما لەمەڕ بارودۆخی دوای ساڵانی شەستەکان باسی ئەوە دەکات، کە لەسەردەمی دەسەڵاتی پارتی دیموکراتدا هیچ راپۆرتێکی دەرهەق بەپرسی کورد دەستنەکەوتووە. «تورکیا لەو سەردەمەدا سەرقاڵی مەسەلەی ئاوەدانکردنەوە و گەشەپێدانی خۆی بووە. یەکەمجار پارتی کرێکارانی تورکیا دانی بەهەبوونی کورد ناوە و رەخنەی لەو سیاسەتە گرتووە کە لەبەرامبەر کوردەکاندا پەیڕەو دەکرێت، ئەم بابەتە لایەن پارتی ناوبراوەوە لەنێو بڕیارەکانی کۆنگرەدا دەنووسرێت. هەر ئەمەش دەبێتە یەکێک لەهۆکارەکانی داخستنی پارتی کرێکارانی تورکیا لەو سەردەمەدا. دوای ١٢ی ئەیلوول هاوکات لەگەڵ سەردەمی تورگوت ئۆزاڵدا بەشێوەیەکی جدی باس لەهەبوونی کورد دەکرێت».

بەلما ئاکچوورا یەکەم کتێبی خۆی بەناوی (دەوڵەتی شاراوە، ئیدی بوو بەدەوڵەت) بڵاوکردۆتەوە. لەکتێبە نوێکەشیدا بەناوی (کوردەکانی دەوڵەت)، باسی ئەو رێبازانە دەکات، کە کۆماری تورکیا لەبەرامبەر چارەسەرکردنی پرسی کورد بەکاریهێناوە. روونیکردۆتەوە کە، تائێستا دەوڵەتی تورکیا هیچ چارەسەرییەکی بۆ پرسی کورد نەدۆزیوەتەوە. بەهۆی بڵاوکردنەوەی ئەم کتێبەش، خانمی ئاکچوورا بۆ ماوەی سێ مانگ سزا دەدرێت.

گۆڤاری تورکیاناسی لەساڵۆنی هۆتێلی مەڕمەڕەی ئیستانبوڵ، لەبارەی رووداوەکانی نێو کتێبەکەی و پرسی «دەوڵەتی شاراوە و دەوڵەتی ئاشکرا لەتورکیادا» چەند مەسەلەیەکی لەگەڵ خانمی ئاکچورا تاوتوێکرد.

❖ پرسی کورد کە پتر ٨٦ ساڵە لەمێژووی نوێی تورکیادا ئامادەگی هەیە و چارەسەرنەکراوە، لەماوەی ئەم چارەگە سەدەی دوایدا پرسی پەکەکەشی هاتۆتەسەر، کاتێک لەم روانگەیەوە سەیری مەسەلەکە دەکەین، بیروڕاتان سەبارەت بەداهاتوو چییە؟ ئەی هەڵوێستی پارتی داد و گەشەپێدان لەبەرامبەر پرسی کورد چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

– دەوڵەت باسی هەبوونی کورد ناکات، بەڵکو باسی چارسەرەکردنی پرسی کورد دەکات. من پێموایە دەوڵەت تائێستا گفتوگۆ لەسەر بوونی گەلی کورد ناکات، بەڵکو باسی چۆنییەتی چارەسەرکردنی پرسی کورد دەکات. ئەردۆگان سەرەتا گوتی پرسی کورد هەیە و بەهی خۆمی دەزانم، بەڵام ئێستا بەجۆرێکی دیکە بیردەکاتەوە. بۆیە پێویستە بەوردبینییەوە سەیری هۆکاری ئەوە بکەین کە ئەردۆگان لەمبارەیەوە چۆن گەیشتە ئەو جیاوازییە و گۆڕانی هەڵوێستەکەی لەبەرامبەر پرسی کورددا. چی بووە هۆی ئەوەی کاتێک ئەردۆگان گوتی «ئەگەر بڵێین پرس هەیە، پرس دروستدەبێت؟» چی ئەردۆگانی ناچار بەم هەڵوێستەکرد؟ ئەمەش مانای ئەوەیە کە پێکهاتەیەکی زۆر مەترسیدار و بەهێز لەتورکیادا هەیە کە ئاستی ئەردۆگانیشی تێپەڕاندووە.

❖ مەبەستتان ئەوەیە لەتورکیا هێشتا دەوڵەتی شاراوە خاوەن رۆڵە و لەپشت پەردەدا رۆڵەکان دیاریدەکات؟

– مرۆڤ دەتونێت بڵێت لەو کاتەوەی دەوڵەتی تورکیا دامەزراوە، دەوڵەتێکی شاراوەش هەیە، بەڵام بەشێوەیەکی گشتی رێکخراوی گلادیۆی سەر بەوڵاتانی رێکخراوی ناتۆ، کە ئەمەریکا و سۆڤییەتی پێشوو ساڵی ١٩٥٠ دایمەزراندووە، رۆڵێکی دیار و کاریگەری لەسەرهەڵدانی دەوڵەتی شاراوەدا هەبوو. بەڵام پێش ئەو مێژووەش دەوڵەتی تورکیادا لەسەرەتای دامەزراندنی کۆماردا لەدژی کوردە عەلەوییەکان سیستمێکی لەمجۆرەی هەبووە. بۆچی لەسەرەتای کۆماری تورکیادا هەبووە؟ لەبەرئەوەی لەوڵاتێکی وەکو ئێمەدا پێکهاتەی جیاواز هەبووە بووە، ئینجا دەوڵەتی نەتەوەیی لەسەر دامەزراندووە. دواتر ئەو دەوڵەتە میللەتی خۆی ئافراندووە، لەبەرئەمەش پێویستیان بەهێزێکی لەمجۆرە هەبووە. سەرەتا پێش ئەوەی کۆمار دابمەزرێت، داوایان لەعەلەوی و کورد و ئەرمەنییەکان کرد هاوکاریان بن بۆ پێکهێنانی میللەتێک، بێگومان بۆ ئەمەش توندوتیژیان بەکارهێناوە. هەر لەساڵانی سەردەمی پارتی دیموکراتیکەوە، بەڵام لەم پێڤاژۆیەدا لەلایەن هەندێ

لەسەردەمی ئەتاتورک لەیەکەمین پەرلەمانی تورکیادا ٧٢ نوێنەر و سیاسەتمەداری کورد هەبوون، کە بەجلوبەرگی کوردی خۆیانەوە بەشداری دانیشتنەکانی پەرلەمان بوونە و بەزمانی کوردیش وتاریان پێشکەشکردووە

گروپی دیکەوە سیاسەتی توندوتیژی لەدژی کوردان کاری لەسەرکراوە. هاوکات لەساڵانی ١٩٨٤ تا ٢٠٠٠ لەدژی PKK کەس نەیدەزانی چی روودەدات، ماوەی نزیکەی بیست ساڵ دەبوو کاری رۆژنامەگەریم دەکرد، بەڵام نەمدەزانی کورد لەتورکیا هەیە. لێرەدا تەنیا کورد فریو نەدراون، بەڵکو تورکەکانیش فریودراون. واتە لەم وڵاتە دەوڵەتی شاراوە هەیە و کار لەسەر توندوتیژی دەکات. هەموو حکومەتەکان لەتورکیا دەگۆڕێن بەڵام دەوڵەتی شاراوە ناگۆڕێت، ئێستاش خۆی دەپارێزت. لەبەرئەوە دەوڵەتی شاراوە بۆ خۆی سنوورێکی وەهمی و هەڕەشەئامێزی دامەزراندووە، لەخۆیەوە مەترسییەکان دیاری دەکات.

❖ ئێوە گوتتان دەوڵەتی شاراوە هەیە و هەر دەمێنێ، هەروەک چۆن ئێستا قسە لەسەر (ئەرگەنەکۆنی نوێ) دەکرێ، ئەمەش مانای ئەوە دەگەیەنێت هەتاکو دەوڵەتی شاراوە لەتورکیا مابێت پرسی کوردیش هەر دەمێنێت؟

– ئەوانەی گوتیان کێشەی کورد دروستبکەین، خودی دەوڵەت بووە، ئێستاش لەبەرئەوەی دەوڵەتی شاراوە لەتورکیا لاواز بووە بۆیە گفتوگۆی چارەسەرکردنی پرسی کورد دەکرێت. ئەگەر ئەمڕۆ چارسەرکردنی پرسی کوردی لەتورکیا لەئاستێکی نێونەتەوەیدا گفتوگۆ دەکرێت، ئەوا بەهۆی پاسیڤبوونی دەوڵەتی شاراوەیە لەتورکیا، بەڵام ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە دەوڵەتی شاراوە لەئاست ئەم پرسەدا تەنها تەماشاکەر بێت.

❖ زۆرجار باسی گروپگەلێکی نهێنی دەکرێت، وەکو چەتەکانی ئەرگەنەکۆن، ژیتەم، مافیاکان و...تد. ئایا ئەو گروپانە چ پێوەندییان لەگەڵ دەوڵەتی شاراوەدا هەیە؟

– من یەکەم کتێبم بەناوی (دەوڵەتی شاراوە، ئیدی بوو بەدەوڵەت) بڵاوکردەوە. رۆژنامەنووسێک لەسولەیمان دەمیرێل سەرۆک کۆماری پێشووی تورکیای پرسی، لەراگەیاندنەکانی ئەورووپا دەگوترێ تورکیا لەبەرامبەر کوردان توندوتیژی بەکاردەهێنێ، ئێوە چی دەڵێن؟ ئەویش بەمشێوەیە وەڵامیدایەوە: واتە ئێستا ئێمە لەبەرامبەر هاووڵاتیانی کورد خراپە دەکەین، لەبەرامبەر هاووڵاتییانی تورک چاکە دەکەین، راستە بەمشێوەیە! بەڵام من لەم بڕوایەدام هیچ هاووڵاتییەکی تورکیا نییە زیانی لەدەوڵەت بەرنەکەوتبێت، وەکو کورد و تورک و ئەرمەن و لاز و چەرکەز و یۆنانی و ئەوانی دیکەش.

❖ ئێمە دەخوازین بپرسین لەتورکیا کێن ئەوانەی، کە پشتگیری لەدەوڵەتی شاراوە دەکەن؟

- جارێکی دیکە لەسولەیمان دەمیرێلیان پرسی، دەوڵەتی شاراوە چییە؟ دەمیرێل گوتی سوپایە. ئەو زۆر بەراشکاوەیی ئەم قسەیەی کرد. لەتورکیا دەوڵەتی شاراوە سوپایە. لەکاتێکدا لەوڵاتە دیموکراسی و پێشکەوتووەکاندا دەوڵەت پێکدێت ئینجا دەوڵەتێکی گەلسالاری و پایەدار دادەمەزرێت. بەڵام کاتێک تۆ دەوڵەت لەچەند نەتەوەیەک دروستبکەیت، ئەوا پێویستت بەوە دەبێت دەوڵەتی شاراوەت هەبێت، هێزێکی نهێنیت هەبێت. لەتورکیا نەتەوەکان کێشەیان لەگەڵ یەکتری نییە، ئەوەی دەخوازێت دوژمنایەتی بکەوێتە نێوانی گەلان خودی دەوڵەتی شاراوەیە.

❖ **هەروەک سلێمان دەمیرێل هێمای بۆ کردووە، هەموو سەرەداوەکانی دەوڵەتی شاراوە لەدەستی سوپادایە، بەدیدی ئێوە ژەنراڵە سەربازییەکان تا چ ئاستێک کاریگەریان بەسەر رەنگرێژکردنی سیاسەت لەتورکیا هەیە؟**

- بەبەراورد لەگەڵ دەورانی سلێمان دەمیرێل ئێستا پێڤاژۆیەکە زۆر گۆڕاوە، وا هەست دەکرێت ناتوانن وەکو رابردوو درێژە بەهەمان رۆڵ و سیاسەتی جارانیان بدەن. بۆچی؟ لەبەرئەوەی ناتوانن لەدژی سیاسەتی پارتی داد و گەشەپێدان (AKP) سیاسەتی کرانەوەی بەرووی کورد دا بوەستێنن. هاوکات سوپای تورکیا گەیشتۆتە ئەو بروایەی ئیتر بەرێگاچارەی سەربازی ئەم پرسە چارەسەرناکرێت. ئێستا ئەو هێزەی لەتورکیا زۆر پشتگیری لەدەوڵەتی شاراوە دەکات، پارتی کۆماری گەل (CHP)یە، بەراستی ئەمەش تراژیدیایەکە بۆ خۆی. لەکاتێکدا لەتورکیا ٢٠ ساڵ لەمەوبەر CHP رایگەیاندبوو کە پرسی کورد هەیە و چەندان لایەنگریشیان لەسەر ئەم هەڵوێستە دادگاییکران و هەندێکیان ساڵانێکی زۆر زیندانی کران. ئەمڕۆ هەمان هێز (CHP) بۆتە گوتەبێژی دەوڵەتی شاراوە. هەروەک پارتەکانی دیکەی، وەکو DSP، ANAP، MHP زۆرجاری دیکە لەکاتی هەڵبژاردنەکان پرۆژەی چارەسەرکردنی پرسی کوردیان گەڵاڵە کردووە، بەڵام بەکۆتایی هاتنی هەڵبژاردن بەڵێنەکانیان نەبردۆتەسەر. واتە ئەوان بۆ بەدەستهێنانی دەنگی کوردان دەڵێن پرسی کورد هەیە و پێویستی بەچارەسەرکردن هەیە، بەڵام لەدوای هەڵبژاردن هیچ هەڵوێستێکیان نەبووە. بۆیە من هیچ هیوایەکم بەهێزە بەرهەڵستکارەکانی تورکیا بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد نەماوە، چونکە پێشنیارەکانی هێزی بەرهەڵستکار بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد تەنیا بێ چارەیی و ئاڵۆزترکردنی پرسی کوردە. سەرەرای ئەوەی کە

نە پێشنیارێک، نە کرانەوەیەک پێشکەش دەکەن، هەندێک لەپارتەکانی وەک MHP، کاتێک باسی پرسی کورد و چارەسەرکردنی دەکرێت لەرز و تای دێتێ. CHPیش بەشێوەی شیزۆفرینیا هەڵوێستی خۆی نیشاندەدات. من نازانم کە ئایا تائێستا MHP سەبارەت بەچارەسەرکردنی پرسی کورد هیچ راپۆرتێکی ئامادە کردووە یا نا. تەنیا یەک راپۆرت هەیە، ئەویش تایبەتە بەبیرکردنەوەی خەڵکی باشوور و باشووری رۆژهەڵاتی ئەنادۆڵ سەبارەت بە MHP. بۆیە کاتێک کە داوای هاوکاری لە (دەوڵەت باخچەلی) بکرێت ئەوکاتە ناوبراو دەڵێت «بۆ کامە خیانەت داوای هاوکاریمان لێدەکرێت؟ من بۆ خۆم، ئەمجۆرە وەڵامدانەوەی دەوڵەت باخچەلی زۆر بەئاسایی دەزانم. هەرچی (دەنیز بایکاڵ)یشە سەبارەت بەگوتەکەی سەرۆک کۆمار عەبدوڵڵا گویل «هەلێکی مێژوویی»، دەپرسێت: ئایا پەکەکە کە بەساڵانە لەدژی تورکیا شەڕی کردووە، وازی لەتیرۆر هێناوە؟ یا رێبازی شەڕی گۆڕاوە؟ یا هەڵوێستی خۆی گۆڕیوە؟ بەڵام ئەو هیچ باسی رێبازەکانی تورکیا بۆ بەرەنگاربوونەوەی تیرۆر ناکات و ئەو رێبازانە هەڵناسەنگێنێ. بۆیە من هیچ هیوایەکم بەو دوو پارتە نییە کە بتوانن پاڵپشتی قۆناخی چارەسەری پرسی کورد بکەن. سەبارەت بە (AKP)ش، راستە ئێستا ئەو هێزە پێڤاژۆی کرانەوەی دیموکراتی بەرووی کورد دەست پێکردووە، بەڵام نازانرێت ئایا پرسی کورد چارەسەر دەکات یان نا.

❖ ئایا هێزە نێودەوڵەتییەکان وەک ئەمەریکا، وڵاتانی ئەورووپا و ناتۆ چ کاریگەرییەکیان لەسەر دەوڵەتی شاراوەی نێو تورکیا هەیە؟

– ئێستا AKP چارەسەرکردنی پرسی کوردی کردۆتە بیانوویەک بۆ رووبەڕووبوونەوەی دەوڵەتی شاراوە، بۆ ئەمەش خەریکە وردە وردە رێکخراوی ئەرگەنەکۆن بەکاردێنێت و پاکتاویان دەکات، ئامانجی یەکەمی گۆڕینی ئەو سیستەمەیە. لەراستیدا، لەتورکیا هەر کەس هەوڵدەدات دەوڵەتی شاراوەی تایبەت بەخۆی دروستبکات. ئەو دەوڵەتە شاراوەیەی کە ناتۆ بۆخۆی دروستیکرد سەرەنجام کودەتای ١٢ی مارت و ١٢ی ئەیلولی بەسەر ئێمەدا هێنا، چەپڕەو و کۆمۆنیستەکانی خستە زیندانەوە، دەوڵەتی شاراوەی ئەمڕۆش دەیەوێ بەرگی خۆی بگۆڕێت، ناوەڕۆکەکەی خۆی دەگۆڕێت و ئەکتەرەکانیشی دەگۆڕێت. ئەم قسەیە خودی دەنیز بایکال سەرۆکی CHP کردوویەتی، کاتێک گوتی هەرکەسە و دەوڵەتێکی شاراوە بۆ خۆی لەتورکیا دروستدەکات.

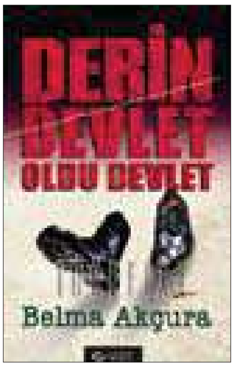

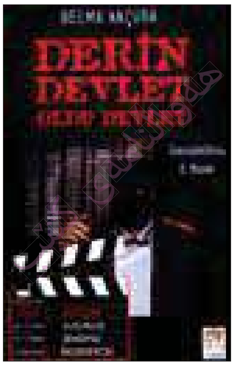

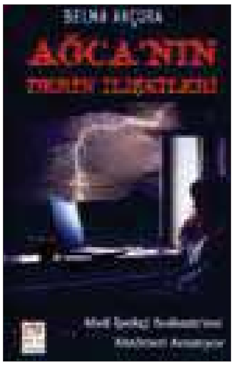

ئەمەریکاش ئێستا ئەوە دەخوازێت، واتە لەو شوێنی ئەم دەوڵەتە شاراوەیە، دەوڵەتێکی دیکەی شاراوە هەبێت. AKP ئێستا ئەم کارە دەکات. واتە ئەمەریکا بۆ ئەوەی دەوڵەتێکی شاراوە لەتورکیا دروستبکات پرسی کورد بەکاردێنێ. هاوکات دەڵێت دەوڵەتی شاراوە ئاشکرابووە، ئەمەش بۆ AKP و دۆزی ئەرگەنەکۆن و کرانەوەی کورد زۆر گرنگە. پێموایە ئەم پێڤاژۆیە هەلێکی مێژوویی گرنگە نابێ لەدەست خۆمانی بدەین. ئەگەر بتوانین لەشوێنی دەوڵەتێکی شاراوە، دەوڵەتێکی دیموکراسی دابمەزرێنین تێیدا مافی مرۆڤ و مافی کەمینەکان بپارێزین پێویستە مەسەلەی ئەرگەنەکۆن و چارەسەرکردنی پرسی کورد تا کۆتایی بچێت.

❖ ئەی پێتوایە رۆڵی ئەم هێزە نێودەوڵەتیانە لەسەر پێڤاژۆی چارەسەرکردنی پرسی کورد چۆنە؟

– پرسی کورد ئیتر تەنیا پرسی تورکیا نییە. بۆیە پێویستە ئاکامی سەردانەکەی ئۆباما بۆ تورکیا بەباشی هەڵبسەنگێندرێت. بۆ نموونە، گوتەکانی ئۆباما سەبارەت بەچارەسەرکردنی پرسی کورد و چەکداماڵینی پەکەکە گوتەگەلێکی زۆر گرنگ و پڕ مەغزا بوون. بەڵام لەهەموو ئەمانەش گرنگتر ئەوەیە کە تورکیا بۆ خۆی پرسی کورد، کە ئێستا بۆتە پرسێکی نێونەتەوەیی چارەسەربکات.

❖ پێتوایە هەرێمی کوردستانی عێراق چ رۆڵێکی هەیە، لەسیاسەتی کرانەوەی کوردی لەتورکیا؟ لەم روانگەیەوە ئێوە چۆن لەپەیوەندییەکان هەرێمی کوردستان و تورکیا دەڕوانن؟

– من پێموایە، لەداهاتوودا پرسی کورد نەوەک لەئەنقەرە بەڵکو لەهەولێردا شکڵ وەردەگرێت. بۆیە هیچ گومانێکم لەوە نییە، کە هەرێمی کوردستانی عێراق لەدەستپێکردنی سیاسەتی کرانەوە بەرووی کورد لەتورکیا خاوەن رۆڵ و کاریگەرییەکی بەهێزە. بەڵام من خۆم بڕواناکەم لێرەدا بناخەیەکی پتەو هەبێت، یاخود پەیوەندییەکمان لەسەر بناخەیەکی بەهێز بنیادنرابێت. بۆیە پێویستە لەداهاتوودا مرۆڤ چەندین کۆڕ و کۆنفرانس لەبارەی هەردوولا سازبکات. بۆئەوەی رەوشی هەردوولا بزانرێت. لەبەرئەوەی من پێموایە پێوەندی دیپلۆماسی پێوەندییەکی سروشتی نییە، متمانە نابەخشنە مرۆڤ، راستە هەندێک شت ئیمزا کراون و هەندێ هەنگاو هەڵگیراوە، بەڵام تائێستا ئەنجامگیری هەبووە؟ ساڵانێکە شتی لەمجۆرە هەیە، بەرای من پێویستە پرۆژەیەکی کولتووری بۆ یەکترناسین و نزیککردنەوەی گەلانی دەوروبەر هەبێت.

پێویستە تورکیا ببێتە دەوڵەتێکی فیدراڵی لەنێوان کورد و تورک

کەمال بورقای*

حکومەتی تورکیا بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد بەگوێرەی تێگەیشتنی خۆی ٣ قۆناخی داناوە، ئێمە نازانین لەم سێ قۆناخەدا پلانی حکومەت چی دەبێ و چی دەکات؟ بەڵام ئەوەی لەئێستاوە بەدیارکەوتووە، ئەم حکومەتە نیازی چارەسەرکردنی پرسی کوردی نییە بەگوێرەی یاسا و پێوەرە نێودەوڵەتییەکان.

بۆیە من وەکو بەشێر ئەتالای وەزیری ناوخۆی حکومەتی تورکیا نامەوێ باس لەچارەسەرکردنی پرسی کورد بکەم بە سێ قۆناخ، بەڕای من، بۆ چارەسەری پرسی کورد دوو قۆناخی بنەڕەتی هەیە. یەکێکیان بریتییە لەهەوڵەکان، دووەمیش چارەسەری بنەڕەتی.

لەمبارەیەوە تێڕوانینی من دیارە، وەکو هەر نەتەوەیەک پێویستە کوردیش دەربارەی داهاتووی خۆی بڕیاربدات. واتە بۆ چارەسەری کێشەی نەتەوەیی خۆیان کورد مافی ئەوەیان هەیە دەوڵەتێکی سەربەخۆ دابمەزرێنن یان لەسەر بنەمای فیدرالیزم بەشێوەیەکی ئارەزوومەندانە لەچوارچێوەی سنووری کۆماری تورکیادا بژین.

بێگومان ئەمڕۆ نە هێزی بزووتنەوەی کوردی و نە بارودۆخی تورکیا دەستدەدات بۆ چارەسەرێکی لەمشێوەیە (دەوڵەتێکی سەربەخۆ و دەوڵەتێکی فیدراڵی)، لەبەرئەوە ئەگەر حکومەتی تورکیا بەراستی دەیەوێت ئەم پرسە چارەسەربکات ئەوا پێویستە کار بۆ جێبەجێکردنی ئەم هەنگاوانە بکات:

– شەڕ و ئۆپەراسیۆنە سەربازییەکان رابگرێت.
– لێبووردنێکی گشتی بۆ سیاسییەکان دەربخات. زیندانییە سیاسییەکان ئازاد بکرێن، چەکدارانی PKK لەچیا دابەزن، هەروەها ئەو کەسانەی بەهۆی هۆکاری سیاسییەوە ناتوانن بگەڕێنەوە تورکیا، رێگای گەڕانەوەیان بۆ ئاوەڵا بکرێت.
– رێکخستنی جاشایەتی و دەزگای «Jitem» و دەزگا هاوشێوەکانی پەرش و بڵاوبکرێنەوە.
– پارتە کوردییەکان بەناو و بەرنامەی خۆیان سەربەست بن.
– دەستوورێکی مەدەنی تازە دەربچێت، کە رەنگدانەوەی پێکهاتەی مۆزائیکی تورکیا بێت و، یاساکانی دیکەش لەم چوارچێوەیەدا دابڕێژرێت.
– پەروەردە بەزمانی کوردی دەست پێبکات هەر لەقوتابخانەی سەرەتاییەوە بگرە تا دەگاتە زانکۆکان. زمانی کوردی لەسەرجەم دامودەزگاکان سەربەست بێت.
– گەڕانەوەی ناوی گوند و شارە کوردییەکان بۆ ناوی رەسەنی تایبەت بەخۆیان. ئەو کوردانەی لەماوەی ٣٠ ساڵی رابردوو زەرەرمەند بوون و لەئەنجامی وێرانکردنی گوندەکان کۆچبەر بوونە، هەوڵبدرێت بگەڕێنەوە سەر زێدی خۆیان و قەرەبووی ماددی و مەعنەویان بکرێتەوە.
– هەرێمی کوردستان بەتایبەتی سنوورەکان لە مین پاکبکرێنەوە.
– پێشخستنی پرۆژەی گەشتوگوزاری لەهەرێمی کوردستان.
– لەدەستووری بنچینەیی داهاتووی دەوڵەتی تورکیادا «کۆماری تورکیا ببێتە دەوڵەتێکی فیدراڵ لەنێوان کورد و تورک». لەکوردستان پەرلەمان و حکومەتی هەبێت و زمانی کوردیش وەکو زمانی تورکی ببێتە زمانی فەرمی، مافی کەمە نەتەوەکانی دیکەش لەچوارچێوەی دەستووردا دەستنیشان بکرێت.

بۆ پێکهێنانی مۆدێلێکی چارەسەری بۆ دەوڵەتی تورکیا دەتوانرێت سوود لەئەزموونە جیاکانی هەرێمی کوردستانی عێراق، بەلجیکا و سویسرا وەربگیرێت.

* سەرۆکی پێشووی پارتی سۆسیالیستی کوردستان

بەهرۆز گەلالی لە ئۆفیسی ی.ن.ک لە ئەنقەرە وەلامی پرسیارەکانی تورکیاناسی دەداتەوە

هەواڵنامەی کتێب

وتوێژی تورکیاناسی لەگەڵ بەهرۆز گەلالی بەرپرسی پەیوەندییەکانی

«کرانەوەی هەرێم بەرەو جیهانی دەرەوە ڕێگایەکە بەئەنقەرەدا تێپەڕدەبێت»

(ی. ن. ک) لەئەنقەرە

❖ پاش سـەردانە دراماتیکییەکەی ئەحمەد داود ئۆغلۆ بۆ هەولێـر، قۆناخێکی تـازە لەپەیوەندییەکانی هەولێر-ئەنقەرە دەسـتیپێکرد، ئایا ڕەهەندە سیاسـییەکانی ئەو قۆناخە و هەنگاوەکانی داهاتوو چۆن شرۆڤە دەکەن؟

- سـەرەتا زۆر بەگەرمـی بەخێرهاتنتـان دەکـەم و پیرۆزبایشـتان لێدەکەم بەبۆنـەی دامەزراندنی کۆمەڵەی دۆسـتایەتی کورد- تورک کە هەنگاوێکی زۆر ئەرێنی بوو بەمەبەستی زیاتر لێکتێگەیشـتن و لێکنزیکردنەوەی ئەو بیروبۆچوونـە جیاوازانەی لەنێوانمانـدا هەبوو، هەروەک ئێوەش دەتوانن ڕۆڵێکی گرنـگ ببینن لەو بوارەدا، بۆیە پیرۆزبایشـتان لێدەکـەم بەبۆنەی دەرخسـتنی گۆڤاری تورکیاناسی. سـەبارەت بەوەڵامی پرسیارەکەتان خۆتان دەزانن پەیوەندییەکانی هەرێمی کوردستانی عێراق لەگەڵ تورکیا لـەدوای ڕووخانی ڕژێم زۆرجار بووەتە کێشـە و گرفتی بەخۆوە بینیوە و لەهەڵکشان و داکشانی بەردەوامدا بووە، بەڵام پاش هەوڵ و تەقەلایەکی زۆری سەرکردایەتی کوردسـتان و عێـراق بەتایبەتی جەنابی مـام جەلال و کاک مەسـعود بارزانی، هەروەها ڕۆڵی ئەو نووسینگانەی لێرەن، هەولدرا ئەو کێشـەو گرفتانـەی لەئارادان و ئەو تەمومژەی نێوانمان بڕەوێنینەوە. خۆشبەختانە کۆمەڵێک سـەردان و ئاڵوگۆڕی شـاند ئەنجامدرا، لەوانە سەردانی سـەرۆک کۆماری عێراق جەنابی مام جـەلال بۆ تورکیا کە بەشـی زۆری گرێکوێرەکانی کردەوە و پاشـان هاتنی سـەفیری تورکیا بۆ بەغدا و سەردانی سـەرۆکوەزیرانی عێراق و سەرۆکوەزیرانی هەرێم و سەرۆکی هەرێم بۆ بەغدا و کۆمەڵێک شـاندی لەو بابەتە، کە بـووە هۆی ئەوەی وردە وردە پەیوەندییەکان ئاسایی ببنەوە، ئەمە لەلایەک. لەلایەکی دیکەوە، سەرنجدەدەین ئێستا زهنیەتی گشتیش گۆڕاوە، بەتایبەتی دەبینین زهنیەتی ڕای گشـتی تورکیا زۆر ئامادەیـە کە چوار پێنج سـاڵ لەمەوبـەر چاوەڕێی ئەوە نەدەکرا وەزیری ناوخۆ و دەرەوەی تورکیا سەردانی هەرێمی کوردستان بکات، بەڵام ئێستا سەردانی هەرێمیان کرد و ئۆپۆزسیۆنیش نەبووە ئاستەنگ و دژایەتی نەکرد. پارتی دادو گەشـەپێدان لەوەتای هاتۆتە سـەرکار تاکو ئێستا، سـێ خاڵی بنەڕەتی هەبوو کە خستیە کارنامەی خۆیەوە:

یەکەم/ باشکردنی پەیوەندییەکانی لەگەڵ وڵاتانی دەوروبەر، واتە سەرلەنوێ چاو پێداخشاندنەوە بەپەیوەندییە سیاسی و دیپلۆماسی و ئابوورییەکانی لەگەڵ وڵاتانی دەوروەر.

دووەم/ لەناوخۆی تورکیادا هەوڵی ئەوە بدات کێشەکانی خۆی چارەسەربکات و نێو ماڵی تورکی یەکبخاتەوە. ئەو پرۆسە دیموکراسیەتی هاتۆتە ئاراوە لەبنەڕەتدا پرۆسەی کرانەوەی کوردییە، هەرچەندە کە ئێسـتا ناوی کرانەوەی دیموکراسیان لێناوە.

❖ **سیاسەتی کرانەوەی دیموکراسی کە ئێستا پارتی داد و گەشەپێدان پێشەنگایەتی دەکات، چ ڕەنگدانەوەیەکی هەیە لەسەر پەیوەندییەکانی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان؟**

- من پێمwایە، ئەوە سیاسەتی کرانەوەی کوردییە، کرانەوەی کوردی بوومەلەرزەیەکی سیاسی گەورە بەدوای خۆیدا دێنێ لەمێژووی نوێی تورکیادا، ئەمە کۆتاییهێنانە بەسیاسەتی ئینکارکردنی کورد لەتورکیا. مەسەلەی کورد ئێستا بۆتە دیفاکتۆ. مەسەلەیەکە گەیشتۆتە ناو پەرلەمانی تورکیا لەچوارچێوەی پەرلەمانی تورکیا گفتوگۆی لەسەر کرا، چاوەڕێ دەکرێ لەداهاتووشدا گفتوگۆکان بەردەوام بن، هەروەها ئەم سیاسەتە نوێیە کاریگەرییەکی گرنگ دەخاتە سەر پەیوەندییەکانی هەرێمی کوردستان. لەبەرئەوەی تورکیا بۆ ئێمە زۆر گرنگە، کوردستانی عێراق بۆ تورکیا زۆر گرنگە، لەبەرئەوەی کوردستانی عێراق دەبێتە دەروازەیەک بۆ تورکیا و وڵاتانی کەنداو، چونکە دەبێتە پردێک کە بتوانێ پەیوەندییە ئابووری و سیاسییەکانی خۆی بەهێزتر بکات. ئێمە خاوەنی نەوت و گازی سروشتی و کۆمەڵێک شتی بەنرخ و گرنگین، واتە بەرژەوەندی هاوبەش زۆرە دەتوانین لەڕێگای تورکیاوە بۆ ئەوروپا بینرێین و پەیوەندییەکانمان بەهێز بکەین، بەکورتی هەردوولامان پێویستیمان بەیەکتری هەیە. تورکیاش ئێستا ئەو ڕاستییە دەزانێ کە هەرێمی کوردستانی عێراق، هەرێمێکە لەچوارچێوەی دەستووری عێراق شەرعییەتی هەیە. ئێستاش بەکردەیی مامەڵەی لەگەڵدا دەکات. بڕیارە بەم نزیکانەش کونسڵگەری خۆی لەهەولێر بکاتەوە. ئەمەش خۆی لەخۆیدا قەڵەمبازێکی گەورەی سیاسییە بەرەو پێشەوە، وەرچەرخانێکی گرنگە لەنێوان پەیوەندییەکانی کورد و تورکیا. بەبڕوای من لەمە بەدواوە پەیوەندییەکان زۆرتریش گەشە دەکات و بەرەوپێشەوە دەڕوات. ئێستا لەڕووی ئابووریشەوە قەبارەی پەیوەندییە ئابوورییەکانی نێوان هەرێم و تورکیا ساڵانە لەدوو ملیار دۆلار تێپەڕیوە.

ئەم کرانەوە دیموکراسییە جگە لەوەی بۆ ناو تورکیا باشە، بۆ گەشەپێدانی دیموکراسیش هەنگاوێکی گرنگە، هەروەک بۆ چاککردنی پەیوەندییەکانی کورد- تورک و پەیوەندییەکانی نێوان هەرێمی کوردستان و تورکیاش باشە.

❖ **تورکیا تاچەند ئەو گۆڕانکارییانە بەجیدی وەردەگرێ و بەنیازپاکییەوە هەوڵی بۆ دەدات؟**

- پێموایە ئەمە نە مەسەلەیەکی تاکتیکییە نە مەسەلەیەکیشە بۆ سەرکەوتن لەهەڵبژاردنی پەرلەمانیدا بەکار بهێنرێت، سەرنجی ئەم خاڵە بدە ئەگەر بۆ هەڵبژاردنی پەرلەمان بێت، ڕاستە ئەردۆگان چەند دەنگێکی کوردی لەمبارەیەوە بەدەستهێنا، بەڵام لەبەرامبەر ئەوەشدا لەناوچە تورکنشینەکان دۆڕاندی. لەبەرئەوە مەسەلەکە بۆ پڕوپاگەندەی هەڵبژاردن نییە، بەڵکو کێشەیەکی سیاسییە. هەر لەساڵی ٢٠٠٥ کاتێک سەرۆک وەزیر سەردانی دیاربەکری کرد و گوتی «کێشەی کورد هەیە و کێشەی کورد کێشەی منە، دەبێ چارەسەر بکرێت و دەوڵەتانی گەورە نابێ هەڵەی گەورە بکەن».

❖ **پێتوایە ئەگەر ئەو کێشەیە چارەسەرنەکرێ تورکیا بەرەو کوێ دەڕوات؟!**

- من ناڵێم وەک گێژەڵووکەیەکی سیاسی یان کائوسێکی لێدێت، بەڵام دەڵێم ئەو کێشەیە بەرەو چارەسەری دەڕوات. بەرنامەیەک دانراوە، بەرنامەکە بەسێ قۆناغ «سەرەتایی، ناوەند و دوورمەودا». واتە هەنگاو بەهەنگاو ئەو پرۆژەیە بەرەو پێشدەچێ. هەرچەندە ئەو پرۆژەیە لەزۆر لایەنیشەوە دژایەتی دەکرێ، بۆ نموونە ئۆپۆزسیون و خەڵکانی ناسیۆنالیست و نەژادپەرست لەدژی ڕاوەستاون.

❖ **ئەو هێزانەی باستکرد، کەمالیست و ناسیۆنالیستەکان تاچەند دەتوانن ببنە کۆسپ لەبەردەم ئەو پرۆژەیە، شەمەندەفەری چارەسەریی بوەستێنن؟**

- ئەو پرۆژەیە لەسەر کۆمەڵێک فاکتەر وەستاوە، فاکتەری دەرەکی و فاکتەری ناوەکی. لایەنی بەرامبەر چۆن لەگەڵ ئەو فاکتەرە دەجوڵێتەوە و کاردانەوەی چۆن دەبێت. ئەگەر ئەوان سیاسەتێکی نەرم و گونجاو لەگەڵ واقیعی ئەمڕۆی کورد و واقیعی ئەمڕۆی تورکیادا پێڕەو نەکەن ئەوا بەدڵنیاییەوە ڕەنگە ئەو دەرفەتە خاووخلیسکی تێبکەوێ. من ناڵێم بەتەواوی لەبیردەکرێ، هەرچەندە پارتی داد و گەشەپێدان پێداگری لەسەر ئەوە دەکات کە ئەم مەسەلەیە پاشگەزبوونەوەی بۆ نییە و بەرەو پێشدەچێت، چونکە ئەگەر وازی لێبێنێ دەنگەکانی دەدۆڕێنێ. لەبەرئەوە ئەو مەسەلەیە پێویستی بەوە هەیە ئەگەر بێتو لەداهاتوودا پەکەکە دەست بەشەڕ و ئاڵۆزی نانەوە بکاتەوە ئەوا بەدڵنیاییەوە هەڵوێست و سەنگی لایەنی ئۆپۆزسیۆنی ئەو پرۆسەیە بەهێز دەبێت. (MHP) و (CHP) بەهێز دەبن، ئەوەش زیان بەو پرۆسەیە دەگەیەنێ. بەبۆچوونی من پێویستە پارتی ئاشتی و دیموکراسی (BDP) خۆی بکاتە موخاتەبی ئەو پرۆسەیە، چونکە ئەمڕۆ هیچ حکومەتێک لەتورکیا ناتوانێت ڕاستەوخۆ لەگەڵ پەکەکە قسە بکات، تەنانەت ئەگەر بشیانەوێ بیکەن ناتوانن.

❖ **بەڵام گرفتی گەورەی بزووتنەوەی سیاسی کورد لەباکووری کوردستان ئەوەیە، کە قەندیل و ئیمرالی بەموخاتەبی خۆی دەزانێ؟**

- ئەوە هەڵەیەکی زۆر گەورەیە کە دەیکەن، ئەوکاتە تورکەکان دەڵێن کەوایە ئیشی ئێوە لێرە چییە؟ بەڕای

<<<
دیپلۆماسییەتی نهێنی کاری خۆی دەکا و ڕۆژی خۆشی دێت

هەولێرکەتیب

من ئەوە هەڵەیەکی زۆر مەنهەجیە کە بەردەوام ئەو قسەیە دووبـــارە دەکەنـــەوە، چونکە ئیمرالی لەدەســـت ئەوانە، خۆیان دەتوانن قســـەی لەگەڵ بکەن. پێشـــتر ئەوان ئەو گلەیەیان لەحکومەت هەبوو کە وەکو موخاتەب حیسابیان بۆ نـــاکات. پاش هەوڵێکـــی زۆر دیـــدار و چاوپێکەوتن دروستبوو لەنێوان سەرۆکوەزیران و بەڕێز ئەحمەد تورک، ئەو چاوپێکەوتنانە بۆ ئەوەبوون کە DTP وەکو موخاتەب وەربگیرێت و بەچاوی موخاتەب سەیربکرێت، بەڵام ئەگەر ئەوان پێ لەســـەر ئـــەوە دابگرن، بـــڕۆن لەگەڵ فلان و فیســـار قسە بکەن، بەبڕوای من ئەوە خۆدوورخستنەوەیە لەبەرپرسیارێتی.

❖ **لەســـەرەتای قســـەکانتدا هێمات بۆ ئـــەوە کرد، کە لەمەودوا بەرژەوەندی هاوبەش دەبێتە مەحەکی سیاسیی لەنێـــوان هەرێـــم و تورکیا، ئایـــا بڕوای ئێـــوە هەرێمی کوردســـتان تاچەند وەک بەشێک لەچارەسەریی پرۆسەکە قەبووڵکراوە؟**

– هەرێمـــی کوردســـتان بەراســـتی لـــەو چەند ســـاڵەدا سەلماندی کە ناوەندێکی ســـەقامگیر و ئارامە بۆ وڵاتانی دەوروبەریش، بیزنسمان و خاوەن کۆمپانیاکان سەرمایەی خۆیان لەشوێنێک دەخەنەگەڕ کە ئەمن و ئارامی تێدابێت، بـــەڕای ئەوانیش هەرێمی کوردســـتان ئارامـــە. هەربۆیە ســـەرمایەگوزاری تورکیـــش رووی لەکوردســـتانی عێراق کردووە، تۆ تەماشابکە، ئێســـتا ١٢٠٠ کۆمپانیای تورکی لەعێراق کار دەکەن و لەوانە ٦٠٠یان لەسلێمانی و هەولێر کاردەکەن، بەشـــی زۆریان لەبواری چاککردنی رێگاوبان و بیناســـازی و کارەبا و تەنانـــەت دوو کۆمپانیای گەورەش لەبـــواری وزەدا لەکوردســـتانی عێـــراق کاردەکەن. کاتی خۆی ئێمە بۆ هەرێمی کوردستانمان هێنا. هەربۆیە ئێستا تورکیا لەهەموو بوارێکەوە بۆ بەهێزکردنی پەیوەندییەکانی هەوڵدەدات بۆی دەرکەوتووە کوردستانی عێراق پێگەیەکی ئابووری بەهێزە بۆ ئەو، ئێستا تورکیا لەڕێگایەکی دوورەوە گازو نەوت و ســـووتەمەنی دەکڕێ، لەداهاتوودا دەتوانێ ئەو پێداویستیانە لەکوردستانی عێراق بکڕێ.

❖ **رۆشـــنبیرانی تـــورک بەردەوام باســـی ئەوە دەکەن کە لەداهاتـــوودا کورد ئەوەندەی بەتورکیاوە پەیوەســـت دەبێ، ئەوەندە پێویســـتناکات خۆی لەکێشـــەی عەرەب نزیکبکاتەوە، خیتابیان ئەوەیە کە دەڵێن کورد پێویســـتە لەڕێـــی تورکیا لـــەدەروازەی ئەوروپا نزیکبێتـــەوە زیاتر لەعەرەبی شیعە و سونە و خیتاباتی عێراقی نزیکبێتەوە، تۆ ئـــەو بۆچوونانە چۆن دەبینی؟ پێتوایە پتر خیتابێکی سیاسییە یان ئابوورییە؟**

– بەڕای من مەسەلەکە هەردوولایەن دەگرێتەوە، ئابووری و سیاســـی. بەرژەوەندی هـــەردوولای تێدایە، لەئاســـت ئێمـــەدا هەردوو حزبەکەی کوردســـتان پارتی و یەکێتی، هەردوولامان دەمانەوێ لەجیهانی کراوە و جیهانی دەرەوەدا نزیکببینـــەوە، کرانـــەوەی هەرێم بـــەرەو جیهانی دەرەوە رێگایەکە بەئەنقەرەدا تێپەڕدەبێت. لەبەرئەوە هەردوولامان گەیشـــتوونەتە ئەو قەناعەتەی کە راستە هەندێجار کێشە و گیروگرفتمـــان بـــۆ زیاد دەبـــێ، بـــەڵام بەرژەوەندییە هاوبەشـــەکانمان لەوە زیاتر دەهێنێـــت. لەبەرئەوە ئێمە لەدیالۆگێکی بەردەوامی ئاشتیخوازانەداین، پەیوەندییەکان لەهەموو بوارێکەوە بەرەوپێشەوە چووە. راگەیاندنی تورکی لەمبوارەدا گۆڕانکارییەکی زۆری بەخۆوە دیوە. بەڵام ئەوە بـــەو مانایـــە نایەت کە بڵێین بە بیســـت و چوار کاتژمێر هەمووشتێک یەکلایی دەبێتەوە. بەڵکو ئەمە پرۆسەیەکی درێژخایەنە، پێش چەند ساڵێک خەونی هەموو لایەک بوو کە ناوی وشەی «کورد» بێت لەتورکیا، بەڵام ئێستا لەناو پەرلەمانی تورکیا باس لەکێشەی کورد دەکرێ و سەرۆک وەزیر ئەردۆگان بەئاشـــکرا و بەدەنگی بەرز لەتەلەڤزیۆن لەسەر مەســـەلەیەک قسەدەکات، کە پێنج ساڵ لەمەوبەر مەحاڵ بوو شتی وای بگوتایە. بۆیە ئێستا پێوەندییەکان چوونەتە قۆناخێکی نوێ و جددیتر.

❖ **زۆریـــەی چاودێران پێیانوایە پەکەکە ئاســـتەنگێکی گەورەیـــە لەبەردەم ئـــەو پێڤاژۆیەدا، پـــاش ئەوەی کە میکانیزمی چـــوار قۆڵی لەنێـــوان ئەنقەرە، واشـــنتۆن، هەولێر و بەغدا کەوتە کار. ئایا ئەو رێوشـــوێنانە چین بۆ چەکداماڵێنـــی پەکەکە و گەڕانەوەی چەکدارەکانی بۆ نێو ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی تورکیا؟**

– لەڕاســـتیدا، پەکەکە بەردەوام کۆســـپێکی گەورە بووە لەبـــەردەم پەیوەندییەکانـــی نێـــوان حکومەتـــی هەرێم و تورکیـــا، بـــەڵام ئەم مەســـەلەیە لەچوارچێـــوەی ئەو پرۆســـە دیموکراتییەی کە ئێســـتا لەئارادیە، ئەگەر بێتو پرۆســـەکە بەرەو پێشـــەوە بڕوات، ئێســـتا هەموو لایەک ســـەرکردایەتی هەرێمی کوردستان زۆرجار داوا لەپەکەکە دەکات کە لەشـــەڕ دووربکەوێتەوەو چەکەکان بێدەنگ بن بۆ ئەوەی کە هەلێک بدرێتە ئەو پرۆســـە دیموکراسییەی کە ئێســـتا لەتورکیا هەنـــگاوی بۆنـــاوە، ئەوکاتە هێدی هێدی کێشـــەکان بەرەو چارەســـەری دەڕۆن. دواجاریش بینیتـــان، کە گروپێکی ٣٦ کەســـی گەڕانەوە بۆ تورکیا، هەرکـــەس چووە ماڵی خۆی. بۆیە پێموایە ئەمڕۆ پەکەکە و کوردەکانی تورکیا بەگشـــتی ئەرکێکی نیشـــتمانی زۆر گەورەی لەسەرشـــانە ئەویش ئەوەیە کـــە زۆر بەهێمنانە مامەڵە لەگەڵ بارودۆخی ئێستا بکەن و هەڵسەنگاندنێکی واقیعیانەی بۆ بکەن، هەروەک پێویســـتە داخوازییەکانی کوردیش لەچوارچێوەی ئەو رەوشـــە سیاســـەی ئێستادا بگونجـــێ، ناکـــرێ هەندێک شـــت داوا بکەن کە ئێســـتا کاتـــی نەهاتووە و مومکین نەبێ بـــۆ جێبەجێکردن، ئەو حکومەتەی ئێستاش ناتوانێ جێبەجێی بکات. لەبەرئەوە

<<<

بەهۆی نزیکبوونەوەی هەڵبژاردنەکانی ٢٠١١ مومکین نییە ئاک پارتی دەستبەرداری سیاسەتی کرانەوە بێت

هێشتا کۆمەڵێک کۆسپی گەورەمان لەبەردەمدا ماوە، دادگای دەستووری هەیە، سوپا هەیە، دەزگای بەهێزی دیکە هەن. دوو حزبی بەهێزی ئۆپۆزسیۆن هەن. ئەوانە بەشێکی زۆریان لەدژی ئەم پرۆسەیەن، لەبەر ئەوەی ئەو پرۆسەیەی کە پارتی داد و گەشەپێدان هەنگاوی بۆ دەنێ پرۆسەیەکی سەرتاپاگیرە بۆ هەموو تورکیا. راستە لەسەرەتادا لەسەرەوە دەستی پێکرد، بەڵام تاوتوێکردن و لێکدانەوەیەکی زۆر ئێستا بۆ لای خوارەوەش هاتووە. بۆ نموونە،دەستکرا بە گفتوگۆکردن لەگەڵ سەندیکاکان و رێکخراوە سەربەخۆکان و بیزنسمانەکان و پارت و لایەنە سیاسییەکان و میدیا و کەسایەتی روناکبیری و رۆژنامەنووس و نووسەران. واتە هەوڵێکی زۆر دراوە بۆ ئەوەی کە بۆچوونی هەموو ئەوانەش وەربگرن کە لەدژی ئەو پرۆسەیەن. بەشیر ئاتالای وەزیری ناوخۆ بەو ئەرکە هەستا، راپۆرتێکی گەلاڵەکرد و راپۆرتەکەی بردەوە سەرکردایەتی خۆی و لەوێ رەوانەی ئەنجومەنی وەزیران و ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوەیی (MGK) کرا و پاشانیش سەرلەنوێ خرایەوە ناو کۆمەڵگە و دوای ئەوەش لە ٢٠٠٩/١١/١٣ داخیلی نێو پەرلەمانی تورکیا کرا. دەکرێ بڵێین گفتوگۆکردنی پەرلەمان لەسەر ئەو مژارە رووداوێکی مێژوویی بوو لەمێژووی نوێی تورکیادا، کە یەکەمجار کێشەی کورد لەپەرلەمانی تورکیا بەفەرمی باسکرا. هەرچەندە تائێستا لەدەستووری تورکیادا کورد وەکو نەتەوە باسی لێوەنەکراوە، بەڵام ئەوە خۆی لەخۆیدا ئەو راستییەی سەلماند کە کوردیش نەتەوەیەکی سەربەخۆیە.

ئەمڕۆ هیچ حکومەتێک لەتورکیا ناتوانێت راستەوخۆ لەگەڵ پەکەکە قسە بکات، تەنانەت ئەگەر بشیانەوێ بیکەن ناتوانن

❖ بەڵام پەکەکەش بەردەوام گلەیی ئەوە دەکات، کە میکانیزمی لەچیا هاتنەخوارەوە میکانیزمێکی رۆشن و شەفاف نییە، هێشتا پلانسازی ئەوە نەکراوە ئەگەر پەکەکە دەستی لەچەکەکانی هەڵگرت ئەوا بەچ میکانیزمێک تێکەڵی نێو ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی تورکیا بێت، لەبەرئەوەی تورکیا تا ئێستا وەک پێویست زەمینەسازی بۆ ئەو ئەگەرانە نەکردووە، لەمبارەیەوە ئێوە چ سەرنجێکتان هەیە؟

- بڕواناکەم ئێستاکە ئەوەی ئاگای لەرەوشی سیاسی تورکیا هەبێت، چاوەڕوانی ئەوە بکات پەکەکە چەک دابنێت. بەڵام ئەگەری ئەوە هەیە چەک بێدەنگ بکرێ. لەسیاسەتدا پێویستە داخوازییەکانی خۆت دابەشبکەیتە چەند قۆناخێک. واتە ئامانجە درێژخایەنەکان و ئامانجە هەنووکەییەکانت. ئەوەی لەم قۆناخەی ئەمڕۆدا هەیە ئەگەر بێتو پەکەکە خۆی لەشەڕ دوورخاتەوە، وەک دەستپێشخەری و نیازپاکی خۆی هێزە چەکدارەکانی لەتورکیاوە بەرەو قەندیل بکێشێتەوە، بەبڕوای من ئەوە دەبێتە پشتیوانییەکی زۆر گەورە بۆ ئەو پرۆسەیە. بۆ بەهێزکردنی هەڵوێستی حکومەتیش گرنگە لەبەرامبەر لاوازکردنی هزری ئۆپۆزسیۆن و ئەوانەی لەدژی ئەو رەوتەن. دەکرێ ئەوە قۆناخی یەکەم بێت لەپێناو سەرکەوتنی ئەم پرۆسەیەدا. ئەگینا تورکەکانیش خۆیان باش دەزانن پەکەکە بە بیست و چوار کاتژمێر چەکەکانی دانانێت. ئەسڵەن کوردیش ئەوە قەبووڵ ناکات پێی بڵێی وەرە چەکەکەت دابنێ. بەڵام دەکرێ بۆ ئەوەی ئەم پرۆسەیە لەمەترسی دەربازبکەی، هەوڵبدەی هێزەکانی خۆت لەناو تورکیا دووربخەیتەوە. لەبەرئەوە بەبۆچوونی من دەبێ پەکەکە زیاتر بوار برەخسێنێ بۆ فراکسیۆنی کوردی لەپەرلەمانی تورکیا، چونکە ئەوان هێزی شەرعی و یاساییین لەناو تورکیادا، هەقی قسەکردن و پێشنیارکردنیان هەیە، بۆیە دەکرێ کێشەکان زیاتر رووبەڕووی ئەوان بکرێتەوە. بەڵام خاڵی دووەم، کە زۆر گرنگە، بەبڕوای من کە وەک چاودێرێک لێرە زۆر شت دەبینم، نابێ کوردی تورکیا لەروانگەی تەسکی حزبایەتییەوە سەیری ئەم کێشەیە بکات. بەچاوێکی تەسکبینانە سەیری پارتی داد و گەشەپێدانیش نەکات، چونکە ئەگەر لەو روانگەیەوە تەماشا بکات، پێیوابێت لەهەڵبژاردنی داهاتوو لەناوچە کوردنشینەکاندا چەند دەنگێک زیاتر دەهێنێ و لەدەنگی ئەردۆگان کەمکاتەوە، ئەوا کارێکی زۆر هەڵە دەکات. چونکە ئێستا پارتی داد و گەشەپێدان لە ٨١ پارێزگای تورکیا ئەندام پەرلەمانی هەیە، واتە لەتەواوی تورکیا دەنگ و سەنگی خۆی هەیە و رێکخراو و رێکخستنی تایبەتی خۆیە هەیە و هەروەها جەماوەریشی هەیە، ئەگەر ئەو هێزەی نەمێنێت لەناو پەرلەماندا، ئەوکاتە هاوبەشی بۆ دروست دەبێ، کەهاوبەشیشی بۆ دروستبوو، دەبێماڵئاوایی لەم پرۆژەیە بکرێ. هەر بۆیە ئێستا ئۆپۆزسیۆن بەئاشکرا هاوار دەکان و دەڵێ ئەم پرۆژەیە بۆ دابەشبوونی تورکیایە و ناوی لێناوە پرۆژەی پەکەکە. بۆیە دەبێ کورد ناکۆکییە سیاسییەکانی خۆی لەگەڵ پارتی داد وگەشەپێدان هەڵپسێرێت. خاڵێکی دیکەش هەیە، ئەویش ئەوەیە کە تورکیا هەمان ئەو تورکیایەی دوێنێ نییە، راستە ئێمەی کورد لەبەرئەوەی زۆرمان فێڵ لێکراوە لەهەموو شتێک بە گومانین. بەڵام بەڕای من، ئێستا سەردەمی فێڵ بەسەرچووە، ئەگەر لەمەو بەدواوە فێڵمان لێبکەن خەتای خۆمانە، ئەی باشە ئەقڵمان نییە. باشە بۆ دەبێ فێڵمان لێبکەن، بۆ دەبێ بەرامبەر فێڵم لێبکا، من ئەقڵم هەیە ئەویش ئەقڵی هەیە. لەبەرئەوە دەبێ وریابین کە فێڵمان لێنەکرێ، واتە هەموو شتێک نەخەینە ئەستۆی بەرامبەرەکەمان. بەشێکی زۆریشی خەتای خۆمانە، چونکە ئێستا تورکیا، تورکیای دوێنێ نییە، تورکیای سەردەمی ساڵی ١٩٢٣ نییە، بەڵکو ئێستا گۆڕانکاری لەکۆمەڵگای کوردی و میدیای کوردیشدا

روویداوە. ئەگەر ئێستا تەماشای کەناڵە تورکییەکان بکە، بەردەوام پێنج شەش کەناڵ وتوێژ لەسەر کێشەی کورد دەکەن. من چاوەڕوانی ئەوە دەکەم لەداهاتوودا هەردوو حزبی بەرهەڵستکار و دادگای دەستووری و بەشێک لەوانەی کە خۆیان بە پارێزەری کۆماری دەزانن، لەڕێگای داواکاری گشتی کێشە بۆ پارتی داد و گەشەپێدان دروست بکەن کە ئەو حزبە دابخەن و مۆڵەتی هەڵسوڕانی پێنەدەن و تۆمەتی بدەنە پاڵ بۆ ئەوەی کۆسپ بخرێتە بەردەم ئەو پرۆسەیە، ئەو مەترسییەش لەئارادایە، کورد ئەمڕۆ بەرپرسیارێتیەکی مێژوویی و نەتەوەیی لەسەرشانە، نەک مەسەلەی حزبایەتی. بۆیە چ پێویست دەکا بۆ دەنگ و دەنگ کۆکردنەوە بێ ململانێ لەگەڵ حکومەتی دەسەڵاتدار بکەی، کە ئێستا دەیەوێ ئەو کێشەیە چارەسەربکات، راستە رەنگە ئەم پرۆژەیە لەئاستی خواستەکانی کورد نەبێت، لەئاستی ئێش و ئازاری گەلی کورد نەبێت، بەڵام تۆ تەماشای کوردستانی عێراق بکە، ئێمە چەندان ساڵ باسی ئۆتۆنۆمیمان دەکرد، جاری واهەبوو شۆڕشی کورد وتوێژی لەگەڵ حکومەت دەکرد تەنیا بۆ ئەوەی کە پێشمەرگەکانی بحەسێنەوە، باشیش دەیزانی کە هیچی لەو وتوێژانە وەدەستناکەوێ، وەفد دەچووە بەغدا و دەهاتەوە و دەرۆیشت و دەگەڕاوە بەبێ ئەوەی هیچ شتێکیش بەدەستبێنێ. بۆ پشوودان و بەهێزکردن و ورە بەرزکردنی پێشمەرگەکانی خۆی. بۆیە لەسیاسەتدا زۆر شت دەگونجێ، لەبەرئەوە پێموانیە ئەوە مەسەلەیەکی تاکتیکی رۆژانە، بەڵکو مەسەلەیەکی جیددییە و پارتی داد و گەشەپێدان بەهەموو هێزی خۆی هەوڵدەدات هەتاکو بۆی بکرێ ئەو کێشەیە بهێمنی بەرەو پێشەوە بەرێت، چونکە تورکیا بەرەو یەکێتی ئەورپا دەڕوا، ڕۆیشتن بۆ یەکێتی ئەورپا کۆمەڵێک ریفۆرمی پێویستە، کۆمەڵێک هەلومەرجی بنەڕەتی گەرەکە. تەنانەت ئەگەر تورکیا داخیلی نێو ئەو کۆمەڵەیەش بێت ئەوا یەکێتی ئەورپا ساڵانە دوو جار راپۆرتی خۆی پێشکەشدەکات لەسەر رووداو و پێشهاتەکانی ناو تورکیا. هەر بۆیەشە، کە تورکیا پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ وڵاتانی دەوروبەر وەک عێراق و ئەرمەنستان و بولگاریا و سوریا و بەرەو ئاساییکردنەوە دەبات.

❖ **پێتوایە هەلومەرجی نێودەوڵەتی چ باندۆرێکی لەسەر ئەو پرۆسەیە بەجێهێشت؟**

- بە بڕوای من، کاتێک ئۆباما سەردانی تورکیای کرد سێ مەسەلەی زۆر گرنگی خستەڕوو:

یەکەم/ پێی خۆش بوو کە تورکیا لەگەڵ کوردستانی عێراق پەیوەندی باش بێت.

دووەم/ جگە لەدیدارەکانی لەگەڵ سەرۆک وەزیران و سەرۆکی پەرلەمان و دیداری لەگەڵ ئەحمەد تورک سازکرد و پێی گوت ئێمە لەدژی تیرۆرین، بۆیە پێمانخۆشە کێشەی ئێوە بەشێوەیەکی ئاشتیخوازانە چارەسەر بکرێ. هەروەها سەردانەکەشی لەڕێی تورکیاوە بۆ وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەستپێکرد، ئەمەش نیشانیدا کە لەجیهانی ئیسلامیدا تورکیا وڵاتێکە کە لەرۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا رۆڵی زیاتری دەبێ، ئەمانە کۆمەڵێک شتی گرنگن. بەڕای من، ئێستا پەیوەندی تورکیا لەگەڵ کوردستانی عێراق زۆر گەشەی کردووە و بەرەوپێش هەنگاوی ناوە، هەروەها پەیوەندییەکانی تورکیا لەگەڵ وڵاتانی دەوروبەر بەهێزتر بووە، بارودۆخی ئابووری تورکیا لەچاو جاران بەبەراورد لەگەڵ حکومەتەکانی تورکیا باشتر بووە، ئەو مەسەلەیەی کە ئێستا هاتۆتەکایەوە «کرانەوەی دیموکراسی» مەسەلەیەکە بۆ پێشەوە دەڕوات. لەبەرئەوە تورکیا دەیەوێ لە داهاتوودا لەرۆژهەڵاتی ناوڕاست رۆڵی زیاتر ببینێ و لەئەنقەرە و ئەستەنبوڵ بێتە دەرەوە و ببێتە هێزێکی سیاسی گەورە کە لەرووداوەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا خاوەن رۆڵ بێت، هەم لەجیهانی ئیسلامی هەم لەجیهانی دەرەوە. ئەگەرچی زۆرجار ئۆپۆزسیۆن بانگەشەی ئەوە دەکات سیاسەتی کرانەوە پرۆژەیەکی ئەمەریکا و ئەورپایە بۆ لەباربردنی تورکیا، من پێموایە ئەو بۆچوونە زۆر هەڵەیە، چونکە لەبنەڕەتدا ئەوە پرۆژەیە هی ناوخۆی تورکیایە، پرۆژەی پارتی داد و گەشەپێدانە، بەڵام وڵاتانی دەوروبەر چ یەکێتی ئەورپا و چ ئەمەریکاش لەگەڵ ئەوەن کە تورکیا، تورکیایەک بێ کێشەی نەبێت. تورکیا خۆی ئەندامی ناتۆیە، هێزێکی گەورەی هەرێمییە، لەئەفغانستان هێزی هەیە، لەهەموو ئەو شوێنانەی پێویست بەهێز بکا، تورکیا هەردەم ئامادەیە. هەر بۆیە پرۆژەکە فاکتەری دەرەکی و ناوخۆیشی گرتۆتەوە، فاکتەری ناوخۆیی ئەوەیە کە پارتی داد و گەشەپێدان دروستبوو، ئەو بیرۆکەیەی هێنا پێشەوەو گەشەی پێدا و لەدروستبوونی ئەو بیرۆکەیەشدا سەرکردایەتی کورد لەکوردستانی عێراق بەگوێرەی پێویست یارمەتی داوە.

❖ **چاوەڕێی دەکەیت لەداهاتوویەکی نزیکدا ئینسیاتیڤی دیکە بێتەئاراوە، ئەمجارە سەرکردە کوردەکان بەفەرمی بانگهێشتی تورکیا بکرێن؟**

- پێموایە، بەڵێ. چونکە پێش ماوەیەک سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستانی ئەوکات، دوور لەچاوی کامێرا و راگەیاندن سەرۆکوەزیرانی بینی، بۆیە دیپلۆماسییەتی نهێنیش کاری خۆی دەکا و رۆژی خۆشی دێت، ئەگەر بارودۆخەکە تۆزێک تر گەشە بکات ئەوا دوای هەڵبژاردنی عێراق بانگهێشتی سەرۆکی حکومەت و سەرۆکی هەرێمی کوردستان دەکرێ بۆ تورکیا. واتە ئەو ئینسیاتیڤە بەدوور نابینم.

❖ **زۆر سوپاس بۆ بەڕێزتان..**

- زۆر سوپاس بۆ ئێوەش، ئومێدی سەرکەوتنتان بۆ دەخوازم.

<<< بڕواناکەم ئێستا ئەوەی ئاگای لەرەوشی سیاسی تورکیا هەبێت، چاوەڕوانی ئەوە بکات یەکەکە چەک دابنێت. بەڵام ئەگەری ئەوە هەیە چەک بێدەنگ بکرێ

دەسپێک: ئاشتییەکی گشتییە
جەنگ، بە فەرمی رابگرن و، قسە بکەن

فەلەکەددین کاکەیی

ئایا تورک و کورد دۆستایەتیان گەرەکە؟
بێگومان گەرەکیانە و زۆریش پێویستیانە.
گشت نەتەوە و میللەت و کۆمەڵگاکان دۆستایەتیان وەکو هەوا و ئاو، پێویستە.
دۆستایەتی و هاوکاریی مرۆڤانە لەنێو گەلانی یەک وڵاتدا بۆ دوو ئامانجی سەرەکی پێویستە:
یەک: بۆ هاوکاری تا لە تونێلی تاریکی رابردوو، پێکەوە، دەرباز ببن.
دوو: دوای ئەوەش بە ئاسایش و ئارامی بژین و پێکەوە بونیادی ژیانی بەختەوەری شایانی مرۆڤ دابڕێژن و بەرەو پێش بچن.
گەلانی کورد و تورک، بۆ هەردوو مەبەستەکە، پێویستیان بە دۆستایەتی و پێکەوەژیانی ئاشتیانە هەیە.
دەسپێک، یەکتر قبوڵکردنە.
رەنگە بۆ گشت خەڵکی کورد قەبووڵکردنی تورک و گەلانی دیکەیان لەلا سادە و ئاسانتر بێت، چونکە سەرەڕای هەرە سەختی و دژوارییەکی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و سایکۆلۆژی، کورد چ بە ئارەزوو یا ناچاری، زیاتر لە هەزار و پێنجسەد ساڵە، قبوڵی کردووە لەگەڵ نەتەوەکانی تورک و عەرەب و فارس و گەلانی دیکەی رۆژهەڵاتی ناڤین و قەفقازیا بژێت.
بەڵام دیارە، تا ئێستاش، هەندێ دامودەزگای سیاسی و کۆمەڵایەتی تورک، وەکو هەندێ لەعەرەب و فارس، کوردیان پێ قبوڵ نییە، هەرچەندە دەشیانەوێ ئەم کوردە هەرلەگەڵیان بمێننەوە، لە چوارچێوەی وڵاتەکانیان پێکەوە بژین، بەڵام پلەو پێگەیان نەبێ.
هاودژ (پارادۆکس) و ناکۆکی ئا لێرەدایە.
نەتەوە باڵادەستەکانی ئەم وڵاتانە دەیانەوێ کورد لە گەڵیان بمێنن و (لەگەڵیشیان نەبن). واتە: بمێنن بەڵام بە هاوڵاتیی پلەی دووەم و سێیەم رازی ببن.
کێشەکە ئا لێرەوەیە..
تۆ ئەگەر دۆستایەتی کەسێکت بوێ دەبێ بە یەکسانی و هاوشانی و بەرامبەری خۆت قبوڵی بکەیت. کەواتە ئەگەر دۆستایەتی گەلانی خۆمان دەوێ، دەبێ بەر لەهەموو شت ئازادی و کامەرانی و پێشکەوتنی وەک یەکی هەموو لایەکمان بوێ.
بارگرانی رابردوو لەسەرشانی هەردوولا قورس و زەحمەت بووە.
هەرلایەنێک بەشێوەی خۆی، تووشی مەینەت و تراژیدیا بووە، لێ هەیە زیاتر، هەیە کەمتر.
گەلی تورکیا لە مێژوویدا دووچاری جەنگی گەورە و هێرش و پەلاماری نەیارانی بووە. لەوەتی دەوڵەتی عوسمانی دامەزراوە، کورد لە هەموو جەنگ و مەینەتییەکانی تورکدا، هاوپشک بووە، چ بە ئارەزووی خۆی یا بەناچاری کورد هەمیشە بەشێکی گرنگی لەشکرە گەورەکانی عوسمانی و بەشێک لە کاروباری کارگێڕی و دەوڵەت و قەزاوەت و پەروەردە و هی تر بووە، ئێستاش لە هەر کوێی دەرەوەی وڵاتی تورکیای ئەمڕۆ رەوەندێکی تورک ببینن لە تەکیدا، رەوەندی کوردیش هەنە، کە لەسەردەمی خۆیدا لەگەڵ تورک چوونە و لەوێ جێگیر بوونە.
باری گرانی کورد لەچەند لایەوە ناخۆشترە یەک: لەوەدا کە ژێردەست بووە و حوکم لێکراو بووە، خاوەنی دەسەڵاتی بەڕێوەبردنی کاروباری خۆی نەبووە.
دوو: کورد (لەسەر ئاستی فراوانتر) تەنیا لە چوارچێوەی دەوڵەتی عوسمانی نەبووە، بەڵکو نیوەی بەر لە پێنج سەدە، کەوتە ژێردەستی دەوڵەتی سەفەوی ئێرانی. کە لەوێشدا تووشی باری مەینەتباری مێژوو بووەوە، ئێستا رووی قسەمان لە خەڵکانی تورک و کوردی وڵاتی ئەمڕۆی تورکیایە، کە خەریکن بەو باوەڕە بگەن ئیتر دەبێ کۆڵی گرانی رابردوو دابنێن و بە هاوکاری و یەکسانی ژیانی تازە بخولقێنن.
دەبێ هەوڵبدەین لە تونێلی تاریکی رابردوو دەرباز ببن، کە هەردوولا تێیدا ئازاریان دیوە.
نابێ لە وێستگەی رابردوو چەقببەستین و راوەستین، گەرنا هیچمان پێناکرێت. کولتووری هەردوولا تەژیی حیکمەت و تێگەیشتن و فەلسەفەی لێبوردەیین. (فزوولی و نەسیمی) پەیامی عەشق و حیکمەتیان بە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی گەیاندووە.
(فەقێ تەیران و مەلای جزیری) لە دەریای حیکمەت و عەشقەوە سەرچاوەیان وەرگرتووە.
مەلای جزیری، عەشقی بە توخمی پێنجەم داناوە، کەواتە جیهان پێنج توخمە:
خاک و ئاو و هەواو ئاگر و.. عەشق.
عەشق وەکو هێزی کێشە (جازبیە) کە هەموو توخمەکانی دیکە یەکدەخات. هەروەکو زانستی فیزیا لە وەختی ئەلبەرت ئەنیشتاینەوە هەوڵدەدا ئەو هێزە سەرەکییە بدۆزرێتەوە کە

چوارهێزەکانی سروشـــت یەکدەخات، واتە: بەدوای تیۆرییەکی یەکگرتـــوو بـــۆ ڕێکخســـتن و یەکخســـتنی گشـــت تیۆرییـــە فیزیاییەکان.

ئەو عەشـــقەی کە فزوولی و نەســـیمی و فەقێ تەیران و مەلای جزیـــری و ئەحمەد خانی و زانا و شـــاعیر و عاریفانی گەورەی تورک و کورد غەرقی بوونە، هەمان عەشـــقی گشـــت دانایان و ڕۆشندڵانە وەک هەلاج و سوهرەوەردی و باباتاهیری هەمەدانی و ئیبنوعەرەبی و رابعە عەدەوییە و حافز و ســـەعدی شیرازی و مەولانـــا جەلالەدیـــن ڕوومی و گـــەورە ڕووناکبیرانی دیکە تا بـــگات بە مەولانا خالیدی نەقشـــبەندی و مەحوی و ئوســـتاد ســـەعید نوورەسی و عاشقانی دیکەی ڕۆشنبین کە بەرێگاوەن، چونکەئەم ڕێڕەوە مرۆڤانەیە نابڕێتەوە.

کەواتـــە گەلانی کورد تورک و فارس وعەرەب و خەڵکی دیکەی ناوچەکە، لە کولتووری مەعنەویی ڕووناکدا، پڕ دەوڵەمەندن..

ئەو عەشقە لە میهرەبانیی قووڵی ژیاندۆستییەوە هەڵدەقوڵێت، هەروەکـــو بۆ نموونە لە شـــیعری مەســـنەویی مەولانا ڕوومی دەخوێنینـــەوە کە گەشـــترین گەنجینەی مەعنـــەوی و فیکری مرۆڤایەتییە.

خۆ ئەگەر هیچ کەسێک نەتوانێ بەم شێوەیە لێکمان نزیکخاتەوە، ئەوا حیکمەت و فەلسەفەی مەولانا ڕوومی لە دەرگای هەمووما‌ن دەدات، چونکە هەر یەک لە ئێمە خۆی بەخاوەنی ئەو کولتوورە دەزانـــی، ئەم کولتوورە دەریاییەکـــە، جۆگەلەکانی حیکمەت و مەعریفەتی بەشـــەری تێدا یەکدەگرنـــەوە، بەڵکو چرکەرەوەی حیکمەتی بەشەرییە لە وەختی (سوقراتەوە) بەر لە ئەویش.

گەلانی تورک و کورد خاوەنی ئەو فەرهەنگە مەعنەوییەشن، کە لە جەوهەردا هاوبەشن و هاوریشەن، جیا لەزمان و کەلەپووری میللی و دابونەریتی کۆمەڵایەتی.

ئەمڕۆ ڕێگەیەکی باش بڕاوە بەرەو ئاشتبوونەوە.

کرانـــەوەی دیموکراتیانـــەی تەیـــب ئـــەردۆگان و پارتی داد و گەشەپێدان AKP بەرووی کورد و دۆزەکەیدا، بۆ چارەسەری ئاشـــتیانە، تەکانێکە بەهێز و ئومێدهێنەرە کە ڕێگای ئاینیدەی گەشی نزیک دەخاتەوە.

پرۆسەی ئاشتی لەتورکیادا، کە جێگەی پشتیوانی ئاشتیخوازان و دیموکراتخوازانـــی تورک و کـــورد وگەلانی ناوچەکەیە، وەکو نەمامێکی تەڕو جوانە چاودێری و ئاودانی دەوێ، کە:

١- سەقامگیربوونی ئاشـــتییەکی گشتی دڵنیاکەرەوە، کە ئیتر جەنگ نابێتەوە. واتە: پێویستە بە فەرمی جەنگ رابگیرێت.

ئەوەش دەستپێشـــخەری دەوڵەتی دەوێ (دبێژم دەوڵەت نەک تەنیـــا حکومەت) کە بڕیاری کۆتایـــی هێنان بە باری جەنگ و شەڕوشوڕ و ململانێی خوێناوی بهێنێ. چونکە تا ئێستا بڕیاری فەرمـــی جەنگ هەرماوە، و ناوە بەنـــاوە ڕووداوی دڵتەزێن روو دەدەن.

بێگومـــان لەگەڵ دەرچوونی بڕیاری فەرمی دەوڵەتی تورکیا بۆ راگرتنـــی ئێجگاری جەنگ، دەبێ پەکەکەش، بە گشـــت هێز و دەزگاکانییەوە و گشت گرووپێکی دیکەی کورد (ئەگەر هەبن) جەنگ لەگەڵ دەوڵەتدا بە ئێجگاری رابگرن.

٢- یەکتـــر قەبووڵکـــردن: ئەگەر دڵنیابوویـــن و دۆخی جەنگ کۆتایی پێهات، ئەو وەختەیە ئیدی بە ئارامی و ئازادی و هیوای بەرزترە دەتوانین قسە بکەین، گفتوگۆی کراوەی چارەسەرییانە بەرەو پێش ببەین.

کەواتە: دەستپێک ئاشتی گشتیی هەمەلایەنەیە و یەکدی قبوڵکردنە. بێگومان پرۆسەی کرانەوەی دلێرانەی عەبدوڵڵا گول و تەیب ئەردوگان بەرووی دۆزی کورددا گرنگترین هەنگاڤی ئەمڕۆیە بەرەو ئەو ئاشتییە کە گەرەکمانە بۆ سەرکەوتنی پرۆسەکە، دەبێ ئێستا بەفەرمی لە هەردوولاوە جەنگ هەتا هەتایە، رابگیرێت. ئەم جەنگە میراتی رابردوویەکی تاڵ و ناخۆشە دەبێ بە لاوە بنرێت.

راگرتنی جەنگ تەنیا دۆخی ٢٥ ســـاڵی (١٩٨٤ تا ئەمڕۆ) ناگرێتەوە، بەڵکو ڕێڕەوێکی خوێناوی ســـامناک و دڵتەزێنی سەدان ســـاڵی رابردوو دادەخات. دەبێ ئەو ڕێڕەوە مەینەتبارە ئیتر لێرەدا کۆتایی پێبهێنرێت.

دەشـــبێ لایەنی کوردیش بکرێتەوە، بکرێتەوە بەرووی خۆیان و بەشـــێوەی بیرکردن و کاروباریدا بچێتەوە و، لایەنە نیگەتیڤەکان فڕێ بدات.

لایەنی کورد بەرووی گەلی دۆستی تورک و گشت خەڵکی تورکیا بکرێتەوەو، دووربکەوێتەوە لەو وتە و کردارانە کە هەستی لایەنی دیکە بریندار دەکا ودەوروژێنێ. هەروەکو لایەنی تورکیش دەبێ حیسابی شایان بۆ هەستی کوردان بکات.

وروژاندنی برین و کێشەی هەستیار لەبەرژەوەندی هیچ لایەکدا نییە. ئێستا زەمەنی پێشچوونە بەرەو ئارامی و هێمن کردنەوەی هەســـت و دڵەراوکێ و شلەژان. ئاشتبوونەوەی گشتی ئارامکردنەوەی دڵ و هەســـتی دەوێ. کوردیش، کـــە داخوازیی ڕەوای خۆی لە خۆبەڕێوەبـــردن (ئۆتۆنۆمی یا فیدراڵی یا هەرشێوەیەکی گونجاو بەرەزامەندی هەردوولا) و خوێندن و فێربوون بە زمانی زگماکی خۆی و ئازادبوونی گیراوەکان ســـەبارەت بە مەسەلەی کورد لێبوردنی گشتی بێ قەید و مەرج و پێشـــکەوتنی ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتووری ناوچە کوردییەکان و فراوانبوونی دیموکراسی و چەســـپاندنی گیانی وەک یەکی و لێبوردەیی، دەڵێم: کوردیش لەو داوایانەیدا دەبێ پلە بە پلە و بە ئارامی بچێتە پێش و ڕێز لە هەست و پێگەی بەرامبەر بگرێت.

لایەنی کورد دەبێ ئاگاداری سەختی و کۆسپەکانی پێش AKP و لایەنگرانی پرۆسەی ئاشتی ببێ و و هەوڵبدات پشتوانی نەهێشتنی ئەو کۆسپانەبێ.

کـــورد نابێ وا پیشـــانی بدات کە بە (زۆر) مافەکانی وەردەگرێـــت، چونکە وەها نییە. هەردوولا زۆریان نواندووە، بەڵام هاوســـەنگەکە بە ئێستا گەیشـــتووە کە دەبێ بە ئاشتی و لێکتێگەیشتن مەسەلەکە ببڕنەوە.

لایەنی کورد دەبێ ڕێگەخۆشـــکەر بێ بۆ پێشوەچوونی پرۆســـەی ئاشتی، چونکە ئەم پرۆسەیە بەیەکلا نایەتە دی، بەڵکو هاوکاری و هاوئاهەنگیی هەردوولاو، هەموو ئاشـــتیخوازانی دەوێ، کە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستانە، هاوکار و پشتیوانی دڵگەرمی ئەو پرۆسەیەیە.

ئاشـــتی لە تورکیادا زۆر لە برین و گرفتەکانی عێراق و ناوچەکە ســـارێژ دەکاتەوە و، ئاشـــتی و ئارامی و دڵنیایی بۆ گەلانی ڕۆژهەڵاتی ناڤین و قەفقازیا و تەواوی ڕۆژهەڵات، دێنیێتە ئاراوە. خۆ گەلانی ئەورووپا، زۆر زیاد لە گەلانی ئێمە، لەگەڵ یەکدا جەنگاون و مشـــتومڕیان هەبووە، بەڵام ئێستا بە ئاشتی و پێکەوە ژیان گەیشتوون.

تەیب ئەردۆگان دەڵێت: خۆمیش تیا بچم، ئەز لە چارەسەری ئاشتیانەی مەسەلەی کورد بەردەوام دەبم.

ئەز پتر بە وتەکەی ئەو باوەڕم هێناوە وەختێک لەپێش پەرلەمان، ڕووبەڕووی ئۆپۆزســـیۆنەکانی تراژیدیای کوشتاری بە کۆمەڵی خەڵکی دەرسیم ساڵانی سییەکانی سەدەی بیستەم، مەحکوم و ریسوا دەکات. پڕ بەدڵ ستایشی ئەم وتە و هەڵوێستانە دەکەم.

ڕووناکبیرانێک هەن کە ســـتایش لە سیاســـەتوانان و پیاوانی دەوڵەت (لەبەر هەر چاکیش بێ) دروست و باش نازانن، چی؟! خۆ دەبێ بەهەر شتێکی چاک بڵێین: چاک.

ئـــەز دەڵێـــم کە دەبێ لەوەدا بوێر و نەترس بین کە بەهەر شـــتێکی چاک بڵێین چاک، هەروەکو بە خراپ دەڵێین خراپ. لەگەڵ ئەوەدانیم کە ڕووناکبیر دەبێ، بەهەق و ناهەق دژ بەری پیاوانی دەوڵەت و سیاســـەت بێت. خۆ ئەگەر پیاوێکی دەوڵەت وتەیەکی چاکی درکان یا کارێکی چاکی راپەڕاندن دەبێ سوپاســـی بکەین. هەربۆیەش دبێژم کـــە عەبدوڵڵا گول و ئەردۆگان (ئەگەریش پرۆسەکەیان لەمەڕ کوردەوە ســـەرنەکەوێت) دەرگایەکی فراوانی ئومێدیان لەپێش گەلانی تورک و کورد و گەلانی دیکە کردۆتەوە. پرۆسەکەیان ئێجگار چاکە و، هەر بە چاکە دەبڕێتەوە. گشت وڵاتانی ڕۆژهەڵات لە فرەلایەنی نەتەوەیی و ئایینی و زمان و کولتووری پێکهاتوون. ئەم پرۆسەیە بۆ ئاییندەی دورونزیک سەرمەشق دەبێت.

پەیوەندیمان لەگەڵ تورکیادا

فەرید ئەسەسەرد*

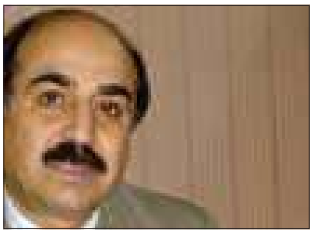

تورکیا بۆ هەرێمی کوردستان بایەخێکی تایبەتی هەیەو پەیوەندییە مێژووییەکانی هەرێم لەگەڵ تورکیای عوسمانی لانی کەم بۆ چوار سەدە لەمەوبەر دەگەڕێنەوە. لەڕوی مێژوییەوە، ئەگەر هێزەکانی بریتانیا لەکاتی جەنگی یەکەمی جیهاندا ویلایەتی موسڵیان لەتورکیا نەسەندایە، هەرێم وەک ناوچە کوردنشینەکانی باشوری ڕۆژهەڵاتی ئەناتۆلیا، ئەمڕۆ بەشێکی تورکیای پێک دەهێنا.

لەساڵی ١٩٩١ بەدواوە تورکیا بۆ کوردی عیراق بایەخێکی زۆرتری پەیدا کرد، چ وەک پەناگەیەک بۆ خۆپاراستن لەهەڕەشەی جینۆسایدو چ وەک بنکەیەک بۆ جموجۆڵی هێزەکانی کوتەک و پرۆسەی پرۆڤایت کۆمفۆرت و چ وەک دەروازەیەک بۆ گەیشتنی ئازوقەی پێویست بۆ هەرێم لەکاتی سزا نێودەوڵەتییە سەپێنراوەکاندا.

بەدڵنیاییەوە بەرژەوەندیی هەرێم لەوە دایە کەپەیوەندییەکی ئاسایی لەگەڵ تورکیادا هەبێ بەڵام دەبێ ئەوەش لەبەرچاو بێ کەتا ئەنقەرە نەگا بەسەرەنجامێک بۆ چاککردنی پەیوەندییەکانی لەگەڵ کوردەکانی خۆیدا، هەرێم ناتوانێ پەیوەندیی ئاسایی، بەو جۆرەی کەپێویستە، لەگەڵ تورکیادا دابمەزرێنێ. مەسەلەکە مەسەلەی ویست و زۆر لەخۆکردن نیە. مەسەلەکە مەسەلەی کاریگەریی فاکتەرە مادییەکانە لەسەر هەڵوێستە سیاسییەکان.

کوردی عیراق ناتوانن بەپەرهایی پشتگیریی حکومەتێک بکەن کەهاووڵاتییە کوردەکانی خۆی تیرۆ توانجی تێدەگرن. ئەم دیاردەیە لەناوچەکەدا تەنها لەناو کورددا نابینرێ، بەڵکو لەناو عەرەبیش دەبینرێ. تۆڕینی زاڵی عەرەب ئەوەیە کە تا ئیسرائیل تەگەرە لەبەدەستهێنانی مافی فەڵەستینییەکان بداو تا بەردەوام بێ لەسەر نیشتەجێ کردنی جولەکە لەخاکی فەڵەستینییەکان و تا سور بێ لەسەر دەست گرتن بەسەر قودسی ڕۆژهەڵاتدا، عەرەب ناتوانێ دۆستایەتییەکی ڕاستەقینە لەگەڵ ئیسرائیلدا دابمەزرێنێ. هەڵوێستی میسرو ئوردون بەرامبەر بەئیسرائیل، واتە لەلایەک ئاشتبونەوە لەگەڵ ئیسرائیلداو لەلایەکی ترەوە دەرنەچون لەبازنەی ململانێی عەرەب- ئیسرائیل، ڕوخسارێکی پرەگماتیکی پێوە دیارە. هەڵوێستی هەرێمیش بەرامبەر بەتورکیا زۆر لەم هەڵوێستە دەچێ. تورکیا خۆیشی پەیوەندییەکانی لەگەڵ نیکۆسیا و ئەسینا بەچەشنێک دارشتۆتەوە کەپەیوەندیی دێرین و ڕەگەزی و ستراتیجیی لەگەڵ تورکەکانی قوبرس ئاسەواری خراپی لەسەر بەجێ نەهێڵێ. بەڵام لەهەر سێ نمونەدا، هیچ پەیوەندییەک بەبێ دۆزینەوەی چارەسەری گونجاو بۆ تەگەرەکان، لێی ڕانابینرێ بتوانێ، بەو شێوەیەی کەهەوڵی بۆ دەدرێ، پەرە بسەنێ.

لەم سەروبەندەدا دەکرێ بەئاسانی سەرنجی ئەوە بدرێ کە هەرێم توانیویەتی پەیوەندیی دۆستانە لەگەڵ ئەنقەرەو کوردەکانی تورکیا دابمەزرێنێ. بەڵام کێشەکە بۆ هەرێم لەوە دایە کەڕاگرتنی باڵانسی پەیوەندییەکان لەگەڵ هەردولادا کارێکی ئاسان نیەو لەهەمان کاتیشدا هەر لاسەنگییەک لەباڵانسەکەدا دەشێ گێچەڵی گەورەی بۆ دروست بکا.

بەهیچ شێوەیەک نکوڵی لەکاریگەریی کوردی تورکیا لەسەر کوردی عیراق ناکرێ و لەم ڕووەوە کاریگەریی کولتوریی کوردی تورکیا لەسەر یەکێ لەسێ پارێزگاکەی هەرێمی کوردستان کاریگەرییەکی فرە بەرچاوو هێزە. تین و تاوی ئەنگێزە ناسیۆنالیستییەکان لەهەرێم لێناگەڕێ حکومەت هەنگاوی وا بنێ کە دەشێ شەقام یان ئۆپۆزیسیۆن وای تێ بڕوانێ کە بەفیڕۆدانی مافی نەتەوەیی تێدایە یاخود چۆکدادانە لەبەردەم ئەو دراوسێیانەی هێشتا مافەکانی هاوڕەگەزەکانی ئێمەیان نەسەلماندوە. حکومەت لەم مەسەلە هەستیارانەدا ناتوانێ ڕای گشتی لەبەرچاو نەگرێ. وەک چۆن ئەنقەرە لەهەوڵەکانیدا بۆ چاککردنی پەیوەندییەکانی لەگەڵ کوردەکانی خۆیدا دەستی ئاوەڵا نیە، هەرێمیش لەهەوڵەکانیدا بۆ گەیشتن بەپەیوەندییەکی بێ گرێ و گۆڵ لەگەڵ ئەنقەرەدا دەستی ئاوەڵا نیە.

بەڵام خاڵی گرنگ لێرە ئەوەیە کەتەگەرەکان نەبونەتە هۆی گەیاندنی پەیوەندییەکان بەبنبەست. ئەمەش ڕەنگدانەوەی پەرۆشیی لایەنەکانە بۆ بازدان بەسەر تەگەرەکانداو دۆزینەوەی ئاستێکی گونجاو پەیوەندییەکان کەتێیدا پەراوێزێکی بەرین بۆ پێشرەویی و پاشەکشە هێڵدراوەتەوە.

*بەڕێوەبەری سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیژیی کوردستان لەسلێمانی.

یەکەمجارە مێژوو بەڕووی کوردەکانی تورکیا پێدەکەنێ

روهات ئالاکۆم*

بەمەبەستی دۆزینەوەی ڕێگاچارەیەک بۆ پرسی کورد لەتورکیا، چەند مانگێک دەبێت لەژێر ناوی کرانەوە بەرووی کورد گفتوگۆیەکی گەرم دەستی پێکردوە، بەگوێرەی سەرچاوە فەرمییەکان هەوڵەکان تەنیا لەچوارچێوەی گفتوگۆدا نامێنێتەوە، بەڵکو پاکەتێکی چارەسەرییە، بۆیە دەتوانین ئەم کرانەوەیەی ئێستا بەڕووی کورد وەکو پرۆژەیەک ئەژمار بکەین، لەبەرئەوەی تازە دەستی پێکردووە و کۆتشاییەکەی دیار نییە، من بەتەواوی ناوی «کرانەوە»م بۆ ئەم پرۆژەیە بەکارنەهێناوە، ئەمەش لەبەرئەوە نییە کە بەچاوێکی بچووک سەیری هەنگاوەکان دەکەم، بەڵکو من ئەم پێڤاژۆیە بەسەرەتایەکی زۆر گرنگ و مەزن دەزانم، پێموایە ئەم پێڤاژۆیە لەپشکوتنی گوڵی دارێک دەچێ، کە لەسەرەتای بەهاردا تازە خونچە دەکات، لەبەرئەمەش ناوم ناوە «نیو کرانەوە» یان «کرانەوەی نیوەی دەرگایەک بەرووی کوردان». بەڕای من، دەستەواژەی نیو کرانەوە لەجێی خۆیەتی و باشترە.

دەتوانین بڵێین، لەتورکیا لەمەڕ چارەسەری پرسی کورد قۆناخێکی تازە دەستپێکردووە، ئەم پێڤاژۆیە لەلایەن لایەن و هێزە رەسمی و نارەسمییەکان دەست پێکراوە، ئەمەش هیوایەکی گەورە بەکورد و ئاشتیخوازەکانی ناوچەکە بەخشیوە. ئەگەر ئەم پێڤاژۆیە سەرنەکەوێت، ئەوا بۆ ماوەیەکی درێژ خەون و هیوای کوردان دەشکێت، ئەم هیوانەمانە لەگەڵ خۆیدا کابوسێکی تازە دەخوڵقێنێ. کابوسێک کە دنیای کوردان تەڵخ و تاریک دەکات. هەروەها شیمانە دەکرێت، بکوژی بکەرە نادیارەکان، جارێکی دیکە لەکوچە و لەکۆڵانەکان بەدیارکەون و دەست بەکارەکانیان بکەنەوە و کاریگەری لەسەر پێڤاژۆکە دابنێن.

هەرچییەک دەبێت بابێت، پێویستە کورد بەبێ مەرج هاوکاری سەرخستنی ئەم پێڤاژۆیە بکەن. درێژە بەدانوستانەکانمان بدەین و گفتوگۆ بکەین و دەنگمان بگەیەنینە تەواوی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی، لەبەرئەوەی دەستەواژەی نیو کرانەوە وەک هەنگاوێکی سەرەتایی ئاماژە بەنیازی گۆڕانکاری دەکات، یان گۆڕانێک دەهێنێتە زمان. لەبەرئەوە پێویستە بناخەیەکی پتەو دابنێین.

ئەم نیو کرانەوەیە، وەکو لەمێژووی هاوچەرخی تورکیادا دەبینرێت، بۆ یەکەمجارە کەوتۆتە رۆژەڤی دەوڵەت و حکومەت و دەزگا رەسمییەکان. ئەمەش هەنگاوێکی زۆر گەورە و گرنگە، لەبەرئەوەی بتەکان دەشکێندرێن. پەیڤی کورد ئەمڕۆ بووەتە پەیڤێکی مۆدێرن، بەکارهێنانی پەیڤی کوردی لەزمانی تورکیدا ئەمڕی گەیشتۆتە ئاستێکی زۆر بەرز، ئەگەر بەراوردێک لەگەڵ سالانی حەفتاکاندا بکەین دەبینین چ جیاوازییەک روویداوە، ئەوکات پەیڤی کوردی قەدەخە بوو، هیچ کەسێک جەسارەتی ئەوەی نەدەکرد پەیڤێکی کوردی بەکاربهێنێت، تەنیا لەدەڤەری قارس نەبێت، کەڵە پیاوێک بەناوی ئیدریسی کورد هەبوو، ناوی لەرۆژنامەکان بەرچاودەکەوت، ئیدریس تەنیا لەبەرئەوەی پاشناوی کورد بوو، لەلای هەموومان خۆشەویست بوو.

ئەمە یەکەمجارە مێژوو بەڕووی کوردەکانی تورکیادا پێدەکەنێت. هەوڵەکانی ئاشتی ئاسۆی بیرکردنەوەی هەموو لایەک فراواندەکات، ئاشتی بەقەدەر ئەوەی بۆ کوردان گرنگە، بەهەمان ئەندازەش بۆ تورکیا زۆر گرنگ و پێویستیەکی هەنووکەیی و مێژووییە. وەکو دەزانرێت، تورکیا زۆر هەوڵدەدا لەیەکێتی ئەوروپا وەربگیرێت، بەڵام پێویستە خۆی بگۆڕێت، تورکیا ئەم راستییە باش دەزانێت، پێوەر و کولتوور و زهنیەتی ئەوروپا لەبارەی زمان و کولتوور و یەکسانی نێو نەتەوەکان زۆر روون و ئاشکرایە. لەبەشێکی وڵاتانی ئەوروپا سیستمی بەڕێوەبردنی وڵات لەسەر بناخەی فیدراڵیزم دامەزراوە، ئەگەر تورکیا هەنگاوی جیددی و بوێرانە هەڵبگرێ ئەوا دەتوانێ ناوی لەمێژوودا تۆماربکات. هەندێکجار هاوڕێکانم دەپرسن، پێویستە تورکیا چی بکات؟ من دەڵێم، وەڵامی ئەم پرسیارە زۆر ئاسانە، تورکیا پێویستە بنەماکانی مافی مرۆڤ و مافی کورد قەبووڵ بکات.

ئێمە وەکو کوردەکانی سوید، پێویستە هیچ کاتێک دوور نەڕۆین، وەکو نموونە سەیری (لاپۆنییەکان) بکەین، ژمارەی لاپۆنییەکان لەسوید ١٧ هەزار کەسە. لاپۆنی یەکێکە لەو کەمە نەتەوانەی کە سالانێکی زۆرە لەسوید دەژین، بەهاوبەشی چوار کەمە نەتەوەی دیکە، دەرفەتی پیادەکردنی مافە کولتوورییەکانیان بۆ رەخساندوون، لەدوای ساڵی ١٩٩٣ لەهەرێمی لاپۆنی هەڵبژاردنی پەرلەمانی ئەنجامدەدرێت بۆ هەڵبژاردنی ٣١ پەرلەمانتار، ئەو هەرێمەی لاپۆنییەکان لەسەری دەژین ناویان ناوە سەمالاند، بەبێ ئەوەی دەوڵەتی سوید هیچ کاتێک لەم ناو لێنانە نارەحەت بێت بەڵکو وەک بەشێکی کولتووری خۆی تەماشای دەکات. نموونەی لاپۆنییەکان ئەوەمان بۆ روونەدەکاتەوە کە چارەسەری پرسی کورد لەتورکیا زۆر دژوار نییە. بۆیە پێویستە دەوڵەتی تورکیاش چاو لەئەزموونی وڵاتانی ئەوروپا بکات، کە چۆن کێشە ئایینی و نەتەوەییەکانیان چارەسەرکردووە، ئەویش بەهەمانشێوە بکەوێتە خۆ، لەبەرئەوە تورکیا کە سواری شەمەندەفەری ئەوروپابوو، دەبێت بزانێت بەرەو کوێ دەڕوات.

***نووسەر و لێکۆڵەری کورد- ستۆکهۆڵم**

دەربارەی وێنەکان:

ئەوکاتەی من سەیری وێنەی شاژنی سوید (ڤیکتۆریا)ی قەشەنگ و بەخۆباوەڕم کرد، وەک کوردەکانی تورکیام هاتە پێشچاو، ئەم وێنەیە بەڕاستی دڵی خۆشکردم.

لەسوید پەرلەمانی ١٧ هەزار کەس بۆ لاپۆنییەکان بەڕەوا زانراوە، ئەی بۆچی ١٧ ملیۆن کورد مافیان نەبێت! هەروەها دەپرسم، بۆچی ئەو کوردانەی ژمارەیان دەگاتە ١٧ ملیۆن هاووڵاتی، ناتوانن لەپێناو ئازادیدا بگەنە یەک و سەربەست بژین. ئایا وێنەی خاتوو ڤیکتۆریا جەستێن و رۆژانی ڤیکتۆرییەکان شایستەی گەلی کورد نییە؟

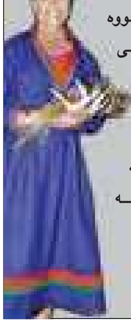

نەتەوەی کورد سالانێکی زۆر ئێش و ئازاری کێشاوە، کاتی ئەوە هاتووە ئازارەکانی کۆتاییبێت. بۆیە پێویستە ئەم دەرگایە نیو کراوەیە دانەخرێت.

کورد چاوی لە ئاشتی، برایەتی و یەکسانییە

ئاسۆ کەریم*

نکوڵــی لەوە ناکــرێ تورکیا پێگەی ســتراتیجیی خۆی لە تەواوی ناوچەکـــەدا هەیەو کورد لە هەموو کەس زێتر درکی پێ دەکات. لەدوای هاتنەســـەرکاری پارتی دادو گەشەپێدان AKP ئـــەو پێگەیـــەی تورکیا بەرچاوتر بـــووە. لەوەتەی دکتـــۆر ئەحمەد داود ئۆغلۆش بووە بـــە وەزیری دەرەوە بە پێرەویکردن لە سیاسەتی Zero Problem لەگەڵ دەرو دراوسێکانیدا کە عێراق و هەرێمی کوردستانیش دەگرێتەوە، رۆڵی تورکیا پێشتر دەچێ.

پێوەندیی نێوان دەوڵەتێکی خودان سەروەری Sovereign State وەک تورکیا و هەرێمێکی فیدراڵیی ناو دەوڵەتێکی تردا وەکو KRG دەکرێ، شـــتێکی نامۆ نییە لە پێوەندیی دیپلۆماتیی و سیاســـیدا. رەنگە ئەوە جۆرێ لە ئیشکالیەت problem ی لەنـــاو زەیـــن و بیرکردنـــەوەی هەنـــدێ سیاسەتوان و دەســـتەبژێری تورکی دروستکردبێت کە چۆن پێوەندیـــی لەگەڵ هەرێمێکدا دروســـت بکەن. لێ پێوەندیی سیاســـی و دیپلۆماتیش لەم ٢٠ ســـاڵەی دواییـــدا گۆڕانی بەســـەردا هاتووەو لەجێی خۆی نەچەقیوە. ئێستە، لەتەک دەوڵەتاندا، قەوارەی سیاســـیی کەمتـــر لە دەوڵەت Non state entity هاتوونەتە ناو ئەو پێوەندییانەشەوە. زۆر نموونە ئەم راســـتییە پشت راست دەکەنەوە: وەک قیبرسی تورکی، تایوان، تیموری رۆژهەڵات بەر لەوەی ســـەربەخۆیی وەربگرێ، باشووری سودان، دەســـەڵاتی فەلەستینی و هی تریش...

هەرێمـــی کوردســـتان-عێراقیش، کەمـــوزۆر بەگوێـــرەی تایبەتمەندییەکانـــی خۆی پێگەیەکی نزیـــک لەو قەوارانەی سەرەوە وەرگرتووە. لە پراکتیکیشـــدا، لەدوای ١٩٩١-ەوە، بەتایبەتی پاش ٢٠٠٣، بەرە-بـــەرە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی لـــەو تایبەتمەندییـــە دیفاکتۆیەی کوردســـتان حاڵی بووەو دەبێت. لە بڕیاری ٩٨٦ی ئەنجوومەنی ئاسایش کە ناسرابوو بەبڕیاری نەوت بەرانبەر بە خـــۆراک، ئەو تایبەتمەندییە بۆ KRG لەبەرچاوگیـــراو هێندەی من پێ بزانم، UNAMI پێوەیە کارو چالاکیی ئۆفیســـی خۆی لە هەولێری پایتەخت بەگوڕتر بخات. ئەمە سەرباری بوونی کونسڵگەری و ئۆفیسی نوێنەرایەتی ١٦ دەوڵەتی بیانی لە هەولێرو ســـلێمانی و ئەو پرۆسەیە لە هەڵکشان دایە. ئاماژەیەکی تری ئەو پێوەندییە سیاســـی و دیپلۆماتییە، ئەوەیە کە کەم شاندی پایەبڵندی ئەمریکی، بەریتانی و ئەڵمانی و وڵاتانی تر هەیە کە سەردانی بەغدا بکات، ســـەرێکیش لە هەولێر نەدات. بەپێچەوانەشەوە دەســـەڵاتدارانی هەرێمیش لە ئاستی جیا-جیادا، لە سەرۆکی هەرێمەوە تا دەگاتە وەزیرەکانی حکوومەت، بەرەســـمی لە وڵاتانـــی بیانی داوەت کراون و دەکرێن بۆ بەشـــداریکردن لە کۆنفرانس و دیمانەو کۆبوونەوەی دوو قۆڵی و چەند قۆڵی. لە پایتەختی هەندێ وڵاتیشدا، وەک بەریتانیا، ئەمریکا، ئەڵمانیا، فرەنسا و سوید...، KRG بەرەسمی ئۆفیسی نوێنەرایەتی هەیە. لە بواری ئابووری و بازرگانی و وەبەرهێنانیشـــدا، ئەو پێوەندییە باش چۆتە پێشـــەوە بەتایبەتی لە بواری نەوت و گاز و بەشداریکردن لەو پێشانگا بازرگانییە نێودەوڵەتییانەی کە ساڵانە لە هەولێرو سلێمانی و دهۆک دەکرێنەوە.

لەهێنانـــەوەی ئەو فاکتانەدا، دەمەوێ ئەوە بێژم، کە مەرج نییە پێوەندیی دیپلۆماتی و سیاسی و ئابووری لەنێوان دوو دەوڵەتی سەروەردا بێت، بەتایبەتی کە KRG لەپاش ٢٠٠٣ و پاش پەسندکردنی دەســـتووری عێراق لە ٢٠٠٥/١٠/١٥دا، بەرەســـمی وەکو هەرێمێکی فیدراڵی خاوەن دەســـەڵات لە بوارەکانی یاسادانان و جێبەجێکردن و قەزاییدا، ناسێنراوە، بەمانایەکی تر دەســـتووری عێراق لە بازنەیەکی دیاریکراودا هەندێ دەســـەڵاتی بە هەرێم داوە کە رۆژانـــە پراکتیزەیان بکات.

بەلەبەرچاوگرتنـــی ئەم فاکتانە، من هیـــچ (ئیحراج)ێک بۆ حکوومەتـــی تورکیا نابینم کە بەرەســـمی لەگەڵ KRG، مامەڵە نەکات، لەکاتێکدا لـــە واقیعدا، لەنێوان هەردوولا لە ١٩٩١-ەوە لە هەموو بوارێکدا پێوەندیی هەیە. ئەگەر تا ٢٠٠٥ بـــۆ تورکیا زەحمەت بووبێ، کە چ ناوێک لەو هەرێمەی ئێمە بنێت، ئەوا هەق بوو دوای ٢٠٠٥ لەسەر زاری کاربەدەستانی تورکـــی و لە میدیای تورکیدا، بەو هەرێمە بگوترایە هەرێمی کوردســـتان- عێراق و بە حکوومەتەکەیشی بگوترابا KRG نەک دەمێ ئیدارەی باکووری عێراق، یان ئیدارەی کوردی لە باکووری عێراق و.. ئەگەر سیاسەتکارەکانیشـــمان بەناچاری پێی تێ بخشـــێنن، ئەوا جۆرێ لە دڕدۆنگی و حەساسیەتی دروست کردووەو دەکات بەتایبەت لەناو نوخبەی روناکبیری و کۆمەڵانی خەڵکدا. لێرەدا دەبێ دەسخۆشـــی لە نووسەری گەورەی تورک جانگیز چاندار بکەین کە بەم دواییە، بەئاشکرا گوتی پێویستە بڵێین KRG. پێموایە، سیاسەتی (Zero

Problem) ئەو هەنگاوە لە دەوڵەتی تورکیا دەخوازێ.
من ناچمە ناو پێوەندیی بازرگانی و ئابووری و وەبەرهێناندا، چونکە قەبارەی ئاڵوێـــری بازرگانی و ژمارەی کۆمپانیاکان و کارگەرانـــی تورکیا هـــەم تورکیا پێـــی دەزانێ و هەم لە هەرێمی کوردســـتاندا، لە میدیاکان باســـیان دەکرێ. کاڵاو شمەکی تورکی، لەپێشـــەوەی هی وڵاتانی ترەوەیەو بازاری کوردســـتان، بووە بە بازاڕێکی سەرەکیی تورکی. کۆمپانیای تورکی هاتۆتە ناو بواری وەبەرهێنانی نەوت و گازیشدا.
لە رووی کولتوورییەوە، هیچ بەربەستێکی جیدی نییە لەنێوان کولتـــووری هەردوو نەتەوەی کوردو تورکـــدا. بەپێچەوانەوە شتی ناوکۆیی زۆرمان هەن، رەنگە لە ١٩٢٠-ەوە تا ١٩٩١، تا رادەیـــەک دوورکەوتنەوە لەو بوارەدا هەبووە، بەڵام لە دوای ئـــەم مێژووەوە، بەهۆی زۆر فاکتـــەرەوە، تێکەڵاوییەکی زۆر پەیدابووە و لەوانە هامشـــۆو بزاڤـــی بازرگانی. بزووتنەوەی فەتحوڵڵا گولەنییەکان-یش دەورێکی گرنگیان لە پەرەپێدانی ئەو پێوەندییە کولتووری و پەروەردەییە لەنێوان هەردوولادا بینیووە. ئێســـتا، لە ماڵەکانی کورددا، هەندەی تەماشـــای زنجیـــرە تەلەفزیۆنییەکانی تورک، دەکرێ هەندە تەماشـــای زنجیـــرەی عەرەبـــی و گەلانی تر ناکرێ، وێـــرای ئەوەی کە هەندێجار، لەناو ئەو زنجیرانەشـــدا، کوردو ســـەرکردەکانی دەکەونە بەر پەلامارو هێرشـــی ناڕەوا وەک زنجیرەی (دۆڵی گورگەکان). ئەو رۆژنامەنووس و نووســـەرانەی تورک هاتبنە کوردستان، هەستیان بەوە کردووە کە لەناو ماڵی خۆیاندان، هەندێکیان بە نووســـینیش ئەمەیان گوتووە، کەواتە ئێمەی کورد هیچ حەساســـیەتێکمان بەرانبـــەر تورک وەک گەلێکی دراوسێ نییە. ئێمە کورد ناتوانین خۆمان لە حوکمی مێژوو و جیوگرافیا نەبان بکەین، کە ئێستا بەرژەوەندی هەردوولایشی هاتۆتە سەر ژ بەرچ ئەو پێوەندییانە بەرەو پێشەوە نەبەین، چمـــا بە قازانجی هەردوو گەلی کـــوردو تورک نییە؟ ناکرێ ئەوەش نەڵێم، ئەگەر ئەو پێوەندییانە، قازانجی کوردیشیان تێدا بووبێت، بێشـــک هەیانبووە، بەڵام لـــەو پێوەندییانەدا تورکیـــا قازانجکەری یەکەم بووە. کەواتە پێویســـتە یەکتر بخوێنینەوە. دەنا لە هەر شوێنێ دەرفەت و بۆشایی هەبوو، ئەگەر نەقۆزرێتەوەو پڕ نەکرێتەوە، ئەوا بێشـــک تەرەفی تر پـــڕی دەکاتەوە، ئەمە رێســـایەکی ســـابیت و جێگیرە، ئەو بنەمایە بۆ هەردوولامان وەکیەکە.
کـــە باس لەو پێوەندییانە دەکـــەم، ناکرێ خاڵێکی تر هەیە قســـەی لێ نەکەم، هیوادارم بەدەســـتوەردان لە کاروباری ناوخۆی تورکیا بۆم حیســـاب نەکـــرێ. ئەویش ئەوەیە کە لە تورکیا و عێراق و ئێران و ســـوریا، نەتەوەیەک هەیە کە پێـــی دەگوتـــرێ کورد و زێتر لە ٣٠ ملیـــۆن مرۆڤ دەبێت. ئـــەو نەتەوەیـــە لەبەرچەندین هۆ کە ئێرە جێی باســـی من نییە، دەرفەتی پێکهێنانی Nation-state لەدوای شەڕی یەکەمی جیهانەوە بۆ نەڕەخسا و دابەشکرا. لەگەڵ ئەوەشدا ئەو دابەشـــبوونە نەتەوەییە، وای لە کـــورد نەکرد کە هیچ رایەڵکەیەکی بەیەکـــەوە وەک نەتەوە لەناو خۆیدا نەمێنێ و هەقە تورکیا لەمە بگات. هەر زولمێک یان ناهەقییک بەرانبەر بە هاونەتەوەی ئێمە بکرێ، لەناو رای گشـــتی کوردســـتانی عێراقـــدا نارەحەتی دروســـت دەکات و لە هەمانکاتدا جۆرێ لـــە (احراج)یش بۆ KRG دەنێتـــەوە لە پێوەندیی لەگەڵ ئەو وڵاتانەدا. لەبەرانبەریشـــدا، ئێمە هەڵوێســـتی وامان لە دەوڵەتـــی تورکیا دیتووە کاتێ کە لە وڵاتێکی تردا، ســـتەم لە کەمینەیەکی بە رەچەڵەک تورک دەکرێ، نیگەرانیی خۆی نیشـــاندەدا وەک بەم دواییـــە لەبەرانبەر کۆماری چین خۆی نواند. بەرەچاوکردنی ئەو فاکتە سادەیە، ئەگەر هاوکێشەکە قلْپ کەینەوە، کوردســـتانی عێراق، بە گەل و حکوومەتەوە، خۆشـــحاڵن کە دەبینـــن تورکیا پرۆســـەیەکی دیموکراتی و ئاشتییانەی بەناوی «کرانەوە بەرووی کورددا» گرتۆتەبەر و تەنانەت ئەم خۆشـــحاڵیبوونە رەسمییەی KRG، لەسەری زاری سەرۆکی هەرێمی کوردســـتان رێزدار مەسعود بارزانی هـــەم لەکاتی ســـەردانەکەی بەرێز د. ئەحمـــەد داود ئۆغلو بۆ هەولێـــر (١٠/٣١)و هەم لە ســـەردانەکەیدا بۆ یەکێتیی ئەورووپی (١١/١٠) بۆ ئەو هەنگاوەی تورکیا دووپاتکردەوە. لەهەمانکاتـــدا، ســـەرۆکی هەرێمـــی کوردســـتان، هانی برا کوردەکانی تورکیـــا دا، چ ئەوانەی ناو تورکیا و چ ئەوانەی لە دەرەوەی سنووری تورکیان، ئەو دەسپێشخەرییە بە هەند وەربگـــرن و باوەگۆ «تجاوب»ی بدەنەوە. بۆ سەرخســـتنی ئەو پرۆســـەیە، راســـتییەکی تریش هەیە کە ناکرێ بە هەند وەرنەگیرێ، ئەویش ئەوەیە کە کێشـــەیەکی لە مێژینە هەیە بەناوی کێشـــەی کورد، ئێســـتا لەناو پەرلەمانی تورکیادا، گروپێکـــی پەرلەمانیـــی کـــوردی بەنـــاوی DTP هەیەو پشتەوانی لەو پرۆســـەیە دەکات، لە دەرەوەی پەرلەمانیش چەندیـــن کـــۆڕو کۆمەڵـــی سیاســـیی کوردی تـــر هەن کە لەگەڵ میتۆدی چارەســـەرکردنی ئاشـــتی و دیموکراتییانەی کێشـــەی کورد دان. بە مانایەکی تـــر، بوونی موخاتیب بۆ چارەســـەرکردنی هەر کێشەیەک لەنێوان دوو لایەندا گرنگە، چونکە بە چارەسەرکردنی ئەو کێشەیە، یەکێتیی نیشتمانیی دەوڵەتی تورکیا پتەو دەبێـــت. هەر کاتێ هاووڵاتییەک یان گروپێـــک، جا لەســـەر بنەمای ئیتنی بێت یـــان ئایینی یان تایەفی جیاکاری لەگەڵدا کرا، حەتمەن وەلائی ئەو هاووڵاتییە یان ئەو گروپە بۆ وڵاتەکەی لەق و کز دەبێت. ئەم دەرســـە ئێمە لە تەجرەبەی خۆمانەوە فێر بووین، تا کورد جینۆساید و ئەنفـــال نەکرا لە عێراق، تا چەکـــی کیمیایی پێدا نەکرا، تا گوندو شـــاری تەخت نەکـــرا، وەلائی کوردان بۆ دەوڵەتی عێـــراق بەهێـــز بـــوو. دووەم دەرس ئەوەیە، ســـەروەری و یەکپارچەیـــی خاکی وڵات، بوونـــی یەک دەوڵەت و یەک ئاڵا و یەک دەســـتوور، ئەو دەمە لە وڵاتێکی فرە نەتەوەو ئایین و تایەفـــەو مەزەبدا، مانایان دەبێت، کە هیچ کۆمیونەتەیەک Community هەســـت بـــە جیاکاری نـــەکات. بەتەنیا هەردوو پرەنســـیپی یەکســـانی Equalityو هاووڵاتیبوون Citizenship کافـــی نین، ئەگەر دان بە مافە دەســـتە جەمعییەکان Collective rightsی کۆمیونیتە بە ژمارە کەمەکان نەنـــرێ لەچاو کۆمیونیتەی بە ژمـــارە گەورەدا و لەوانە ســـەلماندنی ئاخاوتن و فێربوون و خوێندن بە زمانی دایک لە هەموو قۆناخەکانی خوێندندا. دابینکردنی ئەو مافە یەکێتیی نیشـــتمانی وڵات تێکدەدات، سەیر کەن لە هەرێمی

ئێمەدا، لەپاڵ قوتابخانەی کوردیدا، قوتابخانەی رەسمیی بە زمانی تورکی، بە زمانی سریانی، بە زمانی ئینگلیزی و فەرەنسی هەن و هەرگیز هیچ مەترسیشمان لێ نییە. ئەوە لە کەناڵەکانی میدیاشدا، هەر وایە و لەناو پەرلەمان (١١) پەرلەمەنتاری تورکمان و کریستیان و ئەرمەن و وەزیرێکی تورکمان و وەزیرێکی کریستیان لە کابینەدا جێگەی خۆیان گرتووە. لەناو پەرلەمانیشدا، وەزیرەکەی تورکمان، لەدوای سوێندخواردن بە زمانی کوردی لەبەردەم پەرلەماندا، بەتورکیش دوپاتی کردەوە. کەسیش موی سەری گرژ نەبوو. ئەوانە سەرەتاییترین مافی نەتەوەکانن و هەقە هیچ ترسێکمان بەرانبەریان هەبێت.

دوا خاڵ کە پێویست دەکات، سەرنجی خوێنەر و نوخبەی تورکی بۆ رابکێشم، ئەوەیە لەوەتەی KRG لە ١٩٩٢-ەوە دامەزراوە، هەرێمێکی تامپۆنی «منطقه رادعه- Tampon Region لەنێوان تورکیاو باقی ناوچەکانی تری عێراقدا دروستکردووە. وەک دەزاندرێ، لەدوای ٢٠٠٣-ەوە، بەهەزاران ئەندام و لایەنگری رێکخراوی قاعیدەو هاوشێوەکانی لە وڵاتانی ترەوە روویانکردە عێراق و کاولکاری دوای کاولکاریان لە عێراقدا ناوەتەوە، بەخۆشحاڵییەوە، KRG رێگربووە کە ئەوانە بپەڕنەوە ناو هەرێمی کوردستان و لێرەوە دزە بکەنە ناو تورکیا و خراپکاری بکەن. بەمانایەکی تر، تورکیا، جیرانێکی ئەمینی هەیە. رەنگە یەکێ بڵێ ئاخر لە شاخە دوورەدەستەکانی هەرێمی ئێوەشەوە، پەکەکە دزە دەکەنە ناو تورکیا و زیانمان پێ دەگەیەنین، ئێمە لەو هەستەی تورکیا دەگەین. بەڵام کێشەی پەکەکە لە ١٩٨٤-ەوە هەیەو هەڵقوڵاوی ناو تورکیا خۆیەتی، واتە دەروستمان نەکردوون. ئێمەش لەساتەوەختێکدا بەدەستیانەوە گیرمان خوارد. بەڵام تێگەیشتین کە ئەو پرسە بە شەڕ چارەسەر نەکرێ و هەموو وزەو تواناکانمان لەبن دەهێنێ و ناپڕژێینە سەر ئاوەدانکردنەوەو بوژاندنەوەی وڵاتە وێرانەکەمان کە لەپێش ١٩٩١-ەوە بۆمان بە میرات مابۆوە. خۆشحاڵین کە ئەمڕۆ دەبینین، ئەمڕۆ لەناو ئەنجوومەنی گەورەی میللیی تورکیا، کێشەی کورد باس دەکرێ (لە ١٠-١٣/١١). بەمانایەکی تر، پێمانوایە حکوومەتی تورکیا بە جیددی دەیەوێ لە رەگوریشەی کێشەکە بگات و لەسەر بنەمای ئەو تێگەیشتنەش چارەسەر بدۆزێتەوەو بۆ ئەمەش دەیەوێ هەمووان بە ئۆپۆزیسیۆنیشەوە، بەشداری پێ بکات...

لەکۆتاییدا، دەمەوێ ئەوەش بڵێم، هەقە سیاسەتی نیو عوسمانلیزم، ئاوەڕدانەوەیەکی جیددی بێت لە شارستانێتیی هاوبەشی هەموو نەتەوەکانی ئەو ناوچەیە: تورک، فارس، عەرەب، کورد، ئەرمەن، ئازەر، ....ئەمەش پێویستی بەداڕشتنەوەیەکی نوێی سیاسەت و پێوەندییەکانی ئەو گەلانە هەیە، کە ئەو هەڵم و هێڵ و تەڵخە لا ببات کە کەوتۆتە نێوان ئەو نەتەوانە. ئێمەی کوردیش پشتەوانی ئەو سیاسەتە دەبین، چونکە چاومان لە ئاشتی، برایەتی و یەکسانییە.

• ئەندامی پەرلەمانی کوردستان

دوای ئەوەی، عیراق لەماوەی ٦ ساڵی رابردوودا نەیتوانی گۆڕانکاری و وەرچەرخانی پێویست ئەنجامبدات و ببێتە داینەمۆی دیموکراتیزەکردنی ناوچەکە بەپێچەوانەوە وڵاتانی هەرێمەکە بەتایبەتی دراوسێکانی عێراق توانیان کاریگەری لەسەر رەوشی ناوخۆی عێراق بکەن و ناکۆکیە ئەتنیکی و ئایینی و مەزهەبیەکانیان بەڕادەیەک زەقکردەوە کە ببێتە لەمپەرێک لەبەردەم دیموکراتیزەبوونی عێراق خۆی. ئەم رەوشە واتە سەرنەکەوتنی عێراق لەگێڕانی رۆڵی مێژویی خۆی، دەرفەتیکی باشی دایە تورکیا بۆ ئەوەی ئەو بۆشاییە پڕ بکاتەوە کە بنبەستبونی پرۆسەی دیموکراتیزەبوونی عێراق لەناوچەکە دروستیکردووە.

تورکیا بەتەواوەتی دەرکی بەوە کردووە کە رۆژهەڵاتی ناوین بەقۆناخێکی مێژوویدا تێپەڕ دەبێت و لەبەردەم پێلەکانی جیهانگیریدا پێویستی بەکرانەوەو دیموکراتیزەبوون هەیە. بۆیە بەگوێرەی هەوڵەکانی ئەمدواییەی تورکیا لەهێنانە پێشەوەی پرۆژەی کرانەوەی دیموکراتی بەڕووی کورددا، تورکیا دەیەوێت سوود لەپێگەی جیۆستراتیژی خۆی وەربگرێت و لەشوێنی عێراق ئەو هەڵسێت بەئەنجامدانی گۆڕانکاری و بەمەش ببێتە داینەمۆی کرانەوەو دیموکراتیزەکردنی روژهەڵاتی ناوین.

هەروەک لەسەرەوە ئاماژەمان پێدا گرنگترین هەنگاو کە تورکیا هەڵیهێنابێت بۆ بەئەنجامگەیاندنی ئەو مەبەستەی، «کرانەوەیە بەڕووی کورددا». چونکە چارەسەری کێشەی کورد لەنیوخۆی تورکیا و بەرەو پێشبردنی پەیوەندییە سیاسی و دیپلۆماسی و ئابورییەکان لەگەڵ هەرێمی کورستاندا تورکیا دەکاتە هێزیکی ئابووری و سیاسی گەورە و کاریگەریەکی گەورەشی دەبێت لەسەر وڵاتانی هەرێمەکەو بەتایبەتیش دراوسێکانی وەکو عێراق و ئێران و سوریا.

بۆیە پێموایە، تورکیا پێویستە زیاتر و خێراتر لەسەر ئەم دۆسیّیە کاربکات. سەردانی وەزیری دەرەوەی تورکیا بۆ هەرێمی کوردستان و کۆبوونەوەی لەگەڵ سەرۆکی هەرێم و سەرەکوەزیرانی حکومەتی هەرێم هەنگاوێکی گرنگ و لەجێگەی خۆیدا بوو. دەتوانین ئەم هەنگاوە بەنیازپاکی دەوڵەتی تورکیا دابنێین سەبارەت بەئاراستەو ئاییندەی پەیوەندییەکانی هەولێر و ئەنقەرە. هەروەها ئەو پێشوازییە گەرمەی کە لەلایەن سەرۆک و بەرپرسانی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە لەوەفدەکە کرا نیشانەی ئامادەباشی و بەهەند وەرگرتنی پەرەپێدانی پەیوەندییەکان بوو لەلایەن کوردەوە لەراستیدا پەرەپێدان و پتەوبوونی پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و ئەنقەرە بۆ هەردوولا گرنگیەکی گەورەو مێژوویی هەیە، چونکە تورکیا بۆ ئەو رۆڵە گەورەیەی کە دەیەوێت لەرۆژهەڵاتی ناوین بیگێڕێت و ببیتە پردێک لەنێوان ئەورپاو رۆژهەڵاتی ناوین پێویستییەکی زۆری بەکورد هەیە، بەتایبەتی پێویستییەکی زۆر گەورەی بەهەرێمی کوردستان هەیە لەڕووی سیاسی و ئابووری و دیپلۆماسییەوە. تورکیا بەبێ هەرێمی کوردستان نە دەتوانێ رۆڵی پرد ببینێ و نە دەشتوانێ کاریگەری ئابووری و سیاسی لەسەر رۆژهەڵاتی

هەولێر و ئەنقەرە...
ئاسۆی پەیوەندییەکی گرنگ

ڕەسوڵ حەسەن*

ناوین دابنێت. چونکە جوگرافیای کوردستان بەگشتی و هەرێمی کوردستان بەتایبەتی ئەڵقەی بەیەکگەیاندنیەتی لەگەڵ وڵاتانی تری ناوچەکە بۆیە ناکرێت لەم قوناخە مێژووییەدا تورکیا، هەرێمی کوردستان فەرامۆش بکات، بەپێچەوانەوە دەبێت لەهەوڵدا بێت بۆ ڕازیکردنی هەرێمی کوردستان و پتەوکردنی پەیوەندییەکان لەگەڵیدا.

بەهەمانشێوە هەرێمی کوردستانیش پێویستیەکی زۆری بەتورکیا هەیە چونکە لەجوگرافیایەکی داخراودایەو پێویستییەکی زۆری دەرگایەک هەیە بەجیهانی دەرەوە بەتایبەتی بەئەوروپای بگەیەنێت، تورکیاش باشترین و گونجاوترین وڵاتە بۆ ئەوەی ڕۆڵی ئەو دەرگایە ببینێ.

جگە لەمە پشکنینەکانی ئەو دواییە دەریانخستووە، کە هەرێمی کوردستان جگە لەنەوت ڕێژەیەکی زۆری گازی سروشتی تێدایە ئەمەش دەبێتە مایەی بایەخ و سەرنجڕاکێشانی وڵاتانی ئەوروپاو دەتوانرێت ئەم گازە لەڕێگەی تورکیاوە بگوازرێتەوە بۆ وڵاتانی ئەوروپا کە پێویستییەکی زۆریان پێیەتی. بەهەرحاڵ ئیستا بەرژەوەندی هاوبەش و خاڵی هاوبەش زۆرن کە هەولێر و ئەنقەرە بیانکەن بەبنەماگەی پەیوەندییەکانیان. ئێستا پەیوەندیەکە لەسەرەتای ڕێگەدایەو تەنیا بواری سیاسی و ئابووری گرتۆتەوە، بەڵام دەکرێت لەداهاتوودا ئەم پەیوەندیانە فراوانتر بکرێت و بوارەکانی کولتووری، زانستی، هونەری، وەرزشی و.. تد بگرێتەوە چونکە هەردوولا لەم ڕووانەشەوە بەیەکتر نامۆ نین و لەیەکتر نزیکن، پێویستە لەم لایەنانەش هاوکاری و هەماهەنگی هەبێت.

بەکورتی هەروەک وەزیری دەرەوەی تورکیا لەهەولێر ئاماژەی پێدا هەرێمی کوردستان دەرگایەکە بۆ تورکیا بۆ ئەوەی بەرۆژهەلاتی ناوین بگات،تورکیاش دەرگایەکە بۆ ئەوەی هەرێمی کوردستان بەئەوروپا بگات .

لەکۆتاییدا دەمەوێت ئاماژە بەخاڵێک بکەم کەلام وایە زۆر گرنگە لەپەیوەندیەکان دا ڕەچاو بکرێن . ئەویش ئەوەیە هەردوولا خاوەنی خاڵ و مەسەلەی هەستیارن پیویستە بەلەبەر چاو گرتنی ئەو هەستیارانە پەیوەندیەکان پەرەیان پێ بدرێت هیچ لایەک نەبێتە مایەی ورژاندنی ئەو هەستیارایانە لەم رووەوە هەرێمی کوردستان تا ئیستا بەلەبەر چاو گرتنی ئەو هەستیاریانە لەتورکیا نزیک بۆتەوەو هیچ کاتێک نەیویستوە ئەو خاڵە هەستیارانە لە بەرامبەر تورکیا بەکار بهێنی و بیکاتە کارتی فشار لەسەری. ئەو هەستیاریانەی بەمەسەلەیەکی ناوخۆی تورکیا داناوەو هیچ کات موداخەلەی نەکردووە. پێموایە دەبێت تورکیاش هەستیاریەکانی هەرێمی کوردستان لەبەرچاو بگرێت و لابەلا دەست بۆ ئەو هەستیاریانە نەبات. بۆ نموونە، مەسەلەی کرکوک و ناوچە دابڕاوەکان و ماددەی ١٤٠ بۆ کورد لەعێراق، مەسەلەی هەستیارن، ناکرێت تورکیا لەلایەک بیەوێت پەیوەندی لەگەڵ هەرێم پێشبخات و لەلایەکی تریش دەستبخاتە کاروباری ناوخۆی عێراق و پێکهاتەکانی تری کەرکوک و ناوچە دابڕاوەکانی هەرێمی کوردستان هان بدات یاخود پشتگیری لەداوا ناشەرعییەکان بکات کە سەبارەت بەو مەسەلەیە لەلایەن پێکهاتەکانی تری عێراق دەخرێنەڕوو. تورکیا ئەگەر دەیەوێت ڕۆڵ و کاریگەری لەعێراق هەبێت دەبێت سەبارەت بەم مەسەلە هەستیارانە بێ لایەنانە هەڵوێست وەربگرێت. یا بەواتایەکی تر دەتوانین بڵێین تورکیا نابێت بەمشێوەیە دەست لەکاروباری نێوخۆی عێراق وەربدات، ئەگەر قسەشی هەبێت دەبێت هەوڵبدات واقیعبینانە و بێلایەنانە هەڵسوکەوت بکات بۆئەوەی پۆزەتیڤانە کاربکاتە سەر پرۆسەی سیاسی لەعێراق. بەڵام پشتگیریکردن لەلایەنێک لەسەر حیسابی لایەنێکی تر گێڕانی ڕۆڵێکی نێگەتڤانەیە و بەسلبی کاردەکاتە سەر پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و ئەنقەرە، بۆیە پێموایە دەبێت تورکیا خۆی لەو هەڵوێستە رزگار بکات کە تا ئێستا سەبارەت بەمەسەلەی کەرکوک و ناوچە دابڕاوەکان هەیبووە و بێلایەنانە مامەڵە لەگەل ئەم دۆسێیە بکات.

دەتوانین بڵێین، بەلەبەرچاوگرتنی ئەم خاڵە هەڵومەرجی خۆیی و بابەتی هەردوولا هەموو فاکتەرکانی تریش لەخزمەت ئەوەدان کە ئەم پەیوەندییە بەرەو پێشەوە بڕوات و ئاییندەیەکی گەش لەپەیوەندییەکانی هەرێمی کوردستان و تورکیا فەراهەم و مسۆگەر بکرێت کە ببێتە مایەی پێشکەوتنی هەمەلایەنە و گەورە بۆ هەردوولا.

*** کارناسی سیاسی تورکیا**

قەبارەی بازرگانی نێوان هەرێمی کوردستان و تورکیا دوو ئەوەندەی بازرگـــانی

بەرژەوەندی ئابووری، تورکیا و کوردستانی عێراق لێکنزیکدەکاتەوە

ساڵانەی تورکیایە لەگەڵ یۆنان

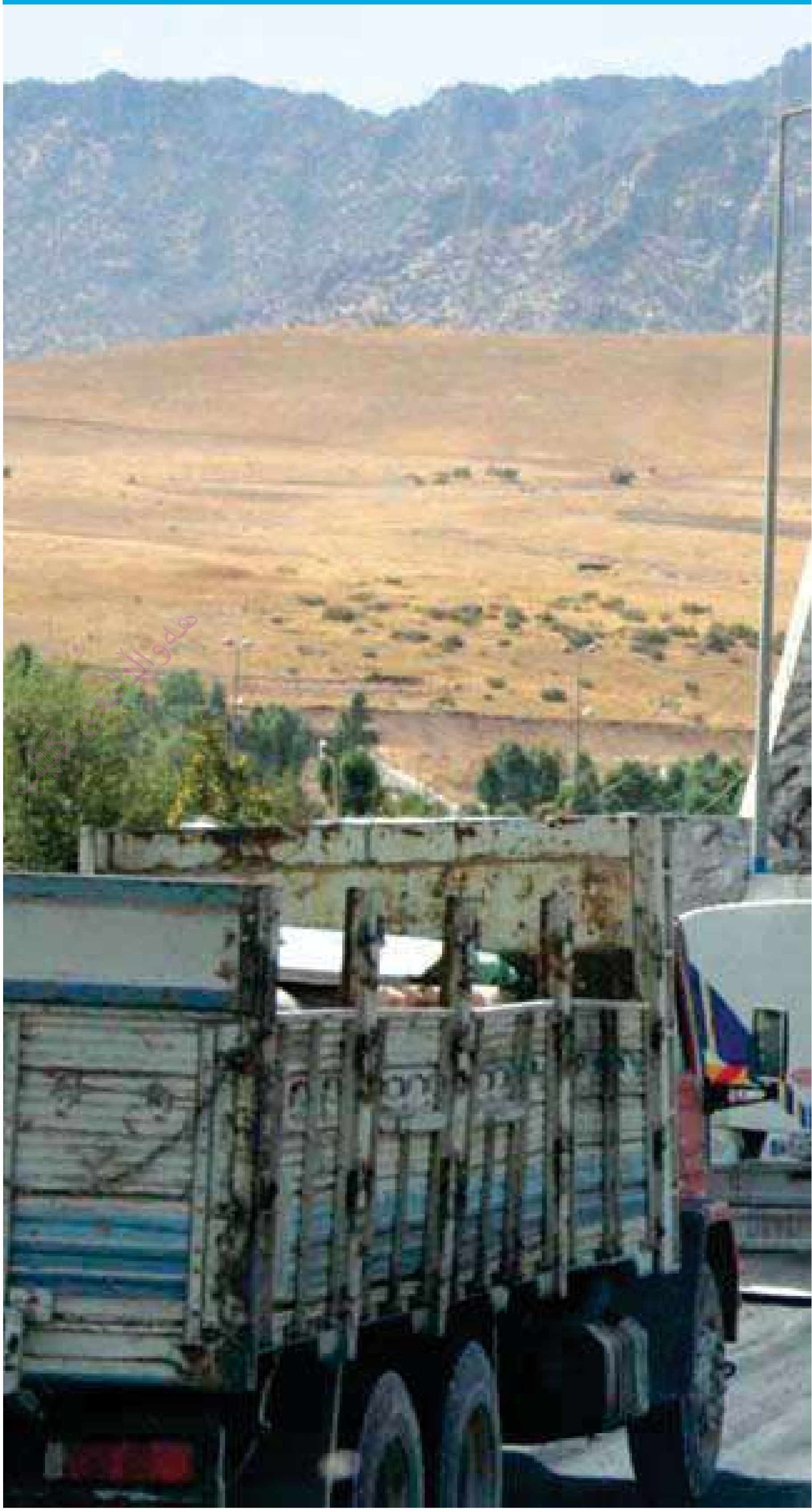

ئاستی ئاڵوگۆڕی بازرگانی لەنێوان تورکیا و هەرێمی کوردستاندا گەیشتۆتە قۆناخێکی گرنگ و چارەنووسساز، بەشێوەیەک کۆمپانیا تورکییەکان لەهەرێمی کوردستان لەدوای ساڵی ٢٠٠٣ وەوە نزیکەی ٦ ملیار دۆلار قازانجیان کردووە. لەبەرئەوەی ٤/١ی کاڵا و کەلوپەلی بازاڕەکانی عێراق و هەرێمی کوردستان لەتورکیاوە دێت.

لەهەرێمی کوردستاندا نزیکەی ٩٧٠٠ کۆمپانیا بوونیان هەیە و لەناویاندا نزیکەی لە ١١٠٠ کۆمپانیای بیانی بەدیدەکرێن کە ٦٠٪یان تورکین و ساڵانە ملیۆنەها دۆلار قازانجیان دەستدەکەوێت. هەروەک بەسەدان کارمەند و کرێکاری تورک لەهەرێمدا لەدەیان پرۆژەی ئاوەدانکردنەوەو باڵەخانە و پیشەسازیدا کار دەکەن، ڕۆژانەش سەدان بارهەڵگری نەوت و خۆراک و ئوتۆمبێل بەخاڵی سنووریی ئیبراهیم خەلیل بۆ دیوی هەرێمی کوردستان دەپەڕێتەوە و لەبەرامبەردا ڕۆژانە بەملیۆنەها بەرمیل نەوت لەچاڵە نەوتییەکانی کەرکوکی کوردستانەوە بۆ بەندەری جیهان لەتورکیا ڕەوانە دەکرێت، بۆ کرینی کارەباش برە پارەیەکی خەیاڵی ئاراستەی دوو کۆمپانیای بەرهەمهێنانی کارەبا و گواستنەوەی سووتەمەنی لەتورکیا دەکرێت. جگە لەوە پێویستە ئەوەش بخرێتە نێو حیساباتەوە، سامانێکی خەیاڵی کە دەکرێ لەداهاتوودا بەهاوبەشی کاری لەسەر بکرێت لەژێر زەویدا هەیە، ئەویش سامانی نەوت و گازە. بەپێی مەزندە جیۆلۆجییەکان لەکوردستانی عێراق یەدەگی نەوت ٤٥ ملیار بەرمیلە و گازی سروشتیش ٦٠٠٠ ملیار مەتر سێجایە. ئەمە لەکاتێکدا ڕێژەی بەکارهێنانی نەوت لەتورکیا ٥٠٠ هەزار بەرمیلە لەڕۆژێکدا و هاوکات لەساڵێکیشدا تورکیا ٣٦ ملیار مەتری سێجار گازی سروشتی بەکاردەهێنێت. هەرێمی کوردستان تائێستا ژێرخانی پیشەسازی نییە، بەڵام ئەگەر هەبێت ئەوا لەساڵێکدا بەلای کەمەوە دەتوانێ ٧٠ ملیار مەتر سێجا غازی سروشتی ڕەوانەی بازاڕەکانی ئەورووپا و جیهان بکات. لەبەر ئەم خاڵە هاوبەشانە نێوان هەردوولا، پسپۆڕانی بواری ئابووری

سیاسی پێیانوایە ئەگەر لەروانگەی ئەو ئامار و داتایانەوە سەیری دینامیکییەتی سیاسەتی «کرانەوە» بکرێت ئەوا ئەم هەموو دەستکەوت و قازانجانانە خزمەتێکی گەورە بەئاییندەی پێوەندییەکانی هەولێر و ئەنقەرە دەگەیەنێت.

پەروین نوری بەڕێوەبەری گشتی کۆمپانیاکان لەوەزارەتی بازرگانی و پیشەسازی رایگەیاندووە کە ژمارەی کۆمپانیا تورکییەکان تەنها لە سێ پارێزگای هەولێر، دهۆک و سلێمانیدا زیاتر لە ٥٠٠ کۆمپانیا دەبن، زیاتر لە ٦٠٪ی ئەو کۆمپانیایانەش تورکین، کە هەر لەکۆمپانیای بواری ئاسایش و سێرڤیسی تایبەتەوە بگرە تا دەگاتە کۆمپانیاکانی نەوت و خۆراک و ئەلیکتریک و بەڵێندەرایەتی و بازرگانی گشتی. پسپۆرانی بواری ئابووریش لەو بروایەدان بەهۆی بەردەوامبوونی جموجۆڵە ئابووریی و بازرگانی و سەرمایەگوزارییەکانی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان چاوەڕێدەکرێ لەداهاتوودا پێوەندییە سیاسیی و دیپلۆماسییەکانیش پێ بنێنە قۆناخێکی تازە و پڕشنگدار. بەتایبەتی دوای سەردانی ئەحمەد داود ئۆغلو وەزیری دەرەوە و زافەر چاگلایان وەزیری دەوڵەت بۆ کاروباری بازرگانی بەهاوڕێیەتی موراد ئۆزچەلیک باڵیۆزی تورکیا لەبەغدا و ئەحمەد یاخچی راوێژکاری وەزیری بازرگانی و ژمارەیەکی بەرچاو لەسەرۆکی یەکێتی و ژوورە بازرگانی و پیشەسازییەکان و سوپایەک لەبیزنسمانان و سەرمایەگوزارانی تورک و راگەیاندنی مژدەی کردنەوەی ناوچەیەکی بازرگانی و پیشەسازی ئازادی تورکیا لەهەرێم و کردنەوەی کۆنسوڵخانەی گشتی وڵاتەکە لەهەرێمی کوردستاندا.

بەپێی ئەو داتا و زانیاریانەی لەبەردەستدان کۆمپانیا تورکییەکان زیاتر لە ٦ ملیار دۆلاریان لەهەرێمی کوردستاندا قازانج کردووە. ئەمەش لەکاتێکدایە کە وردەکاری تەواوی زۆربەی کۆنتراکتە گەورەکانی نەوت ئاشکرا نەکراون تا حیساب و لێکدانەوەیان بۆ بکرێت. چاوەڕێش دەکرێ، قەبارەی بازرگانی نێوان کوردستانی عێراق و تورکیا بگاتە ٥ ملیار دۆلار لەساڵێکدا. واتە دوو ئەوەندەی جووڵەی بازرگانی ساڵانەی تورکیا لەگەڵ یۆنان. لەگەڵ تێکڕایی عێراق ٧ ملیار دۆلارە کە ٥ ملیاری لەگەڵ هەرێمی کوردستانە.

ئەو کۆمپانیا تورکیانەی لەهەرێم کاردەکەن زۆربەی کات لەهەموو ئەو کار و پرۆژە و تەندەرانەی پێیاندراوە، پێشینەی ٢٠٪ی پارەکانیان وەرگرتووە. واتە بەر لەئەنجامدانی هەر پرۆژەیەک کۆمپانیا تورکییەکان نزیکەی ١/٤ی پارەی پرۆژەکەیان پێدەدرێت. بۆیە زۆربەی کات سەرنجەدرێت لەکاتی پێشبڕکێ بۆ وەرگرتنی پرۆژەکانی کاردا کۆمپانیا تورکییەکان بەسەر کۆمپانیا خۆماڵی و هەندێجار بیانییەکانیش تەفزیڵ دەکرێن، کە هەندێ لەپسپۆرانی ئابووری ئەو هەنگاوەی حکومەتی هەرێم بە موجامەلەیەکی سیاسیی و ئابووری هەرێمی کوردستانی لەبەرامبەر تورکیا دادەنێن. لەبەرئەوە زۆرجار بینراوە کە کۆمپانیا خۆماڵییەکان بەنرخێکی کەمتر و کوالێتییەکی باشتر لەکۆمپانیا تورکییەکان کارەکان رایی دەکەن، کەچی کۆمپانیاکانی تورکیا بەدەگمەن بێبەش دەکرێن لەوەرگرتنی پرۆژە جیاجیاکان. تەنانەت هەندێجار لەدادگا سکاڵا تۆمارکراوە لەسەر ئەوەی کە هەندێ کۆمپانیای تورکی بە ناتەواوی پرۆژەکانیان بەجێهێشتووە و سلفەکەیان لەگەڵ خۆیان بردووە!!

هەرێمی کوردستان ساڵانە نزیکەی ٢٥ ملیار دۆلار جوڵەی ئابووری تێدایە و کەم وڵات هەیە بەم توانا ئابوورییە دەرگای بخاتە سەر پشت بۆ هاتنە ناوەوەی کۆمپانیا بیانییەکان، لەبەرئەوە لەزۆربەی وڵاتاندا هەتاکو کۆمپانیا خۆماڵییەکان وەستابن ئەوا مومکین نییە رایی کردنی پرۆژەکان رادەستی کۆمپانیا بیانییەکان بکرێت. هەر بۆیە چاودێران وای دەبینن، کە هەرێمی کوردستان لەڕووی ئابوورییەوە لەلایەن کۆمپانیا دەرەکییەکانەوە داگیرکراوە. ئەگەرچی حکومەتی هەرێم هەر لەدەورانی کابینەکەی نێچیرڤان بارزانی-یەوە هەوڵی تەشویقکردن و بوژاندنەوەی کەرتی تایبەت (Private Sector)ی ناوخۆیی داوە، تا لەرێگەی گەڕاندنەوەی ئەو قازانجانەوە بۆ کۆمپانیا ناوخۆییەکان ئابووری هەرێم و داهاتی تاکەکەس لەکوردستان بەهێزتر بکات.

>>>
کۆمپانیا تورکییەکان تەنها لە سێ پارێزگای هەولێر، دهۆک و سلێمانیدا زیاتر لە ٥٠٠ کۆمپانیا دەبن کە زیاتر لە ٦ ملیار دۆلاریان لەهەرێمی کوردستاندا قازانج کردووە

«کردنەوەی کۆنسوڵخانە و ئۆفیسی بانکە گەورەکانی تورکیا لەهەرێم پێوەندییەکان دەباتە قۆناخێکی گرنگتر»

وتوێژی تورکیاناسی لەگەڵ ڕەئوف تورک
سەرۆکی یەکێتی بازرگانی و پیشەسازی دیاربەکر (DISIAD)

ڕەئوف تورک یەکێکە لەکارساز و بیزنسمانە دیارەکانی باکوور و تورکیا. ئێستا سەرۆکی یەکێتی بازرگانی و پیشەسازی دیاربەکرە، کە لەژمارەیەک بازرگان و کارسازی ئەو شارە پێکهاتووە. پێوەندیشیان لەگەڵ زۆربەی ژوورە بازرگانییەکانی تورکیا و کوردستانی عێراقدا هەیە. لەکاتی سەردانەکەی ئەحمەد داود ئۆغڵۆ وەزیری دەرەوەی تورکیا و زافەر چاگلایان وەزیری دەوڵەت بۆ کاروباری دەرەوە ئەو یەکێک بووە لەئەندامانی شاندی سیاسی و بازرگانی حکومەتی تورکیا. ئێمە لەگۆڤاری تورکیاناسی ئەو دیدارەمان لەگەڵ بەڕێز ڕەئوف تورک لەبارەگای یەکێتییەکەیان لەشاری دیاربەکر لەگەڵیدا سازکرد.

❖ **وەکو دەزانرێت پەیوەندی بازرگانی و ئابووری نێوان هەرێمی کوردستان و تورکیا گەیشتۆتە قۆناخێکی گرنگ، بەگوێرەی داتا و زانیارییەکان قەبارەی بازرگانی نێوان هەردوولا لەچەند رابردوودا گەیشتۆتە ٦ ملیار دۆلار لەساڵێکدا، ئەم ڕێژەیەش دوو هێندەی ڕێژەی جوڵەی بازرگانی ساڵانەی تورکیایە لەگەڵ وڵاتی یۆنان، لەم سۆنگەیەوە، ئێمە دەخوازین بپرسین ئێوە کاریگەری ڕەهەندە ئابوورییەکان لەسەر ئەو پێڤاژۆ سیاسییەی ئێستادا چۆن هەڵدەسەنگێنن؟**

– لەڕاستیدا پەیوەندییە ئابووری و بارزگانییەکان لەگەڵ خۆیاندا پەیوەندییە سیاسیەکانیش بەهێزدەکەن. هەروەک بینیمان لەماوەی رابردوو بەرپرسی بازرگانی دەرەوەی تورکیا زافەر چاگلایان و وەزیری دەرەوە داود ئۆغلو سەردانی هەرێمی کوردستان و شاری بەسرا و موسڵیان کرد، منیش لەنێو ئەم گرووپەدا بووم. من سەرنجمدا لەدوای ساڵی ١٩٩٢ەوە کە بۆ یەکەمجار سەردانی هەرێمی کوردستانم کرد، جیاوازییەکی زۆر گەورە بەدیدەکرێ، هاوکات لەگەڵ شاندەکەی داود ئۆغلۆ جارێکی دیکە سەردانی هەرێمی کوردستانم کردەوە، بەگشتی جیاوازی و گۆڕانکارییەکی زۆرم بەدیکرد، لەکاتێکدا لەساڵانی رابردوودا کارسازە تورکەکان لەهەرێمی کوردستاندا زۆر کەم بوون، بەڵام ئەمجارە هەستم بەقەرباڵغی و جموجۆڵێکی زۆر کرد. سەیری فرۆکەخانە، میوانخانە و هۆتێل و بینایەی وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتیم کرد، بەشی زۆری پرۆژەکان لەلایەن کۆمپانیا تورکییەکان ئەنجامدراون. حکومەتی تورکیا بەچاوی خۆی ئەم پێشکەوتنەی بینی، بۆیە ناچار بوو چاو بەسیاسەتی خۆی لەبەرامبەر هەرێمی کوردستان بخشێنێتەوە. لەسەردانەکەی شاندی داود ئۆغڵودا سینان چەلەبی وەزیری بازرگانی بەزمانی تورکی قسەی دەکرد، هەروەها گەرموگوڕییەکی زۆر لەشاندەکەی ئێمەش بەدیدەکرا. دەوڵەت دوای ئەوەی ئەم گەرموگوڕییەی بینی، بەچاوێکی دیکەوە سەیری عێراق بەگشتی و هەرێمی کوردستان بەتایبەتی دەکات. لەدوای ئەم نزیکایەتییە گەرمە هیوام بەدواڕۆژی بەرەوپێشچوونی ئەم پەیوەندیانە زیاتربووە. من خۆم کە کاری وەبەرهێنان دەکەم، لەگەڵ کارسازان هەستدەکەین گەرموگوڕییەک لەپەیوەندیی ئابووری و بازرگانی لەگەڵ هەرێمی کوردستان بەدیدەکرێت. هاوکات پێڤاژۆی کرانەوەی کوردیش کاریگەری بەسەر ئەم بەرەوپێشچوونانە هەیە. ئاڵوگۆڕی بەردەوامی ئابووری و نزیکایەتی سیاسی لەبەرامبەر هەرێمی کوردستاندا لەیەک نزیککردنەوەی کولتووریش لەگەڵ خۆیدا دەهێنێ، کە بۆ پێوەندییەکانی هەردوولا لەپاشەڕۆژدا کارێکی زۆر گرنگە. هەر بۆیە داود ئۆغڵو و زافەر چاگلایان لەکاتی سەردانەکەیان بۆ هەرێمی کوردستان گوتیان دەرگای ئەندامێتی تورکیا بۆ یەکێتی ئەورووپا بەئیستانبوڵ تێپەڕدەبێت، بەڵام دەرگای کەنداو و گەیشتنی تورکیا بۆ ئۆقیانووسەکان بەهەولێردا تێدەپەڕێت.

❖ **لەرابردوو تورکیا گرێیەکی دەروونی لەبەرامبەر هەرێمی کوردستان هەبوو، هەمیشە لەچوارچێوەی پرسی تیرۆریزمدا تەماشای هەرێمی کوردستانی دەکرد، ئایا ئێستا دەتوانین بڵێین تورکیا چارەسەری ئەم گرێ دەروونییەی لەبەرامبەر هەرێم کردووە؟**

– تورکیا لەدوای ئەوەی دەستی بەپێڤاژۆی کرانەوەی کورد کردووە، دەخوازێت خۆی لەمومارەسە سیاسیەکانی رابردووی بەدووربگرێت، پەیوەندییە سیاسی و ئابوورییەکان لەگەڵ هەرێمی کوردستان بایەخێکی زیاتریان پێبدرێت.

❖ **هەولێر جگە لەبایەخە سیاسییەکەی، ئێستا بۆتە ناوەندێکی ئابووری و بازرگانی و سەرمایەگوزاریش لەناوچەکە، هەروەک وەزیری دەرەوەی تورکیا لەکاتی سەردانەکەیدا بۆ هەرێمی کوردستان رایگەیاند کە هەولێر لەداهاتوودا دەتوانێ ڕۆڵی پرد ببینێ بۆ بەستنەوەی تورکیا و کەنداوەی عەرەبی، ئایا بەڕای بەڕێزتان هەولێر لەداهاتوودا دەتوانێ چ ڕۆڵێک بگێڕێ لەپێوەندییەکانی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستاندا؟**

– ئەگەر ئاشتی و سەقامگیری لەنێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان بەرقەراربێت، ئەوا لەگەڵ خۆیدا ئاشتی بۆ بەشەکانی دیکەی عێراقیش دەهێنێت. لەساڵی ٢٠٠٣ بەدواوە لەعێراق شەڕ و ئاڵۆزی هەیە، بەڵام هەرێمی کوردستان ناوچەیەکی زۆر ئارام و سەرنجڕاکێشە، ئەمەش وایکردووە عەرەب و تورک هەوڵبدەن بناخەی پەیوەندییەکانیان لەرێگای هەولێرەوە دابنێن، بەتایبەتی پەیوەندییە بازرگانییەکان. هەندێک لەعەرەبەکانی عێراق بەمەبەستی وەبەرهێنان لەهەرێمی کوردستان ئۆفیسیان کردۆتەوە، هاوکات سەرمایەدارە تورکەکانیش لەنێو هەمان هەوڵدان و دەیانەوێ ئۆفیسی خۆیان لەهەولێر بکەنەوە. هەروەک لەبواری بانکداریشەوە تورکیا هەوڵدەدا دوو بانکی تایبەت تایبەتی و دوو بانکی دەوڵەتی لەهەرێمی کوردستاندا خەریکی چالاکییەکانی خۆیانن بۆ ئەوەی ئۆفیسی خۆیان لەهەولێر بکەنەوە. ئەو بانکانەش تایبەتن بەبانکی کشتوکاڵ، کار، خانووبەرە و...تد. هاوکات ئێستا لەهەولێر چالاکی کردنەوەی کۆنسولخانەش لەئارادایە. هەموو ئەم هەوڵانە دەتوانن پێوەندییەکانی هەردوولا زۆر بەرەو پێشەوەببەن. بۆیە دەتوانین بڵێین، هەولێر وێستگەیەکی گرنگ و مێژوویی دەبێت لەپێوەندییەکانی داهاتوودا.

❖ **پێتوایە لەئاییندەیەکی نزیکدا حکومەتی تورکیا لەبەرامبەر هەرێمی کوردستاندا ڤیزا هەڵبگرێت، هەروەک چۆن لەبەرامبەر سوریا ئەنجامیدا؟**

– هەڵگرتنی ڤیزا لەگەڵ هەرێمی کوردستان دوور

نابینم، لەگەڵ تەواوی عێراقیش بەهەمانشێوە، پێموایە هەڵگرتنی ڤیزا لەگەڵ عێراق پەیوەندی بەبارودۆخی شەڕ و ناسەقامگیریی هەیە. ئێستاش دەوڵەت لەهەوڵی کردنەوەی دوو دەروازەی دیکەی سنوورییە لەگەڵ هەرێمی کوردستان، لەبەرئەوە بۆ پێشخستنی پەیوەندییە ئابووری و بازرگانییەکان بەپێویست جگە لەدەروازەی ئیبراهیم خەلیل دەروازەی سنووری تازە بکرێتەوە، هەروەک شاندی دیپلۆماسی حکومەتی تورکیاش لەهەولێر ئاماژەیان پێدا.

❖ **بەڕای ئێوە کردنەوەی کۆنسوڵخانەی تورکیا لەهەولێر چ کاریگەری دەبێت لەسەر ئاسۆی پەیوەندییەکانی نێوان هەرێمی کوردستان و تورکیا، بەتایبەتی لەرووی ئابووری و بازرگانییەوە؟**

– تا دوێنێ ئەوکاتەی ناوی کوردستان یان شوێنێکی کوردستان دەهات، دەزگاکانی چاپەمەنی ئەو مەسەلەیان گەورە دەکرد و کەشێکی ئاڵۆزیان دەخولقاند، بۆیە دەسەڵاتدارانی تورکیا خۆیان بەدوور دەگرت لەم ناوچەیە (هەرێمی کوردستان)، بەڵام ئێستا دوای ئەوەی دەوڵەت هەڵوێستی خۆی دەگۆڕێت، میدیاش بەهەمان شێوە سیاسەتێکی تازەی گرتۆتەبەر، لەگەڵ هێڵی دەوڵەت کاردەکات، ئەمەش لەخۆیدا لێکنزیکبوونەوەیەکی سیاسی دەهێنێتەئاراوە و پەیوەندییە ئابووری و بازرگانییەکانیش زیندوو و چالاکتر دەکات. بەتایبەتی کە ئێستا ئێمە لەسەر رێگای ئەوەین پەیوەندیمان لەگەڵ دراوسێکان رێکبخەنەوە. بۆ نموونە، لەگەڵ یۆنان پەیوەندییەکان باشن. لەچوارچێوەی بەندەکانی یەکێتی ئەوروپا هەڵگرتنی سنوورەکان هەیە، هاوکات لەگەڵ بولگاریا پەیوەندییەکان ئاسایین، لەگەڵ وڵاتی ئەرمەنستان کار و چالاکیان دەست پێکردووە. لەگەڵ سوریا ڤیزا هەڵگیراون، لەکاتێکدا تا دوێنێ سوریا و تورکیا وەکو دوو دوژمن سەیری یەکتریان دەکرد.

بۆیە ئێستا لەشوێنی دوژمنایەتی رابردوو دۆستایەتی ئایندە بەڕێوەیە، لەبەرئەوە لێرە بەدواوە هەرێم و تورکیا بەچاوی دۆست سەیری یەکتریدەکەن، بێگومان کردنەوەی کونسوڵخانەی گشتیش لەهەولێر رۆڵێکی کاریگەر دەبینێت لەناردنی پارە و ئاسانکردنی پرۆژە ئابوورییەکان و ئیجرائاتە بیروکراتییەکان، لەبەرئەوەی ئێستا لەهاتن و چوونی هاوڵاتییانی تورکیا بۆ هەرێمی کوردستان کێشەی ڤیزە و چۆنییەتی وەرگرتنی ڤیزە هەیە، هاوکات هەندێ لەو سەرمایەگوزارانەی کاری وەبەرهێنان لەهەرێمی کوردستان ئەنجامدەدەن هێشتا بەترس و دڵەراوکێی نزیکدەبن، بەڵام بەکردنەوەی کونسوڵخانە دەتوانرێت ئەم پەیوەندییانە بچنە قۆناخێکی دیکە. بۆیە بوونی کونسولخانەی تورکیا لەهەرێمی کوردستان و کردنەوەی لقی هەندێ لەبانکە گەورەکانی تورکیا ئاستی ئاڵوگۆڕەکان زیاتردەکات، جگە لەوەی پەیوەندی کوردان لەگەڵ جیهانی دەرەوەش بەهێزتر دەبێت.

❖ **لایەنێکی دیکەی گرنگ لەپێوەندییە ئابوورییەکان ئەوەیە، تائێستا گەشتی وشکانی و ئاسمانی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان لەئاستی فەرمی و دەوڵەتیدا نییە، بەتێڕوانینی ئێوە گەشتی وشکانی و ئاسمانی فەرمی نێوان هەردوولا کەی دەست پێدەکات؟**

– وەزیری بازرگانی دەوڵەت زافەر چاگلایان رایگەیاندووە هەوڵێک لەئارادایە بۆ ئەوەی هێڵی شەمەندەفەر لەشاری (عەنتاب)ەوە سازبکرێت. بۆیە چاوەڕێ دەکرێ لەئاییندەیەکی نزیکدا هێڵی ئاسنی عەنتاب– کلس (دیلوک)– هەولێر بەگەڕبخرێت. ئێمەش هەوڵدەدەین لەرێگەی دیاربەکر– نوسەیبین هێڵێک لەگەڵ هەرێمی کوردستان سازبکەین، لەگەڵ ئەوەی ساڵانێکی زۆرە داوامان کردووە و هەوڵمانداوە بەڵام تائێستا بەرهەمی نەبووە، هیوادارم لە داهاتوو بەرهەمی هەبێت.

❖ **ئێستا کوردستان بووەتە وەرشەیەکی گەورە بۆ کۆمپانیا تورکییەکان، بەڕای ئێوە مەسەلەی وزە (نەوت و گاز) چ کاریگەری دەبێت بۆئەوەی لەداهاتوو تورکیا پەرە بەپێوەندییەکانی لەگەڵ هەرێمی کوردستان بدات لەسەر بنەمای بەرژەوەندی هاوبەش و پێوەندی دراوسێیەتی باش؟**

– ئەمە خاڵێکی زۆر گرنگە، کە پێموایە کاریگەری گەورەی لەسەر پێوەندییەکانی هەردوولا دەبێت لەداهاتوودا. بەتایبەتی کە بڕیارە هێڵی نابوکۆ بەنێو خاکی تورکیادا تێپەڕببێت. ئەم پرۆژەیەش گرنگییەکی زۆری بۆ تورکیا هەیە، چونکە بەهۆی ئەم هێڵەوە تورکیا داواکاری رۆژانەی خۆی لەغازی سروشتی بەبێ بەرامبەر دەستدەکەوێت. هەروەها تورکیا لەم پرۆژەیەدا رۆڵی پردێک دەبینێت لەنێوان ئەوروپا و هەرێمی کوردستاندا، بەمەش دەتوانێ ئەو کارتە ئابوورییە لەبەرامبەر ئەوروپا بەکاربهێنێ لەبەرامبەر قەبووڵکردنی لەیانەی ئەوروپیدا.

بەدیدی من، هەروەک چۆن پرۆژەی کەناڵی وشک (هێڵی شەمەندەفەر) کوردستان و تورکیا بەیەکەوە بەدنیا گرێدەدا، بەهەمانشێوە پرۆژەی بۆڕییەکانی نابوکۆ–ش کوردستان لەگەڵ تورکیا بەدنیای گلۆباڵ گرێدەدات. ئەمەش بۆ بەرژەوەندی هەردوولا کارێکی سوودبەخش دەبێت. بەو پێیەی ئەم پرۆژەیە بەنێو تورکیادا تێپەڕ دەبێت. تورکیا بەهۆی ئەوەی بەنێو خاکی وڵاتەکەیدا تێپەڕ دەبێت و کوردستانیش بەهۆی ئەوەی دەیفرۆشێت، ئەمەش بۆ هەردوولا قازانج و دەسکەوتی زۆری دەبێت و پێوەندییەکانمان دەباتە قۆناخێکی ستراتیژی. بۆیە ئەم پرۆژە رەهەندی ئابووری و سیاسی گەورەی هەیە و لەداهاتوودا سوودێکی زۆر بەپێوەندییەکانی هەولێر– ئەنقەرە دەگەیەنێت.

<<<

هەڵگرتنی ڤیزا لەگەڵ هەرێمی کوردستان دوور نابینم

<<<

چاوەڕێ دەکرێ لەئاییندەیەکی نزیکدا هێڵی ئاسنی عەنتاب– کلس– هەولێر بەگەڕبخرێت. ئێمەش هەوڵدەدەین لەرێگەی دیاربەکر– نوسەیبین هێڵێک لەگەڵ هەرێمی کوردستان سازبکەین

یڵماز حەلواجی ئۆغلو، ئەندامی پەرلەمانی تورکیا لە خولی ٢٣ یەمینی، لە ٢٨ ئاداری ١٩٤٩ لەناوەندی شاری سێرت لەدایکبووە. خوێندنی باڵای لە زانکۆی ئیستانبوڵ تەواو کردووەو دەرچووی کۆلێژی ئەندازیاری بەشی بیناسازیە. دوای ئەوەی لەساڵانی ١٩٧٣ تا ١٩٧٧ وەکو کارمەندێکی دەوڵەت دەستبەکار دەبێت. لەساڵی ١٩٧٨ کۆمپانیانیەکی بیناسازی لەئەنقەرە دادەمەزرێنێت، لەکەرتی تایبەت رۆڵێکی بەرچاو دەگێڕێت. لەساڵی ١٩٩٥ وەقفی هاوکاری ئەنقەرەو سێرت دادەمەزرێنێ و لەساڵی ١٩٩٦ تا ئێستاوە بەرپرسیاریەتی ئەو وەقفەی لەئەستۆگرتووە. لەهەمان کات ئەندامی بەرەوپێشبردنی وەقفی زانکۆی سێرتە. تا ئاستێکی باش بەزمانی عەرەبی و ئینگلیزی ئاشنایە. لە ساڵی ٢٠٠٧ وەکو ئەندام پەرلەمانی تورکیا لەخولی ٢٣یەمینی لەسەر لیستی AKP دەستبەکاربووەو یەکێکە لەو ئەندام پەرلەمانە کوردانەی دوای راگەیاندنی پرۆسەی کرانەوەی دیموکراتی، چەندین لێدوانی داوە لەمەڕ پێویستی ئاساییکردنەوەی پەیوەندیەکانی هەرێمی کوردستان و تورکیا.

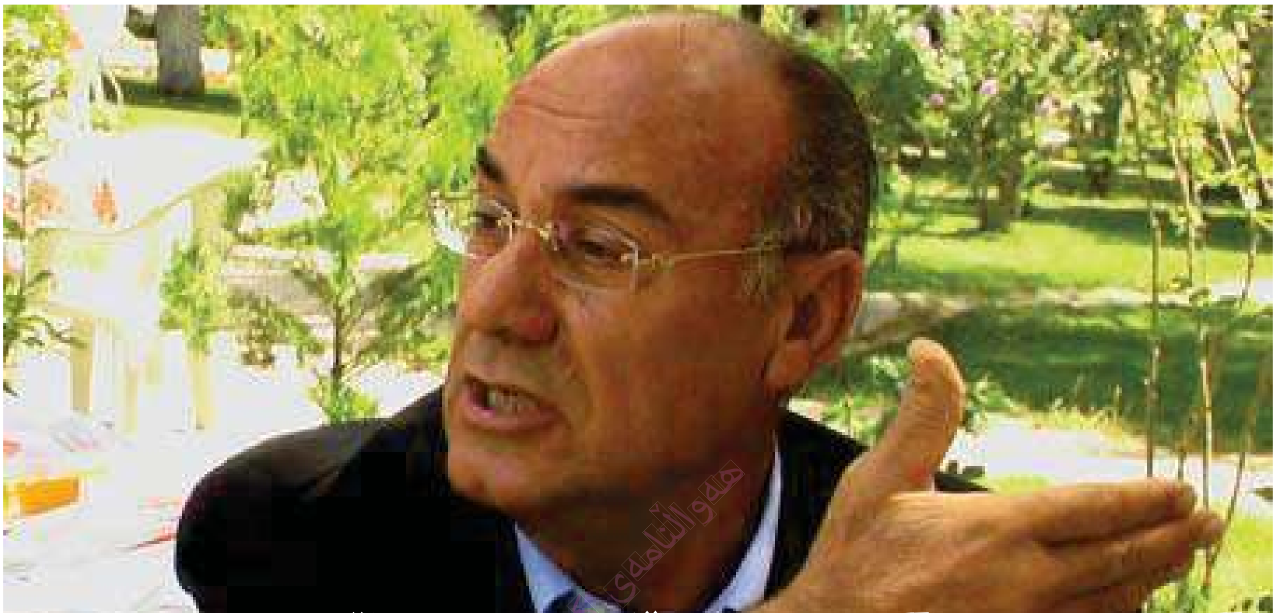

یڵماز حەلواجی ئۆغلو، سەرۆکی وەقفی هاوکاری ئەنقەرە بۆ تورکیاناسی:

لەلایەنی دەروونیەوە هەلومەرج بۆ پەیوەندی ئابووری هاوبەش لەبارە

❖ **بنەماکانی دانوستانی هەرێم و تورکیا چین، رەهەندە مێژوویەکانی ئەو دانوستانە چیە؟**

– رەهەندە مێژوویەکان بۆ دەستنیشانکردنی ئاراستەی پەیوەندیەکان لەم سەردەمەدا رۆڵێکی گرنگیان هەیە، چونکە لەمێژوودا پەیوەندیەکان لەسەر بنەمای برایەتی و بەرژەوەندی هاوبەش بونیادنراون. کاتێک لەم رۆژگارەشدا هەوڵ دەدەین پەیوەندی دۆستانە بونیاد بنێین، ناتوانین راستیە مێژوویەکان لەبەرچاو نەگرین، چونکە ئەو پەیوەندیانە بۆ رۆژگاری ئەمڕۆ رێنمایی هەرە راستن. من پێموایە پەیوەندی هەرێمی باکووری عێراق و تورکیاش پشت بەهەمان بنەما دەبەستن. کاتێک ئەمڕۆ هەردوولا بڕیاری دانوستان دەدەن، هەوڵ دەدەن دانوستان ببێتە دەروازەی نەهێشتنی لێکتێگەیشتن، ئەوا ئەنجام لە ئەزموونی بەیەکەوە ژیانی چەندین ساڵ دەبەستن. واتە بۆ وەڵامی پرسیارەکەتان دەتوانم بڵێم ئەم پەیوەندیانە پشت بەبنەمای برایەتی دەبەستن. چونکە هاوڵاتیانی باکووری عێراق خزم و کەسی هاوڵاتیانی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیانە کە ئەوانیش هاوڵاتی کۆماری تورکیانە.

❖ **ئایا بەسەردانی ئەحمەد داود ئۆغڵو بۆ هەرێمی کوردستان، هێڵە سوورەکانی دەوڵەتی تورکیا بەرامبەر بە هەرێم بەرەو کاڵبوونەوە دەچن، ئەی هێڵە نوێیەکانی ئەم پەیوەندیانە چییە؟**

– لەتورکیا دەستوورێک لە ئارادایە، هەموو هاوڵاتیانی تورکیا پابەندن بەو دەستوورە، بۆ ئەمەش تا ئێستا هێڵە سوورەکانی تورکیا درێژەیان هەیە.

❖ **ئەو هێڵە سوورانە چین؟**

– هەبوونی هەر پرۆژەیەک لەلایەن باکووری عێراق پەیوەست بێت بەهاوڵاتیانی باشووری رۆژهەلاچتی

تورکیا، ئەوا بۆ ئێمە هێڵی سووره. بەڵام هەر دەستپێشخەریەک لە چوارچێوەی برایەتی دابێت و ئامانج تیایدا پتەوکردنی دانوستان و بەهێزکردنی پەیوەندیە بازرگانی و ئابووریەکان دابێت، ئەوا هێڵی سوور نیەو پرۆژەی پتەوکردنی برایەتیە.

❖ ئایا هەبوونی دانوستان و پەیوەندی لەنێوان بەڕێوەبەرایەتی هەرێم و تورکیا چ کاریگەریەکی بۆ تەواوی هەرێمەکە دەبێت؟

– بێگومان، لەسەدەی رابردوو بەهۆی پەیڕەوکردنی سیاسەتێکی دوور لە راستی هەرێمەکە، پەیوەندیە کۆمەڵایەتی و سیاسیەکانی ئەو هەرێمە تووشی رووچونێکی پڕ لەمەترسی هاتن. ئەمڕۆ حکوومەتی تورکیا هەوڵ دەدات دەستپێشخەری بگرێتە دەست بۆ ئەوەی ئەو پەیوەندیانە سەرە راست بکاتەوە، بێگومان ئەمەش کارێکی زۆر دەخوازێت بەڵام ئەوەی گرنگە AKP و حکوومەتەکەی لەولایەنەوە بەبڕیارن و لەماوەی چەند مانگی رابردووش بۆ گەیشتن بەم ئامانجە رێگایەکی سەختیان بڕیووە. بنەمای سەر راستکردنەوەی پەیوەندیەکانیش پشت بە دانوستان و گفتوگۆی برایانە دەبەستێت. سەبارەت بەباکووری عێراق، ئێمە پەنجەرەی هەناسەدانی ئەو هەرێمەینە، ئێمە لەهەموو بوارەکاندا هاوکاریان دەکەین. لەبوارەکانی تەندروستی و پەروەردەو بازرگانی تەنیا تورکیایە یارمەتی ئەو هەرێمە دەدات. ئێمە وەکو برا سەیری ئەو هەرێمە دەکەین. لەسەردەمی شەڕی کەنداو زوڵم و زۆرداری سەدام حوسێن، ئێمە دەرگاکانمان کردەوە، یارمەتی ئەو خەڵکانەماندا کە لەترسان هانایان بۆ ئێمە هێنابوو. من ئەو کات وەکو کارسازێک ئەو هاوکاریەی شارەوانی چانقایا بۆ کوردەکانی پێشکەش کردبوو گەیاندمە ئەو هەرێمە کە کوردەکان هانایان بۆ هێنابوو. بۆیە بەدڵنیایی دەڵێم خەڵکی ئەو هەرێمە برای ئێمەنە، بەچاوێکی جیاواز سەیریان ناکەین، بۆیە سوورین لەسەر درێژەدان بەپەیوەندی برایەتیمان.

❖ پێتوایە ئەم هەڵوێستەی بەڕێز نێچیروان بارزانی گوزارە لەهەڵوێستێکی نوێی حکوومەت و سەرکردایەتی کورد دەکات بەرامبەر بەکێشەکانی تورکیا؟

– ئێمە ئەو هەڵوێستە وەکو هەڵوێستێکی نوێ هەڵدەسەنگێنین، بەر لەچەندین ساڵ چاوەڕێی ئەم جۆرە هەڵوێستەمان دەکرد. بەڵام دواخستنی ئەو هەڵوێستە بۆ ئەم سەردەمە لە گرنگیەکەی کەمناکاتەوە.

❖ دوای پتەوبوونی پەیوەندیەکانی هەردوولا پێتوایە ئابووریەکی هاوبەشی کورد- تورک بێتە ئاراوە، ئەلف و بێی ئەو ئابووریە چیە؟

– بۆ ئەوەی پەیوەندیە ئابووریەکان پتەوتربن و بگەنە ئاستی ئابووری هاوبەش، پێویستە لەسەرەتا دانوستانی هەردوولا بگاتە لوتکە و هەموو ئەو بەربەستە دەروونی و تەکنیکیانەی لە ئارادانە نەمێنن. مەرجی هاتنە کایەی بازرگانی و ئابووری هاوبەشیش بەندە بەدامەزراندنی کۆمپانیا و دەزگای بەرهەمهێنانی هاوبەش. من پێموایە لەلایەنی دەروونیەوە هەلومەرج بۆ ئەمە پێگەیشتووە، چونکە لەنێوان سەرمایەدارو کارسازانی هەردوولا جۆرێک لەمتمانەو بەیەکتر ئاشنابوون هاتۆتە ئاراوە. ئەوەی ماوە ئاستەنگە تەکنیکیەکانە، پێموایە لەداهاتوویەکی نزیکیش بەکۆبوونەوەو گفتوگۆی هەردوولا ئەو ئاستەنگانەش نامێنن. بەڵام پێویستە ئەم هەنگاوە تەنیا پەیوەست نەبێت بە سەرمایەدارانی تورکیا، لەهەمان کات پێویستە سەرمایەدارانی کوردیش بێنە تورکیاو سەرمایەکەیان لەوەبەرهێنان لەناو تورکیا بخەنەگەڕ.

❖ ئایا پەیوەندی ئابووری هەردوولا تەنیا پشت بەبازرگانی دەبەستێت، یان شێواز و رەهەندی تریشی هەیە؟

– بێگومان، تایبەتمەندییەکی سەرەکی ئابووری بەبازرگانیەوە پەیوەستە. بەڵام پەیوەندیە ئابووریەکانی تورکیاو باکووری عێراق تا ئێستا لەچوارچێوەی تەندروستی و پەروەردەو پێداویستیەکانی ژیانی رۆژانەبووە. بەڵام بۆ ئەوەی ئەو پەیوەندیانە زیاتر گەشە بکەن، پێویستە هەموو بوارەکانی ئابووری و بازرگانی لەخۆ بگرێت و بگاتە ئاستی پەیوەندی ئابووری ستراتیژی. لەم بوارەشدا هەست بەبەرەو پێشچوونێک دەکرێت، بەتایبەتی تا ئێستا سەرمایەدارانی رۆژئاوای تورکیاوگرووپە پیشەسازی و بانکیەکانی ناو تورکیا خۆیان لەقەرەی وەبەرهێنان لەباکووری عێراق نەدەدا، پێموایە لەم ماوەیەی دوای ئەوانیش بیر لە بەشداریکردن لەچالاکی ئابووری و بازرگانی لەباکووری عێراق دەکەنەوە.

❖ ئایا لەگەڵ بەدەستهێنانی پەیوەندی ئابووری و بازرگانی هاوبەش، باشوورو باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا تا ئاستێک رۆڵی دەبێت لەپێشکەوتنی ئەو پەیوەندیانە، لەهەمان کات رەنگدانەوەی ئەو پەیوەندیانە لەسەر ئەو هەرێمە چی دەبێت؟

– بێگومان بەهۆی ئەو شەڕەی چەندین ساڵە لەباشوورو باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا لە ئارادایە، رادەی بێکاری لەو هەرێمە لەئاستێکی بەرزدایەو بەپێچەوانەشەوە رادەی وەبەرهێنان زۆر لاوازە، بەکاریگەری تایبەتمەندی جوگرافی، پتەوکردنی پەیوەندی ئابووری و بازرگانی و زیادبوونی رادەی وەبەرهێنانی سەرمایەدارانی تورک لە باکووری عێراق کاریگەری بۆ سەر رەوشی کەمکردنەوەی رادەی بێکاری لەباشوورو باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا دەبێت. جگە لەمەش هاندانی سەرمایەدارانی باکووری عێراق بۆ وەبەرهێنان لەباشووری رۆژهەڵات دەبێتە مایەی بونیادنانی ژێرخانی ئابووری لەو هەرێمە.

❖ سەرەڕای هەبوونی گازی سروشتی لەهەرێمی کوردستان، ئامادەبوونی بەڕێوەبەرایەتی هەرێم بۆ فرۆشتنی ئەو گازە بەتورکیا بەنرخێکی زۆر هەرزانیش، تورکیا ئامادەنیە ئەو گازە لەهەرێم بکڕێت، بەنرخێکی زۆر گرانتر لە وڵاتەکانی تر بەدەستیدێنێت. هۆکاری ئەمە چیە؟

– ئەگەر هەلومەرجەکان لەباربن، ئەوا بێگومان تورکیا ئامادە دەبێت، گازی سروشتی لە باکووری عێراق بکڕێت. بەڵام ئەمە هەندێکیان پەیوەستە بەهەلومەرجی سیاسیەوە، ئەگەر نا ئەوا کۆمپانیا تورکیەکان بۆ کڕینی گازی سروشتی کەرستەکانی تر ئامادەنە. بەڵام ئەم نەریتە بازرگانیانە هەندێکیان پەیوەستن بەم رێکەوتنانەی ئەنجام دەدرێن.

❖ ئێستا باس لەدامەزراندنی هەرێمێکی بازرگانی ئازاد لەنێوان هەردوولادا دەکرێت، تۆ پێتوایە تا چەند دامەزراندنی ئەو هەرێمە لە راستیەوە نزیکە؟

– بێگومان دامەزراندنی هەرێمی بازرگانی ئازاد بۆ هەردوولا سوودێکی گەورەی لێدەکەوێتەوە. سەرمایەداری تورکیاش لەو لایەنەوە زۆر هانی حکوومەت دەدەن. واتە ئارەزووی دامەزراندنی لە لوتکە دایە. بەڵام وەکو پێشتر ئاماژەم پێکرد، دەبێت زەمینەی دامەزراندنی ئەو هەرێمە بێتە ئاراوەو ئەمەش پەیوەستە بەپێگەیشتنی هەلومەرجی سیاسی.

«ئۆجەلان بەئاخاوتنێك ئەندامانی DTPەی گەڕاندەوە ناو پەرلەمان بەمەش سەلماندی کە موخاتبی راستەقینە هەر خۆیەتی»

تۆقات و داخستنی DTP، پرۆسەی کرانەوەی دیموکراتیان شێلوو کرد

لەدوای بڕیاری داخستنی DTP و هێرشە چەکدارییەکەی PKK بۆ سەر یەکەیەکی جەندرمە، لەشارۆچکەی ڕەشادییەی سەر بەناوچەی تۆقات-ی نزیک دێرسیم، چارەنووسی پرۆسەی کرانەوەی کورد، کە بەر لەشەش مانگ لەلایەن حکوومەتی AKP دەستپێکرابوو، لەژێر مەترسیدایە. لایەنە شەڕخوازو ستاتۆپارێزەکانی تورکیا زەنگی کۆتاییهاتن بەکرانەوە لێدەدەن و حکومەتیش دەڵێ کرانەوە بەهەموو گوڕوتینێکی بەردەوامەو پاشگەزبوونەوە لێی بەمەحاڵ دەزانێت.

بەر لەچەند مانگ کاتێک پرۆسەی کرانەوە دەستی پێکرد، هەموو چین و توێژەکانی کورد لەباکووری کوردستان سەرەڕای ئەوەی هەندێک بەگومان سەیری ئەو پرۆسەیان دەکرد، بەڵام لەهەمان کاتدا بەخرۆش و هیوایەکی گەش بۆ دوارۆژ باسی ئەو پرۆژەیان دەکرد. بۆ ئەمەش زیاتر لە ٧٠٪ی ئەم هەرێمە پشتیوانی لەم پرۆسەیە دەکرد. بەڵام بەهێرشی ئەم دوایەی PKK لەتۆقات، هیواکان بەرەو وە دەچن و جارێکی تر تاریکی لەشوێنی ڕووناکی باڵ بەسەر خەیاڵەکانیان دادەکێشێ. ئەمە بۆچوونی چالاکوانێکە کە لەیەکێک لەڕێکخراو و دەزگا مەدەنیەکانی ئامەد کاردەکات، لەلێدوانێکی بۆ تورکیاناسی بەهۆی ڕەوشی ئەمنیەوە نەیویست ناوی ئاشکرا ببێت.

ماوەیەکە لەشارو شارۆچکەکانی باکووری کوردستان، بەبیانووی جۆراوجۆر شەپۆلێکی تری ناڕەزایی و خۆپیشاندان و توندوتیژی لەئارادایە، ئەم شەپۆڵەش هیچی لەشەپۆڵە توندوتیژیەکەی ساڵی ٢٠٠٧ کەمتر نیە کە بەبیانوی ژەهرەدرخوارکردنی عەبدوڵڵا ئۆجالانی ڕێبەری PKK دەستپێکرابوو. شەپۆڵی ئەمجارە بەگەڕانەوەی ٣٤ کادیرو ئەندامی PKK لە ٢٠٠٩/١٠/١ لەقەندیل و مەخمور لەسەر پێشنیاری ڕێبەری PKK بۆ تورکیا دەستپێکرد، بەڵام لە ٢٧ تشرینی دووەم کە ڕۆژی دامەزراندنی PKKیە، ڕادەی ئەم توندوتیژیە بەرفراوانتربوو، چەندین شارو شارۆچکەی باکووری کوردستان و ڕۆژئاوای تورکیای گرتەوە، بەڵام دوای گواستنەوەی عەبدوڵڵا ئۆجالان بۆ زیندانە نوێیەکەو بەبیانووی بچووکردنەوەی ژووری زیندانەکەی ڕادەی ئەو توندوتیژی و خۆپیشاندانانە ئاستێکی تری بەرفراوانی بەخۆبینی، بەڵام ئەو توندوتیژیە لەگەڵ لێدوانەکەی ئەمینە ئاینا هاوسەرۆکی DTP کاتێک گوتی (کرانەوە کۆتایی پێهاتووە) و هێرشە سەربازیەکەی PKK لەتۆقات لەبەرواری ٢٠٠٩/١٢/٧ کە بووە هۆی کوشتنی ٧ سەربازی تورک، گەیشتە لوتکە و لەهەندێک شارەکانی ڕۆژئاواش نەتەوەپەرستانی تورک هێرش دەکەنە سەر هاوڵاتیانی کورد. کەماڵ بۆرقای سیاسەتمەداری کورد کە ماوەی چەندین ساڵ بەهۆی هەڵوێستە سیاسییەکانی لەتاراوگە ژیان بەسەر دەبات، پێیوایە هیچ بیانوویەک ڕەوایەتی نابەخشێتە پەیڕەوکردنی توندوتیژی بەتایبەتی لەقۆناخێکی هەستیاری ئەمڕۆی باکووری کوردستان. ئەو لەلێدوانێکی بۆ (تورکیاناسی) دەڵێ: «تا بڵێی ئەو توندوتیژیەی بەهۆی ڕەوشی زیندانی و تەندروستی ئۆجەلان هاتۆتە ئاراوە هەڵەیە. ئەو جۆرە هێرش و چالاکیانە هیچ سوودێکی بۆ قۆناخی کرانەوەو داوا ڕەواکەی گەلی کورد نابێت. بەپێچەوانەوە دەبێتە هۆی شێلوکردنی پرۆسەی کرانەوەو دەکەوێتە خزمەتی ئەو هێزانەی لەدژی چارەسەرین. ئەو هێرشەی ئەم دوایەی ڕاشیدیە کە PKK بەرپرسیاریەتەکەی گرتە ئەستۆ، تا ئەو ڕادەیەی ئەقڵ نایبڕێت زیان بەم قۆناخە دەگەیێنێ و من پێموایە ئەو هێرشە هێرشی ئەرگەنەکۆنە. ئەم هێرشە وەکو هێرشەکەی ساڵی ١٩٩٣یە کە ٣٣ سەرباز گیانیان لەدەستدا. لەم ڕووداوە دیارنییە دەستی کێ لەگیرفانی کێ دایە، ڕۆژێک دێت ڕاستیە شاراوەکان دەردەکەون».

ئەگەر ئەو کرانەوەیە لەباربچێت ئەوا چارەسەری کێشەی کورد بەلانی کەم بۆ نیو سەدەی تر دوادەکەوێت

هێرشەکەی ئەم دوایەی تۆقات، گومانێکی گەورەی دروستکرد، نەوەکو تەنیا لەلایەن چاودێران و سیاسەتمەدارانی دوور لە PKK، بەڵکو دۆست و لایەنگرانی PKKش بەگومان سەیری ئەو هێرشە دەکەن، سەرەڕای ئەوەی فەرماندارییەتی HPG ش ئەنجامدانی ئەو هێرشەی خستۆتە ئەستۆی یەکە گەریلاییەکانی PKK لەهەرێمی دێرسیم، بەڵام بەهۆی کات و شوێنی چالاکیەکە گومان دەکەن کە دەستێکی شاراوە، لەپشت ئەو چالاکیە هەبێت. بۆنموونە فورات ئانلی سەرۆکی لقی ئامەدی DTPی قەدەخەکراو، کە لەهەمانکات یەکێک لەو کەسانەی کاندیدە بۆ ئەوەی سەرۆکایەتی BDP بگرێتە ئەستۆ، لەلێدوانێکی بۆ ڕۆژنامەی STARی تورکی، پێیوایە کات و شوێنی هێرشەکە، دەیسەلمێنێ کە ئەو هێرشە خوێناویە هێرشی PKK نییە: «شوێنی چالاکیەکە شوێنێکە کە ڕێکخراوە چەکدارەکانی چەپی تورکیا بەکاریدەهێنن. ئەگەر ئەو هێرشە بەچەکی PKKش ئەنجامدرابێت، ئەوا لەهاندان و پلانکردنی ئەو چالاکیە هێزو لایەنی تر ڕاوەستاون».

هێرشی تۆقات لەناو هاوڵاتیانی کورد لەداخستنی DTP، زیاتربووە مایەی خەمگینی. بەشێکی فراوان لەسیاسەتمەدارانی کورد لەباکووری کوردستان پێیانوایە هێرشی تۆقات لێدانێکی کوشندەیە لەجەستەی کرانەوەو سەرەڕای ئەمەش پێگەی سیاسی کورد لاواز دەکات. بەڵام هەندێک لەسیاسەتمەداران جەخت لەوە دەکەنەوە کە ئەو هێرشە چەندین پرسیاری لەمێشکی کۆمەڵگای کوردی دەوروژێنێ و دەبێتە مایەی هۆشیاربوونەوە دەرکەوتنی ئەو ڕاستیانە چەندین ساڵە لەلایەن کۆمەڵگاکەمان بزرە. مەسعود یەگەن مامۆستا لەزانکۆی تەکنیکی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ODTÜ لەوبارەیەوە لەلێدوانێکی بۆ تورکیاناسی، پێیوایە هێرشی تۆقات کاریگەری زۆر جیاوازی لێدەکەوێتەوە:» ئەو هێرشە لەناو ڕای گشتی کورددا قۆناغێکی بەدواداچوون و گەڕان بەدوای ڕاستیەکان لەگەڵ خۆی دەهێنێت». چەندین شارەزاو پسپۆڕی تر دەربارەی کێشەی کورد، جەخت

لەبۆچوونەکانی مەسعود یەگەن دەکەنەوە، پێیانوایە ئەگەر دەوڵەت لەو قۆناخە دەستبەرداری فشارەکانی سەر کورد ببێت، ئەوا هەموو شتەکان بەپێچەوانە ڕەنگدەدەنەوە. ناجی کوتڵای نووسەری پەرتووکی «کوردەکان» پسپۆر لەبارەی بزوتنەوەی سیاسی کورد پێیوایە: «هێرشی تۆقات زیانێکی زۆر بە DTP و PKK دەگەینێ». ڕۆشەنبیرو سیاسەتمەداری کورد تاریق زیا ئیکنجی کە بە ڕەخنەگرێکی سەرسەختی توندوتیژی و بەکارهێنانی چەک ناسراوە لەوبارەیەوە دەڵێت:»پێویستە دەوڵەت PKK و کێشەی کورد لێکجیابکاتەوەو بۆ ئەمەش هەنگاوی پێویست بنێ». بەگوێرەی ئەم لێدوانانە بەشێک لەکورد ململانێی چەکداری PKK لەسەر ژیان و دوارۆژی خۆی بەمەترسی دەبینێت. DTP، کە لە ١٢ ئەم مانگە بڕیاری داخستن و قەدەخەکردنی لەلایەن دادگای باڵای دەستووری درا، بەهۆی ئەوەی سیاسەتێکی سەربەخۆی پەیڕەو نەدەکردو هیچ جیاوازیەکی لەگەڵ PKK نەبوو، لەلایەن زۆرێک لەتوێژو کەسایەتیە ڕۆشەنبیرەکانی کورد ڕەخنەی ئاراستە دەکرا. پرۆفیسۆر. ئیحسان باڵ، سەرۆکی مەڵبەندی لێکۆڵینەوەی ئەتنیک و تیرۆریستی نێونەتەوەیی USAK لەلێدوانێکی بۆ تورکیاناسی پێیوایە:» DTP لەشوێنی ئەوەی پەیڕەوی کاری سیاسی بکات، بووە ئامرازی ڕەواکردنی تیرۆر».

دوای داخستنی DTP و هێرشە ناوەختەکەی PKK، کە کوژرانی حەوت سەربازی سوپای تورکیای لێکەوتەوە، بەتایبەتی توێژ و کەسایەتیە دیموکراتیەکانی کورد لەتورکیا، لەدڵەڕاوکێ و ترسی لەبارچوونی کرانەوەی دیموکراتی و ، گەڕانەوەی سەردەمێکی تاریکی وەکو ساڵانی نەوەدەکانی سەدەی ڕابردوو دان. ئەوان وابیردەکەنەوە کە ئەگەر ئەو کرانەوەیە لەباربچێت ئەوا چارەسەری کێشەی کورد بەلانی کەم بۆ نیو سەدەی تر دوادەکەوێت. کەمال بۆرقای لەدرێژەی لێدوانەکانیدا پێیوایە ئەو هێرشانە کرانەوەی دەخەنە قۆناخێکی زەحمەتەوە:» دیارە کاری حکوومەت ڕووبەڕووی دژواری دەبێتەوە، بەڵام سەرەڕای ئەم زەحمەتیانە پێویستە کۆڵ نەدات و درێژە بە قۆناخی چارەسەری ئاشتیانە بدات. بەمەزەندەی من ڕێگایەکی جیاوازتر لەئارادا نییە». سەرەڕای ئەوەی ئەو سیاسەتمەدارە کوردە جەخت لەوە دەکاتەوە کە پرۆسەی کرانەوە ڕووبەڕووی زەحمەتی دەبێتەوە بەڵام هێشتا گەشبینە بەوەی کە پرۆسەکە تەواو لەباردانەچووەو داوا لەحکوومەت دەکات هەنگاو بۆ دواوە نەنێت و لەبەجێگەیاندنی ئەو پرۆسەیە کۆڵ نەدات:» من پێموایە ئەو قۆناخەی پێی گەیشتووین، چارەسەری کێشەی کورد خۆی دەسەپێنێت. بۆ تورکیا چارەسەری ئەو کێشەیە بەشێوازی ئاشتی و دادوەریانە بۆتە مەسەلەیەکی دەستلێبەرنەدراو، لەو باوەڕەدامە تورکیا جگە لەچارەسەری هیچ ڕێگایەکی تری لەبەردەمدا نەماوە. بەڵام ئەمە نایەتە ئەو واتایەی کە چارەسەری لە کاتێکی کورتدا دێتەئاراوە. ئەمە کاری قۆناخێکی دوورو درێژە، بەڵام لەهەمانکات ئەو قۆناخە بەشی تێپەڕاندنی مەینەتەکانی ڕابردوو ناکات». گەنجای گوڕسۆی، سەرۆکی یەکێتی پزیشکانی تورکیا TTB، کە یەکێکە لەو کەسانەی بەر لەداخستنی بەشداری لەهەڵمەتی دانەخستنی DTP کردووەو بۆ ئەم مەبەستە واژۆی کردووە. لەلێدوانێکی بۆ تورکیاناسی، داوا لەحکوومەت دەکات بەبێ هیچ پشوودانێک درێژە بەپرۆسەی کرانەوە بدات: «قۆناخی بەدیموکراتیبوون پێداویستییەکی تەواوی تورکیایە. بۆ ئەمەش پێویستە هەر کەس بەژیرانە مامەڵە لەگەڵ ئەو پرۆسەیە بکات. تورکیایەکی بێ توندوتیژی تەنیا بەهەنگاوە دیموکراتیەکان مەیسەر دەبێت».

دەوڵەتی تورکیا بەهەموو تواناکانی خۆی ساڵانێکی دوورودرێژە هەوڵدەدات، ئاڵتەرناتیڤێک بۆ بزووتنەوەی سیاسی لەباکووری کوردستان کە لە DTP و پارتە قەدەخەکراوەکانی بەر ئەو بەرجەستە دەبێت دروستبکات. بەڵام لەهەموو هەوڵەکانی شکستیخواردوە. هۆکاری ئەم شکستخواردنەش دەگەڕێتەوە بۆ پشتگیریکردنی هاوڵاتیانی کورد بەهەموو شێوەیەکی ماددی و مەعنەوی بۆ ئەو بزووتنەوەیە. ئەمڕۆ جگە لە DTPی قەدەخەکراو، چەندین پارتی سیاسی تر لەتورکیاو باکووری کوردستان کاری سیاسی دەکەن و بارەگاو دەزگای تایبەت بەخۆیان هەیە، بەڵام ئەم پارتە سیاسیانە نە دەتوانن ڕۆژەڤی سیاسی دەستنیشان بکەن، نەدەتوانن خەڵک لەخۆیان کۆبکەنەوە، نە دەتوانن لەهەڵبژاردنەکانیش ببنە ناونیشانێک بۆ هاوڵاتیانی کورد. هەر لایەنێکیش خوێندنەوەیەکی جیاوازی بۆ پەیوەستبوونی کورد بە DTPەوە هەیە. DTP پەیوەستبوونی میللەت بەخۆی بۆ ئەوە دەگەڕێنتەوە کە ئەوان بەگوێرەی ویست و داخوازیی گەل سیاسەت پەیڕەو دەکەن. بەڵام نەیارانی DTP، جەخت لەوە دەکەنەوە کە هۆکاری پابەندبوونی گەل بەو پارتە، بە پەیوەستبوونی DTP بە PKK دەبەستنەوە. ئیمام تاشچی، سیاسەتمەدارێکی کوردەو وەکو ڕەخنەگر و ناڕازیی لەسیاسەتەکانی PKK ناسراوە. لەلێدوانێکی بۆ تورکیاناسی، پێیوایە پێویستە هەموو کورد ئیدانەی تیرۆر بکات. ئەو دەڵێت سەرەڕای ژمارەی زۆری ئەو کوردانەی لەدژی PKK دەوەستن، بەڵام وەکو پێویست دەنگیان بەرز نابێتەوە:» چەک لەدەستی PKK دایە. لەهەرێمەکە ترس بەسەر دانیشتوان زاڵە. دەرکەوتنی ڕەنگ و دەنگی جیاواز بەبێ دەنگکردنی چەکەکانەوە پەیوەستە».

DTP بۆ ئەوەی ببێتە پارتی تەواوی تورکیا سەرکەوتوو نەبوو، ڕێنمایی لەئیمڕالی وەردەگرت و بە ئاراستەی PKK سیاسەتی پەیڕەو دەکرد «کادیری بەتواناو خاوەن ئیرادەی نەبوو. بەگوێرەی ئەو ڕێنوێی و فەرمانانەی لەئیمڕالی دەهاتن سیاسەتی دەکرد. سەرەڕای هەموو ئەمانە لەهەرێمەکە ئەوان

> بۆ ئەوەی مێژوو خۆی دووبارە نەکاتەوە پێویستە بەپەلەو بێ دواکەوتن هەنگاوی پێویست بنرێن

بەکاریگەرن. چونکە هێز لەپشت ئەوانە».

ئەو شــلەژاویەی لە ئارادایە PKKو DTP پشتی وەستاون. بەگوێرەی تاشچی:» PKK زۆر بەباشــی دەزانێت بکوژێ و بگرێ. کەس و کاری ئەو کەسانەی کوژراون و دەستگیرکراون، بەردەوام سەردانی ئەو دووپارتە دەکەن. بۆ ئەمەش رۆژ لەدوای رۆژ جەماوەری ئەوان زیاتر دەبێت. هەر کاتێک بخوازن هاوکاری دارایی کۆدەکەنەوە. بەئاســانی بەدەســتیدەهێنن. بۆ ئەمەش تا دێت جەماوەریان زیاتردەبێت. تاشچی لەدرێژەی لێدوانەکەیدا سەرەنجەداتە سەر خاڵێکی تر ئەویش دەرکەوتنی رەنگ و دەنگی سیاسی جیاوازە. بەگوێرەی ئەو :» پێویستە دەوڵەت لەجیاتی ئەوەی بە توندوتیژی وەڵامی PKK بداتەوە، گوێ بۆ داوا و بۆچوونی کورد شل بکات. هەرچەندە رووداوی تۆقات کاریگەری نەرێنی بۆ سەر کرانەوە هەبێتیش، پێویستە حکوومەت درێژە بەکرانەوە بدات و هەنگاو بۆ دواوە نەنێت». تاشچی جەخت لەوە دەکاتەوە کە زۆرینەی کورد بە چالاکیەکەی تۆقات نارەحتن. ئەوانە داوا دەکەن لەبواری دیموکراسیدا حکوومەت هیچ ســازش نەکات. لەکۆتایی ئەم کارەدا یان ئەوەتا دیموکراتی سەردەکەوێت، یان ئەوەتا کودەتایەکی تر دێتە ئاراوە باڵ بەســەر هەموو شــتەکان دەکێشــێت». بەڵام کەمال بۆرقای بەپێچەوانەی تاشچی پێیوایە ماوەیەکی درێژە ئەڵتەرناتیف لەناو بزوتنەوەی سیاســی کــورد هاتۆتە ئاراوە و، لەهەمانکاتدا جەخت لــەوە دەکاتەوە کە لەداهاتوویەکی نزیک ئەلتەرناتیفی تریش دێتە ئاراوە. ئەو سیاسەتمەدار کوردە، پێیوایە پارتی رەنجی گەل HEP ی قەدەخەکراو موڵکی هەموو بزوتنەوەی سیاســی باکووری کوردستان بوو:» HEP لەســاڵی ١٩٩٠ دامەزرا. من و هاورێکانم بەشــداریەکی چالاکانەمان لەدامەزراندنیدا هەبوو. لەسەرەتادا لایەنگرانی PKK لەناو HEP جێگایان نەدەگرت، لەمەش زیاتر PKK لەسەرەتا ئــەو پارتەی وەکو دژبەرێکــی خۆی ناوزەند کرد. بەڵام دواتر لایەنگرانی PKK دەســتیان بەســەر ئەو پارتە داگرت. ئێســتاش چەندین پارتی تری یاســایی جگە لە DTP هەیە. بۆ نموونە HAKPAR ئەگەر چی وەکو DTP بەهێز نییە. بەڵام پێموایە سیاســەتێکی ژیرانەو تەندروستانە دەگرێتەبەر. ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە لەداهاتوو بزوتنەوەی سیاسی جیاواز دێنە ئاراوە».

دوای ئەو هەموو رووداوانە، نیگاکان لەتورکیا لەسەر دوو تەوەرە قەتیس کراون. یەکەمینیان: ئایا هەڵوێســتی DTP، لەدوای داخســتنی چی دەبێت. ئایا دەگەڕێنــەوە ناو پەرلەمان و درێژە بەکاری پەرلەمانیان دەدەن، یان بەپێچەوانەوە بریاری هەڵواســینی ئەندام پەرلەمانیــان، درێژە پێدەدەن و دەستلەکارکێشــانەوەیەکی گشــتی رادەگەیەنــن. کە ئەمــەش زەمینەی چوونــە هەڵبژاردنی پێشوەخت خۆش دەکات و لەهەمانکات، دەبێتە هــۆی دۆڕاندنــی AKP و هەروەهــا شــیمانەی هاتنــە ســەرکاری حکوومەتێکــی لاواز کە دەبێتە مایــەی گەڕانەوەی باڵادەســتی سوپا بۆ ســەر حکوومەت. چونکە دەزگاو کۆمپانیاکانی راپرســی ئەوە دەســەلمێنن کە ئەگــەر هەڵبژاردن بکرێت ئەوا جارێکــی AKP ناتوانێت زۆرینــەی دەنگەکان مســۆگەر بکات، ناچارە حکوومەتێکی کوالسیۆن لەگەڵ پارتە نەژادپەرســتەکانی وەکو CHP و MHP دروســت بکات، کە ئەم دووپارتیەش بــە راشــکاوانە کار بۆ لەباربردنــی کرانەوەی دیموکراتی دەکەن. تەوەرەی دووەمیش کە زۆربەی

نیگاکانی رای گشتی تورکیای لەسەر قەتیس بووە، ئایا دوای داخستنی DTP، کرانەوەی دیموکراتی درێژەی پێدەدرێت و یان ئەویش وەکـو هەوڵەکانی تورگوت ئۆزاڵ دەکەوێتە ناو لاپەڕەکانی مێژوو دەبێتە پارچەیەکی لەمێژووی تورکیا.

تاریـق زیا ئیکنجی، جەخت لەوە دەکاتـەوە کە کرانەوەی دیموکراتـی پرۆژەی حکوومەت نییەو پرۆژەی دەوڵەتە، :» گەورەتریـن کەم و کوڕی ئەو پرۆژەیە پشـت بەبنەمایەکی یاسایی و سیاسی نابەستێت». لەدرێژەی قسەکانیدا ئیکنجی پێیوایە بەهۆی نەبوونی ئەم بنەمایانەش رای گشتی تورکیا ئامادەنییە پێشوازی لەم پرۆسەیە بکات. هەر لەبەر ئەمەش رکابەری نێوان لایەنەکان زیاتر پەرەدەسـێنێت و بۆچوونی جیـاواز لەمبارەیەوە دێنەئاراوە. ئەو پرۆسـەیە گۆڕانکاری لۆژیکـی کۆمەڵـگای تورکیا بەگرنـگ نەزانی:»حکوومەت جەخت لەوە دەکاتەوە کـە ئەم پرۆژەیە پرۆژەی دەوڵەتە. بەڵام سەرەڕای ئەمە دەزگا مەدەنیەکان پشتگیری لێناکەن. دیار نییە دەزگاکانی وەکو TOBB، TÜSİAD، MÜSİAD دەزگا بازرگانی و مەدەنیەکان پشـتگیریان لەو پرۆسـەیە کردبێت. پێویسـتە کێشـەی کورد لەتیرۆر جیابکرێتەوە. هەموارکردنی یاساکانیش بۆ ئەم مەبەستە جێبەجێبکرێت».

نەزیر کاراباش پەرلەمانتاری بەتلیس، لەسـەر لیستی DTP پێیوایە ئەگەر لەقۆناخی ئەمڕۆ چەکەکان بێدەنگ نەکرێن و سـازش نەکرێت، ئەوا دەبێتە مایەی ئازارێکی زۆر گەورەتر لەمینەتەکانـی پێشـوو. بۆ ئەوەی مێـژوو خۆی دووبارە نەکاتەوە پێویستە بەپەلەو بێ دواکەوتن هەنگاوی پێویست بنرێن. ئەمەش بەتاکە هەنگاو مەیسەر دەبێت. ئەویش زەمینە خۆشکردنە بۆ کاری یاسایی و مەدەنیانە. ئەو پەرلەمانتارە کـوردە ئەوە رەتدەکاتەوە کە باڵـی کۆتر و هەڵۆکان لەناو هەبێت: «من پەرلەمانتاری شـاری بەتلیسم تا ئێستا کەس بەمنی نەگوتووە، چ کارتان لەپەرلەمان هەیە رووبکەنە سەر شاخەکان». لەدرێژەی قسەکانیدا نەزیر کاراباش دەڵێت:» ئەگەر حکوومەت راستگۆیە پێویستە دەستبەرداری کرانەوە نەبێـت و هەولبدات ئەو کێشـەیە بەشـێوازی ئاشـتیانە چارەسـەربکات». بەڵام نوری یەمـان، ئەندامی پەرلەمانی تورکیا لەسـەر لیستی DTP نوێنەری شـاری مووش، کە پێشـتر نزیکەی ٤٠ ساڵ لەدەزگا جۆراوجۆرەکانی دەوڵەتی تورکیا ئەرکی وەکو قایمقـام، جێگری پارێزگار و هەروەها بەرپرسـی دەزگای پشـکنین لەوەزارەتی ناوخۆی تورکیا بووە. لەهەڵبژاردنەکانی سـاڵی ٢٠٠٧ وەکو پەرلەمانتارێکی سـەربەخۆ هەڵبژێردراو، ئێسـتا لەریزەکانـی DTP وەکو کەسـایەتیەکی میانڕەو جیدەگرێت، لەلێدوانێکی تایبەت بە تورکیاناسـی جەخت لەوەدەکاتەوە کە پرۆسـەی کرانەوە پرۆسـەیەکی تۆکمە نەبوو: «کـەم و کوڕی هەرە گەورەی کرانەوەی دیموکراتی، لەوە رەنگدەداتەوە کە ئەو هەنگاوانەی نران، نەخرانە بواری هەموارکردنی دەسـتوور، شەش مانگ ئەو پرۆسـەیە بووە مایەی هیوا، بەڵام تاکە هەنگاوێکیشی لەبواری هەموارکردنی یاسـا نەنا». لەدرێژەی لێدوانەکەیدا یەمـان جەخت لـەوە دەکاتەوە:» لەبەر ئـەم هۆیانە ئەم کرانەوەیە کۆتایی پێهاتووە».

لەلایەکی دیکەوە، تورک ئەنیـس بەربەرئۆغلۆ لەرۆژنامەی حوریيەتی تورکیـادا بابەتێکی دەربارەی BDP بڵاوکردوە و لەبابەتەکەدا نوسـیویەتی: «پارتە نوێیەکەی کوردان واتا پارتی دیموکراسـی و ئاشـتی (BDP) لـەرۆژی یەکەمدا توشی بەڵایەکی گەورەبوو، چونکە ئەحمەد تورک لەلێدوانی خۆیدا ئاماژەی بەوە کرد لەسەر فەرمانی عەبدوڵڵا ئۆجەلان پەرلەمانتارانی DTP چوونەتە ناو BDP و لەژێر چەتری ئەو پارتە دەگەڕێنەوە پەرلەمان».

ئەوەشی نوسـیوە: «من مرۆڤێکی یاساناس نیم و لەگەڵ داواکاری گشـتی کۆمـاری تورکیاش دانەنیشـتوم، بەڵام ئەوەش بـاش دەزانم کە کاری یەکەمی داواکاری گشـتی کۆماری ئەوە دەبێت قسـەکانی ئەحمـەد تورک بخاتە ناو فایلێک و دواتر لەسـەر ئەو قسانە سکاڵایەک بۆ داخستنی BDP تۆماربـکات، چونکە بەگوێرەی یاسـاکان ئۆجالان سـەرکردەی رێکخراوێکی تیرۆریستییەو ئەوانەی بەگوێرەی فەرمانەکانـی ئۆجـالان کاردەکەن دەبنـەوە ئەندامی ئەو رێکخـراوە و پارتێک لەئەندامانی ئـەو رێکخراوە پێکبێت دادەخرێت».

لەلایەکـی تـرەوە رۆژنامەنوسـی تورک محەمـەد عەلی بیراند لەرۆژنامەی میللییەتی تورکیدا بابەتێک سـەبارەت بەگەڕانەوەی ئەندامانی دەتەپە بۆ ناو پەرلەمان بڵاوکردوە و لەبابەتەکەیدا هاتووە: «ئەوە شتێکی دیاربوو کە ئۆجەلان کەسایەتییەکی بەهێزە، بەڵام نەماندەزانی کە تا ئەو ئاستە کاریگـەرە، ئۆجەلان نەیهێشـت ئەندامانی DTP دەسـت لەکاربکێشـنەوە، هەروەهـا گروپێکی لەچیـای قەندیل و کەمپی مەخمور هێنایەوە تورکیا، بەو شـێوەیەش ئەوەی سەلماند کە تاکە بڕیاردەر هەر خۆیەتی».

بیراند ئەوەشـی نوسیووە: «دوای ئەوەی گروپی قەندیل و مەخمور گەڕانەوە بۆ تورکیـا، ئەنقەرە بێدەنگ ماوەتەوە، ئۆجـەلان کاتێک بینی ئەنقەرە بێدەنگە، یەکەکە لە تۆقات هێرشـێکی ئەنجامـدا و دواتـر ئەندامانی DTP دەسـت لەکارکێشانەوەی خۆیانیان راگەیاند».

ئاماژەی بەوەشکردوە: «ئۆجەلان بەیەک قسە وای کرد کە ئەندامانی DTP بگەڕێنەوە ناو پەرلەمان، ئۆجەلان ئەوەی سەلماند کە چەند بەهێز و کاریگەرە و موخاتبی راستەقینە هـەر خۆیەتی و DTP تەنیا وتەبێـژی ئۆجەلانە، هەروەها گلۆپی سەوزیشـی بۆ پرۆسـەی کرانـەوەی دیموکراتیک داگیرساند، ئۆجەلان بەو شێوەیە توانی هاوسەنگی سیاسی بگۆڕێت، ئێسـتا رووبەڕووی رەوشـێکی نوێیەو با بزانین لەمەودوا ئەردۆگان چ دەکات».

«بەئەردۆگانم گوت ئەگەر باڵێکی سیاسی بووینایە ئەوکات کاریگەریمان زیاتردەبوو»

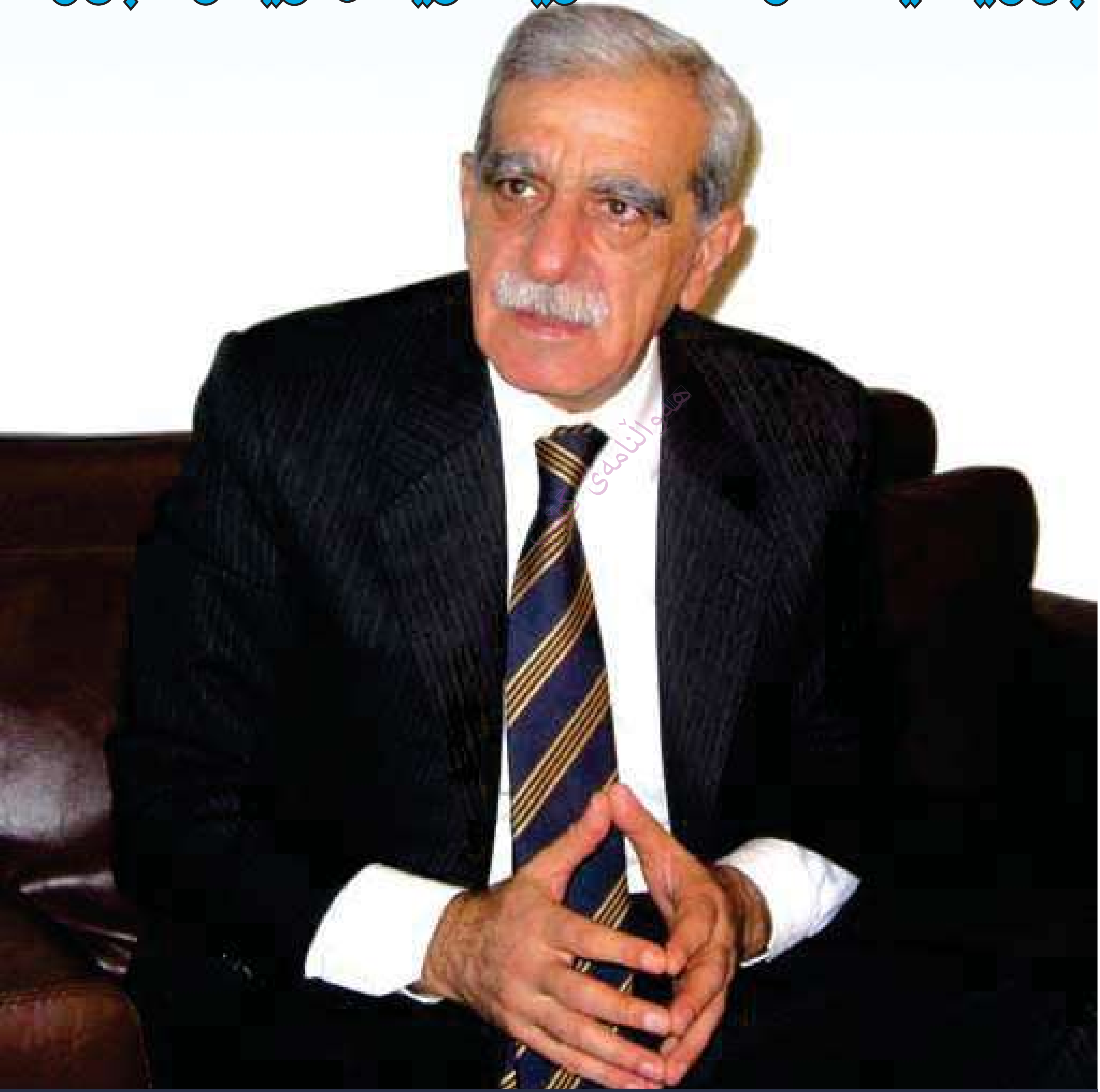

وتـــوێـــژی تورکیاناسی لـــەگەڵ ئەحمەد تورک

PKK

ئەحمەد تورک لەگەڵ ئەوەی یەکێکە لەکەسایەتییە سیاسیی و کاریزمییەکانی تورکیا و کوردستان و بۆ ماوەی چەند ساڵێک هاوسەرۆکی پارتی کۆمەڵگای (DTP) دیموکراتی بووە، هەروەها خاوەن ئەزموونێکی درێژی کاری پەرلەمانیش بووە. هەر لەساڵی حەفتاکانەوە تائێستا بەشێوەی پچڕ پچڕ لەپەرلەماندا حزوری هەبووە. هەروەک خۆی دەگێڕێتەوە ئەوکاتەی شۆڕشی کورد لەباشوور شکستیهێنا و کورد سەرگەردان بوون، ئەو هاوڕێ لەگەڵ شەرەفەددین ئەلچی لەبەردەم بارەگای نەتەوە یەککرتووەکان دەستیان بەچالاکی مانگرتن کردووە و هەروەک خۆی دەڵێ «دەرۆزەمان بۆ کوردەکانی باشوور کردووە تا کۆمەک و هاوکاری بکرێن». گلەیی خۆشی ئاراستەی دەسەڵاتدارانی باشوور کرد کە لەکاتی بڕیارە گرنگ و چارەنووسسازەکانی پەیوەست بەگەلی کورد راوێژیان پێناکەن و کاتێک دێنە تورکیا سەردانیان ناکەن. بۆیە گوتی من لەلای خۆمەوە بڕیارمداوە چیتر سەردانی باشووری کوردستان نەکەم. هەروەها هۆشداری دایە دەسەڵاتدارانی باشوور کە لەکاتی سازکردنی پێوەندی و نزیکایەتیان لەگەڵ تورکیادا بەلاڕێدا نەچن و ئەزموونی هەرێمی کوردستان وەک بیلبیلەی چاوەکانیان بپارێزن. تورک راشیگەیاند کە پێشتر نامەی بۆ عەبدوڵڵا ئۆجەلان ناردووە بۆ ئەوەی داوا لەسەرکردەکانی پەکەکە لەقەندیل بکات ئاگربەست ڕابگەیەنن و کۆتایی بەشەڕی چەکداری بێنن بۆئەوەی دەوڵەت وەک موخاتەبی کوردی لەتورکیا قەبووڵیان بکات.

بەر لەداخستنی DTP بەهەفتەیەک، ئێمە ئەو دیدارەمان لەگەڵ بەڕێز ئەحمەد تورک لەبارەگای سەرەکی پارتەکە لەناوچەی باڵگات- ئەنقەرە سازکرد، کە ئەوکاتیش نیگەرانییەکی راستەقینەی پێوە دیار بوو لەمەڕ مەترسی داخستنی پارتەکەیان لەلایەن دادگای باڵای دەستوورییەوە.

❖ **لەرابردوودا تورکیا هەوڵیدەدا بەشێوەی سەربازی پرسی کورد چارسەربکات، بەڵام ئێستا دەبینین پتر بەلۆژیکی سیاسی نزیکی ئەم کێشەیە دەبێتەوە، ئایا چی وایکرد تا تورکیا بگاتە ئەو بڕوایەی کە لەمەودوا ئەنقەرە بەمیتۆدێکی سیاسی پرسی کورد بڕوانێت؟**

– پرسی کورد پرسێکی مێژووییە، بۆ چارەسەرکردنی ئەم پرسە لەرۆژهەڵاتی ناوین، کە بەسەر چوار دەوڵەت دابەشکراون، پێویستدەکات سیستمی نکۆڵیکردن نەمێنێت، لەبەرئەوە پرسی کورد تەنیا پرسی دەوڵەتێک نییە، بەڵکو پرسی چوار دەوڵەتە کە ئەمڕۆ کوردیان تێیدا دەژی، هاوکات سیاسەتی ئەم چوار دەوڵەتە سیاسەتێکی دیموکراتی نییە، سیستەمی دەوڵەتانی رۆژهەڵاتی ناوین لەسەر بناخەی دیموکراسی دانەمەزراوە، بەڵکو لەسەر بناخەی دەوڵەتی نەتەوەیی دامەزراوە، بۆیە ئەگەر سیستمی ئەم دەوڵەتانە کە لەسەر بناخەی دەوڵەتی نەتەوەیی دامەزراون، گۆڕانی تێدا نەکرێت، ئەوا چارەسەرکردنی پرسی کورد زۆر زەحمەت دەبێت. بەگشتی ئێستا گفتوگۆیەک هەیە لەبارەی سیستەمی ئەم دەوڵەتانە، ئەگەر لەم گفتوگۆیانەدا تێڕوانینی کوردان بەهەند وەرنەگیرێت، ئەوا گۆڕانی سیستەمەکە بەگشتی و هەریەک لەم دەوڵەتانە کارێکی زەحمەت دەبێت.

ئەمڕۆ لەوڵاتی تورکیاش گفتوگۆیەک لەبارەی ئەم مەسەلەیە هەیە، ئەم سیستمەی کە ٨٦ ساڵ لەمەوبەر دامەزراوە، ئەمڕۆ رەخنەی لێدەگیرێت، لەلایەن رۆشنبیران، لەلایەن کوردان، مافی نەتەوەکانی دیکە گفتوگۆی لەبارەوە دەکرێت. ئەم گفتوگۆیانە ئاماژەن بۆ ئەوەی کە ئایدیۆلۆژیای دەوڵەتی تورک شڵەژاوە و ئیدی ئەم پرسە بەشەڕ و لۆژیکی سەربازی چارەسەر ناکرێت، ئەمڕۆ رۆژی کۆمەڵکوژی نییە، ناتوانرێت نەتەوەیەک بسڕیتەوە، ئەم سەردەمە بەسەرچووە. بۆیە ئێستا ئەوەی بتوانێت خۆی بگۆڕێت، ئەو دەتوانێت بمێنێتەوە.

❖ **پرسی کورد لەساڵرۆژی کۆچکردنی ئەتاتورکدا لەپەرلەمان تاوتوێکرا، پێتوایە وروژاندنی ئەو پرسە لەوەها رۆژێکدا لەپەرلەمان هەڵگری چ مانا و دەلالەتێکە؟ ئایا دەتوانین بڵێین، ئیدی ئایدیۆلۆژیای کەمالیزم تووشی هەژانێک هاتووە؟**

– بەڵێ راستە، ئەم گفتوگۆیانەی کە بەمداوییە لەبارەی پرسی کوردەوە لەپەرلەمان سازکران، بۆ ئێمە پێشاژۆیەکی زۆر گرنگە، هەروەک بۆ هەموو لایەک زۆر گرنگە، لەبەرئەوەی دەزانین چەندین ساڵ لەمەوبەر هەبوونی کوردان نکۆڵی لێدەکرا، کاتێکیش ئەمڕۆ پرسەکە لەپەرلەمان گفتوگۆ دەکرێت، ئەمەش

> **تا ئێستا ئەو هزرەی پرسی کورد بەشێوەیەکی دیموکراتیانە چارەسەربکات نەگەیشتۆتە پەرلەمانی تورکیا**

هەنگاوێکی زۆر مەزنە، قۆناخێکی زۆر مەزنە، ئێمە دەرک بەو هەقیقەتە دەکەین. بەڵام من دەڵێم ئەمڕۆ هەندێک شت گفتوگۆیان لەبارەوە دەکرێت. ئەو هزرەی کە پرسی کورد بەشێوەیەکی دیموکراتیانە چارەسەربکات، تا ئێستا نەگەیشتۆتە پەرلەمانی تورکیا، راستە گفتوگۆ دەکرێت، بەڵام ئایا بەگوێرەی داخوازییەکانی گەلی کورد چۆن چارەسەردەکرێت؟ تائێستا چۆنییەتی چارەسەرکردنی پرسی کورد دیار نییە، هەندێک وەکو مافی کەسایەتی باسی پرسی کورد دەکەن، لەکاتێکدا پرسی کورد پرسێکی سیاسیی نێونەتەوەیی گرنگە نەوەک پرسێکی شەخسی. لەبەرئەوەی کورد لەرۆژهەڵاتی ناوین یەکێکە لەدێرینترین گەلانی ناوچەکە، بەتایبەتی پێش ئەوەی تورک بێن، کورد لەسەر ئەم خاکە ژیاون. بەڵام بەداخەوە بەهزرێکی لەم چەشنە سەیری گەلی کورد ناکرێت، ئەوکاتەی باس لەچارەسەرکردنی پرسی کورد دەکەن، بەگشتی کورد و مافە نەتەوەییەکانی ناناسن، پرۆژەیەکی رژد و جیددی لەئارادانییە، بەڵام لەگەڵ رۆژگاردا دەتوانرێت هەندێک شتی بۆ زیاد بکرێت و ناوەرۆکەکەی دەوڵەمەندتر بکرێت.

❖ **ئێستا پارتی داد و گەشەپێدان (AKP) ئێستا سەرکێشی ئەو پێڤاژۆیە دەکات و بانگەشەی ئەوە دەکات کە پێڤاژۆیەکە دوور و درێژە، بەقۆناخێک نا بەڵکو بەسێ قۆناخ «سەرەتا، ناوەڕات، دوورمەودا» پرسی کورد چارەسەردەکەن، ئایا ئێوە ئەم پرۆسە قۆناخبەندییە بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد چۆن هەڵدەسەنگێنن؟**

– راستە ئێستاش ئێمە دەڵێین، بەدەرخستنی دوو ماددە و پرۆژەیەک ئەم پێڤاژۆیە تا سەر بڕ ناکات، لەبەرئەمەش دەڵێین ئەم کارە پێویستی بەقۆناخێکی درێژ هەیە، لەقۆناخی سەرەتا و ناوەڕاست و دوور و درێژدا پرسی گرنگ هەیە، پێویستە هەنگاوی بۆ بهاوێشترێت.

ئێمە دەخوازین ئەم راستییە روونبکەینەوە، کە چارەسەرکردنی پرسی کورد پێویستی بەتێڕوانین و هزر هەیە، گەلی کورد مافەکانی لەدڵ و هزری دایە، ئایا تا چ رادەیەک دەتوانن داخوازییەکانی گەلی کورد جێبەجێ بکەن؟ بەداخەوە، ئەو هزرەی کە هەنگاو بۆ وەها چارەسەرییەک هەڵێنێت، تائێستا دەرنەکەوتووە. هەروەک دید و تێڕوانینی رابردووش لەبەرامبەر گەلی کورد نەگۆڕاوە، بەڕای من گۆڕینی هزری سەیرکردنی پێڤاژۆیەکە و چۆنییەتی چارەسەرکردنی، ئاستێکی بەرزی پێڤاژۆکە نیشاندەدات. ئەگەر بڵێین گەلی کورد گەلێکی دێرینە مافی نەتەوەیەکە ئەگەر بەم هزرە مامەڵە لەگەڵ پرسی کورد بکرێت، بەراستی هیچ دژوار نییە، لەبەرئەوەی گەلی تورک و کورد هەزاران ساڵە بەیەکەوە دەژین.

❖ **پێتوایە نیازپاکی لەسیاسەتی دەوڵەت و زهنییەتی رای گشتی تورکیا بۆ چارەسەرکردنی ئەم پرسە تاچەند ئامادەیە؟**

– رای گشتی تائێستا بۆ چارەسەرکردنی ئەو پرسە ئامادە نییە، بەڵام بۆچی ئامادە نییە؟ لەبەرئەوەی رای گشتی بەهەزاران ساڵ کوردیان وەکو مەترسییەک بینیوە، هەموو کات وا سەیری کورد کراوە، کە پۆتانسیەڵ و تواناسازییەکی بەهێزە بۆ دابەشکردنی دەوڵەتی تورکیا. سیستەمی سیاسی بەمشێوەیە خەڵکی پەروەردە کردووە. لەبنەڕەتەوە باس لەپرسی کورد نەکراوە. ئەگەر بەدیدێکی راستگۆیانە سەیری مێژووی کۆمەڵکوژی و ئازارەکانی گەلی کورد لەتورکیا بکرابووایە، ئەوا بەمشێوەیە گەلی تورک دوژمنایەتی گەلی کوردیان نەدەکرد، بەم ئەندازەیە فاشیست و توندڕەو نەدەبوون، سیستەم لەتورکیا بەدەستی خۆی رای گشتی ئەمڕۆی دروستکردووە، ئەمڕۆکەش ناتوانن بەئاسانی لەدژی ئەم سیستەمە بوەستن.

بەراستی ئەوکاتەی ئەمڕۆ سەیری رووداوە کارەساتئامێزەکانی دەرسیم و مێژووی سەید رەزا و ئەوانی دیکە دەکەین، ئەگەر گەلی تورکیا رووی راستەقینەی دیوی شاراوەی ئەم رووداو و کارەساتانە بزانێت، ئەوا هەرگیز گەلی تورک ئامادە نابێت بەم ئەندازەیە دژایەتی گەلی کورد بکات، بۆیە ئێمە بەپێویستی دەزانین سەرلەنوێ مێژووی گەلان بنووسرێتەوە، رووداوەکان دیوی راستەقینەیان ئاشکرا بکرێت. لەبەرئەوەی ئەگەر مێژوو، هەقیقەتی مێژوو بەدیار نەخەین ئەوا ناتوانین گەلی تورک لەمەڕ پرسی کورد ئاگادار بکەین.

❖ **ئێوە بەردەوام لەلایەن AKP رەخنەتان لێدەگیرێت، بەوەی بەردەوام لەگوتاری سیاسی DTP بانگەشەی ئەوە دەکرێت کە «موخاتەبەی ئێوە ئیمرالی و قەندیلە»، لێرەدا پێویستدەکات بپرسین ئەگەر موخاتەبی ئێوە قەندیل و ئیمراڵی بێت، ئەی کەواتە رۆڵی ئێوە لەپەرلەمانی تورکیا چی دەبێت؟**

– لەراستیدا، ئەمڕۆ ئێمە بەئیرادەی گەلی کورد گەیشتووینەتە ئەم ئاستە، هەروەها ئێمە بڕوامان بە ئیرادەی گەلی خۆمان هەیە، هەمان سیاسەتیش بەڕێوە دەبەین، لەبەرئەوەی ئێمە تاکێکی ئەم گەلەین. ئێمە دەزانین داخوازییەکانی گەلی کورد چییە، ساڵانێکە لەنێو ئەم سیاسەتەداین، دەشزانین ئەم پرسە چۆن چارەسەردەکرێت، میتۆدەکانی چارەسەریی چین،

پێویستە بە چ ئاراستەیەکدا بڕوات.
ئێمە دەڵێین بۆ ئەوەی پرسی کورد چارەسەر بکرێت، ئەوا بۆ هەنگاوی دیموکراسی و ئاشتی DTP ئامادەیە، لەبەرئەوە ئێمە دەزانین گەلەکەمان چی دەخوازێت و ئیرادەی ئەوەمان هەیە داخوازییەکان بەجێبهێنین.
بەڵام مەسەلەکە دوو لایەنیە، بۆ لایەنی ئاشتی و دیموکراسی DTP هەیە، هەروەها ئەگەر دەڵێن پێویستە PKK دەستبەرداری چەک بێت، ئەوکات پێویستدەکات لەگەڵ PKK دەست بە وتوێژ بکرێت، ئێمە ڕێگای ڕاست نیشانی هەموو لایەک دەدەین، ئەم پرۆسەیەش لەسەر سێ پایگای سەرەکی وەستاوە، یەکێکیان ڕێگای سیاسییە، دووەمیان خەباتی چەکدارییە، ئەویتریان ڕەوشی ئۆجەلانە. بۆیە ئەگەر هەر سێ لایەنەکە «خەباتی سیاسی و چەکداری و ڕەوشی ئۆجەلان» نادیدە بگیرێت ئەوا هەست بەخەوش و ناتەواوی دەکرێت و پرۆژەکە سەرناکەوێت.
ئێمە بانگەشەی ئەوە ناکەین، کە ئێمە خاوەن بەڵێن و قسەی خۆمان نین، یاخود هیچ کاریگەرییمان لەسەر پێشاژۆکە نییە. بەڕاستی کاریگەری ئێمە لەهەموو لایەک زیاترە، ئەگەر ئێمە خەباتی چەکداری و ڕەوشی ئۆجەلان ڕەچاو نەکەین ئەوا ناتوانین سەرکەوتوو بین، بۆیە بەدەوڵەت دەڵێین، هەروەها من بەسەرۆک وەزیران گوتووە ئەگەر ئێوە هەر سێ لایەنی کێشەکە نەبینن، ئەم کێشەیە چارەسەرنابێت. پێویستە ئێمە بەدڵێکی ڕاست و نیازێکی پاکەوە هەوڵبدەین، ئەگەر ئێوە PKK و تێکۆشانە چەکدارییەکەی نەبینن ئەگەر نیازی چارەسەرکردنی پرسی کوردتان هەبێت، دیسان کێشەکە چارەسەرنابێت.
لەدوای ساڵانی ١٩٩٠ وە لەتورکیا سیاسەتێکی دیموکراسیانە دەستپێیکردووە، بەڵام مێژووی PKK و تێکۆشانەکەی بۆ ساڵی ١٩٧٨ دەگەڕێتەوە، واتە پێش ئەوەی تەفگەرێگی سیاسی دیموکراتی لەتورکیا دەست پێبکات، PKK هەبووە. بۆیەش من بەسەرۆک وەزیرانی تورکیام گوت خۆزگە ئێمە باڵێکی سیاسی PKK بووینایە، ئەوکات کاریگەریمان زیاتر دەبوو، بەڵام ئێمە باڵی سیاسی PKK نین. لەباشووری ئەفریقیا پارتێک دامەزراوە، دواتر شەڕی چەکداری دەستی پێکردووە، هەروەها لەباشووری کوردستان دوای ئەوەی (پ.د.ک) و (ی.ن.ک) دامەزراون، ئینجا هێزی پێشمەرگە دامەزراوە، واتە پێشمەرگەکان هی پارتەکانن، سەیری ئێرلەندا بکەن «یەرا» باڵێکی سیاسییە، لەئیسپانیا (ئیتا) باڵێکی سیاسییە، بەڵام تێکۆشانی سیاسی کوردان

لەدوای تێکۆشانی چەکداری سەریهەڵداوە، هاوکات بۆ ئەوەی پەیوەندییەک هەبێت بۆ وەستانی ئەم سیاسەتەی باڵی سەربازی، پێویستە باڵی سەربازی و سیاسی لەیەک نزیکبن، لەبەرئەوەی ئەگەر ڕەوشی ئۆجەلان لەزیندان گۆڕانی بەسەردانەیەت، چۆن PKK دەستبەرداری چەک دەبێت، بێگومان ناتوانن دەست لەچەک بەردەن.

❖ خاتوو ئامینە ئاینا، هاوڕێکانی تان لەپەرلەمان گوتبووی ئۆجەلان بۆ ئێمە سەید ڕەزا یەکی نوێیە؟!

- ئێمە لەسەر ئەمە ڕاناوەستین، بەڵام پێویستە دەوڵەت ڕاستییەکان ببینێت و لەم چوارچێوەیەدا سیاسەت بکات. ئەگەر مرۆڤ ئەو ڕاستییانە نەبینێت، ئەوا ناتوانێت پرۆژەکەی سەربخات و پرۆژەکە لەناوەڕۆکەکەی بەتاڵ دەکرێت. بەڕای من، ئەمڕۆ پرسی کورد، پرسێکی سیاسییە، چارەسەرێکی سیاسیانەی پێویستە. لۆژیکی چەکداری لەسەردەمی ئەمڕۆدا پرسەکە چارەسەرناکات. بەڵام ئەگەر ئەو هەقیقەتە نەبینرێت، ئەوا زوو بەزوویی چەک دانانرێت.

❖ لەنێو هەندێ لەکوردەکانی باشوور و تەنانەت باکووریشدا ئەو تێڕوانینە لەئارادایە، کە DTP ناتوانێت سەرکێشی ئەم پێشاژۆیە بکات، بۆیە AKP ئەو هەلەی بۆ خۆی قۆستەوە و سەرکێشی ئیدارەکردنی ئەم پێشاژۆیە دەکات، بەڵام دیسانەوە لەبەرامبەردا دەبینین لەتورکیا چەندان هێزی نەژادپەرست و کەمالیست دەخوازن ئاستەنگ دروستبکەن. بەڕای ئێوە پێویست ناکات DTP و AKP وەکو دوو هێزی هاوئاهەنگ بۆ سەرخستنی ئەم پرۆسەیە کاربکەن. چونکە ئەگەر پێشاژۆیە تەنیا بۆ AKP بمێنێت، ئەوا ڕەنگە بەباشی ئەرکەکانی ڕاپی نەکات و بەمەش سەرکەوتوو نابێت، لەم سۆنگەیەوە دەپرسم، ئێوە تا چ ئاستێک پشتیوانی لەسیاسەتی AKP دەکەن؟

- ئەوەی ڕاستی بێت، ئێمە سیاسەتی تورکیا بەشێوەیەکی باش تاقیب دەکەین، دەزانین کاریگەری سیستمی سەربازی و کاریگەری سیستمی دەوڵەتی شاراوە لەسەر سیاسەتی تورکیا چەند گرنگە، دیموکراسی لەهەموو کاتێکدا لەژێر کاریگەری سەرباز و سوپادا ماوە، ئێستاش بەهەمانشێوەیە. بەڵام ئەمڕۆ گفتوگۆکان یەک ئاراستەیان گرتووە و دەڵێن ئەم سیستمە بەڕێوەناچێت، پێویستیمان بەسیستەمێکی دیکە هەیە. کەچی تائێستا شتێکی ڕوون و شەفاف و مەلموس لەئارادانییە، تەنیا گفتوگۆ هەیە. لێرەدا دەمەوێ ئەوە بڵێم، AKP لەسەرەتادا دەیگوت کە بەم سیستەمە کارناکرێت و پێویستی بەگۆڕان

ئەگەر ڕەوشی ئۆجەلان لەزیندان گۆڕانی بەسەردانەیەت، چۆن PKK دەستبەرداری چەک دەبێت، بێگومان ناتوانن دەست لەچەک بەردەن

هەیە. واتە ئەوانیش دەزانن سیستم و میکانیزمەکان هەڵەن، بەڵام لەشوێنی ئەو سیستمە، سیستمێکی چۆن دادەمەزرێنن؟ لەمبارەیەوە هزری AKP روون و شەفاف نییە، کێشەکە لێرەدایە، واتە ئەوکاتەی کورد هزری AKP بەشەفافی ببینن، داخۆ ئەوان بڕوایان بە چ مافێکی کوردان هەیە، چ مافێک بەکوردان ڕەوا دەبینن، ئەگەر ڕۆژێک بەراست و دروستی هزری خۆیان تەرح بکەن ئەوا ئێمە تا کۆتایی پشتگیریان لێدەکەین، لەبەرئەوەی ئامانجی ئێمەش ئەوەیە پرسی کورد بەشێوازێکی ئاشتیانە چارەسەربکرێت. بەڵام بەداخەوە ئەم هزرەی AKP تەڵخ و نادیارە.

نازانین AKP تا چ رادەیەک دیموکراتە، دەتوانێت پرسی کورد چارەسەربکات. چونکە تائێستا هیچ متمانەیەکی بەکوردان نەبەخشیوە، بەڵام تەنها هەندێ لەکوردەکانی باشوورن، کە AKP وەکو پارتێکی زۆر دیموکرات و لیبراڵ و کراوە دەبینن، کەچی لەناوەڕۆکدا راستییەکەی وەها نییە.

❖ مەبەست ئەوەیە سەرکردایەتی باشوور داوای ئەوەتان لێدەکەن سیاسەتی خۆتان لەگەڵ AKP هارمۆنی بکەن و پشتیوانیان لێبکەن؟

- لەراستیدا، ئەوکاتەی لەگەڵ کوردەکانی باشوور دیدار ئەنجامدەدەین، پێماندەڵێن ئێوە بۆچی یارمەتی و هاوکاری AKP ناکەن؟ بەڵام ئەوکاتەی پشتگیریان دەکەین، دەڵێن زمانی دەوڵەتی تورک تورکییە، زمانەکانی دیکە تەنیا دەتوانن لەناوخۆدا لەپەیمانگاکان بەکاربهێندرێت، بۆ نموونە مافی ئەوە نادەن کە پەروەردە بەزمانی کوردی بێت، لەکاتێکدا هەتاکو ئەو ڕۆژەی زمانی کوردی نەبێتە زمانی پەروەردە و لەژێر کاریگەری ئاسمیلاسیۆن (تواندنەوە) رزگاری نابێت و پێش ناکەوێت، تا ئەوکاتەی ئەو زمانە نەبێتە خاوەنی کولتوور و ئەدەبیات، نەبێتە زمانێکی سیاسی، ئەو زمانە خۆڕاناگرێت، هەروەها خەڵکیش بۆ ئەو زمانە هیچ کارێک ناکات. ئەگەر تۆ نەتوانی بەم زمانە سیاسەت، پارێزەری، پزیشکی و لەهەموو بوارەکانی دیکەی ژیان خزمەت بکەیت، چۆن دەتوانیت ئەم زمانە ئازاد بکەیت.

❖ ئێوە جارێکیان لەدیدارێکدا داواتان کردبوو مۆدێلی ئیتالیا لەباکووری کوردستان دووبارە بکرێتەوە، ئایا ئێوە بۆ چارەسەری پێشنیاری چی دەکەن؟

- لەجیهاندا هەر دەوڵەتێک بۆ چارەسەرکردنی پرسی خۆی مۆدێلێکی ئافراندووە، ئێمە پێداگیری لەسەر هیچ مۆدێلێک ناکەین. هەر دەوڵەتێک و هەرێمێک تایبەتمەندی خۆی هەیە، پێویستە بە گوێرەی ئەم تایبەتمەندییانە مۆدێلێک بدۆزرێتەوە.

داخوازی کوردان چییە؟ کورد دەخوازن ناسنامەیان قەبووڵ بکرێت، زمانیان قەبووڵ بکرێت، لەهەرێمەکەی خۆیاندا خەباتی سیاسی، ئابووری و هەر خەباتێکی دیکە لەرێگای ئەنجوومەنێکی سەربەخۆوە بڕیاری لەسەر بدرێت، بۆ نموونە بۆ لایەنی تەندروستی، ئابووری، پەروەردە هەرچی پێویستدەکات ئەوا ئەم ئەنجوومەنە بڕیاری لەسەر بدات. ئەگەر بڕیاردرا پەروەردە بەزمانی کوردی بێت، پێویستە پێداویستییەکانی جێبەجێکردنی ئەم بڕیارە دابینکرێت، ئەم داخوازیانەی کوردان لەهەموو شوێنێک وەکو ئەوروپا و ئەمەریکا ڕەوا دەبینرێت، هەروەها مافی کەمە نەتەوەکان دەدرێت، وەرگرتنی ئەم مافانە لەلایەن کوردانەوە نابێت ببێتە جێی مەترسی بۆ سەر یەکپارچەیی خاکی تورکیا. ئەوان دەڵێن کورد بەشێکە لەنەتەوەی تورک، ئێمەش دەڵێین ئێمە دوو نەتەوەین، دوو نەتەوەیی جیایین، جیاوازین. ئێمە دەخوازین لەچوارچێوەی دەستووردا وەکو دوو نەتەوەی جیا، جیاوازی خۆمان بەدی بکەین.

❖ لەنێو ئەم پێڤاژۆیەی ئێستا لەتورکیا بەڕێوەدەچێت هەندێک هێزی نێونەتەوەیی وەکو یەکێتی ئەوروپا، ئەمەریکا ڕۆڵیان هەیە، ئێوە ڕۆڵی ئەم هێزانە لەم پێڤاژۆیە چۆن شرۆڤە دەکەن؟

– ئێمە دەخوازین ئەم کێشەیە لەنێوان تورک و کوردان چارەسەربکەین، بەڵام لەرەوشی ئەمڕۆدا جیهان بچووک بۆتەوە، کێشەی هەر هەرێمێک دەبێتە کێشەی نێونەتەوەیی، هەموو جیهان لەسەر ئەم پرسە و چۆنییەتی چارەسەرکردنی گفتوگۆ دەکەن، ئێمە دەخوازین وڵاتانی دیکە تەنیا بۆ چارەسەرکردن یارمەتیدەر بن، بۆ ئەوەی ڕێگای دیموکراسی فراوانتر ببێت.

❖ ئێوە پێشتر بۆ ماوەی ١٠ خولەک لەگەڵ سەرۆک ئۆباما دیدارتان ئەنجامدا، ئایا چ رادەیەک توانیوتانە لەبارەی چۆنییەتی چارەسەرکردنی پرسی کورد، ئەمەریکا ئاگاداربکەنەوە؟

– ئۆباما پەیامێکیدا بەدەوڵەتی تورکیا، کە پرسی کورد هەیە. هەروەها ویستی بڵێین ئێمە ئەو کەسانە دەناسین کە لەسەر ناوی کوردان سیاسەت دەکەن، ئۆباما لەدیدارەکەدا گوتی بەڕاستی من سەرۆکی کوردەکانی باشوور دەناسم، ئەوە یەکەمجارە دێمە تورکیا، لەگەڵ سەرۆکێکی کوردان دیدار ئەنجامدەدەم، من دۆستی کوردانم، بەمشێوەیە نزیکبۆوە. ئەگەر هەر داخوازییەکتان هەبێت لەرێگەی نوێنەری ئێمەوە بیگەیەننە دەستمان، ئەوکات ڕووی لەنوێنەرەکەیان کرد و گوتی ئەگەر هەر داخوازییەکیان هەبێت، بیگەیەننە ئێمە، بەراستی ئەمە پەیامێک بوو، دواتر ئێمە لێکۆڵینەوەمان کرد بۆمان دەرکەوت ئۆباما بۆ ئەوەی دیدار لەگەڵ ئێمە ساز بکات، وەک موجامەلەیەک لەگەڵ CHP و MHP ش دیداری ئەنجامداوە، ئەمە نوێنەری ئەمەریکا بۆی ئاشکرا کردم.

❖ ئەی دوای ئەوە لەدیدارەکەتان لەگەڵ ڕەجەب تەیب ئەردۆگان سەرۆک وەزیرانی تورکیا باسی چیتان کرد؟

– ئەم پرۆسەیە چۆن بەڕێوەدەچێت، چۆن بەڕێوەبچێت، باسی زۆر شتی نەکرد، بەڵام گوتی ئێمە دەخوازین ئەم خوێنڕشتنە رابوەستێت، ئێمە دەخوازین ئەم پرسە چارەسەربکەین، ئێمەش گوتمان دوو شت هەیە، دەبێت تۆ بڕیارێک بدەیت، لەبڕیارەکەی خۆت پاشگەز نەبیتەوە، ئەوەی دیکەیان بەشێوەیەکی بوێرانە هەنگاو بنێت، ئەگەر بەم دوو ئاراستەیە کار نەکرێت، ئەوا حزبە توندڕەوەکان تۆش لەناودەبەن و ئێمەش لەناودەبەن. دواتر گوتی ئەم کێشەیە، کێشەیەکی زۆر گەورە و بنکەفراوانە تەنیا بە DTP چارەسەرناکرێت، پێویستە لەگەڵ یەکتری کاربکەین، هەروەها گوتیشی چەند کارێک هەیە ئێوە ئەنجامی بدەن، چەند کارێکیش هەیە کە دەوڵەت ئەنجامیبدات، دیدارەکە بەمشێوەیە بەڕێوەچوو، بەڵام بەگشتی تائێستا دیدارێکی باش و ئەنجامگیر بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد ئەنجامنەدراوە.

❖ پارتە بەرهەڵستکارەکان (CHP و MHP) بەردەوام دەخوازن ئاستەنگ لەبەردەم ئەم پێڤاژۆیە دروستبکەن، ئێوە چۆن لەهەڵوێستی ئەم دوو پارتە دەڕوانن؟

– ئەوان بەردەام بەمشێوەیە کاریانکردوە، هەمیشە دەیانەوێ کەسانی توندڕەو و فاشیست لەدەوروبەری خۆیان کۆبکەنەوە. بۆیەش ئەمڕۆ لەڕووی سیاسییەوە ئیفلاسیان کردووە.

❖ ناڕەزاییەکانی ئەوان تا چ ئاستێک کاریگەری هەیە و دەتوانێ پرۆسەکە پەکبخات؟

– بەراستی کاریگەریان لەسەر گەلی تورک هەیە، بەڵام ڕۆژ بەرۆژ ڕووخساری راستەقینەیان بۆ خەڵک ئاشکرا دەبێت. جگە لەڕای گشتی، نووسەر، ڕۆژنامەنووس و هەندێک کەس لەنێو دەوڵەت کاریگەری لەسەر سیاسەتی ئەو دوو هێزە دادەنێن. هاوکات بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد چەندین ڕۆژنامەنووس و نووسەر کەوتوونەتە نێو هەوڵدان و خەباتی ئەرێنی، هەموو کاردەکەن بۆ ئەوەی پرسی کورد بەشێوەیەکی

ئۆباما سەردانی DTP دەکات بەڵام وەزیرە کوردەکان دێنە تورکیا سەردانی DTP ناکەن

ئاشتیانە چارەسەر بکرێت. لەڕاستیدا ئەوانیش کاریگەری و ڕۆڵیان هەیە، بیست ساڵ لەمەوبەر نە کورد، نە ڕۆشنبیر و نووسەرانی تورک نەیاندەتوانی تێڕوانینەکانیان بەئاشکرایی بخەنەڕوو.

❖ «کرانەوەی کورد» نەوەک تەنیا لەسەر ئاستی تورکیا، بەڵکو لەسەر ئاستی دەرەوەش کاریگەری لەسەر ڕەنگدانەوەی لەسەر کوردەکانی عێراق هەبوو، بۆ نموونە ئەحمەد داود ئۆغلۆ وەزیری دەرەوەی تورکیا سەردانی هەولێری کرد و پەیامێکی بەکوردەکانی عێراقدا، ئێوە ئەم نزیکایەتییەی تورکیا لەهەرێم چۆن دەنرخێنن؟ ئایا هەرێمی کوردستانی عێراق دەتوانێ چ کاریگەریەکی لەسەر سیاسەتی کرانەوەی دیموکراتی لەتورکیا هەبێت؟

– بۆ ئەوەی کێشەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوین چارەسەربکرێن پێویستە لەنێوان گەلاندا وتوێژ سازبکرێت، بۆ کردنەوەی ڕێگای دیموکراسیانە پێویستمان بەدیالۆگ هەیە، ئێمە لەدژی ئەوەنین لەنێوان هەرێمی کوردستان و تورکیا پەیوەندی سیاسی، ئابووریی و بازرگانی هەبێت، بەڵام پێویستە ناوەرۆکی ئەم دیدارانەدا لەسەر بنەمای ناسینی پرسی کورد بێت، باشە چۆن دەشێ ئەمڕۆ ٢٠ ملیۆن کوردی باکوور نەزانن دەوڵەت و برایەکانیان لەباشوور لەسەر چ بنەمایەک دیدار و گفتوگۆ سازدەکەن و ئاگاداریان نەکەنەوە. بەڕاستی لێتان ناشارمەوە لەنێو کوردان بە پەرتەوازەبوون و تێڕوانینی گوماناوی سەیری ئەم پەیوەندیانە دەکرێت. بۆ نموونە، ساڵانە دوو سێ جار من سەردانی باشووری کوردستان دەکەم، بەڕێزان مام جەلال تاڵەبانی و کاک مەسعود بارزانی دەبینم، ئێمە داخوازییەکانی خۆمانیان پێڕادەگەینین و بۆچوونەکانیان وەردەگرین، دەڵێین ئەم کێشەیە چۆن چارەسەردەکرێت؟ بەڵام بەڕاستی ئەوان لەگەڵ دەوڵەتی تورکیا باسی چارەسەرکردنی ئەم پرسە دەکەن یاخود نا، ئێمە نازانین. ئێمەش هەقی خۆمانە بزانین ئەوان لەسەر چ بنەمایەک و لەسەرچی ڕێککەوتوون، ئێمەش برای ئەوانین، ئێمەش لێرە سیاسەت دەکەین، بەداخەوە ئێمە نازانین سیاسەتی ئەم برایانەمان چۆنە؟ ئێمە ئاگادارناکەنەوە. بۆ نموونە پێنج وەزیریان دێنە ئیستانبوڵ، لەکاتێکدا ئێمە سەردانیان دەکەین و بەڕاستی زۆر دڵخۆش دەبین، بەڵام ئەوکاتەی ئەوان سەردانی تورکیا دەکەن تەلەفۆنیشمان بۆ ناکەن، بەڕاستی کورد لەمشێوە پەیوەندی و کارکردنە توڕەن. بۆ نموونە، مانگی ڕابردوو پێنج وەزیر سەردانی تورکیایان کرد، بەڵام سەردانی ئێمەیان نەکرد، ئۆباما سەردانی DTP دەکات بەڵام وەزیرە کوردەکان دێنە تورکیا سەردانی DTP ناکەن. یاخود تەلەفۆن ناکەن بڵێین ئێمە هاتووین و دەمانەوێ دیدارێکمان هەبێت. خۆ ئێمەش دەتوانین پێشوازیان لێبکەین، میوانداریان بکەین. ئێمە دەچین دەبینە میوانیان و سەردانیان دەکەین، بەڵام ئەگەر هەواڵمان نەپرسن سەردانمان نەکەن، ئەوکات سەردانی ئێمەش هیچ بایەخێکی نامێنێت. هەر بۆیە لەم سۆنگەیەوە ئێمە بڕیارێکمان وەرگرتووە ئیتر سەردانی باشوور ناکەین و لێرە بەدواوەش هاتنیان بۆ تورکیا بەشێوەیەکی تەمومژ و گوماناوی سەیردەکەین.

❖ واتە پێتوایە هەرێمی کوردستان ڕۆڵێکی تەمومژاوی دەگێڕێت؟!

– بەراستی بەڕووی ئێمەدا کراوەنین، بۆیە ئێمە نازانین ڕۆڵێکی چۆن دەگێڕن، ئێمە دەڵێین داواکارییەکانمان ئەمڕۆ زیان بەگەلی تورک ناگەیەنن، هەروەها زیان بەیەکێتی کوردان ناگەیەنێت.

❖ بەڕای ئێوە ئامانجی تورکەکان چییە ئەوکاتەی سەردانی هەرێمی کوردستان دەکەن؟

– ئامانجی دەوڵەتی تورکیا ئەوەیە پرسی لەم نێوەندەدا نەهێڵێت، ئەوان چارەسەری بنەڕەتیان ناوێت، دەیانەوێ لەڕەوشێکی نیومردوودا پرسەکە قەتیس بمێنێتەوە. بۆ نموونە شەڕی چەکداری — ئەنجامدانی ئۆپەراسیۆنەکان- ئێستا کەمبۆتەوە و نەماوە، بەڵام لەشوێنی ئەوەدا ئەلتەرناتیڤێکی دیکەیان دانەناوە، بۆ ئەوەی لەنێوان گەلان کێشە ڕوونەدات.

❖ بەڵام سەرکردایەتی سیاسی هەرێمی کوردستان، بەردەوام جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە، کە پرسی PKK تەنها بەچەکداماڵین چارەسەرناکرێت. بۆیە پێویستە دەوڵەتی تورکیا ڕێگاچارەیەک بدۆزێتەوە و وەڵامی ئاگربەستی PKK بداتەوە و بەشداری ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی بکات، ئێوە دەربارەی ئەمە چی دەڵێن؟

– بەڵێ، لەڕاستیدا ئێمە دەزانین کە گەلی باشوور بۆ بەدەستخستنی مافەکانی جەنگێکی درێژخایەنی لەدژی حکومەت ئەنجامداوە، ئێستاش لەنێو قۆناخێکی تازەیە، ئەگەر لەمسۆگەرکردنی مافەکاندا سەرکەوتووبێت دەتوانین بە PKK ڕابگەین ئیدی سەردەمی شەڕی چەکداری کۆتاییهاتووە، بەڵام ئەوکاتەی ئێمە ئەو داواکارییەمان هەبێت ئایا لەحکومەتی تورکیا دەخوازرێت چی بکات، پێویستە لەواری فەرمیدا بەڵگە و هەنگاو هەبن. ڕاستە سەردەمی شەڕی چەکداری نەماوە، بەڵام ئەو کەسانەی دەگەڕێنەوە نێو ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی چ مافێکیان هەیە، گەلی کورد چ مافێکی هەیە، پێویستە هەنگاوی بەرچاو هەبێت،

> **ئێمە بڕیارێکمان وەرگرتووە ئیتر سەردانی باشوور ناکەین و لێرە بەدواوەش هاتنیان بۆ تورکیا بەشێوەیەکی گوماناوی سەیردەکەین**

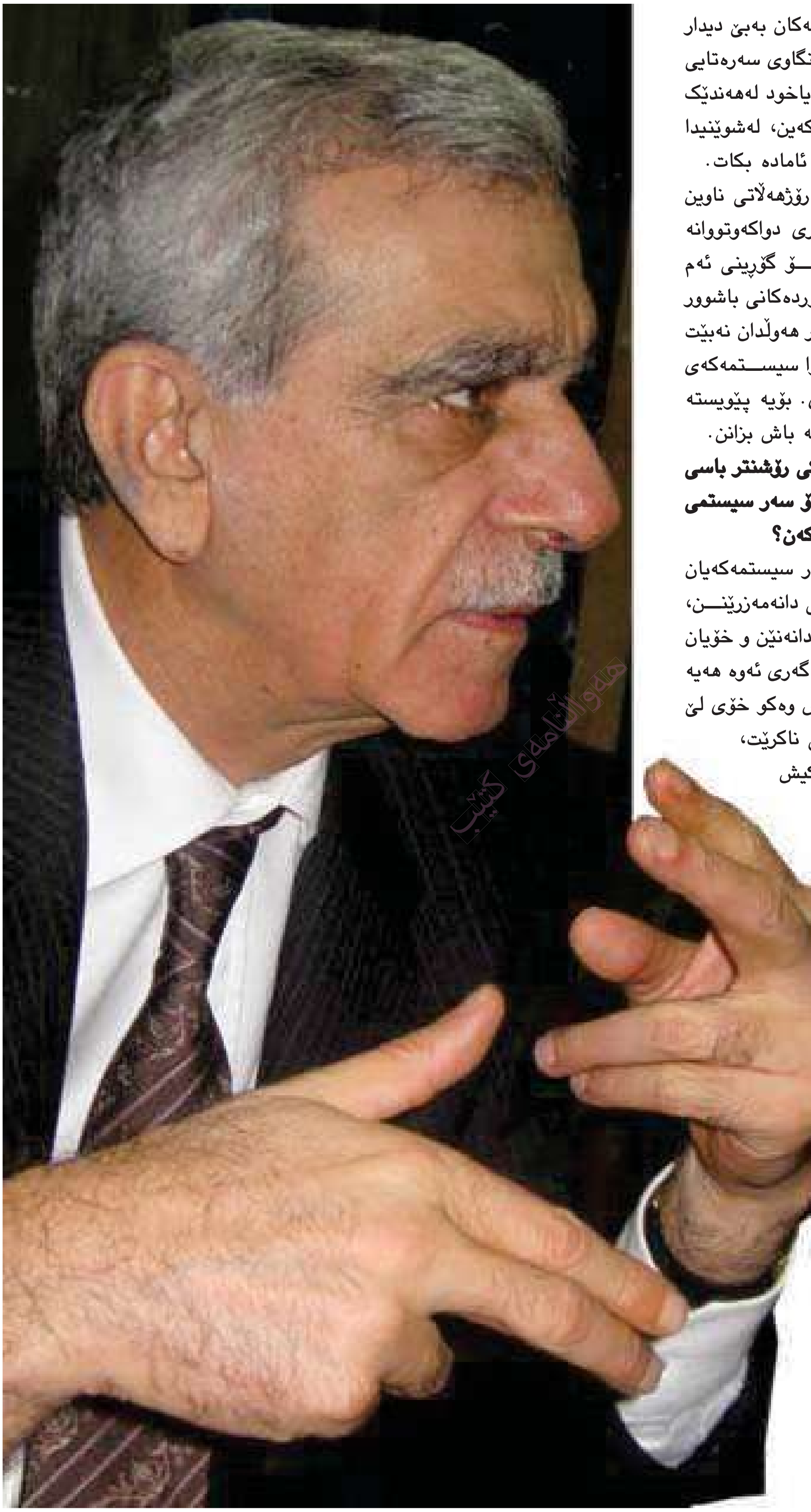

سەیرکەن لەسەرجەم جیهاندا پرسەکان بەبێ دیدار و بەبێ بەڵگە پێویستیمان بەهەنگاوی سەرەتایی و کاری جیددی و بوێرانە هەیە، یاخود لەهەندێک وڵاتاندا دەڵێن ئێمە دیدار ساز ناکەین، لەشوێنیدا کۆمەڵگای نێودەوڵەتی پرۆژەیەک ئامادە بکات.

ئەمڕۆ ئێمە دەخوازین رژێمەکانی رۆژهەڵاتی ناوین بگۆڕدرێت، لەبەرئەوەی بەهەزری دواکەوتووانە بنیادنراون، ئەگەر خەباتێک بۆ گۆڕینی ئەم سیستەمە سەرهەڵنەدات ئەوا کوردەکانی باشوور دەبنە بەشێک لەم سیستەمە، ئەگەر هەوڵدان نەبێت بۆ گۆڕینی سیستەمی کۆن، ئەوا سیستەمەکەی تۆش دەخاتە ژێر کاریگەری خۆی. بۆیە پێویستە سەرکردەکانی باشوور ئەم راستییە باش بزانن.

❖ **ئێمە دەخوازین بەشێوەیەکی رۆشنتر باسی مەترسی و هەڕەشەکانی داهاتوو بۆ سەر سیستەمی سیاسیی لەباشووری کوردستان بکەن؟**

- لەراستیدا، ئێمە دەڵێین ئەگەر سیستەمەکەیان لەسەر بنەماگەی دیموکراسی دانەمەزرێنن، لەرێگەی دیموکراسیدا سنوور دانەنێن و خۆیان نەگەیەننە قۆناخێکی باش، ئەوا ئەگەری ئەوە هەیە سیستەمی رۆژهەڵاتی ناوین ئەوانیش وەکو خۆی لێ بکات، لەبەرئەوەی کار بەنیازپاکی ناکرێت، هەرچەندە ئەگەر نیازیان پاکیش بێت، سیاسەتکردن بەنیازپاکی بەڕێوە ناچێت. هەرچەندە ئێمە ناڵێین نیازیان خراپە، نەخێر نیازیان زۆرباشە بۆ دیموکراسی، بەڵام پەیوەندی نێودەوڵەتی و پەیوەندی لەگەڵ وڵاتانی رۆژهەڵات سیستەمەکەیان دەگۆڕێت، ئەمڕۆ من ئەم مەترسییە دەبینم، سەرکردایەتی باشوور رۆژ لەدوای رۆژ خۆی نزیکی ئەو دەوڵەتانە، واتە خۆی نزیکی ئەم سیستەمانە دەکات، ئەمەش کۆسپ دەخاتە نێو بەڕێوەچوونی کارەکانی، بەداخەوە ئێستا باشوور لەنێو قۆناخێکی بەمشێوەیەدایە.

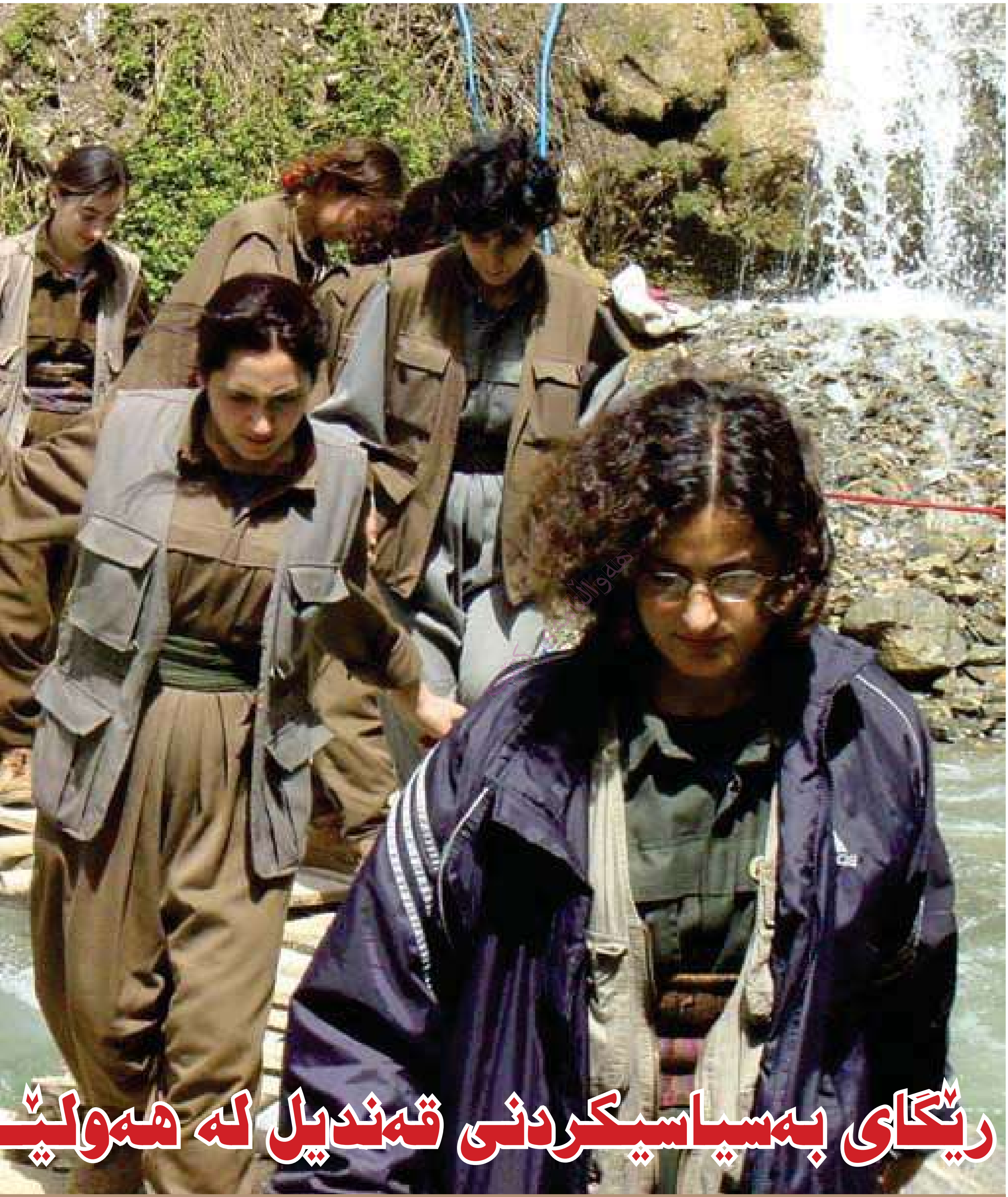

ڕێگای بەسیاسیکردنی قەندیل لە هەولێر

هەوڵەکانی حکومەتی تورکیا بۆ چەکداماڵینی پەکەکە بێ ئەنجامبوو

...رەوە تێپەڕدەبێت

■ هەولێر دەبێتە پردی بەیاساییکردنی قەندیل ■

هەوڵەکانی حکومەتی تورکیا بەهاتنی وەزیری ناوخۆی تورکیا و ئەفسەرە پایەبەرزەکان بۆ هەرێم بەئامانجی بەگەڕخستنی میکانیزمی چوار قۆڵی (ئەنقەرە، واشنتۆن، بەغدا و هەولێر) لەپێناو چەکداماڵینی پەکەکە و گەڕانەوەی گەریلاکان و پەنابەرانی کامپی مەخموور ئەنجامێکی ئەوتۆی بەدەستنەخست و، هەرێمی کوردستانیش وێڕای ئەوەی تورکیای دڵنیا کردەوە کە ناهێڵن هەرێم ببێتە پێگەیەک بۆ دەستدرێژیکردنە سەر وڵاتانی دراوسێ، لەهەمانکاتدا راشیگەیاند کە «پرسی پەکەکە پرسێکی ناوخۆیی تورکیایە، بۆیە هەرێمی کوردستان هەرگیز ئامادە نابێت لەدژی پەکەکە شەڕی چەکداری بکا».

دوایین هەوڵەکانی حکومەتی ئەردۆگان بەڕەوانەکردنی وەزیری ناوخۆی تورکیا و شاندێکی پەرلەمانتارانی کورد ئاشکرا بوو. سەرەتا وەزیری ناوخۆی تورکیا بەشیر ئاتاڵای بەسەرۆکایەتی شاندێک، کە پێکهاتبوو لەهەریەک لە تومژەنڕاڵ ئەردال ئۆزتورک و بەڕێوەبەری گشتی ئاسایش ئۆگوز کاگان کوکساڵ، بەڕێوەبەری دەزگای هەواڵگری (میت) و ئایدن سەزگین بەڕێوەبەری گشتی ئاسایش لەوەزارەتی دەرەوە هاوڕێ لەگەڵ شێروان ئەلوائیلی وەزیری دەوڵەت بۆ کاروباری ئاسایشی نیشتمانی عێراق، لەگەڵ مەسعود بارزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان و د. بەرهەم ساڵح سەرۆکوەزیرانی هەرێم دیداریان ئەنجامدا، بێئەوەی هیچ لێدوانێکی رۆژنامەوانی بدا گەڕایەوە تورکیا. لەمبارەیەوە هەندێ لەچاودێران پێیانوایە لەبەرئەوەی ئاتاڵای هیچ ئەنجامێکی لەکۆبوونەوەکان بەدەستنەخستووە، بۆیە هیچ لێدوانێکی چاپەمەنی نەدا و «بەدەستبەتاڵی گەڕایەوە بۆ تورکیا».

بەشیر ئاتاڵای بەئامانجی چۆڵکردنی کەمپی پەنابەرانی مەخموور و بەگەڕخستنی میکانیزمی سێ قۆڵی بۆ چەکداماڵینی پەکەکە سەرەتا سەردانی بەغدای کرد و دوای کۆبوونەوەیەکی سێ لایەنەی (تورکیا، عێراق و ئەمریکا)لەبەغدا، شاندەکە رووی لەپایتەختی هەرێمی کوردستان کرد. شاندی تورکیا بەگەیشتنیان بۆ هەولێر، لەلایەن کەریم سنجاری وەزیری ناوخۆی هەرێم پێشوازیکران و پاشان بەجیا لەگەڵ سەرۆکی هەرێم و سەرۆکوەزیران کۆبوونەوە و سڵاوی رەجەب تەیب ئەردۆگانی پێگەیاندن و هیوای خواست ئەم سەردانە تەکانێکی دیکە بێت بۆ پێشخستنی پەیوەندییەکان، بەتایبەتی

کە لەدوای ســەردانەکەی ئەحمەد داود ئۆغڵــو وەزیری دەرەوە قۆناخێکی نوێ لەپێوەندییەکانی نێوان ئەنقەرە و هەولێر دەستی پێکردووە.

شاندەکەی حکومەتی تورکیا بۆ ماوەی پتر لە ٢ کاتژمێر دوور لەچاوی میدیاکان دیدارەکانی خۆی لەگەڵ کاربەدەســتانی هەرێمی کوردستان ئەنجامدا، ئەمەش بووە مایەی دروســتکردنی گومان لەلایەن میدیاکانەوە، بۆیە چاودێرانی سیاسی وای دەبینن کە «رانەگەیاندنی هیچ لێدوانێک لەلایەن بەشیر ئاتالای دەلالەت لەوە دەکات کە شاندەکەی حکومەتی تورکیا هیچ ئاکامێکی مەلموسی لەو کۆبوونەوانە چنگ نەکەوتووە و بەدەســتبەتاڵی گەڕاونەتەوە، چونکە کاربەدەســتانی هەرێم لەبارەی پرســی چەکداماڵینی پەکەکە و چۆڵکردنی کەمپی مەخموور بەئیجابی نزیک داواکاری شاندی تورکیا نەبۆتەوە».

ئەگەرچی لەکاتی گەڕانەوەی شــاندی تورکیا، بەشــیر ئاتالای لەلێدوانێکدا بۆ رای گشــتی رایگەیاندووە کە ئەوان نەخشەرێگایەکیان ئامادەکردووە و لەلایەن هەر ســێ وڵاتەوە (تورکیا، ئەمریکا و عێراق) ئەو هەنگاوانەی بۆ پاکتاوکردنی پەکەکە دانراون بەئیجابی پێشــوازیکراوە. گوتی: «ئێمە بڕیارمانداوە موخاتەبی خۆمــان بۆ بنکۆڵکردنی تیرۆر و ئالۆزییەکان بەجەســارەتەوە درێژە پێبدەین، ئیدی ئــەو تیرۆرەی لەنێــو خاکی عێــراق و لەباکووری عێراقــەوە دێت ئەوا رووبــەڕووی لەناوچوون دەبێتەوە، بۆ ئەمەش هەر ســێ لایەنی ئەو میکانیزمە خــاوەن بڕیــارن» هەروەها ئاتــالای لەدرێژەی قســەکانیدا گوتــی: «ئەوان لەداهاتوودا بۆ درێــژەدان بەکۆبوونەوەکانی نێوانیان جارێکی دیکە ســەردانی هەولێر دەکەنەوە، کۆبوونەوەکانی هەولێریش بۆ بەردەوامیدانە بەکۆبوونەوەکانی بەغدا، بۆیــە لەداهاتوودا ئۆفیســی هەولێر بۆ چەکداماڵیــن کاراتر دەکەین و درێژە بەدانوســتانەکانمان لەگەڵ دەســەڵاتدارانی هەرێــم دەدەین». لەلایەکی دیکەوە، بەشــیر ئاتالای پێش بەرێکەوتنی بۆ عێــراق، لەفڕۆکەخانەی ئەنقەرە رایگەیاندبــوو، ئەنقەرە دەیەوێ عێــراق و ئەمریــکا لەجێبەجێکردنی پرۆژەی ریفۆرمــی دیموکراتیدا یارمەتی حکومەتی تورکیــا بدەن و هەنگاوی بەرچاو بۆ لەناوبردنی چەکدارانی پەکەکە بنێن، هەروەک باســی لەوەشکردبوو کە ئەنقەرە بەئاشــکرا داوای دەستگیرکردنی ســەرکردەکانی پەکەکە و رادەستکردنەوەیان بەتورکیــا و لەناوبردنی هەڕەشــەی تیرۆریزم لەناو خاکی عێراقدا دەکات. بەڵام ســەرچاوەیەکی ئاگادار لەکۆبوونەوەکانی شاندی تورکیا و هەرێم رایگەیاند، کە لەدانیشتنەکانی نێوان هەردوولادا پتر جەخت لەسەر ئەوە کراوەتەوە، کە هەرێمی کوردســتان نابێتە پێگەیەک بۆ دەستدرێژیکردنە سەر وڵاتانی دراوسێی تورکیا، بەتایبەتی تورکیا، هەروەک تەئکیدیش کرایەوە کە هەڵوێستی تاکلایەنە خزمەتی بەرژەوەندییەکانی هەردوولا ناکات بەپێچەوانەوە دەبێ هەردوولا لەسەر هەنگاوی پراکتیکی رێکبکەون، «تۆپبارانی ناوچە ســنوورییەکان بەبیانووی راوەدوونانی چەکدارانی پەکەکە رەنگە هیچ سوودێکی نەبێت بەپێچەوانەوە لەرێگەی دیالۆگ و دانوستان ئەو کێشەیە چارەسەر دەبێت».

لەلایەکی دیکەشــەوە، د. هادی مەحمود گوتەبێــژی فەرمی حکومەتی هەرێمی کوردســتان لەوەڵامی پرسیاری رۆژنامەنووســاندا ئەوەی ئاشکراکرد کە ئەوان بــەردەوام بەتورکیایان گوتــووە کە هەرێمی کوردســتان هەرگیز ئامادە نابێت لەبەرامبــەر پەکەکەدا چەک بەکاربهێنێت. گوتی: «ئێمــە لەدژی بەکارهێنانی چەکین، بۆیە بــەردەوام بەتورکیامان راگەیاندووە کە بۆئەوەی کێشــەی کورد لەتورکیا بەرێبازی ئاشــتیانە چارەســەر بکرێت ئەوا هەرچی لەدەســتمان بێت دەیکەین».

لەکۆبوونەوەکــەی نێوان ســەرۆکی هەرێم و وەزیری ناوخــۆی تورکیا، بارزانی بەشــاندی تورکیای راگەیاندووە کــە تورکیا لەرێی شــەڕ و هێرشــی ســەربازییەوە هیــچ ئەنجامێکی دەستناکەوێت «بۆیە هەرگیز شەڕ چارەسەر نەبووە بــۆ کێشــەکان، بەپێچەوانەوە تورکیــا و هەرێمی کوردستان دەتوانن رۆڵێکی بەرچاو بگێڕن بۆ ئاشتی و ســەقامگیری لەناوچەکــە». هەروەها بەگوێرەی هەواڵێکی رۆژنامەی سەباح ی تورکی بارزانی ئەوەی بۆ شاندەکەی تورکیا پێشنیارکردووە، کە لەجێگای ئۆپەراسیۆنی ســەربازی پێویســتە تورکیا رێگای قەناعەتپێهێنان تاقیبکاتــەوە، لەمبارەیەوە بارزانی گوتوویەتی: «ئەگەر بڕیارێکی لەمشــێوەیە بدرێت ئەوا هەرێمی کوردســتان دەتوانــێ بەئیجابی نزیک ببێتــەوە و لەنزیکەوە تاقیبی چالاکییەکانی پەکەکە بکەن». هەروەها بارزانی داوای لەحکومەتی تورکیاش کردووە بۆ سیاســەتی «کرانەوەی دیموکراســی» بەرووی کورددا پێویستە لەمەودوا هەنگاوی گەورەتر هەڵبگیرێــت». هەروەهــا ســەرچاوەیەکی نزیــک لەسەرۆکایەتی هەرێم بەرۆژنامەکەی راگەیاندووە، کە لەو مەسەلەیەدا تەنها قەندیل موخاتەبی سەرەکییە.

بــۆ چۆڵکردنی کامپــی پەنابەرانــی مەخمووریش حکومەتی هەرێــم مەرجی داناوە و رایگەیاندووە کە پێویستە بۆ گەڕانەوەی هاوڵاتیانی مەخمور حکومەتی تورکیا هەندێ ئاسانکاری بکات و مەرجەکانی ژیان بۆ پەنابەرە گەڕاوەکان دابین بکات.

پێشــتر حکومەتــی تورکیــا رایگەیاندبــوو کە بۆ ئەوەی وارگەی پەنابەرانــی کورد لەمەخموور چۆڵ بکرێــت لەگەڵ حکومەتی هەرێم و ئەمریکا و نەتەوە یەکگرتــووەکان کاری دیپلۆماســی هاوبەشــیان ئەنجامداوە».

هەر لەو سەروبەندەدا شاندێکی پەرلەمانتارانی کورد لەتورکیا، کە پێکهاتبوون لە (سەفاهیر بایندر، ئۆزداڵ ئوچــار، ئیبراهیم بێنجی و خەتیجە چۆبان ئەندامی MYK و رەمەزان ئویساڵ سەرۆکی شارەوانی شرناخ و شــوکران سنجار سەرۆکی شــارەوانی قیلائان بۆ لێکۆڵینەوە لەرەوشی پەنابەرانی مەخمور سەردانی کەمپی ناوبراویان کــرد. پەنابەرانی مەخموریش بۆ گەڕانەوەیان چەند داواکارییەکیان پێشکەشکردووە و هەندێکیشیان هەر لەئێستاوە ناوی خۆیان بەمەبەستی گەڕانــەوە تۆمارکــردووە. لەنێــو داواکارییەکانی پەنابەرانــی مەخموورددا، بەپلــەی یەکەم دەخوازن گۆشەگیری لەســەر عەبدوڵڵا ئۆجەلان هەڵبگیرێت و ئۆپەراســیۆنە سەربازییەکانیش رابگیرێن و زمانی کوردی لەتورکیا سەربەست بکرێ و پەکەکەش وەک موخاتەبی کورد لەتورکیا قەبووڵ بکرێت.

لەکاردانەوەیەکی دیکەدا، ئەنجومەنی بەڕێوەبەرایەتی KCK سەردانەکەی بەشیر ئاتاڵای بۆ هەولێر هەڵسەنگاند و رایگەیاند کە میکانیزمی کۆبوونەوەی سێ قۆڵی کە بەشیر ئاتاڵای و ئەفسەرە پایەبەرزەکان بەشداریان تێداکردووە، هیچ ئاکامێکی نابێت. «دەسەڵاتدارانی پارتی پارتی داد و گەشەپێدان (AKP) نایانەوێ گەلی کورد لەباکووری کوردستان بناسن و لەهەولێر و واشنتۆندا بەدوای پشتیوانیدا دەگەڕێن. بەمشێوەیەش دەیانەوێ ئەو هێزانە لەدەوری خۆیدا کۆبکاتەوە و پلانی پاکتاوکردن بخاتە واری عەمەلییەوە، بەڵام بەبێ هیچ گومانێک ئەو هەوڵانە مایەپووچ دەبن». هەروەها KCK لەدرێژەی راگەیەندراوەکەیدا ئاماژە بەوە دەکات کە ئامانجی دەسەڵاتدارانی AKP ئەوەیە کورد بەدەستی کوردان بەشەڕبهێنن و «هەوڵدەدەن بەچۆڵکردنی کامپی مەخموور هەنگاوێکی دیکەی پاکتاوکردن هەڵبگرن، بەڵام خەڵکی مەخمووریش هێڵی سووریان هەیە». لەکۆتایی راگەیاندنەکەشدا KCK داوا لەسەرجەم پارتە سیاسییەکانی باشووری کوردستان دەکات لەبەرامبەر گەمەکانی AKP هۆشیاربن و هەروەک لەراگەیاندنەکەدا هاتووە: «پێویستە تەنها یەک حزبی سیاسیی کوردیش پشتیوانی لەم هەولانەی AKP نەکات. چونکە دەسەڵاتی AKP کۆنسێپتی سڕینەوە و پاکتاوکردنی حەرەکەی کوردی دەستپێکردووە».

■ «گەڕانەوە بۆماڵەوە» ■
هەوڵێکی هەمەلایەنە بۆ چەکداماڵینی پەکەکە

هەرچەندە ماوەیەکی درێژە عەبدوڵلا گویل سەرکۆمار و ڕەجەب تەیب ئەردۆگان-ی سەرۆک وەزیرانی تورکیا پرۆپاگەندە بۆ سیاسەتی کرانەوەی دیموکراتی و چارەسەری کێشەی کورد دەکات، بەڵام هاوشان لەگەڵ ئەو هەوڵانەیدا حکوومەتی ئاک پارتی پلانێکیشی بۆ چەکداماڵینی پەکەکە دەست پێکردووە، پلانەکەش لەژێر ناوی «گەڕانەوە بۆ ماڵەوە»یە. ئەمریکا و یەکێتی ئەورووپاش پشتیوانی لەو پلانەی حکوومەتی ئەردۆگان دەکەن و هاوکاری دەکەن بۆ سەرخستنی. پلانەکە دوای ئەوە دەخرێتە واری جێبەجێکردنەوە، کاتێک بەدەستپێشخەری دەسەڵاتدارانی هەرێمی کوردستان و PKK لەسەر فۆرمیلەیەکی هاوبەش ڕێکدەکەون.

ئامانجی دیدار و کۆبوونەوەکانی نێوان هەردوو لایەن ئەوەیە، کە پەکەکە ڕازی بکەن بۆئەوەی چەک دابنێت و لەچیاکان بێتە خوارەوە و تێکەڵی نێو ژیانی سیاسیی و کۆمەڵایەتی تورکیا ببێت.

لەمبارەیەوە تورکیاش هەوڵەکانی خۆی چڕتر کردۆتەوە بۆئەوەی بەرپرسانی پەکەکە بەو پلانە ڕازی ببن، بۆ ئەم ئامانجەش حکوومەتی ئەردۆگان لەلایەک بەهاوکاری سوپا درێژە بەئۆپەراسیۆنە سەربازییەکانی دەدات بۆ گوشار خستنە سەر پەکەکە. لەلایەکی دیکەوە وردە وردە دەیەوێ زهنییەتی ڕای گشتی تورکیا ئامادە بکات بۆئەوەی لێبووردنێکی گشتی بۆ شەڕڤانانی پەکەکە دەربکەن. بۆ ئەم مەبەستەش ماوەیەکە کاربەدەستانی دەوڵەت خەریکی گەڵاڵەنامەیەکن بۆ دەرکردنی «لێبووردنێکی قسمی و قۆناخبەدنیانە» کە لەڕێی چەند هەنگاوێکەوە و بەشێوەی قۆناخ بەقۆناخ جێبەجێ دەکرێت.

لەو نێوانەدا ئاستەنگ و ناکۆکییەکانی نێوان بەغدا و هەولێریش بەبەشێکی پلانەکە لێکدراوەتەوە. لەم چوارچێوەیەشدا ئامادەسازی بۆ «کۆنفراسێکی نێودەوڵەتی» لەئارادایە، بۆئەوەی لەسەر ئاستی هەموو پارچەکانی کوردستان بەشداری تێدا بکەن و لەوڵاتانی ئەورووپا و ئەمریکاشدا هەندێ کەس و لایەنی غەیرە کوردیش چاودێری کۆنفرانسەکە بکەن. ئامانج لەگرێدانی کۆنفرانسەکەش ئەوەیە، کە «مانیفێستۆیەکی کوردی بۆ چەکداماڵینی پەکەکە» گەڵاڵە بکرێت و داوا لەپەکەکە بکرێت بۆئەوەی ماڵئاوایی لەچەک بکات. هەرچەندە، تائێستا هەوڵەکان بۆ سەرخستنی وەها کۆنفرانسێک سەرکەوتوو نەبووە، چونکە پەکەکە بەگومانەوە لەو هەوڵانە دەڕوانێت بۆیە ئامادەیی نیشاننەداوە بەشداری تێدا بکات.

■ سوپاش پاڵپشتی پلانەکە دەکات ■

ڕاپۆرتێکی هەواڵگری ناوخۆیی هێزەکانی سوپای تورکیا لەڕێکەوتی ٢٠٠٩/١/٢٠ باس لەپێشڤەچوونەکانی مەسەلەی ڕەزامەندی نیشاندانی پەکەکە بەو پلانە دەکات. تەنانەت گرێدانی کۆنفرانسێکی نێودەوڵەتی کوردیش یەکێکە لەخاڵەکانی ڕاپۆرتەکە. ڕاپۆرتەکەش ئەو خاڵەش پەسند دەکات کە ئامانجی ئەو کۆنفرانسە ئەوە دەبێت تا ڕەزامەندی پەکەکە وەدەستبهێنرێت بۆ پرسی چەکدانان.

بەگوێرەی ڕاپۆرتەکەی ئیستخباراتی سوپای تورکیا ئامانجی وتوێژەکانی نێوان سەرکردایەتی هەرێم و پەکەکە بۆ ئەوەیە تورکیا ڕازی بکرێت تا لێبوردێنک دەربخات. هەروەک پێشتریش مام جەلال سەرکۆماری عێراق ئەو داواکارییەی پێشکەشی عەبدوڵلا گویل-ی سەرکۆماری تورکیا کردبوو. بۆئەوەی مەسەلەی لێبوردنیش کاردانەوەی توندی لێ نەکەوێتەوە ئەوا هەوڵدەدرێ ئەو لێبوردنە بەشێوەیەکی قۆناخبەندیانە جێبەجێ بکرێت. هەروەها لایەنێکی دیکە وتوێژی نێوانیان پرسی قەناعەت پێهێنانی وڵاتانی ئەورووپایە بۆئەوەی ڕازی ببن بەرپرسانی پەکەکە وەکو پەنابەری سیاسیی قەبووڵ بکرێن.

ڕاپۆرتەکە ئاشکرای کردووە کە تائێستا بەرپرسانی هەرێم و پەکەکە لەسەر زۆربەی خاڵ و پێشنیارەکاندا هاوکۆک بوونە. هەروەها ڕاپۆرتەکە باسی ڕۆڵی سوپای تورکیاش دەکات لەم مەسەلەیە، کە پێیوایە دەبێ سوپا چاودێری بارودۆخەکە بکات و ئەگەر پشتیوانی لەهەنگاوەکانیش نەکات ئەوا نەبێتە ڕێگر لەبەردەم پێشڤەچوونەکان. لەلایەکی دیکەوە، حکوومەتی مەدەنی و دەزگای هەواڵگری مەدەنی (MIT)ی تورکیا بەردەوام هانی دەسەڵاتدارانی هەرێمی کوردستان دەدەن بۆئەوەی بەرپرسانی پەکەکە بە پلانەکە رازی بکەن. بەڵام ئەوەی مایەی تێڕامانە تائێستا بەرپرسانی حکوومەتی ئەردۆگان لەترسی کاردانەوەی هێزە توندڕۆ و دەمارگیرەکانی تورک ناوێرن پرسی دەرخستنی لێبوردنێکی گشتی بخەنە نێو ڕۆژەڤی سیاسیی تورکیاوە. بۆیە ئێستا هەڵوێستی حکومەت لەم بوارەدا تەمومژاوییە. بەڵام بەرپرسانی حکوومەتی ئەردۆگان ڕازی بوونە ئەو ئەندامانەی پەکەکە، کە تائێستا بەشداریان لەچالاکییە سەربازییەکان

نەکردووە ڕاستەوخۆ و بەبێ لێپرسینەوە بگەڕێنەوە ماڵی خۆیان.

وەزارەتی دەرەوەی تورکیا ڕایدەگەیەنێت کە ئەو پلانە لەچوارچێوەی پێوەندییەکی هەمەلایەنەی نێودەوڵەتی بەڕێوەدەچێ. وەزارەتی ناوبراو دەڵێت لەسەر ئاستی ناوخۆی تورکیادا لەنێوان دامودەزگاکانی دەوڵەتیشدا هێشتا گفتوگۆکان درێژەیان هەیە بۆئەوەی کۆدەنگی و یاداشتێکی لێکتێگەیشتن گەڵاڵە ببێت. لەبەرئەوەی بەرپرسانی سیاسیی و سەربازی هێشتا لەسەر هەموو خاڵەکان هاوڕا نین.

پێشتر وەزارەتی دەرەوەی تورکیا ڕایگەیاندبوو، کە پێوەندییەکانی خۆی لەگەڵ هەریەک لەئەمریکا و یەکێتی ئەوروپا و عێراق درێژە پێدەدات و، یەکێک لەو هەنگاوە نێودەوڵەتیشانەش کاراکردنی ناوەندی فەرماندەیی هەواڵگری هاوبەشە لەهەولێر، کە بەگوێرەی ڕێککەوتنێکی نێوان ئەمریکا، تورکیا و عێراق و بەهاوکاری حکوومەتی هەرێمی کوردستان لەهەولێر ئەرکەکانی ڕایی دەکات بۆ بەدەستهێنانی زانیاری و ئاڵوگۆڕی هەواڵگری لەسەر جموجۆڵەکانی پەکەکە لەباکووری عێراق. کردنەوەی ئەو ناوەندەش لەسەردانەکەی هۆشیار زێباری وەزیری دەرەوەی عێراق بۆ ئەنقەرە لەکاتی کۆبوونەوەی لەگەڵ عەلی باباجانی وەزیری دەرەوەی پێشووی تورکیا بڕیاری لێدرابوو.

هاوکاری سێ قۆڵی نێوان هەر سێ وڵات میکانیزمێکی داناوە، کە لەلیژنەی باڵا و چەند لیژنەیەکی فەرعی پێکدێت. کارەکانی لیژنەی باڵا بەبەشداری هەریەک لەوەزیرانی کاروباری ناوخۆی هەرسێ وڵات بەڕێوە دەچێ، کە لەنێوانیاندا وەزیری کاروباری ناوخۆی حکوومەتی هەرێمی کوردستانیش لەکۆبوونەوەکان بەشدار دەبێت. ئۆفیسی فەرماندەیی هەولێریش هەر بەو لیژنەیەوە گرێدراوە. بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە تائێستا نە تورکیا هەنگاوی پێویستی لەمەسەلەی دەرخستنی لێبووردنێکی گشتی دەرخستووە، نە پەکەکەش ڕازی بووە چەک دابنێت. بەرپرسانی هەرێمی کوردستانیش تەواوی ئەو پرسانەیان لەگەڵ تورکیا تاوتوێ کردووە، بەڵام تائێستا تورکیا بەڵێنێکی جیددی نەداوە. تەنانەت پەکەکە خۆیشی قەبووڵ دەکات کە تورکیا هێشتا ئامادە نییە بۆئەوەی لێبووردنێکی گشتی دەربخات، لەگەڵ ئەوەی یەکێتی ئەوروپا و ئەمریکا و حکوومەتی عێراقیش ئێستا پشتیوانی لەچارەسەرێکی ئاشتیانە و دیالۆگی بونیاتنەرانە دەکەن بۆئەوەی پەکەکە چەک دابنێت و بەشداری لەژیانی سیاسیی و کۆمەڵایەتی تورکیادا بکات.

■ لەهەرێمی کوردستان سوپای تورکیا ٨ ئۆفیسی هەیە ■

بەگوێرەی زانیارییەکان، تائێستا زەمینەسازی باش کراوە بۆ جێبەجێکردنی پلانی چەکداماڵینی پەکەکە، بەتایبەتی دوای ئەوەی جۆرە کرانەوەیەک لە پێوەندییەکانی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان دروست بووە. لەمبارەیەوە بەرپرسە کوردەکان لەسیاسەتی ئێستای تورکیا تا ڕادەیەک ڕازین و بەتایبەتیش گرنگییەکی زۆر گەورە بە ڕۆڵی ئەمرە تانەر سەرۆکی دەزگای هەواڵگری مەدەنی (MIT)ی تورکیا دەدەن. هەروەک مەسەلەی پاشەکشێی هێزە سەربازییەکانی تورکیاش لەدەڤەری ئامێدی بۆتە جێی دڵخۆشی بەرپرسانی کورد.

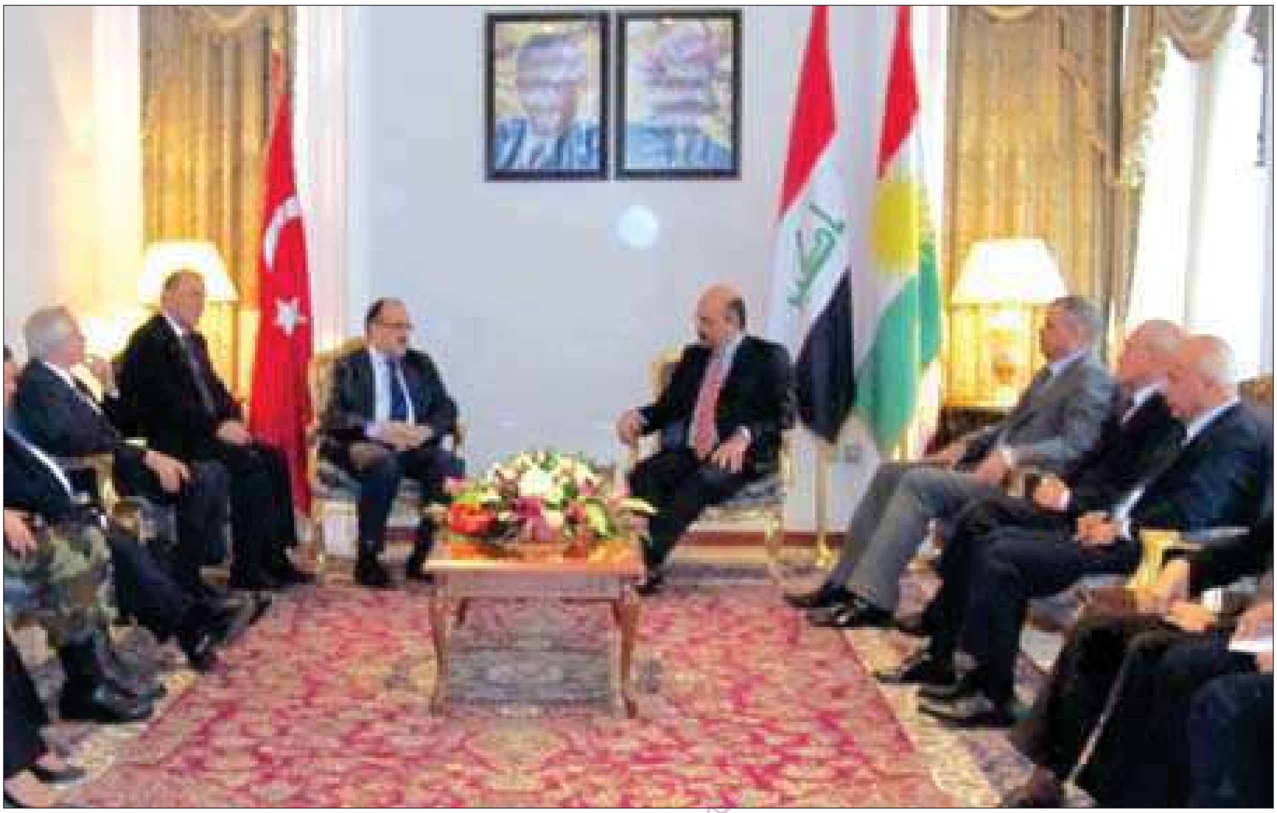

بەگوێرەی سەرچاوەکانی زانیاری تورک سوریاش ڕۆڵی خۆی لەم مەسەلەیەدا دەگێڕێ، لەبەرئەوەی نزیکەی هەزار گەریلای پەکەکە لەچیاکانی کوردستان کوردی سوریان. بەڵام هێشتا یەکلا نەبۆتەوە کە ئەو گەریلایانە دەگەڕێندرێنەوە بۆ سوریا یان لەهەرێمی کوردستان لەژێر گرێنتی نێودەوڵەتیدا دەپارێزرێن. بەڵام بەشار ئەسەدی سەرۆکی سوریا لەچوارچێوەی سیاسەتی ئێستایدا بۆ ئاساییکردنەوەی بارودۆخی کورد لەوڵاتەکە، پێدەچێ ڕەزامەندی لەسەر گەڕانەوەی ئەو کوردانە بدات.

جێی باسە، لەهەرێمی کوردستان ٨ ئۆفیسی سوپای تورکیا هەیە. تورکیا پێشتر فەرماندەیی ئەو یەکانەی بۆ پلەی (بینباشی) دابەزاندبوو، بەڵام ئێستا پلەکانیان بۆ (ئالبایی) بەرزکراوەتەوە و هەندێ گۆڕانکاریشی لەنێو ئەو ئۆفیسانەدا کردووە. پێشتر لەئۆفیسی دەزگای هەواڵگری مەدەنی (MIT) دا تەنها ٣ کارمەند هەبوون، بەڵام ئێستا ژمارەیان گەیشتۆتە ٩٦ کەس. ١٤ لەو کارمەندانە لەناوەندی فەرماندەیی هەواڵگری هاوبەش بۆ چەکداماڵینی پەکەکە لەهەولێر کاردەکەن. بەڵام تائێستا کاری ٨٢ کارمەندەکەی دیکەی (MIT) ئاشکرا نەکراون.

سەرچاوەکان ئاماژە بەوەش دەکەن، کە لەڕۆژانی ڕابردوودا بەرپرسانی پژاک لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێران پرسی چەکداماڵینیان تاوتوێ کردووە. هەفتەی ڕابردووش وەزیری کاروباری دەرەوەی تورکیا عەلی باباجان ڕایگەیاند کە تورکیا و کوردەکانی عێراق پێکەوە هەوڵدەدەن چەکدار و بنکە و بارەگاکانی پەکەکە لەسەر سنوور نەهێڵن. ئەوەشی ڕوونکردەوە کە هاوکارییەکانی نێوانیان لەچوارچێوەی زانیاری گواستنەوە و ئەنجامدانی کاری سەربازی پێکهاتووە.

■ PKK داوا لەهەرێمی کوردستان دەکات پێوەندییەکانیان لەگەڵ تورکیا لەسەر حیسابی پاکتاوکردنی ئەوان نەبێت ■

بەرپرسانی PKK لەو جموجۆڵانەی ئەم دوایەی نێوان بەرپرسانی هەرێمی کوردستان و تورکیا و ئەو ترافیکە دیپلۆماسییە نهێنییەی نێوانیان تا ڕادەیەکی زۆر دڵگرانن و لەمبارەیەوە ئەنجومەنی بەڕێوەبەرایەتی کۆما کۆمەلەێن کوردستانێ (KCK) لەلێدوانێکدا ڕایانگەیاندبوو، کە پێویستە بەرپرسانی حکوومەتی هەرێم ناوەرۆکی کارەکانیان لەکردنەوەی ئەو ناوەندە هەواڵگرییەدا ئاشکرا بکەن و لەدژی پەکەکە کارنەکەن. هەروەها KCK لەدرێژەی لێدوانەکەیدا ڕوونیکردۆتەوە، کە کاراکردنی ئۆفیسی هەولێر بۆ پاکتاوکردنی پەکەکە و نەهێشتنی بزووتنەوەی ئازادیخوازی کوردە لەباکووری کوردستان. هەروەک نیگەرانی خۆشیان خستۆتەڕوو لە کردنەوەی ئەو بنکەیە لە هەولێر و پێیانوایە حکومەتی ئاک پارتی لەهەنگاوەکانی ڕاستگۆ نییە و دەیەوێ لەڕێی ئەم هەنگاوە شەڕی کوردی باشوور بەکوردی باکوور بکات و ئینجا خۆی هەرێمی کوردستان بۆ خۆی داگیربکات.

حکوومەتی هەرێمی کوردستان لەکاتی سەردانەکەی موراد ئۆزچەلیک نوێنەری تایبەتی وەزارەتی دەرەوەی تورکیا بۆ هەولێر پرسی گرێدانی کۆنفرانسێکی نەتەوەیی بەهەموو شێوەیەک لەگەڵ شاندی تورکیا تاوتوێ کردووە و تورکیاش لەلای خۆیەوە پشتگیری لەو بیرۆکەیە دەکات.

راپۆرتی تورکیاناسی لەبارەی هەوڵەکانی ئۆزاڵ بۆ چارەسەری کێشەی کورد

تورگوت ئۆزاڵ، کە لەساڵی ١٩٨٧ تا ١٩٩١ سەرۆکوەزیرانی تورکیا بوو و لەساڵی ١٩٩١ پۆستی هەشتەمین سەرۆک کۆماری تورکیای وەرگرت، لەلایەک بەحوکمی ئەو ئەزموونەی لەبواری مامەڵەکردن لەگەڵ دۆسیەی کورد لەوڵاتەکەی هەیبوو، لەلایەکی دیکەشەوە بەرەچاوکردنی ئەو گۆڕانکارییانەی لەسەرەتای نەوەدەکانی سەدەی رابردوو بەسەر جیهاندا هات و بووە مایەی هەڵوەشانەوەی بلۆکی رۆژهەڵات، گەیشتبووە ئەو بڕوایەی کە ناکرێ وەکو ٧٠ ساڵەی رابردوو لەتورکیا درێژە بەسیاسەتی نکۆڵیکردنی گەلی کورد بدرێ، بۆیە وەکو سیاسیەکی لیبراڵی نزیک ئەمریکا لەئاست پرسی کورد هەنگاوێکی مێژوویی هاوێشت و دەرگای لەسەر ئەو پرسە کردەوە.

ئۆزاڵ لەدوای ١٩٩١ بەشێوەیەکی بابەتییانە مامەڵەی لەگەڵ واقیعی نوێی هەرێمی کوردستان کرد، لەجیاتی رەتکردنەوە و هەڕەشە و چاو لێسوورکردنەوە، کرانەوەی بەڕووی سەکردەکانی هەرێمی کوردستان و پەرەپێدانی پەیوەندی لەگەڵ هەرێم هەڵبژارد.

لەباکووری کوردستانیش وێڕای هەڵگرتنی قەدەخە لەسەر قسەکردن بەزمانی کوردی، لەچەندین کەناڵەوە پەیامی بۆ عەبدوڵڵا ئۆجەلانی سەرۆکی پەکەکە دەنارد کە ئامادەیە پرسی کورد لەتورکیا بەشێوەیەکی سیاسی و دوور لەشەڕ چارەسەربکات، وەکو عەبوڵڵا ئۆجەلانیش لەچەندین بۆنەدا ئاماژەی پێکردووە، ئۆزاڵ لەپەیامەکانیدا پێیگوتووە «ئامادەیە گفتوگۆ لەسەر چارەسەری فیدراڵیشدا بکات». لێرەوە بەدیار دەکەوێت کە سەرۆک کۆماری ئەوکاتەی تورکیا ئامادەبووە مافی فیدراڵی بەباکووری کوردستان بدات و کۆتایی بەشەڕ و سیاسەتی ٧٠ ساڵەی دەوڵەتی تورکیا بهێنێت.

ئۆزال هەستی بەوە کردبوو تا کێشەی کورد چارەسەرنەکرێت، مەحاڵە تورکیا ببێتە وڵاتێکی بەهێز و بگاتە پێگەی شیاوی خۆی لەناوچەکە، بێگومان ئەو کرانەوەی ئۆزال (ئەگەر لەناو نەبرا) گەلی کوردیشی دەبردە سەردەمێکی نوێ، لەجیاتی ئەوەی شەڕی کوردو تورکیا لەساڵانی ١٩٩٣ تا ٢٠٠٩ سەدان ملیار دۆلار گیانی هەزاران سەربازی تورک و گەریلای کورد لووش بدت، قۆناخی برایەتی و ئاشتی باڵی بەسەر ناوچەکە دەکێشا، وەکو بزووتنەوەی کورد و دەوڵەتی تورکیا پێویستیان بەوە نەدەبوو هانا بۆ وڵاتانی زلهێز ببەن و بەکوتەکی دەرەوە کێشەیەکی ناوخۆ چارەسەربکرێ، ئێستاش دوای ١٦ساڵ تازە عەبدوڵڵا گویل و ئەردۆگان دەیانەوێت وەکو ئۆزال سیاسەتی کرانەوە بەڕووی کورد پەیرەوبکەن، هێشتا دیار نییە ئەمجارە پڕۆسەی کرانەوە بەرووی کورد وەکو سەردەمی ئۆزال لەناودەچێت، گویل و ئەردۆگانیش بەهەمان دەردی ئۆزال دەچن یاخود نا؟

«بەئۆزاڵم گوت ئاگاداری کەسانی دەوروبەرت بە»

کۆرکوت ئۆزاڵ برای تورگۆت ئۆزاڵ، کە لەسەردەمی حکومەتی ئەربەکان وەزیر بووە، ئێستا راوێژکاری نارەسمی ئەردۆگانە، سیاتمەدارێکی ژیر و ناسراوە لەتورکیا. دەڵێ لەمێژووی تورکیادا عەدنان مەندەرەس و توگوت ئۆزاڵ و ئەردۆگان سێ سەرکردەی زۆر جەماوەری و چالاک بوون. کۆرکوت پێیوایە قۆناخی ئێستای ئەردۆگان بەرهەمی ئەو رۆژانەیە کە خوالێخۆشبوو تورگۆت ئۆزاڵ بەشێوەی شێلگیرانە و سەرسەختانە هەوڵی بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد لەتورکیا دەدا. دەڵێت: «من شتێکم بەئۆزاڵ گوتبوو، ئێستاش هەمان شت بەئەردۆگان دەڵێم، من بەئۆزاڵم گوت ئاگاداری کەسانی دەوروبەرت بە، لەبەرئەوەی ئەوکاتەی مرۆڤ دەسەڵات وەردەگرێت کەسانی بەرژەوەندیخواز ڕووی تێدەکەن. من لەساڵی ١٩٨٩ سەردانی کاکم کرد، پێمگوت تۆ شتی خراپ دەکەیت و رۆژێک دادێ پەرێشان دەبیت، بەڵام کاکم ئۆزاڵ لەمن توڕە بوو و گوتی کەس بەمن ناڵێت کاری خراپ دەکەیت تەنها تۆ نەبیت، من ئەوکاتە هەستمکرد کە ئەو دۆستی راستەقینەی نەبووە جگە لەمن، کە بەداخەوە زوو ماڵئاوایی لێکردین».

«خۆزگە ئێمە راپۆرتی پزیشکی دادمان بکردایە»

زەینەب ئۆزاڵ، کچی سەرکۆماری پێشووی تورکیا لەسەر گومانەکانی کوشتنی باوکی رایگەیاند، کە خۆزگە ئەوان ئەوکات راپۆرتی پشکنینی پزیشکی دادی (ئۆتۆپسی)یان سازبکردایە. زەینەب ١٦ ساڵ پاش مردنی توگۆت ئۆزاڵ-ی باوکی پەشیمانی بنەماڵەکەیانی نیشاندا، کە نەچوونەتە لای پزیشکی دادی. لەمبارەیەوە خانمی ئۆزاڵ دەڵێت: «باوکم کەسێکی زۆر زیرەک و لێهاتوو بوو، لەدوای مردنی لەبەرئەوەی ئێمە وەکو بنەماڵەکەی سەردانی پزیشکی دادیمان نەکرد، ئێمە پەشیمانین، خۆزگە ئەو کارەمان بکردایە. بۆیە تا ماوین ئەو شتە وەک برینێک لەدڵ و دەروونمان پەنگ دەخواتەوە. دوای ئەوەی باوکم مرد، ئێمە دایکی خۆمان لەژێر داوودەرمان داڕزاندەوە، ئەوکات راپۆرتی پزیشکی دادمان لەبارەی مردنەکەی نەکرد، کە دەبووایە لەڕووی قانوونییەوە ئامادەکرابووایە، کە مافێکی زۆر سروشتی بوو. بەڵام ئێستاش نازانم بۆچی ئەو راپۆرتەمان ئامادە نەکرد. ئەگەر مردنی ئەو وەک کوشتن دەرکەوتبایە، ئەوکات دەبووە شەرمەزارییەکی گەورە بۆ تورکیا».

«تورگوت ئۆزاڵ بەپلانێک کوژرا»

بەڵام سەمرا ئۆزاڵ هاوسەری سەرکۆماری هەشتەمی تورکیا، بەپێچەوانەی کچەکەی لەلێدوانێکی سەرنجڕاکێشدا بۆ جاری یەکەم بەشێوەیەکی راشکاوانە رایگەیاند، کە تورگۆت ئۆزاڵ بەپلانێک کوژراوە. سەمرا ئۆزاڵ بەتەلەفۆن بەشداری لەبەرنامەی (ئۆڵای هەبەر)ی کەناڵی T کرد و گوتی: «سەر لەبەیانییەک ئێمە خەریکی ئامادەکردنی نانی بەیانی بووین، توگوت لەپڕێکدا کەوتە سەر ئەرزەوە. بەگوێرەی لێکدانەوەی من، ئێوارەی پێشتووتر پێش ئەوەی گیان لەدەستبدات، بەشێوەک لەشێوەکان ژەهریان خستبووە نێو خواردن و خواردنەوەکەی ئەو، بۆیە هیچ گومانێکمان نییە لەوەی کە ئەو بەپلانێک کوژراوە. من هەندێ زانیاری و دۆکیومێنتم لەژێر دەستدا هەیە. هەروەها لەبارەی گومانبارەکانیشەوە هەندێ شت دەزانم، بەڵام من ئەو شتانە لەکاتی خۆیدا ئاشکرا دەکەم».

سەمرا ئۆزاڵ لەبەرنامەکەدا ئەوەشی روونکردەوە، کە ئەو جارێکیان چووبووە دیاربەکر، خەڵکی ئەو ناوچەیە زۆر بەگەرمی پێشوازیان لێکردبوو و پێیانگوتبوو کە ئەوان دەیانەوێ پەیکەرێکی بۆ دروستبکەن. هەروەها لەبەرنامەکەدا کارمەندێکی ماردینی و دۆستی بنەماڵەی

دوای ١٦ساڵ گویل و ئەردۆگان درێژە بەسیاسەتی ئـ

و گیان لەدەستدانی

ئۆزاڵ بەناوی د. زەینەل عابدین ئەردەم رایگەیاند کە لەکاتی رووداوەکە بۆ پشکنین خوێنیان لەئۆزاڵ وەرگرت بۆئەوەی بزانن چۆن مردووە، بەڵام کاتێک داوای ئەنجامی پشکنینەکەیان کردووە، پێیان ڕاگەیاندوون کە خوێنەکە لەشووشەیەکدا بووە و کەوتۆتە سەر ئەرز و شکاوە. لەمبارەیەوە ئەردەم گوتی: «لەم رووداوەدا دەرکەوت کە هەندێ کەس موداخەلەیان کردبوو».

■ **«دەزانم کێ ئۆزاڵی کوشتووە»**

سەرۆکی پێشووی دەزگا هەواڵگری بەرگری تورکیا بولەنت ئۆراکۆغڵو دوای ئەوەی لەبارەی رێکخستنە شاراوەکانی دەوڵەتی تورکیا بۆ دژایەتیکردنی گەلی کورد و دیموکراسی زنجیرە لێدوانێکی سەرنجڕاکێشی بڵاوکردەوە، بەڕۆژنامەی (یەنی شەفەق)ی تورکی راگەیاندووە، کە ئەو دەزگایەی تیرۆرکردنی ئۆزاڵی ئەنجامداوە کەسێکی پایەبەرزی دەوڵەتی لەپشتدابووە.

بولەنت ئۆراکۆغڵو دەڵێت ئەوەی ئەو کارەی رێکخست پایەبەرزێکی دەوڵەت بوو، ناوەکەشی دەزانم. دوای ئەوەی هەریەک لە (عابدی ئیپەکچی، مونجو و ئۆزاڵ) دۆسێیەکی نهێنیان لەبارەی پەکەکە خوێندەوە کوژران. ئۆراکۆغڵو پێداگری لەسەر ئەوە دەکات کە خوالێخۆشبوو تورگوت ئۆزاڵ بە پیلا ن کوژراوە، ئەو کە سە ی ئە و

کارەشی رێکخستووە کەسێکی زۆر پایەبەرزە لەنێو دەوڵەتدا. گوتی: (عابدی ئیپەکچی، ئەشرەف بەدلیسی و تورگوت ئۆزاڵ) دۆسیەکی نهێنی و دزراویان لەبارەی پێوەندی دەوڵەت و پەکەکە خوێندەوە، دواتر کوژران. لەسەرەتادا عابدی ئیپەکچی کوژرا، لەبەرئەوەی سەرەتا دۆسێکە گەیشتە دەستی ئەو، لەوەرگرتنی دۆسیەکەدا رێکخستنەکانی دەوڵەت هەواڵیان بەدەستگەیشت. دوای ئەوەی دۆسیەکەی پێدەگات نوێنەرایەتی هەواڵگری ئەمریکا لەئەنقەرە پرسیاری ئەم دۆسیەیەی رێکخستنی دەوڵەتیان لێکردوون، دوای ئەوەی عابدی ئیپەکچی زانیارییەکانی نێو دۆسییەکەی ئاشکراکردووە، لەماوەیەکی زۆر کورتدا دەکوژرێت. بولەنت ئۆراکۆغڵو روونیشیکردەوە، کە پێش کوشتنی مونجو بە ٣ رۆژ دۆسێیەکی لەمشێوەیەی بەدەستگەیشتبوو. مونجو بەدوای ئۆزاڵدا گەڕابوو، بەڵام ئەوکاتە پێیناگات، بۆیە «ئۆزاڵ تەلەفۆن بۆ ژەنڕاڵ ئەشرەف بەدلیسی دەکات و زانیاری لەبارەی ئەم دۆسێیە پێڕادەگەیەنێت. ئۆراکۆغڵو لەو بڕوایەدایە دوای سێ رۆژ قسەکردن لەنێوان ئەشرەف بەدلیسی و مونجو، لەهێرشێکی نارجۆکیدا مونجو دەکوژرێت. دوای ماوەیەکی کەمیش لەکوشتنی مونجو فڕۆکەکەی ژەنڕاڵ ئەشرەف بەدلیسی تەقییەوە و ئەویش غافڵکوژکرا. هەروەک باسی لەوەشکرد، کە مانێگ دوای رووداوی کوشتنی ژەنڕاڵ ئەشرەف بەدلیسی، ئۆزاڵ لەکۆشکی چانقایا (جەڵتەی دڵ) لێیداوە و دواتر ژیانی لەدەستداوە.

ئۆراکۆغڵو بانگەشەی ئەوە دەکات کە ئۆزاڵ لەلایەن کۆنتر گەریلاوە کوژراوە، ئەوەی ئەم کارەشی رێکخستووە بەرپرسیارێتییەکی گەورەی لەئەستۆدایە. هەرچەندە زۆر داوایان لێکردووە ناوی ئەو کەسە ئاشکرا بکات، بەڵام دەڵێت: «لەگەڵ ئەوەی من ناوەکە دەزانم بەڵام نا توا نم بیڵێم».

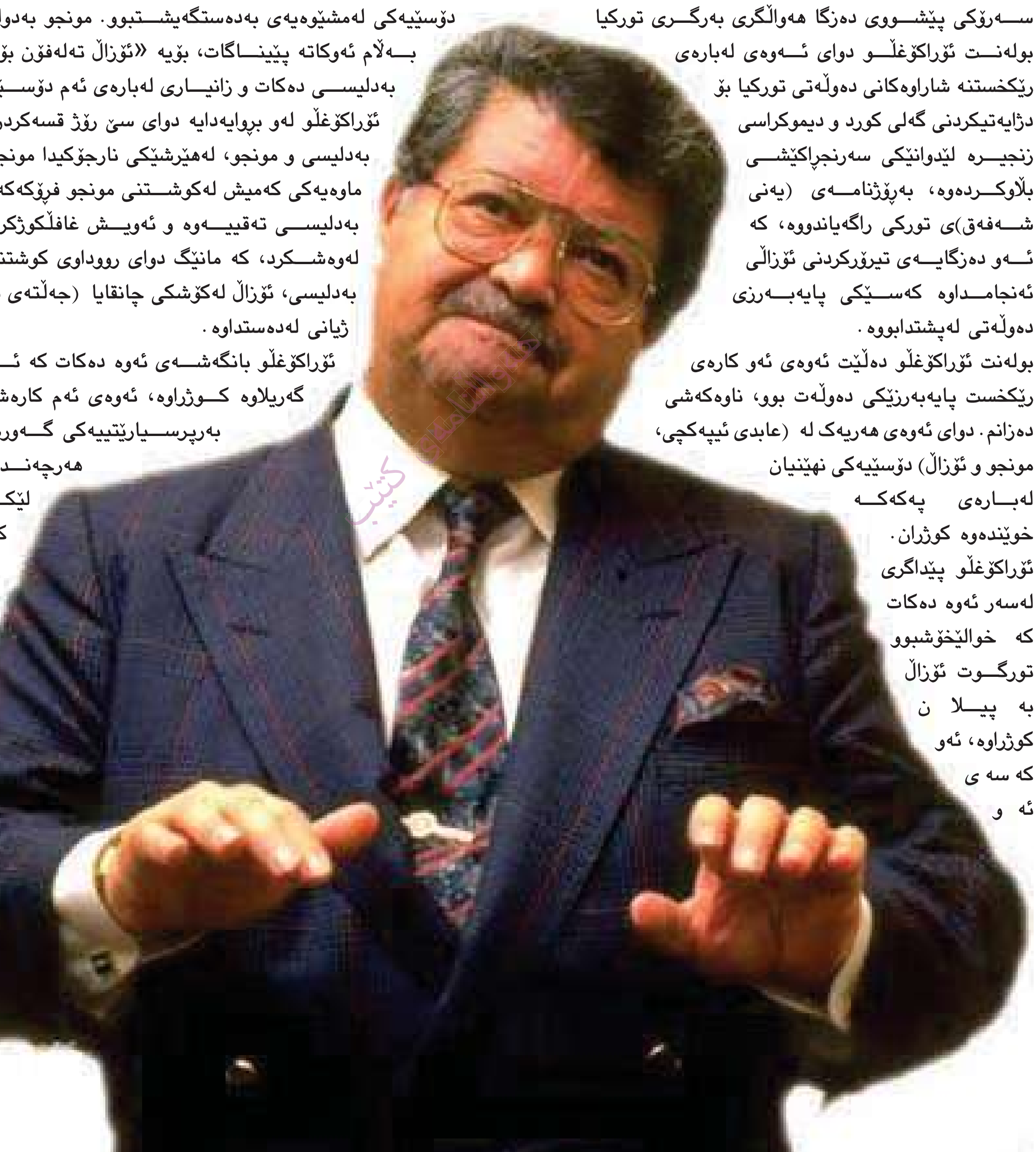

ۆزاڵ دەدەن بۆ کرانەوەی تورکیا بەڕووی کورد

عەلائەدین فورات، کۆنە پەرلەمانتار و سیاسەتوان، کوردێکی هەرێمی سەرحەدی باکووری کوردستانە، وەک دەڵێ ئێمە لەئەنجامی سیاسەتی ٨٠ ساڵەی رابردوو زۆر شتیان لەو هەرێمە لەدەستداوە، بەهۆی سیاسەتی تورکیا لەڕابردوودا قسەکردنی بەزمانی کوردی قەدەخەبووە تا سەردەمی تۆرگۆت ئۆزال. لەسەردەمی کودەتای سەربازیدا کەنعان ئەڤرەن یاسایەکی دەرچوو، ئەگەر هەر کەسێک بەزمانێکی بیانی جگە لەزمانی تورکی قسەی بکردایە، ئەوا سزا دەدرا، سزاکەش لە ٦ مانگ تا ساڵێک زیندانی لەگەڵدابوو. لەمبارەیەوە عەلائەدین فورات رووداوێکمان بۆ دەگێڕێتەوە، پیرەژنێکی تەمەن ٧٥ ساڵی دەچێتە دادگای دیاربەکر، لەبەرئەوەی «تاوانی ئەنجامداوە» و لەدژی یاسایەکی دەوڵەت وەستاوە، لەکاتی وەرگرتنی ئیفادەی ژنەکە لەبەرئەوەی تورکی نازانێت بۆئەوەی بەرگری لەخۆی بکات بەناچاری داوا دەکات بەکوردی قسەبکات، داواکاری گشتی قسەکردنی ئەم ژنەی بەزمانی کوردی بەتاوان ئەژمارکرد. ئەوکات تورگوت ئۆزال سەرۆکوەزیرانی تورکیا بوو، نزیکەی (٦٠-٧٠) پەرلەمانتاری کورد لەتورکیا هەبوون، کە بەسەر تەواوی پارتە سیاسییەکاندا دابەش ببوون، ئەوکات ئۆزال بەدوای ئەم مەسەلەیەداچوو، لەئەنجامدا بڕیاریدا قەدەخە لەسەر زمانی کوردی هەڵبگرێت. ئۆزاڵ گوتی بۆ وڵاتێکی وەک تورکیا شەرمێکی گەورەیە یاسایەکی لەمجۆرەی هەبێت، بۆیە بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی یاساکەیدا. ئەم هەنگاوی خوالێخۆشبوو ئۆزاڵ بووە مایەی خۆشحاڵی گەلی کورد و بەمەش ئاسۆیەکی رووناک لەتورکیا بەدیارکەوت، دوای ئەوە ئۆزال بڕیاریدا گۆرانی و قسەکردن بەزمانی کوردی ئازاد بکرێ. عەلائەدین دەڵێت ئەوکاتە ئێمە لەئۆزال تێگەیشتین کە سەرکردەیەکی چەندە بوێر و دیموکراتخوازە.

لەبەرئەوەی عەلائەددین فورات ساڵانێکی زۆر دۆست و هاوڕێی تایبەتی ئۆزاڵ بووە و لەدەورانی ئەویشدا پەرلەمانتار بووە، بۆیە بەهاوکاری بنەماڵەی ئۆزاڵ و ژمارەیەک لەدۆست و هاوڕێکانی ئۆزاڵ بڕیاری دامەزراندنی فۆنداسیۆنێک بەناوی (وەقفی ئۆزاڵ) لەئەنقەرە دەدەن، بۆئەوەی پەیامەکانی ئۆزاڵ لەنێو هاووڵاتیانی تورکیادا بەزیندوویی رابگرن، بڕیاریشە لەساڵی داهاتوودا زانکۆیەکی تایبەت بەناوی ئۆزاڵ لەئەنقەرە بکەنەوە. ئێمە لەدەرفەتێکدا لەئەنقەرە سەردانی بارەگانی وەقفی ناوبراومان کرد و چەند پرسێکی تایبەتمان لەبارەی ژیانی ئۆزاڵ و چیرۆکەکانی مردنی و کاریگەری قۆناخی ئۆزال بەسەر قۆناخی ئەردۆگان لەگەڵ تاوتوێکرد.

<<<

ئۆزاڵ هاوسۆزی لەگەڵ کورد زۆر بەهێز بوو، دەیگوت داپیرم کوردە، واتە نیوەم کورد و نیوەکەی ترم تورکە

❖ سەرەتا دەمانەوێ بگەڕێینەوە دەورانی توگوت ئۆزاڵ، دەکرێ باسی گرنکترین گۆڕانکارییەکانی سەردەمی خوالێخۆشبوو سەرۆک ئۆزاڵ بۆ خوێنەرانی کورد لەباشووری کوردستان بکەیت؟

عەلمانییەتی تورکیا لەعەلمانییەتی سەردەمی بێزەنتییەکان دەچێت، واتە ئایین ناتوانێت دەست لەکاروباری دەوڵەت وەربدات، بەڵام لەتورکیا دەوڵەت بەهەموو شێوەیەک دەست لەکاروباری ئایین وەربدات. بۆ نموونە، نابێت کچ سەرپۆش بەکاربهێنن بەتایبەتی لە قۆناخی زانکۆدا، ئەگەرچی لەسەردەمی دەسەڵاتدارێتی AKP دا هەندێ گۆڕانکاری کراون، هەروەک سەرۆک ئۆزاڵیش هەوڵیدا هەندێ گۆڕانکاری بکات، بەڵام یاسا و دەستوور رێگایان پێنەدا، بەتایبەت باڵی سەربازی ملیان بۆ ئەمجۆرە گۆڕانکاریانە نەدەدا. ئێستاش موسڵمانان لەتورکیا بۆ ئەوەی بەدڵ و دەروونێکی پاکەوە پەیڕەوی ئایینەکەیان بکەن، رووبەڕووی تەنگوچەڵەمە دەبنەوە، واتە لەم رووەوە سەربەخۆ نین و ژێردەستن. لەکاتێکدا عەلمانییەت هیچ پەیوەندی بەکارهێنانی سەرپۆشەوە نییە، چونکە گەوهەری عەلمانییەت دەڵێ پێویستە ئایین لەڕێی خۆی و سیاسەتیش لەڕێی خۆی، واتە عەلمانییەت چەترێکە بۆ پاراستنی هەموو ئایین و کولتوور و ئایدیۆلۆژیا و بیرورِا جیاوازەکان. لێرەدا دەمەوێ بڵێم، قەدەخەکاری تورکیا تەنیا کوردەکانی نەگرتۆتەوە، واتە تەنیا رووبەڕووی یاساکانی تورکیا نەبوونەتەوە، بەڵکو یاساکانی تورکیا لەبوارەکانی ئایینی و موسڵمانێتی و چەپەکانی تورکیاشی گرتەوە، بەتایبەت یاسای ١٤١ لەدژی چەپەکان دەرچوو، سزاکەشی ٣ ساڵ زیندانی بوو.

سەرەتای ئەم کرانەوەیە لەسەردەمی ئۆزال دەستی پێکرد

وتوێژی تورکیاناسی لەگەڵ عەلائەدین فورات سەرۆکی وەقفی ئۆزاڵ لەئەنقەرە

لەسەردەمی ئۆزال بۆ یەکەمجار قەدەخە لەسەر بەکارهێنانی زمانی کوردی هەڵگیرا

هەروەها یاسای ١٦٣ لەدژی سوود بوو، ئەوەی بەدەنگێکی بەرزی بیگوتایە سوود حەرامە، وەکو ئەوەی دژی یاسا وەستابێت، سزا دەدرا، هەموو ئەم یاسایانە لەسەردەمی ئۆزاڵ هەڵگیران.

دوای ئەوەی ئۆزال ئەم گۆڕانکارییانەی کرد، ئەمجارە لەرووی ئابوورییەوە سیستەمی لیبراڵی پەیڕەوکرد، ڕۆڵی دەوڵەتی هەندێ کەمکردەوە، ئۆزال لەبواری ئازادی تاکەکەس و مافەکانی مرۆڤدا هەنگاوی باشی هەڵگرت، لەڕووی ئابوورییەوە ئۆزال لەگەڵ ڕیالیزەکردنی سیستەمی لیبراڵی لەچەندین بواردا پێشکەوتنی بەرچاوی خوڵقاند. خاڵێکی دیکە، کە زۆر جێی بایەخی ئۆزال بوو، بەرەو پێشبردنی پەیوەندییەکان بوو لەگەڵ وڵاتانی دراوسێ و وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوین و موسڵمانان. هەروەک دەزانین پێشتر پەیوەندییەکانی نێوان تورکیا و سوریا ئاڵۆز بوو، لەگەڵ عێراق و ئێران پەیوەندییەکان زۆر گەرم نەبوون. تورکیا خۆی دیوارێکی دەروونی دروستکردبوو، بەردەوام خۆی لەجیهانی موسڵمانان دووردەخستەوە، زیاتر حەزی دەکرد ڕوو لەئەوروپا و ڕۆژئاوا بکات، ئامادە نەبوو لەگەڵ وڵاتانی ئیسلامی پەیوەندی سازبکات، بەڵام ئەوکاتەی ئۆزال هات، گوتی: نەخێر، ئێمە پەیوەندیمان لەگەڵ وڵاتانی دەرودراوسێ ئاسایی دەکەینەوە، هیچ نەبێ کێشە لەنێوان تورکیا و وڵاتانی ئیسلامی دروستناکەین. لەبەرئەوە ئۆزال بایەخێکی زۆری بەم مەسەلەیەدا، هەروەک ئەمڕۆ دەبینین AKP درێژە بەهەمان سیاسەت دەدات، لەئەنجامیشدا ئەمڕۆ پێوەندییەکان لەگەڵ یۆنان، ئەرمینیا، بولگاریا و وڵاتانی ئاسیای ناوین و دەریای ڕەش ئاسایی بوونەتەوە، هەروەها لەنێوان تورکیاو سوریا ڤیزا نەماوە، چاوەڕێ دەکرێت لەگەڵ عێراقیشدا لەئایندەیەکی نزیکدا ڤیزا هەڵبگیرێت. هەروەک چاوەڕێدەکرێ لەچەند مانگی داهاتوودا پێوەندییە دیپلۆماسییەکان لەگەڵ حکومەتی هەرێمی کوردستان بچێتە قۆناخێکی گرنگتر و کۆنسوڵخانەیەکی گشتی لەهەولێر بکرێتەوە. دەتوانم بڵێم، ئەو هەنگاوانەی ئێستا لەسەردەمی ئۆزاڵەوە بناخەی بۆ دانرا و هەوڵی بۆ خرایەگەڕ. بۆیە سەرەتای ئەم کرانەوەیە لەسەردەمی ئۆزال دەستی پێکرد.

ئۆزاڵ دەیگوت تا دەگەینە ئاشتییەکی هەمیشەیی و بنبڕکردنی توندوتیژی و ئازادی ڕادەربڕین ملکەچ نابین، بەڵام دواتر مەرگ ڕێگەی نەدا کارەکانی تەواوبکات، ئێستاش دەسەڵاتدارانی AKP درێژە بەم پەیامەی ئۆزاڵ دەدەن و ئەو دەسکەوتانەیان بەرەو پێشبردووە.

❖ **واتە ئێوە لەو بڕوایەدان، ئەم ڕەوشەی ئێستا بەرهەمی سەردەمی سەرۆک ئۆزاله؟**

– بەڵێ، ئەم هەنگاوانە لەسەردەمی ئۆزال دەستی پێکرد، بەڵام لەبەرئەوەی کۆچی دوایی کرد، پرۆژەکەی تەواو نەبوو. ئەو کاریگەری لەسەر پێڤاژۆی ئێستا گەلێ زۆرە، لەبەرئەوەی لەسەردەمی ئۆزال بۆ یەکەمجار قەدەخە لەسەر بەکارهێنانی زمانی کوردی هەڵگیرا و لەگەڵ ئەوەدابوو ڕۆژنامە و تەلەڤزیۆن بەزمانی کوردی بکرێنەوە. بۆ نموونە، لەسەردەمی ئۆزال تەلەڤزیۆنی گاپ دامەزراوە، چەندینجار لەپەرلەمان لەبەرامبەر پەرلەمانتاران دەیگوت لەداهاتوو پێویستە تەلەڤزیۆنی کوردیش هەبێت، بەڵام لەدوای مردنی ئەم تەلەڤزیۆنە بەزمانی کوردی پەخشی دەست پێنەکرد، بەڵکو بەزمانی تورکی-عوسمانییەکان- دەستی بەپەخشکرد.

❖ **سەرۆک ئۆزاڵ نوێنەرایەتی پارتی نیشتمانی دایک (ANAP)ی دەکرد، ئایا لەنێو ANAP و سوپادا کەسانی نەژادپەرست و ستاتۆپارێز چۆن دژایەتی پرۆژەکەی ئۆزالیان دەکرد؟**

– هەروەک چۆن ئێستا نەژاپەرست و فاشیستەکان لەدژی ئەردۆغان دەوەستن، ئەوکاتیش بەهەمانشێوە بوو، لەدژی ئۆزال کاریان دەکرد، هەروەها دەیانگوت ئۆزال کەسێکی خائینە، زەرەر بەتورکیا دەگەیەنێت. بۆیە لەدژی ئۆزال هەڵمەتێکی پروپاگەندەی فراوانیان دەستپێکردبوو، هەروەها دەیانگوت قەڵەمەکەی چانقایا دژی هەژاران و کرێکارانە. ئەمە لەکاتێکدا ئۆزال کەسێکی زۆر سادەبوو و ڕێبازەکەی لەپێناوی بەرژەوەندی گشتیدا بوو.

❖ **لەدوای شەڕی یەکەمی کەنداو، کاتێک سەددام وەکو تۆڵەسەندنەوە هێرشێکی بەرفراوانی کردە سەر هەرێمی کوردستان و ژمارەیەکی زۆر لەکوردەکان ئاوارەی سەر سنوورەکانی تورکیا بوون، کە بەکۆڕەوە ملیۆنییەکەی کوردی عێراق ناودەبرێ، نزیکەی ٥٠٠ هەزار کورد ڕوویان لەسنووری تورکیا کرد، ئایا ئۆزاڵ چ ڕۆڵێکی بینی لەپەڕینەوەی ئاوارە کوردەکان بۆ نێو تورکیا؟**

– ئەوسا سەرۆک وەزیران و سەرۆک ئەرکانی سوپای تورکیا دۆغان گورەیش ڕێگایان نەدا ئاوارەکان بپەڕنەوە نێو خاکی تورکیا، بەڵام لەکاتی گەڕانەوەی ئۆزال لەدەرەوە، لەگەڵ سەرۆکوەزیر و سەرۆک ئەرکان کۆبۆوە، گوتی ئێوە

دەتانەوێ ئەمانە بکوژن، بەڵام دەبێ چاک بزانن لەسەردەمی حوکمڕانی ئێمەدا نابێت هیچ کارێکی دژی مرۆڤایەتی بکرێت، بەمەش ڕێگای ئاویان کردەوە، هەروەها ئۆزال گوتی من لەگەڵ ئەمەریکا و ئەوروپا هەوڵدەدەم بۆ ئەوەی ڕێگاچارەیەکیان بۆ بدۆزینەوە. دوای ئاساییبوونەوەی بارودۆخەکە، بەراسپاردەی ئۆزال کۆمەڵەی مافی مرۆڤ لەتورکیا لەگەڵ دەستنیشانکردنی وەزیرێکی دەوڵەت سەردانی چادرگەی ئاوارەکانیان کرد بۆ ئەوەی پلانێک دابڕێژن بۆ چارەسەرکردنی ڕەوشی پەناخوازە کوردەکان، دوای ئەوەی سەرجەم ڕێگاکان کرانەوە، بەهاوکاری هەموو لایەک، لەوانە هاوکاری شارەوانییەکان و خەڵکی باکوور پێداویستی گرنگیان بۆ کۆکردنەوە، دواتر لەشارەکانی موش، ماردین و دیاربەکر کامپیان بۆ دروستکردن. لێرەوە دەمەوێ بڵێم، ئۆزال یارمەتی و کۆمەکی زۆری کوردەکانی باشووری کردووە، هەروەها دواتر لەگەڵ سەرۆک مەسعود بارزانی و مام جەلال تاڵەبانی بەتەلەفۆن دیداری ڕاستەوخۆی ئەنجامدا، پاشان ئۆزال لەگەڵ سەرۆکی ئەمەریکا بوش-ی باوک قسەی کرد و ڕۆڵێکی گرنگی گێڕا لەدەرخستنی بڕیاری دامەزراندنی نەوای ئارام و دیاریکردنی هێڵی ٣٦ بۆ کوردەکانی باشوور لەدژی فڕۆکە جەنگییەکانی سوپای عێراق هێڵی.

❖ ئۆزاڵ پرۆژەیەکی تایبەتی بۆ هەرێمی کوردستانی عێراق هەبوو؟

– ئۆزال لەگەڵ ئەوەدابوو، پەیوەندی لەگەڵ ئۆپۆزسیۆنی عێراق باشبێت، هەروەها داوای فیدراڵی بۆ کورد و تورکەکان دەکرد، بەتایبەتی ئەوکات مام جەلال زۆرجار سەردانی ئۆزاڵی کرد، ئۆزال دەیگوت ئێوە داوای فیدراڵی لەعەرەبەکان دەکەن، ئاساییە ئەگەر لەگەڵ تورکیاش لەچوارچێوەی فیدراڵدا پەیوەندیتان هەبێت. ئەو دەیویست لەچوارچێوەی تورکیادا دەوڵەتێکی فیدراڵی لەگەڵ باشووری کرودستان و هەرێمی نەخشەوان (ئازەربایجان) و باکووری قوبرس دروستبکەین، ئەم هەرێمانە لەنێو خۆیاندا سەربەخۆ بن، بەڵام لەدەرەوە هەموو لەسیاسەی سیستمێکی فیدراڵیدا لەگەڵ یەکتری بژین، لەمێشکی ئۆزالدا مافی فیدراڵیزم بۆ هەموو کوردەکان هەبوو. هەروەها ئۆزاڵ خوازیاری ئەوەبوو فیدراڵی بۆ کوردەکانی باکوور لەچوارچێوەی دابەشکردنیان بۆ سەر سێ هەرێمی سەربەخۆ ڕێکبخات. لەبەرامبەردا دژایەتی ئۆزال لە لوتکەدابوو، دەیانگوت کەمالیزم وا ناڵێت، ئەم پرۆژەیە تورکیا دابەشدەکات، دەستووری تورکیا بەمشێوەیە نییە، ئەمە لەدژی دەستوورە، بۆیە ئۆزال نەیتوانی وەک پێویست بەرەو پێشبچێت، ناچار بوو بۆ دواوە گەڕایەوە، بەتایبەتی دوای ئەوەی هەستیکرد لە توانایدا نییە دژایەتی ئەم هەموو هێزانە بکات.

ئۆزال لەبواری ئابووریشدا، کاریدەکرد بۆ ئەوەی لەنێوان عێراق و تورکیا جگە لەدەروازەی سنووری خابوورو دوو دەروازەی دیکە بکرێتەوە بەمەبەستی فراوانکردنی ئاستی پەیوەندییە ئابووری و بازرگانییەکان، هەروەها ئۆزاڵ لەگەڵ ئەوەدابوو ڕێگاکانی هاتوچۆی هێڵی شەمەندەفەر و گەشتی فڕۆکە ڕێکبخرێت و زیاتر بکرێن، لەبەرئەوەی لەئەنجامی بازرگانی و هاتوچۆی زیادە بەرژەوەندی هاوبەش و ئاشتی لەنێوان هەردوولا بەرەو پێشدەچێت. هەروەها ئۆزال دەیویست لەباشوور زانکۆ و قوتابخانەی پێشکەوتوو

<<< ئۆزال لەگەڵ سەرۆکی ئەمەریکا بوش-ی باوک قسەی کرد و ڕۆڵێکی گرنگی گێڕا لەدەرخستنی بڕیاری دامەزراندنی نەوای ئارام و دیاریکردنی هێڵی ٣٦ بۆ کوردەکانی باشوور لەدژی فڕۆکە جەنگییەکانی سوپای عێراق

بکرێتەوە و کەس لەمافی خوێندن بێبەش نەبێت. سوود لەئەزموونی یەکتری وەربگرین. جگە لەوەی ئـۆزال لەگـەڵ ئەوەدابوو ئاڵوگـۆڕی بازرگانی و سـەرمایەگوزاری لەگەڵ هەرێمی کوردستان بەرەو پێشببات، هەروەها ئەو برە کارەبایەی کە بۆ شاری دهۆک دەچێت لەسـەردەمی ئـۆزال دابینکراوە. هەر بۆیـە داخوازییەکانی ئۆزال ئەمڕۆ وردە وردە دێنەدی.

❖ ئـەوکات لەنێـوان ئۆزاڵ و سـەرکردەکانی کوردستانی عێراق ترافیکێکی دیپلۆماسی بەردەوام لەئارادابـوو، لێـرەدا دەمەوێ بپرسـم، ئۆزال چ پرۆژەیەکی هەبوو بۆ بەهێزکردنی پەیوەندییەکانی تورکیا لەگـەڵ هەرێمی کوردسـتان لەبوارەکانی سیاسی و کولتووریدا؟

– پێش ئەوەی ئۆزال ببێتە سەرۆک کۆمار بەگشتی لەتورکیا لەرووی نەتەوەییەوە بەچاوێکی دوژمنکارانە سـەیری بارزانی دەکرا، بەڵام دوای ئەوەی ئۆزال بووە سـەرۆک کۆمار ئەو هـزر و تێڕوانینە باوەی نەهێشـت، گوتی وانییە. ئەوانە تیرۆریسـت نین، بەڵکـو داوای مافە بنچینەییەکانـی گەلی خۆیان دەکـەن، لەبەرئەمەش ئۆزال بانگهێشـتی بارزانی کرد، سەرەتا ئۆزاڵ هەندێ رۆژنامەنووسی رەوانەی هەرێمی کوردسـتان کرد، دواتر لەرێگەی کەسانی وەکـو جەنگیز چانـدار و شـەرەفەددین ئەلچی کەناڵێکـی پەیوەندی لەگەڵ کوردسـتانی عێراق دۆزییەوە، دواتر ئەشـرەف بەدلیسی و ژمارەیەک پلەداری سـەربازی کە ئاشتیخواز بوون، سەردانی مام جەلال و سەرۆک بارزانیان کرد. دوای ژمارەیەک دیدار، بەڕێزان تاڵەبانی و بارزانی سەردانی ئۆزاڵ-یان کرد، ئامانجی ئۆزال ئەوە بوو کێشـەی کورد چارەسـەربکرێت، هەروەها ئۆزال بەڵێنیدا کێشەی کوردەکانی باکوور سـەرەتا لەڕووی کولتوورییەوە چارەسـەربکات. (لەوانـە ئازادکردنـی زمـان، تەلەڤزیۆن و خوێندنی کوردی) بەڵام ئەو فشارێکی زۆری لەسەر بوو، بەسەرکردە کوردەکانی باشووری گـوت بۆ ئەوەی دەرفەتی کارکردنم زیاتر بێت داوا لە (PKK) بکەن شـەڕ رابگرێت و ئاگربەسـت رابگەیەنێـت، مام جەلال توانی PKK بگەیەنێتە ئـەو بڕوایەی کە ئاگربەسـتێک رابگەیەنێت، ئەم ئاگربەستە لە تورکیا کەشێکی ئیجابی دروستکرد. ئـۆزال ئەوکات باسـی ئەو دەرفەتانـەی دەکرد، لـەڕووی ئابوورییەوە ئەگەر شـەڕ نەبێت، پارەی دەوڵەت بۆ چەک کڕین و وێرانکاری ناڕوات، بەڵکو بۆ ئاوەدانکردنەوەی وڵات خەرجدەکرێت. بەتایبەتی لەباکووری کوردسـتان لەدژی ئۆزال و پرۆژەکەی کەسانی نەیار زۆر بوون، بەتایبەتیش لەنێو هێزی شاراوەیی نێو دەوڵەت. لەدوای مردنی ئۆزال هەموو ئـەم پرۆژانە دواکەوتن، جارێکی دیکە شـەڕێکی فراوان لەدژی PKK دەسـتی پێکرد، ئامارەکان ئاماژە بـەوە دەکەن کە لە ٢٥ سـاڵی رابردوودا ٣٠٠ مليـار دۆلار لەم شـەڕە خەرجکـراوە. بەڵام ئۆزال هەمـوو کات دەیگوت ئەگەر بۆ ماوەیەکیش بێت سـوپا لەبەرامبەر PKK سەربکەوێت، ئەوا هەرگیز ناتوانێ لەناوی ببات. هەروەها لەم شەڕەدا ٤٠ هـەزار کەس کـوژراون، ٧٠٪ی ئەم کوژراوانە کوردبوون، ئاشـکرایە ئەگەر ئەم ٣٠٠ مليار دۆلارە بـۆ خزمەتکردنـی هەرێمەکـە خەرجکرابووایە، بێگومان هەرێمەکە نەدەناسرایەوە. ئێستاش تورکیا گەیشتۆتە ئەو بڕوایەی کە ئەم سیاسەتەی رابردووی چەند هەڵەبووە، خاڵی دڵخۆشـکەر ئەوەیە ئەمڕۆ بەڕێزان تاڵەبانی و بارزانی هاکاری سـەرەکین بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد، گومانیش لەوەدانییە چارەسەرکردنی پرسی کورد لەباکوور و ئەندامێتی تورکیـا لەیەکێتـی ئەورووپا سـوودێکی زۆری بۆ هەرێمی کوردستانی عێراق دەبێت.

<<<
ئۆزاڵ دەیگوت ئێوە داوای فیدراڵی لەعەرەبەکان دەکەن، ئاساییە ئەگەر لەگەڵ تورکیاش لەچوارچێوەی فیدراڵدا پەیوەندیتان هەبێت. ئەو دەیویست لەچوارچێوەی تورکیادا دەوڵەتێکی فیدراڵی لەگەڵ باشووری کروردستان و هەرێمی نەخشەوان (ئازەربایجان) و باکووری قوبرس دروستبکەین

❖ ئەی خوالێخۆشـبوو تورگوت ئۆزال لەبارەی کەرکووک چۆن بیری دەکردەوە؟

– ئۆزال کەسـێکی باوەڕمەند بوو، ئۆزال بەئاشکرا نوێژی دەکرد، پێشووتر نەزانراوە کە هیچ سەرۆک کۆمارێکی تورکیا نوێژی کردووە، یاخود لەبەرئەوەی نوێژکردن لێکدانەوەی دژی عەلمانییەتی بۆ دەکرا، ئۆزال رۆژانـی هەینی لەگەڵ خەڵکی دیکە دەهاتە نوێژی جومعە. هاوکات بەئاشـکرا دەیگوت داپیرم کوردە. ئۆزال لەدژی جەنگەکانی سەدام بوو، لەگەڵ ئێران و کوەیـت، ئەگەر بەهـۆی جەنگی کەنداو نەبووایە ئەگەری ئەوە هەبوو هەرێمی کوردستانی عێراق داوای فیدراڵی لەگەڵ تورکیا بکات، بەهۆیەوە شـەڕ لەنێوان سـەدام و تورکیا رووبدات، چونکە ئـۆزال دەیگوت لەموسـڵ و کەرکـووک نەوتێکی زۆر هەیـە، ئەگەر لەدەسـتی ئێمـە دابێت وەکو وڵاتانی یەکێتی ئەورووپا، یەکێتی وڵاتانی موسڵمان رێکخراوێکمـان تایبـەت بەهەناردەکردنـی نەوت دادەمەزراند، لەماوەیەکی کورتدا گەشەسەندنێکی ئابـووری زۆرمـان بەخۆوەدەبینـی لەسـەرجەم بوارەکاندا. ئۆزال دەیویست لەرێگەی دانوستاندن و بەرژەوەنـدی هاوبەش ئەم کارانە بکات، نەوەکو خاکی وڵاتانی دیکـە زەوت بکات. بیرۆکەی ئۆزال ئەوەبـوو، دوو دەوڵەت و یـەک میللەت هەبێت،

سەرۆک ئۆزال لە پێشوازی سەرۆک بارزانی و شاندی یاوەری – ١٩٩٣

ئۆزال مام جەلال رەوانەی لای ئۆجەلان لە شام دەکات

سەرۆک بارزانی پێشوازی لە هاوسەری سەمرا ئۆزال دەکات - پیرمام

عەلائەدین قورات و رەجەب تەیب ئەردۆگان

ئۆزاڵ خوازیاری ئەوەبوو فیدراڵی بۆ کوردەکانی باکوور لەچوارچێوەی دابەشکردنیان بۆ سێ هەرێمی سەربەخۆ رێکبخات

واتە ئەو باوەڕی بەیەکێتی دوڵەتان هەبوو لەسەر بنەمای ئیسلامێتی بەشێوەیەک سنوور لەنێوان دەوڵەتان نەمێنێت.

❖ **ئەوکاتەی ئۆزال سەیری نەخشەی دەکرد، چۆن بەپەنجە ئاماژەی بەکوردستان دەکرد؟!**

– ئۆزال ئەوکاتەی سەیری نەخشەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستی دەکرد زۆر خەمی دەخوارد، دەیگوت وڵاتانی رۆژئاوا هاتوون بەپێی بەرژەوەندییەکانی خۆیان ئەم وڵاتانەیان دابەشکردووە، کوڕ کەوتۆتە لایەک و باوک لەلایەکی دیکە، لەم نەخشەیەی ئێستا نە تەنیا کورد و عەرەب و تورک و...تد لەیەکتری جیاکردۆتەوە، بەڵکو بنەماڵەکانیشان لەیەکتری دوورخستۆتەوە. بۆ نموونە، ئەگەر سەیری سنووری نێوان نووسەیبین و قامیشلۆ بکەین دەبینین تەلبەندیان بۆ داناوە (پێی دەڵێن کوردەکانی سەرخەت و ژێرخەت)، باوک لەمدیوەیە، کوڕ کەوتۆتە دیوەکەی دیکە. ئۆزال پێیوابوو سنوور بەمشێوەیە دروستناکرێت، بەڵکو وڵاتانی رۆژئاوا لەگوێ بەرژەوەندی خۆیان دروستیانکردووە.

❖ **زۆرجار لەبارەی مەرگی ئۆزاڵ گوێمان لەچیرۆکی جیاجیا دەبێ، هەندێ کەس دەڵێن تورگوت ئۆزاڵ بەپلانێک لەلایەن دەوڵەتی شاراوە کوژراوە، هاوسەرەکەی و براکەی دەڵێن ئۆزاڵ ژەهرخوارد کراوە، ئایا ئێوە لەبارەی مردنی ئۆزاڵ چی دەڵێن؟**

– ئۆزاڵ هەفتەیەک پێش ئەوەی کۆچی دوایی بکات، بەسەردانێک ژمارەیەک دەوڵەتی ئاسیای بەسەرکردەوە، ئەوکاتەی گەڕایەوە تورکیا من یەکێک بووم لەوانەی لەفڕۆکەخانە پێشوازیم لێکرد، تەندروستی زۆر باش بوو، بەڵام دواتر بەشێوەیەکی کتوپڕ مرد. مردنی ئۆزاڵ لێکدانەوەی زۆری بۆ کرا، بەڵام کەسە نزیکەکانی نێو بنەماڵەکەی زیاتر پێداگیری لەسەر ئەوە دەکەن، کە ژەهریان دەرخوارد داوە.

چەند رۆژێک پێش مەرگی ئوزاڵ، لێپرسراوی هێزی ژەندرمەی تورکیا ئەشرەف بەدلیس پاشا، کەسێکی باشبوو، بۆمبایان خستە نێو هەلیکۆپتەرەکەی و کوشتیان، دواتر عەدنان قەهوەچیان کوشت، گوتیان لەڕووداوێکی هاتوچۆدا گیانی لەدەستداوە، عەدنان قەهوەچی یەکێک لەوانەی زۆر باسی برایەتی نێوان کورد و تورکی دەکرد، دواتر رەحمەتی ئۆزال کۆچی دوایی کرد، سیاسەتی دەوڵەتی تورکیا جارێکی دیکە کەوتە دەستی شەڕخوازەکان تا وادەی وەرگرتنی دەسەڵات لەلایەن AKP، سیاسەتی AKP درێژە پێدەدری سیاسەتی ئۆزال بوو.

من پێمویە، تائێستاش لەتورکیا هزری ئۆزال باڵادەستە، گەلی تورکیا شایەدی ئەوە دەدەن کە هەموویان ئۆزاڵیان خۆشویستووە، لەدوای ئەتاتورکەوە، ئەوەی زۆر خزمەتی کورد و تورکی کردووە ئۆزاڵە، بۆ ئەوەی لەیاد نەکرێت ئێمە وەقفێکمان لەتورکیا بەناوی ئەو دامەزراند. سیاسەتمەدارانی هاوڕێی ئۆزال، ئەوانەی

عەلائەدین فورات و تورگوت ئۆزال

لەســەردەمی ئــەودا بوونەتە بازرگانــی گەورە، بەگشــتی ئەوانــەی لەگەڵی ژیاون چــاک دەزانن تورکیــا لەســەردەمی ئــەودا چەنــد گۆڕانکاری بەخۆیەوە بینیوە. ئێمــەش هەر بۆ یادکردنەوەی ئۆزال و کارەکانی، ئەم کۆمەڵەیەمان دروستکرد. لەســاڵیادی کۆچی دوایی ئۆزالدا ئێمە دەستمان بەخوێندنەوەی مەولود کرد، هاوکات لەکەناڵەکانی راگەیاندن مێزگــەرد لەبارەی کەســایەتی ئۆزال و کار و پرۆژەکانــی ســازکرا، هەروەهــا لەزانکۆ و پەیمانــگاکان کۆڕ و ســیمینارمان ســازکرد. ئێمە لەرێگەی رۆژنامەوە بانگەوازمان ئاراســتەی خەڵک کرد بــۆ خوێندنەوەی مەولــود، لەیەکەم مەولود خوێندنەوەدا ١٠٠ هەزار کەس ئامادە بوو، ســاڵی دواتر بوو بە ١٥٠ هەزار کەس، ساڵی پار لەئیســتانبوڵ مەولودومان خوێندەوە ٢٥٠ هەزار کەس لەمزگەوتی سوڵتان ئەحمەد ئامادەبوون، کە لەهەموو لایەکی تورکیاوە هاتبوون، ئەمە لەلایەک رێزگرتنــە لەمەولود خوێندنــەوە، لەلایەکی دیکە دووپاتکردنەوەی رێز و خۆشەویســتییە بۆ ئۆزال. ئەمەش پەیامێک بوو بۆ ســەرۆکوەزیر ئەردۆگان و حکومەتەکەی کە میللــەت داوای ئیرادەی خێر و ئاشــتی دەکات. لەدوای دیتنی ئەم کۆبوونەوە جەماوەریانە حکومەت بەشــێوەیەکی راستەقینە رۆڵ و بایەخــی ئۆزالی بۆ روونبــۆوە. لەدرێژەی ئەم هەواڵانە کردنەوەی زانکۆیەکمان بەناوی ئۆزال لەبەرنامەدایە، کە بوارەکانی پزیشــکی، یاســایی و ئابووری لەخۆگرتووە. ئــەم زانکۆیە لەئەنقەرە زەوییەکی زۆری بۆ تەرخانکراوە، ســاڵی داهاتوو خوێندکاران وەردەگرێت. چەنــد بەرێزێکی وەکو ئیحسان دۆغرمچی بەشداری تێدا دەکەن، هەروەها ســەرۆک مەســعود بارزانی بەڵێنداوە لەهەموو بوارەکان هاوکاریمان بکات. خوالێخۆشــبوو ئۆزال دەیگوت دایکی دایکم کوردە، واتەی نیوە کوردم، نیوە تورکم، ئۆزال کوردی زۆر خۆشدەویست.

❖ ئایا راستە توگوت ئۆزاڵ بەرەچەڵەک خەڵکی شاری مەلاتیا بووە؟

– بەڵــێ، ئــۆزاڵ بەرەچەڵــەک خەڵکی شــاری (مەلاتیــا) بوو، وەکو دەزانرێــت خەڵکی مەلاتیا زۆربەیان کوردن، پێدەچێــت باوکی فەرمانبەری حکومەت بووبێت، لەبەرئەوەی زۆر گەڕاوە و راکە راکەی کردووە بۆیە زمانــی کوردی لەیادکردووە، بەڵام دایکی دایکی کوردبووە و بەکوردی قســەی کردووە، ئــۆزال کەمێک زمانی کــوردی دەزانی، بــەڵام ئەو برایەی ئێســتا لەژیانــدا ماوە کوردی زیاتــر دەزانێــت، هــاوکات برایەکیشــی بەناوی یوســف مردووە. من لەو بڕوایــەدام ئەگەر ئۆزال تەمەنی درێژتربووایە، یان کاربەدەســتانی وڵاتانی رۆژهەڵات ســوودیان لەئەزموونی ئەو وەربگرتایە ئــەوا قۆناخێکــی پرشــنگدار و ئاشــتەواییەکی سەرتاســەری روویدەکردە ناوچەکەمان و ئابووری وڵاتانی موسڵمان زۆر گەشەی دەکرد، ئەو هەموو شەڕ و جەنگ و کۆمەڵکوژییەش روویان نەدەدا.

ئەو برە کارەبایەی کە بۆ شاری دهۆک دەچێت لەسەردەمی ئۆزال دابینکراوە

کامران قەرەداخی، دەورانی ئۆزال و قـ

«ترازیدیای کوشتنی 33 سەرب

دیمانە: ئاسڵی ئایدنتاشباش

***

کامران قەرەداخی سەردەمی ئاگربەسی ساڵی ١٩٩٣ی لەدەورانی سەرۆک تورگوت ئۆزال هەڵدەسەنگاند، هەر دوو قۆناخەکەیشی پێکەوە شرۆڤە کرد و گوتی «قۆناخەکەی ئێستا گرنگترە، سوپاش چاوپۆشی لەو قۆناخەی ئێستا دەکات، بەڵام لەقۆناخی ساڵی ١٩٩٣دا تەنیا تاڵەبانی و ئۆزال هەوڵی چارەسەرکردنیان دەدا، حکومەت هیچ کات ئەوەندە خاوەن دەستپێشخەری نەبووە»

کامران قەرەداخی، لەیەکەمین سەیرکردندا مرۆڤێکی خۆشتەویستی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستە. بەڵام کاتێک کە دەست بەقسەکردن دەکات ئەوکاتە تێدەگەین کە لەبەرامبەرتاندا تەنیا ڕۆژنامەنووسێکی خانەنشین نییە، بەڵکو یەکێکە لەسندوقە ڕەشەکانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستیش.

چەند ساڵ لەمەوبەر کاتێک لەندەن کامران قەرەداخیم ناسی، ئەوکاتە بۆ یەکێک لەڕۆژنامە بەناوودەنگەکانی خۆرهەڵاتی ناوین بەناوی «ئەلحەیات» بابەتی دەنووسی. ئەو کوردێکی باکووری عێراقە. هۆکاری ناودەرکردنی لەتورکیا بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە، کاتێک لەساڵی ١٩٩٣دا لەگەڵ جەلال تاڵەبانی لەسەر داواکاری تورگوت ئۆزال پێکەوە سەردانی شامیان کرد تا بتوانن عەبدوڵڵا ئۆجەلان بۆ ڕاگەیاندنی ئاگربەست ڕازی بکەن. بۆیە ناوبراو چەندین دوستی لەئەنقەرەدا هەیە.

دواتر ڕۆژێک لەنیویۆرک لەنێو کۆنفراسێکدا یەکترمان بینی. بانگی منی کرد و گوتی «ئاسڵی شتێکی گرنگت پێ دەڵێم بەڵام تا بەیانی وەکو هەواڵ نەیدەیتە ڕۆژنامەکەت..، شەمدین ساکێک گیراوە» دوای سێ ڕۆژ لەگیرانی زەکی پەرماخسێز (بێ پەنجە) ڕاگەیەندرا. هاوکات قەرەداخی ڕاوێژکاری سەرۆک کۆماری عێراقە و نیوەی مێشکی تاڵەبانی پێکدێنێت. ئەو ڕۆژنامەنووسە تا ماوەیەک لەوەوبەر وەکو نووسەری تایبەتی سەرۆککۆماری عێراق کاری دەکرد، هەفتەی ڕابردوو لەئیستانبوڵدا وەڵامی پرسیارەکانی ڕۆژنامەی میللیەتی دایەوە.

***

ئاگربەستەکەی ١٩٩٣ لەنێوان ئۆجەلان و ئۆزال

❖ **قۆناخی پشت پەردەی ئاگربەستەکەی ١٩٩٣ی یەکەکە چۆن پێشکەوت، بە مەبەستی چاوپێکەوتنتان لەگەڵ ئۆجەلان ڕۆیشتین بۆ شام؟**

لەڕاستیدا ئەمە هەوڵدانی جەلال تاڵەبانی بوو. تورگووت ئۆزال تاڵەبانی دەعوەتی ئیستانبوڵ کردبوو. پێکەوە سەردانی شاممان کردوو لەگەڵ ئۆجەلاندا دانیشتین. ئاپۆ ڕازی بوو. منیش لەسەر ناوی ڕۆژنامەی ئەلحەیات دیمانەیەکم لەگەڵ ئۆجەلاندا سازکرد. دوای سێ ڕۆژ لەلوبنان پرێس کۆنفرانسێکمان سازکرد و ئۆجەلانیش ٢١ ڕۆژ ئاگربەستی ڕاگەیاند. کاتێک لەئەنقەرەدا لەگەڵ ئۆزالدا دانیشتین، ئۆزال پێکەنی و گوتی «بۆ ئەم کابرایە ٢١ ڕۆژ ئاگربەستی ڕاگەیاند؟ نەیدەکرا بیکاتە ٢٠ ڕۆژ یا ٣٠ ڕۆژ؟ تاڵەبانیش گوتی «کێ دەزانێ.» ئۆزاڵیش گوتی «شێتە ئەم کابرایە.» من لەو قۆناخەدا سێ جار لەگەڵ ئۆجەلاندا دانیشتم.

❖ **ئەو کاتە ڕاستەوخۆ ئۆزال ئێوەی بەڕێ کرد؟!**

بە گشتی نا. بەڵام بەزمانێکی دیپلۆماسی گوتی «ئەگەر ئاگربەستێکی بەمجۆرە بکرێت زۆرباش دەبێت. بابەتێکی ناسک و هەستیار بوو. بەر لەنەورۆز بوو و جاری یەکەمیش بوو کە پەکەکە ئاگربەستی ڕابگەیەنێت. لەسەر داواکاری تاڵەبانی ئەو ئاگربەستە بۆ ماوەی ٢١ ڕۆژی دیکە درێژکرایەوە. بەڵام دواتر ترازیدیای کوشتنی ٣٣ سەرباز روویدا و کۆتایی بەو قۆناخە هات.

کوشتنی ٣٣ سەرباز

❖ **مێشتای گفتوگۆ لەسەر مەسەلەی کوشتنی ئەو ٣٣ سەربازە دەکرێت، کێ بڕیاری کوشتنی ئەو ٣٣ سەربازەی داوە. شەمدین ساکیک، کە ئێستا لەگرتووخانەدایە لەگەڵ ئۆجەلان یەکتری تاوانباردەکەن؟**

نازانم. لەکاتی ڕوودانی ئەو ڕووداوەدا لە لەندەن لەبارەگای ڕۆژنامەدا بووم، بەپێی ئەو زانیارییانە کە گەیشتبوونە دەستمان ئۆجەلانیش گوتبووی ئاگام لێ نییە. من تەلەفونم بۆ شام کرد و لەگەڵ جەمیل بایەک (جومعە)دا قسەم کرد و گوتم «ناکرێ ئەو مەسەلەیە بەگوتنی ئەمە ڕووداوێکی ناڵەبارە روون بکەینەوە».

هەڵوێستی ئێستای سەرکردە بەند کراوەکەی پەکەکە...

لەو سەردەمەدا سێ جار لەگەڵ ئۆجەلان دانیشتم، زۆر خاوەن تەکەبور و شەیدای خۆی بوو. لەدوای سێ ڕۆژ لەسەردانەکەمان لەگەڵ تاڵەبانیدا بەمەبەستی سازدانی

هەواڵنامەی کتێب

ـۆناخی کرانەوەی دیموکراتیی هەڵسەنگاند

ـساز قۆناخەکەی ئۆزالی وەستاند»

دیمانەیـــەک جارێکی دیکە چوومە لای ئاپۆ. هەر هەموو ڕۆژنامەکانی تورکیا لەســـەر مێزەکەیدا بوون. زۆر خۆشـــحاڵ بوو چونکە لەنێو مانشـــێتی هەر هەموو ڕۆژنامەکاندا بوو. هەموو مانشێتەکان نووسیبوویان (ئۆجەلانی قاتل) بەڵام با بنووسن. بۆ ئۆجەلان ئەمە شـــتێکی باش بوو، کە لەڕۆژنامەکاندا باسیان دەکرد. دواتر لەقەرەداخی پرسیوە «بۆ پرێس کۆنفرانســـەکەی سێ ڕۆژی دیکە چ جۆرە جلێک بکاتە بەر خۆی، لەئاکامدا لەبەرکردنـــی قـــات و بۆینباخـــی هەڵبژاردنەوە و گوتویەتی» قـــات و بۆینباخ لەجلی پێشمەرگە باشتر و ڕەسمیترە.» جەمیل بایەک و چەند کەسێکی دیکە لەلای بوون. ئۆجەلان بە زمانی تورکی باشـــتر قســـەی دەکرد. دیمانەکەمان بەزمانی تورکی سازدا و زۆرجار باســـی ڕووداوەکانی ڕووســـیای دەکرد. هێشـــتا بڕوای نەدەکرد کە یەکیەتی ســـۆڤییەت هەڵوەشاوەتەوە و بەمجۆرە دەیویســـت ئەم مەسەلەیە پشتڕاست بکاتەوە. بۆیە منیش خۆم ڕانەگرت و پرســـیم لەشـــام چۆن لەبارودۆخی دنیا ئاگادار دەبیتەوە؟ گوتـی» هەر شەو بەر لەنووستن ڕادیۆی TRTی تورکی دەکەمەوە و بەمجۆرە ئاگاداری بارودۆخی دونیا دەبم».

تاڵەبانی زۆر هەوڵیداوە

❖ جیـــاوازی نێـــوان قۆناخەکـــەی ئـــەو کاتـــە و قۆناخەکـــەی ئێســـتا چـــۆن هەڵدەسەنگێنن؟

ئەوکاتە حکوومەتی تورکیا بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد خاوەن دەستپێشخەری نەبوو. هیچ کەسیش بیری نەدەکردەوە لەگەڵ پەکەکە قسەبکات. بەڵام ئێستا لەسەرەوەی هەر شت پرۆژەی چارەســـەرکردن بەبێ پەکەکە لەئارادایە. سیاسەتی حکومەتێکی جیاواز لەئارادایە. بێجگە لەوانەیش، وا بزانم ســـوپاش پاڵپشتی ئەم قۆناخەی ئێستا دەکات.

لەم قۆناخەیشدا تاڵەبانی زۆر هەوڵیداوە.

❖ ئایا بەمەبەســـتی چەکداماڵینی پەکەکە تاڵەبانی لەنێوان تورکیا و پەکەکەدا ڕۆڵی پردی هەیە؟

هاوکاری دەکات. کاتێک کە من لەبەغدادا کاتبی ئەو بووم هەمیشە دەیگوت «پێویستە شتێک بکرێت لەم ڕوویەوە زۆر هەوڵیدەدا.» پەیوەنـــدی تایبەتی لەگەڵ پەکەکەدا هەیە. تا ئەو شوێنەی کە ئاگام لێیە لەگەڵ سەرکردەکانی پەکەکـــە لەســـەر چاخەکانـــەوە ڕاســـتەوخۆ قســـەی نەکردووە. بەڵام نامەی بۆ ناردوونە و ئەوانیش لەڕێگای پەیوەندییەکانـــی خۆیانـــەوە وەڵامیان بـــۆ ناردوەتەوە. تاڵەبانی بەئەوانی گوتوە، کە چیدیکە باوی تێکۆشـــانی چەکداری نەماوە بۆیە پێویســـتە لەڕێگای سیاســـییەوە تێکۆشانی خۆیان بەردەوام بکەن و بەشێوەیەکی نەرمتر لەگەڵ تورکیادا هەڵسوکەوت بکەن.

پەکەکە خاوەن سێ باڵە

❖ ئایا تاڵەبانی ئەوانی ڕازی کرد؟

بەدڵنیاییەوە، دەزانـــم ڕۆڵێکی ئیجابی و گرنگی گێڕاوە. ئەم کارە هێشـــتا بڕێک ئەســـتەمە. پەکەکـــە پارتێکی سەرســـۆڕهێنەرە. لەئەمری واقیعدا تەنیا یەک ســـەرۆک نییـــە. قەندیـــل، ئەوروپـــا و ئۆجەلان ســـێ پێکهاتەی پەکەکـــەن. لەنێوان هـــەر هەمووی ئەوانەیشـــدا تەنیا ئۆجەلان زۆر بەهێزە.

ئۆجەلان هەرچەندە لەسەر مێزیش نەبێت بەڵام مامەڵەی خـــۆی دەکات. هێشـــتاش ســـەرەداوەکانی پەکەکـــە لەدەســـتی ئاپۆدان. دانیشتن و مامەڵەکردن یا نەکردن لەگەڵ ئۆجەلاندا بڕیاری دەوڵەتی تورکیایە. ئێستایش لەکەناڵە ڕەســـمییەکاندا دەبیسین کە دەڵێن «لەگەڵ کەسدا دانانیشین»، بەڵام پێویستە تورکیا بڕیار بدات کـــە ئایا دادەنیشـــێت یا نا. ئەگەر بێتو دادەنیشـــێت ئەوکاتە لەگەڵ کێدا دادەنیشێت. ئەم پرسیارانە هێشتا ڕوون نەکراونەتەوە.

بـــەڵام دەڵێـــن لەکاتی پێویســـتدا لەنێـــوان هەندێک لەدامودەزگاکانـــی حکومـــەت و پەکەکـــەدا لەڕێگای کەناڵە تایبەتییەکانەوە پەیوەندی ســـاز دەکرێت. من لەو باوەڕەدام ئەگەر حکوومەت لەدەستپێشخەرییەکەی خـــۆی بۆ کورددا هەنـــگاوی باش بهاوێژێـــت ئەوکاتە مەسەلەی پەکەکەیش وردە وردە نامێنێ. ئایا ئەمەیش بەسە؟

پەکەکە بۆ کوردەکانی عێراقیش کێشەیە

کوردەکانی باکـــووری عێراقیش بۆ ئەوەی کە پەکەکە لەشـــاخەکانەوە بهێننـــە خـــوارەوە بوونە هـــاوکار و هاوپەیمانـــی تورکیا. کـــوردەکان چی دیکە شـــەڕی پەکەکـــە ناکەن بەڵام گوشـــارێکی زۆر دەخەنە ســـەر پەکەکە. بەبـــڕوای کوردەکانی عێراق، هاوپەیمانییەتی لەگەڵ تورکیادا لەپەکەکە باشترە. بۆیە دەبنە لایەنێک لەچارەسەر کردنی کێشەی پەکەکەدا.

کێشەی نێوان ڕۆشنبیر و ڕێکخراوە کوردییەکان لەتورکیا

فەتاح کاراگۆز– ئەنقەرە

ماوەیەکە گفتوگۆیەک لەژێر ناوی کرانەوەی دیمۆکراتیک دەستی پێکردووە. بەڵام تا ئێستا زۆربەی ئەو ڕۆشنبیرە کوردانـــەی کە بەشـــداری لــە پرۆگرامـــی تەلەفزیۆنە تورکییەکانیـــان کردووە، هیچ کەســێکیان نەیانتوانیوە پێناسەی کورد وەکو نەتەوە بکەن و بۆ چارەسەرکردنی پرسی کوردیش نەیانگوتووە، کە پێویستە ئەوە بزانرێت کوردیش نەتەوەیە و بۆیە پێویستە بەپێ پێوانە و مەرجی نەتەوەیی پرسەکەیشی چارەسەر بکرێت. بۆیە ئەگەر بێت و ئێمە ڕابردووی خۆمان نەزانین ئەوکاتە ئەگەر بمانەوی بۆ داهاتوو ژێرخانێک دابمەزرێنین بێگومان ئەمە دەبێتە هۆکاری تراژدیای زۆر لەداهاتوودا. ئارمانجی دەوڵەت و پیاوەکانی دەوڵەت ئەوەیە کە مافە نەتەوەییەکانی کورد لەچوارچێوەی مافی تاکەکەســیدا بەرتەســک بکەنەوە و بەمجۆرەیش پرســی کــورد لەچوارچێوەیەکی تەنگدا بهێڵنــەوە تا بەمجۆرەیش مۆدێلێکی نوێی ژێردەســتی لەسەر کوردەکاندا بسەپێنن.

هەڵویستی هەندیک لەڕۆشنبیر و سیاسەتمەدارانی کورد کە ئاســانکاری بۆ دەوڵەتی تورکیــا دەکەن دەزانرێت. ئەمانە وەکو پاســەوانە فیداکارەکانی دەوڵەت لەجیاتی ئەوەی کە لەڕابردووی خۆیان ئەزموون وەربگرن، هەوڵی ئــەوە دەدەن کە ئەو تاوانانەی کە لەڕابردوو تا ئێســتا بەردەوامن، وەکــو وێرانکردنی گوندەکان و کوشــتنی کرداره بکەر نادیــارەکان لەبیرببەنەوە. ئەوانە لەجیاتی ئەوەی هەوڵی ئەوە بدەن کە هەر ڕۆژ لەسەر وێرانکردنی گونـدەکان، ئاوارە و ســەرگەردانکردنی کــوردەکان و کوشتنی کردەوە بکەر نادیارەکان گفتوگۆ بکەن هەوڵی ئەوە دەدەن کە لەژێر ناوی کۆبوونەوەی کوردیدا وشەی نوێ بۆ زمانی تورکی بدۆزنەوە و لەکەناڵە نەتەوەییەکانی تورکیایشــدا ســەرقاڵی پرۆپاگەندە کردنن بۆ بیروڕای ئاغاکانی خۆیان و لە ســەر کرانــەوەی دیمۆکراتیک بە ڕووی کورددا خۆیان نمایش دەکەن. (مەبەست گفتوگۆ کردنە). بە تایبەتی کاتێک کە ســەیری ئەوانە دەکەین کە بەشــداری لەپرۆگرامەکانی کەناڵە تەلەفزیۆنییەکان دەکەن تێدەگەین کە چۆن مەسەلەی کورد کە گەورەترین نەتەوەی بــێ دەوڵەتی خۆرهەڵاتی ناوڕاســتە بچووک دەکەنــەوە و ڕووداوەکانــی ڕابردوویــش بەپێچەوانەوە شرۆڤە دەکەن. کاتیک کە سەبارەت بە مەسەلەی کورد گفتوگــۆ دەکــەن وا بیر دەکەنەوە کە ئەو مەســەلەیە مەسەلەیەکی نەتەوەیی نییە. بەشێوەیەک هەڵسوکەوت دەکەن کە ئینســان دەڵێ مەســەلەی خوێنداری نێوان دوو هۆزیان بەشــێوەیەکی دادوەرانە چارەسەرکردووە. هەندێک جاریش بەگاڵتەجارییەکی سەرد وەکو» ئەگەر زمانــی خۆیانیش بزانن چ دەبێت« (مەبەســت لەوەیە کە کــوردەکان زمانی کوردی نازانن) یــا بەهێنانەوەی گوتەکانی ئەردۆغان ئەوە ئیســبات دەکەن کە لەرووی ڕۆحییەوە لەژێر کاریگەری بندەستیدان. بەشێوەیەکی بێ چارە و بەبێ زانیاری لەڕووی سیاسی و کۆمەڵایەتییەوە بەمەبەســتی ئەوەی کە ڕۆشــنبیرە تورکەکان لەخۆیان تــووڕە نەکەن هەوڵی ئــەوە دەدەن کە بیــروڕای ئەو ڕۆشنبیرانەیش پەســند بکەن. ئەم هەڵویستەی ئەوان ئەوەمان بــۆ ڕووندەکاتەوە، کە ئەم چەند ڕۆشــنبیرە چۆن پرســی کورد بچووک و بێ بایەخ دەکەن. بەبڕوای من هەڵوێســتی پەکەکە و دەتەپە ســەبارەت بەپرسی کورد هەڵوێســتێکی نەگۆڕ و ئاشکرایە. سەرکردەکانی ئــەو دوو پارتە هەوڵی ئــەوە دەدەن کــە بیروڕاکانی ئۆجــەلان بخەنە پراکتیکــەوە و ڕیالیزەی بکەن. ئەوان دژایەتی کەمالیزم و دەوڵەتی ناوەندی ناکەن و نایانەوێ لەڕووی نەتەوەییەوە پرســی کورد چارەســەر بکەن و چەندین جاریش ئاشکرایانکردووە کە ئەوان دەوڵەتێکی ســەربەخۆی کوردییان نایەوێ و پشتگیری ئیدارەیەکی فیدراڵی کوردیش ناکەن. بۆیە من دەڵێم لەجیاتی ئەوەی کە ئەو پارتانەش لەســەر ناوی کوردان داواکارییەکانی خۆیان ئاشــکرا بکەن با ئەوە بڵێن لەســەر ناوی کورد چییــان ناوێ. ئێمە لەم ڕووییەوە هەڵوێســتی ئەوانیش دەزانین چونکە داوای ئازادکردنی ئۆجەلان و بڕێک مافی سەرەتایی لەئاستی تاکەکەسیدا دەکەن.

کێشـــە ئەوەیە کە بێجگە لەدەتەپـــە و پەکەکە پارتییە سیاســـییەکانی دیکەی کوردی چییـــان دەوێ و چییان نـــاوێ. من نە لـــەدژی گفتوگۆکردنی چارەســـەرکردنی پرسی کوردم، بەڵکو پێموایە گفتوگۆکردنی ئەم بابەتە لەتورکیـــا کە سیســـتەمێکی دیکتاتۆری کەمالیســـتی دەسەڵاتدارە بۆ خۆی دەستکەوتێکە. مەسەلە ئەوەیە کە لەم کات و ســـاتانەدا مافی خۆبەڕێوەبردنی گەلی کورد لەلایەن ڕۆشـــنبیرەکانییەوە گفتوگۆی لەســـەر دەکرێت یا نا. وەکو مامۆســـتای خۆشتەوســـتم بێشکچی گوتی «کوردەکان ناچارن سیاسەتی سەرکراوە پەیڕەوبکەن».
پـــڕۆژەی دەوڵەت ئەوەیـــە کە لەژێر نـــاوی کرانەوەی دیمۆکراتیکدا بەشێوەیەکی هەرزان کۆتایی بەمەسەلەی کورد و کوردســـتان بهێنێت. دەوڵەت دەیەوێ مەسەلەی کـــورد کە کۆنتریـــن گەلی خۆرهەڵاتی ناوەڕاســـتە و تا ئێســـتا ڕووبەڕووی چەندین تراژیدیـــا و نەهامەتی بووە و چەندیـــن جار بەمەبەســـتی پاکتاوکردنی هێرشـــیان بردووەتە سەر، بەشێوەیەکی زۆر بەبێ بایەخ و بەوشە و قسەی گاڵتەجاری چارەسەر بکات و هەڵویستی هەندێک لەڕۆشـــنبیر و سیاســـەتمەدارانی کوردیش کە پاڵپشتی ئەم مەسەلەیە دەکەن هەڵوێستێکی خەجاڵەتبارە. ئەم ئەقڵییەتـــە سیاســـییە لەم ٣٠ ســـاڵەی دواییدا هەوڵی ئەوەی داوە کە ژێرخانی سیاســـی تێکۆشانی کورد بێ بایەخ بکات هەر ئەوەندەیـــش هەوڵی ئەوەیان داوە کە لـــەڕووی کۆمەڵایەتییەوە دەســـت بەجموجوڵێک بکەن. مەبەستیان ئەوەیە کە چارەســـەرییەکانی پرسی کورد بەشـــێوەیەکی ئەنقەســـت ئاســـتەنگ بکەن. بۆیە ئەو ڕۆشنبیرە کوردانە کە ناتوانن لەراستی رابردوو تێبگەن و ســـەریان لێ تێکچووە بەشـــێوەیەکی بەبێ زانیاری و عەفەویانە دەکەونە نێو ئەو بۆســـەیەوە و پاڵپشتی لەو جۆرە سیاسەتانەش دەکەن.

بە شێوەیەکی گشتی لەجیاتی ئەوەی کە سیاسەتمەدار و ڕۆشـــنبیرە کـــوردەکان دەســـت بەپەیڕەوکردنـــی سیاســـەتێکی کراوە بکەن خۆیان بەچەند وردە شـــتی بـــێ بایەخ دەخەڵەتێنـــن و بەمجۆرەیش دەبنە هۆکاری دووبارەبوونەوەی مێژوو. ئەدمۆندس کە لەساڵی ١٩٢٥دا بیرکاری سیاسی ئینگلیز لەعێراق بووە لەکتێبەکەی خۆیدا بەناوی (تورک، کورد و عەرەب) باسی پەیمانی ئەنگلۆ و عێراق (١٩٢٥, ٠٦, ١٠) دەکات و دەڵێت «کوردەکان هەر بەو جۆرە کە عێراقیان ڕزگارکرد، ئەو هەڵویســـتە باشەی کە لەڕۆژی دواتر لەسلێمانیەدا نیشانیاندا بوونە هـــۆکاری ئەوەی کە عێـــراق لەپارچەبوونێکی خوێناوی رزگاری بێت». ئەو شـــتەی روون و ئاشـــکرایە ئەوەیە، کە سیاســـەتمەدارانی کورد تا ڕۆژی ئەمڕۆ نەیانتوانیوە فاکتەرە سیاســـییە نێودەوڵەتییەکان بەباشی ئەنالیزە بکـــەن. بارودۆخـــی ئەمـــڕۆی کوردســـتانی عێراقیش هەر بەمشـــێوەیەیە. تا ئێســـتا پارتە بەرهەڵەستکارە کوردەکانیش نەیانتوانیوە لەنێوان خۆیاندا ببنە خاوەن هێز و هاوپەیمانیەتییەک کە بەپێی ئەو هاوپەیمانەتییە نەخشـــە ڕێگایەکی هاوبەش بۆ چارەسەرکردنی پرسی کـــورد ئامادە بکەن. هەمیشـــە هەندێک لەڕۆشـــنبیر و سیاســـەتمەدارانی کورد بەمەبەســـتی ئەوەی کە ببنە بەرپرســـێک یا بگەنە بە پلە و پایەیـــەک بەرەژوەندی نەتەوەییان کردووە قوربانی بەرەژوەندی تاکەکەســـی. بۆ نموونە لەســـەردەمی هەڵبژاردنەکانـــی ئەم دواییەدا DTP زۆرجـــار بانگەوازی ئـــەوەی دەکرد کە کوردەکان دەنگـــی خۆیان بە DTP بـــدەن بـــەڵام بەرەژوەندییە تاکەکەسییەکان وایان کرد کە ڕێژەی دەنگەکانی DTP زۆر کەم ببنەوە. بەڵام دواتر ئەو کەســـانەی کە دەنگی خۆیان نەدا بـــە DTP گوتیان «دەتەپە وەڵامی ئێمەی نەداوەتەوە». هەر ئەو کەسانە وەکو منداڵ کە ممکەی بە دەمەوە بێت ڕەخنەیان ئاراستەی DTP دەکرد.

بارودۆخی ئێســـتای نێوان ڕۆشـــنبیر و سیاسەتمەدار و ڕێکخراوە کوردییـــەکان ئەو زەنجیرەیە دەخاتە بیرم کە چەند ســـاڵ لەمەوبەر تەماشـــام کـــردووە. چونکە ئەم بارودۆخە وەکو بارودۆخی ئەســـپەکانی قەفقاســـیایە. خەڵکی قەفقاســـیا لەسێ وەرزی بەهار، هاوین و پاییزدا هـــەر هەموو ئـــەرک و کارەکانی خۆیان بەئەســـپەکان جێبەجـــێ دەکەن بەڵام لەکاتی هاتنی وەرزی زســـتاندا دەڵێن ئێمە ناتوانین ئەســـپەکان بەخێو بکەین چونکە ســـەرباری ئێمەن بۆیە ئەو ئەسپانە لە چۆڵ و چیاکاندا لەو سەرماو سۆڵەدا بەرەڵڵا دەکەن.

بارودۆخـــی ئێســـتای نێـــوان ڕۆشـــنبیر و ڕێکخـــراوە کوردییەکانیـــش هـــەر بەمجۆرەیـــە. هـــەر چەندە کە ئەقڵییەتی حاکم بەساڵانە بەمشێوەیە سوود لەڕۆشنبیر و سیاســـەتمەدارە کوردەکان وەردەگرێت بەڵام تا ئێستا ڕۆشـــنبیر و سیاســـەتمەدارانی کورد لەم واقعیەتە تێ نەگەیشـــتوونە. بۆیە پێویســـتە ئەو لایەنە سیاسییانە کە لەدەرەوەی پەکەکەن بەرەژوەندییە تاکەکەسییەکان وەلاوە بنێـــن و وەکو دۆزێکی نەتەوەیی پرســـی کورد هەڵبسەنگێنن و جارێکی دیکە لەمەیدانی سیاسیدا خۆیان نیشـــانبدەنەوە. پرسی کورد و کوردستان پرسێک نییە کە مرۆڤ بتوانێت بیکاتە قوربانی ناکۆکییە ئایدیۆلۆژیی و ئاینییـــەکان. نابێ هیچ یەک لەئێمـــە ئەوەمان لەبیر بچێتەوە کە لەبەرامبەر مێژوودا بەرپرســـیاریمان هەیە. بۆیە ئەگەر دەمانەوەی بۆ داهاتوو ژیانێکی باش و گەش بەجێبهێڵیـــن ئەوکاتە پێویســـتە بەشـــێوەیەکی جددی جارێکی دیکە دەســـت بەتێکۆشـــانی سیاســـی خۆمان بکەین.

بۆئەوەی کورد و تورک لەتورکیا ببنە شەریکی یەکتری

فورات جەوەری*

حکومەتـــی AKP بەڕاگەیاندنـــی سیاســـەتی کرانەوە بـــەڕووی کورد، دەیـــەوێ هەنگاوێکی مەدەنی و هاوچەرخ هەڵبگرێت، بەم هەنگاوەش کۆتایی بەسیاســـەتی ئینکار بهێنێـــ و تورکیا لەگۆشـــەگیری نێودەوڵەتی رزگاربکات و بەرەو جیهانێکی مۆدێرن رایبکێشێت. من ئەو تێڕوانینە ریفۆرمخوازانەی AKP بە تێزی «گلاستنۆست و پرێســـترۆکا»ی گۆرباچۆڤ دەشوبهێنم. بەڵام هێشـــتا دیار نییـــە حکومەت لـــەو ریفۆرمەیدا سەرکەوتوو دەبێت یان نا. لەکاتێکدا نزیکەی ٤ نـــەوە بەئایدۆلۆژیای ئینکار و کولتووری گومان لێکدیکردن پەروەردەکراون و هەتاکو بینەقاقایان لەنێو ناســـیۆنالیزمێکی پەڕگیردا ماوەتەوە. ئەو هێزە لەدژی وەهـــا پرۆژەیەکە و ئەگەر ئەمریکا پەنجەی لەدەســـتپێکردنی ئەو پرۆسەیە هەبێت ئـــەوا ئـــەو تیرەی کـــە لەکەوانەکـــە دەرچووە ئامانجەکەی خـــۆی دەپێکێ، بـــەڵام ئەگەر وا نەبێت ئـــەوا تیرەکە بـــەرەو ڕووی خاوەنەکەی دەگەڕێتەوە.

ئەگەر بەمشێوەیە بێت، ئەوا پێویستە حکومەت یان دەوڵەتی تورکیا لەئاخاوتن و هەنگاوەکانیدا دروســـت بێت، دەســـت لەمنـــاوەرە و گەمەی هەڵخەڵەتێنەرانـــە بـــەردەن و بەئیرادەیەکـــی بەهێـــزەوە هەوڵ بۆ چارەســـەرکردنی پرســـی کـــورد و دیموکراتیزەکردنـــی تورکیـــا بـــدەن. وەک هەنگاوی یەکەم پێویســـتە ئۆپەراســـیۆنە ســـەربازییەکان بوەســـتن و چەکەکان بێدەنگ بکرێن و لێبووردنێکی گشتی رابگەیەندرێت، رێگا لەبەردەم سیاســـەتی لیـــگاڵ بکەنەوە و لەگەڵ هەموو پەرلەمانتار و ســـەرۆک شـــارەوانییەکان و نووســـەر و سیاســـەتمەدارانی کورد دابنیشن و کەشێکی دیموکراســـی و برایەتی راستەقینە بخولقێنن. ئەوان دەتوانن ئەو کەشە دیموکراسی و تەبابیـــە لەڕێی دەزگاکانـــی چاپەمەنی وەک کامپەینێکـــی گشـــتگیر و هەمەلایەنـــە درێژە پێبدەن و، ئیمـــاژی خراپی کوردان، کە خۆیان خولقاندوویانـــە لەماوەیەکی کورتدا بڕەوێننەوە. ئەوکاتەی بارودۆخەکە ئاسایی بووەوە، ئەوکاتە تۆلێرانس و گەشـــبینیش زیاتر دەبێ و دەبێتە مایـــەی بونیاتنانـــی بناخەیەکی دیموکراســـی. هەروەک دەبێ ئەو بنەماگە دیموکراسیە بە قانوون بپارێزرێـــت و ئەو قانوونـــەش هەموو مافەکانی کـــورد بخاتە ژێر گرەنتییـــەوە. لەقەبووڵکردنی ناســـنامەی کوردی، چاپ و پەخشـــی کوردی، گەڕانەوەی ناوە کوردییە رەسەنەکانەوە بگرە تا دەگاتە پەروەردەی زمانی کوردی هەر لەباخچەی ساوایانەوە بگرە تا دەگاتە زانکۆ و خوێندنی باڵا، بەمەش تورکیا وردە وردە دەکەوێتە راســـتەڕێی دەوڵەتێکـــی فرە زمان و فـــرە رەنگ و دەنگی جیاواز.

بـــە لەبەرچاوگرتنی تـــەواوی ئـــەو تێڕوانیانە، ئینجا ئەگەر کورد لەوەها سیســـتمێکدا خۆیان وەک هاووڵاتی دەستووری و یەکسان و هاوبەش ببینن، تـــا بتوانن بڵێن ئێمەش شـــەریکی ئەو وڵاتەین.

***نووسەر و رۆمانووس- ستۆکهۆڵم**